

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

**АВТОРСЬКІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ
ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО
КОМПОНЕНТА (КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ)
ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

*ДЛЯ ПРОФІЛІВ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОГО
ТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО КЛАСТЕРІВ*

**Черкаси
2025**

УДК 373.5.016(073)
А 22

*Рекомендовано до друку вченою радою КНЗ «Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»
(протокол № 2 від 29 травня 2025 року)*

УПОРЯДНИК:

Галина НАЗАРЕНКО, проректор з науково-методичної роботи КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор педагогічних наук, професор

А 22 Авторські навчальні програми вибіркового освітнього компонента (курсів за вибором) профільної середньої освіти (для профілів мовно-літературного та соціально-гуманітарного кластерів) : збірник програм / упор. Г. А. Назаренко. Черкаси, 2025. 167 с.

Видання містить програми курсів за вибором для профільної середньої освіти, що укладені на основі Державного стандарту профільної середньої освіти як вибіркового освітнього компонент в межах профілів мовно-літературного та соціально-гуманітарного кластерів.

Пропоновані у збірнику програми побудовані на засадах компетентнісного й діяльнісного підходів; їхня структура та змістове наповнення передбачають урахування вікових особливостей учнівства, відповідають вимогам змісту й рівня навчальних досягнень здобувачів/здобувачок профільної освіти у 10-12 класах Нової української школи.

Збірник авторських програм призначений для вчителів старшої профільної школи, викладачів та студентів закладів вищої педагогічної освіти, науковців та працівників методичних служб.

©КНЗ «ЧОПОПП ЧОР»

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. АВТОРСЬКІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА (КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ) ДЛЯ ПРОФІЛІВ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОГО КЛАСТЕРУ	4
Валентина АРХИПОВА, Світлана СІЧКАР, Світлана ШИЛО. «ІДЕНТИЧНІСТЬ ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ В ЛІТЕРАТУРНОМУ ВИМІРІ»	4
Людмила ЮЩЕНКО. РИТОРИКА ЯК МИСТЕЦТВО КОМУНІКАЦІЇ	20
РОЗДІЛ II. АВТОРСЬКІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА (КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ) ДЛЯ ПРОФІЛІВ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО КЛАСТЕРУ	42
Любов БОРОВЕЦЬ. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ МОЛОДІ ДЛЯ УСПІШНОГО ЖИТТЯ (ЗАКОН НА ТВОЇЙ СТОРОНІ)	42
Оксана СОТУЛА. КУЛЬТУРА СПОЖИВАННЯ	63
Тетяна АНДРЮЩЕНКО. ЛІДЕР 10.0: МАЙБУТНЄ ПОЧИНАЄТЬСЯ З ТЕБЕ	72
Наталія ПІКОВЕЦЬ. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ	85
Павло ТЕСЛЮК. ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ	102
Ілона РУДЕНКО. ПСИХОЛОГІЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ	111
Ольга КРУТЕНКО. ГЕНДЕР-ЛАВ: ДОСЛІДЖУЙ, ДІЙ, ЗМІНЮЙ	122
Наталія ЛЄМЕШЕВА. АНГЛІЯ В МИСТЕЦЬКИХ ОБРАЗАХ	134
Сергій ГЛОВАЦЬКИЙ. «МУЗИЧНЕ ТА ХОРЕОГРАФІЧНЕ МИСТЕЦТВО АНГЛІЇ»	143
Сергій КОНДРАТЮК. ДИЗАЙН У ПРОЄКТУВАННІ ВИРОБІВ	157

РОЗДІЛ І

АВТОРСЬКІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА (КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ) ДЛЯ ПРОФІЛІВ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОГО КЛАСТЕРУ

«ІДЕНТИЧНІСТЬ ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ В ЛІТЕРАТУРНОМУ ВИМІРІ»

*Навчальна програма вибіркового освітнього компонента
для здобувачів/здобувачок профільної освіти у 10-12 класах Нової української школи*

*(інтегрований курс за вибором для профілів мовно-літературного кластеру;
позапрофільний курс – для профілів інших кластерів)*

Розробники програми:

Архипова Валентина Петрівна, методист української мови і літератури комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Січкач Світлана Іванівна, завідувач лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Шило Світлана Борисівна, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів, комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор філософії.

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Література відіграє надзвичайно важливу роль у житті людини, впливаючи на її емоційний, інтелектуальний та духовний розвиток. Твори художньої літератури (української та зарубіжної) відображають різні погляди на життя, дозволяють заглянути в інші культури, епохи. Через прочитане людина формує власне бачення світу, досвід, переконання, розвиває критичне мислення, мовну культуру. Література збагачує емоційно, розвиває емпатію та здатність до співпереживання.

В українському контексті література має важливу національно-патріотичну функцію. Вона зберігає мову, традиції, досвід боротьби, духовність і є джерелом національної ідентичності. Загалом література є невід'ємною складовою духовного й соціального розвитку молодого покоління українців, яке живе в глобалізованому світі й має відповідно реагувати на проблеми й виклики сучасності. Читаючи твори, людина краще розуміє світ, розширює горизонти свого пізнання, вчиться бути толерантною й відкритою. Отже, література – це не просто тексти. Це засіб духовного зростання, інструмент розуміння себе та інших, основа для розвитку глибоких людських почуттів.

Основна мета курсу за вибором «Ідентичність людської душі в літературному вимірі» – залучити учнів старшої профільної школи до кращих зразків української та світової літературної спадщини, сприяти усвідомленню й формуванню загальнолюдських і національних цінностей, розвитку національної та громадянської ідентичності, а також вихованню глибоких національно-патріотичних почуттів.

Реалізація мети курсу визначається важливими завданнями:

- розширити знання учнів про літературу як вид мистецтва слова та джерело духовного збагачення української нації;

- формувати вміння визначати національну своєрідність літературних творів та їхню загальнолюдську цінність;
- виховувати повагу й любов до української мови як державної та до української літератури як невід'ємної частини світової культури;
- виховувати стійкий інтерес до читання, залучати учнів до активної читацької діяльності;
- розвивати самостійність у читанні, стимулювати бажання задовольняти власні інтелектуальні й емоційні потреби через книгу;
- сприяти збереженню рідної мови, традицій і національних цінностей в умовах сучасного глобалізованого світу;
- заохочувати інтерес до вивчення іноземних мов через читання творів зарубіжної літератури в оригіналі;
- розвивати вміння порівнювати художні твори в оригіналі та в перекладі (за наявності знань іноземної мови);
- сприяти формуванню духовного світу особистості, високих моральних якостей і ціннісних орієнтирів;
- розвивати творчі здібності, критичне мислення та культуру мовлення;
- формувати естетичні смаки та етичні уявлення.

Пропонована програма курсу за вибором для учнів 10 класу профільної середньої освіти укладена на основі Державного стандарту профільної середньої освіти як вибіркового освітній компонент в межах мовно-літературного профілю, а також з урахуванням літературних уподобань здобувачів освіти, які оберуть інший профіль навчання.

Програма побудована на засадах компетентнісного й діяльнісного підходів, оскільки допомагатиме формувати вміння учнів та учениць у всіх видах читацької діяльності, сприятиме розвитку якостей творчого читача.

Програма передбачає вивчення творів української літератури, які відіграють ключову роль у збереженні історичної пам'яті, формуванні національних та морально-етичних цінностей та світогляду свідомого, відповідального громадянина. Українська література є основою для пробудження національного духу, гідності та самоусвідомлення, дає змогу українцям відчувати себе частиною спільноти з глибокими культурними коренями. Вивчення творів зарубіжної літератури в кращих українських перекладах сприятиме осмисленню багатства української мови та літератури на тлі світової культури та слугуватиме інтерпретації зарубіжної літератури крізь призму української ментальності задля глибшого осягнення культурної самобутності, національної та громадянської ідентичності українців.

Структура навчальної програми, її змістове наповнення передбачають урахування вікових особливостей здобувачів освіти, відповідають вимогам змісту й рівня навчальних досягнень учнів 10 класу профільного циклу навчання.

Курс за вибором містить 35 годин на рік (1 година на тиждень) обов'язкового компонента та структурований за такими взаємопов'язаними тематично-проблемними розділами:

Розділ 1 – *«Свобода як визначальна риса національної ідентичності людини».*

Розділ 2 – *«Самоцінність особистості як дар повноти життя».*

Розділ 3 – *«Кохання як джерело натхнення та рушійна сила в житті людини».*

Розділ 4 – *«Пошук власної ідентичності у вирі життєвих випробувань».*

Художні твори, пропоновані в кожному розділі, вивчаються відповідно до специфіки художньої літератури як виду мистецтва. До програми введено невелику їх кількість, щоб учні/учениці мали змогу прочитати текст повністю (невеликий за обсягом) або фрагментарно. При цьому учитель обирає такі фрагменти, які не порушують цілісності тексту й заохочують дітей прочитати великий за обсягом твір повністю.

Зміст програми передбачає включення рубрики «Теорія літератури» (ТЛ), оскільки учні мають володіти основними літературознавчими поняттями й термінами для глибшого аналізу та інтерпретації художніх творів.

Засвоєння навчального матеріалу здійснюється через різноманітні види навчальної діяльності, що базуються на активній взаємодії між учителем і здобувачами освіти. Для досягнення належного рівня сформованості читацьких умінь передбачено використання завдань різної складності, зокрема із залученням елементів змішаного навчання.

Отже, програма орієнтована на залучення учнів до читання найкращих зразків художньої літератури різних культур, розвиток читацької та мовленнєвої компетентності, формування естетичного смаку, поваги до національних і загальнолюдських традицій. Вона сприяє розумінню літератури як складової мистецького простору, усвідомленню багатства української мови й літератури в контексті світової культури та утвердженню цінностей українства як фундаменту духовного зростання особистості.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

35 год. (1 год. на тиждень)

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст курсу	Види навчальної діяльності
ВСТУП (1 година)		
<p>1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях слухає інформацію, різну за обсягом і тематикою, долаючи комунікативні перешкоди, шуми [12 МОВ 1.1.1-1] виокремлює відповідно до змінюваних цілей інформацію з одного чи кількох фрагментів інформаційного чи множинного тексту, а також неструктурованого мовлення для ефективної комунікації [12 МОВ 1.3.1-1] інтегрує інформацію з кількох джерел для виконання актуальних завдань [12 МОВ 1.4.1-1]</p> <p>2. Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду розрізняє факти і судження, виявляє суперечності на підставі результатів аналізу інформації з кількох текстів чи множинного тексту [12 МОВ 2.2.2-1] визначає ступінь достовірності, новизни, повноти, несуперечливості, соціокультурної неупередженості інформації, отриманої з різних текстів (зокрема медіатекстів),</p>	<p>Вічні проблеми буття в літературному мистецтві. Свобода й людська гідність, гуманізм та емпатія, відповідальність і справедливість, прагнення гармонії та цілісності – визначальні риси національної ідентичності людини у міжкультурному середовищі. Значення літератури для становлення духовної цілісності людини.</p>	<p>Аналітична робота з прослуханою інформацією (відповіді на запитання відкритого типу).</p> <p>Групова взаємодія з метою дослідження вічних проблем буття в художній літературі.</p> <p>Структурування інформації на основі множинного тексту/медіатексту у вигляді схеми/таблиці/ментальної мапи тощо.</p> <p>Створення медіаконтенту на основі інтеграції інформації з різних джерел (постер/допис/відео</p>

<p>наводячи аргументи щодо своєї позиції [12 МОВ 2.4.1-1]</p> <p>3. Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови</p> <p>створює тексти різної жанрово-стильової належності відповідно до індивідуальних і суспільних потреб на засадах академічної доброчесності [12 МОВ 3.1.1-1]</p> <p>4. Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу</p> <p>застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]</p>		<p>у стилі сучасних запитів соціальних мереж).</p>
---	--	--

РОЗДІЛ 1
СВОБОДА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА РИСА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЛЮДИНИ
(10 годин)

<p>1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях</p> <p>слухає інформацію, різну за обсягом і тематикою, долаючи комунікативні перешкоди, шуми [12 МОВ 1.1.1-1]</p> <p>розпізнає невідповідність між вербально та невербально вираженим змістом художнього тексту для виявлення прихованих (маніпулятивних та інших) намірів мовця, на основі цього приймає рішення щодо подальшої комунікації [12 МОВ 1.1.3-1]</p> <p>виокремлює відповідно до змінюваних цілей інформацію з одного чи кількох фрагментів художнього тексту, а також неструктурованого мовлення для ефективної комунікації [12 МОВ 1.3.1-1]</p> <p>окреслює власну позицію щодо художнього тексту, враховуючи її схожість чи відмінність із позиціями інших, а також переваги власної позиції [12 МОВ 1.5.2-1]</p> <p>демонструє володіння прийомами</p>	<p>Зінаїда ТУЛУБ. Роман «Людолови».</p> <p>Тема глибоких суспільних потрясінь і героїчних подвигів в ім'я свободи. Історичний контекст твору та його роль.</p> <p>Проблема вічних цінностей та боротьби за свободу.</p> <p>Психологічна глибина та багатогранність людських характерів. Образи козацької старшини та вільних козаків, які змінюють хід історії. Образ Петра Сагайдачного – видатної постаті козацьких часів.</p> <p>Іван БАГРЯНИЙ. Роман «Людина біжить понад прірвою».</p> <p>Тема боротьби за життя та свободу посеред реалій</p>	<p>Різні види читання тексту чи його фрагментів (про себе, уголос, в особах, коментоване, критичне, вибіркоче, пошукове, зі слуховим рядом, з відеорядом, інтенсивне, творче тощо).</p> <p>Аналітична робота з текстом (відповіді на запитання з метою визначення ключових аспектів сюжету та композиції твору, теми, проблематики, системи образів,</p>
---	---	--

<p>емоційної саморегуляції в різних ситуаціях усної комунікації [12 МОВ 1.7.1-2]</p> <p>2. Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду</p> <p>вільно застосовує та за потреби комбінує різні способи читання текстів у друкованому та цифровому форматі залежно від читацьких намірів та для виконання самостійно поставлених завдань [12 МОВ 2.1.1-1]</p> <p>визначає і коментує проблеми, порушені в художніх текстах, зважаючи на контекст (культурний, соціальний, особистісний) [12 МОВ 2.2.1]</p> <p>коментує та обґрунтовує актуальність порушених в художніх текстах проблем, спираючись на суспільно-державні (національні) цінності України, українські історико-культурні надбання і традиції у світовому ціннісному контексті [12 МОВ 2.2.1-1]</p> <p>інтегрує інформацію з кількох прочитаних текстів або художніх текстів, гіпертекстів у цифровому середовищі для формулювання обґрунтованих висновків та аргументованих рішень для розв'язання різних життєво важливих проблем [12 МОВ 2.2.4-1]</p> <p>окреслює та підтверджує аргументами свою позицію щодо прочитаного тексту чи кількох текстів або художніх текстів (медіатекстів), множинних та/або неструктурованих текстів [12 МОВ 2.4.1-2]</p> <p>застосовує доцільні способи фіксування інформації з одного або кількох текстів, використовуючи вербальні і візуальні засоби, дотримуючись принципів авторського права [12 МОВ 2.6.1-1]</p> <p>створює індивідуальний/ колективний творчий продукт для самовираження, спираючись на власний читацький досвід [12 МОВ 2.7.1-1]</p> <p>3. Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з</p>	<p>Другої світової війни. Приклади стоїцизму в романі.</p> <p>Духовна стійкість, людська воля до життя та свободи й незламна сила духу. Образ Максима Колота, його стійкість у боротьбі проти світу насильства.</p> <p>Валерій ШЕВЧУК. Роман «Юнаки з вогненної печі».</p> <p>Тема важкої долі людини в тоталітарному суспільстві, де панували людиноненависницька пропаганда, несправедливість, свавілля, терор «червоного звіра». Історична основа, глибокий психологізм, філософічність твору. Відчуття свободи та любов до рідної землі як усеперемагаюча сила. Образи головних героїв твору, їхній оптимізм та воля до життя.</p> <p>ТЛ: роман (повторення)</p> <p>Майкл МОРПУРГО. Роман «Бойовий кінь».</p> <p>Зображення реалій Першої світової війни, її абсурдність, жорстокість, руйнівний вплив та трагічні наслідки. Утвердження найважливішої цінності людини – її життя. Образи Альберта та його друга коня Джоуї. Значущість дружби й вірності. Моральна стійкість, милосердя та людяність героїв у надважких умовах.</p> <p>Особливості композиції та унікального звучання роману.</p>	<p>ролі історичного контексту у творі тощо).</p> <p>Визначення та розпізнавання виражальних художніх засобів у контексті авторського задуму, дослідження впливу художніх засобів на емоційне сприйняття тексту.</p> <p>Складання усного висловлення про порушені у творі проблеми.</p> <p>Структурування інформації відповідно до завдань та власної позиції.</p> <p>Дослідження психологічної глибини та багатогранності характерів головних персонажів, їхнього емоційного стану.</p> <p>Складання сенкану, діаманти, цитатної характеристики тощо.</p> <p>Групова онлайн-взаємодія з метою визначення та інтерпретації фактичної інформації та підтексту.</p>
--	---	--

<p><i>іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови</i></p> <p>створює тексти різної жанрово-стильової належності відповідно до індивідуальних і суспільних потреб на засадах академічної доброчесності [12 МОВ 3.1.1-1]</p> <p>здійснює онлайн-взаємодію, зокрема дискутує в цифровому середовищі в режимі реального часу, толерантно обстоюючи власну позицію, дотримуючись засад академічної доброчесності та норм електронного спілкування [12 МОВ 3.2.2-1]</p> <p>усуває недоліки в тексті на різних рівнях його організації, урахуовуючи жанрово-стильові та композиційні особливості тексту, коментує зроблені виправлення [12 МОВ 3.3.2-1]</p> <p>4. Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу</p> <p>спостерігає за власним і чужим мовленням для мовленнєвого самовдосконалення [12 МОВ 4.1.2-1]</p> <p>застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]</p>	<p>Маркус ЗУЗАК. Роман «Крадійка книжок».</p> <p>Зображення подій Другої світової війни. Філософські роздуми про людину та її місце у світі. Тема цінності людського життя, боротьба за свободу й людську гідність.</p> <p>Образ Лізель, яка намагається змінити власний світ. Сила дружби, любові та милосердя.</p> <p>Значення книг, що надихають, дають надію і навіть змінюють життя у найскладніших обставинах.</p> <p>Крістін ГЕННА. Роман «Соловей».</p> <p>Тема боротьби за свободу та виживання у творі. Стійкість людського духу і сила жіночої сміливості. Людська рішучість та віра в майбутнє як запорука мирного життя. Глибокий психологізм образів двох сестер – Віанни та Ізабель, їхня віра, любов та героїзм у боротьбі за свободу та людяність в умовах жорстокої війни.</p>	<p>Дискусія на визначену тему щодо цінності свободи для людини.</p> <p>Моделювання життєвих ситуацій на основі аналізу та інтерпретації вивчених творів.</p> <p>Візуалізація прочитаної/почутої інформації.</p> <p>Дослідження теми свободи як найвищої цінності життя в інших видах мистецтва.</p> <p>Складання власного висловлення/есе/допису в соцмережах про значення духовної стійкості та незламної сили духу в боротьбі за свободу.</p>
--	--	---

РОЗДІЛ 2
САМОЦІННІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ДАР ПОВНОТИ ЖИТТЯ
(10 годин)

<p>1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях</p> <p>слухає інформацію, різну за обсягом і тематикою, долаючи комунікативні перешкоди, шуми [12 МОВ 1.1.1-1]</p> <p>застосовує різні прийоми для забезпечення комунікації в різних ситуаціях спілкування, дотримуючись норм культури спілкування [12 МОВ 1.1.2-1]</p>	<p>Олесь ГОНЧАР. Оповідання «Глонка», «Дорога за хмари».</p> <p>Розповіді про людей «зі світлом у душі», які живуть за найвищими законами людяності. Образ угорської дівчинки як утілення сміливості й честі (за оповіданням «Глонка»). Образ щирої і світлої доньки лісника, яка шукає</p>	<p>Різні види читання тексту чи його фрагментів (про себе, вголос, в особах, коментоване, критичне, вибіркоче, пошукове, зі слуховим рядом, з відеорядом,</p>
--	--	---

<p>виокремлює відповідно до змінюваних цілей інформацію з одного чи кількох художніх текстів, а також неструктурованого мовлення для ефективної комунікації [12 МОВ 1.3.1-1]</p> <p>визначає мету, прямі та приховані наміри автора усного повідомлення, відстежуючи їх можливі зміни у процесі комунікації, за потреби визначаючи прийнятні способи впливу на співрозмовника для налагодження комунікативної взаємодії та порозуміння [12 МОВ 1.4.2-1]</p> <p>окреслює власну позицію щодо почутого художнього тексту, враховуючи її схожість чи відмінність із позиціями інших, а також переваги власної позиції [12 МОВ 1.5.2-1]</p> <p>демонструє володіння прийомами емоційної саморегуляції в різних ситуаціях усної комунікації [12 МОВ 1.7.1-2]</p> <p>2. Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду</p> <p>вільно застосовує та за потреби комбінує різні способи читання текстів у друкованому та цифровому форматі залежно від читацьких намірів та для виконання самостійно поставлених завдань [12 МОВ 2.1.1-1]</p> <p>визначає і коментує проблеми, порушені в художніх текстах, зважаючи на контекст (культурний, соціальний, особистісний) [12 МОВ 2.2.1]</p> <p>розрізняє факти і судження, виявляє суперечності на підставі результатів аналізу інформації з художнього тексту чи множинного тексту [12 МОВ 2.2.2-1]</p> <p>інтегрує інформацію з кількох прочитаних художніх текстів, гіпертекстів у цифровому середовищі для формулювання обґрунтованих висновків та аргументованих рішень для розв'язання різних життєво важливих проблем [12 МОВ 2.2.4-1]</p> <p>окреслює та підтверджує аргументами свою позицію щодо прочитаного тексту [12 МОВ 2.4.1-2]</p> <p>застосовує доцільні способи фіксування інформації з одного або кількох текстів, використовуючи вербальні і візуальні</p>	<p>власні моральні ідеали (за оповіданням «Дорога за хмари»). Вічні категорії добра і зла, честі й безчестя, совісті та справедливості у творах.</p> <p>ТЛ: оповідання (повторення)</p> <p>Василь ЗАХАРЧЕНКО. Роман «Прибутні люди». Зображення подій в Україні, спричинених голодом 1947 року. Трагічні людські долі в контексті минулого, відтворення історичного матеріалу в конкретній людській біографії. Глибокий психологізм у змалюванні людських характерів. Людяність і шляхетність героїв на тлі надважких подій.</p> <p>Володимир ЛИС. Роман «Століття Якова». Розповідь про життя однієї людини в контексті цілої епохи. Проблеми кохання і зради, втрат, болю й радості, несподіваних зустрічей і дарунків долі. Образ Якова як утілення етнічних рис українця.</p> <p>Еріх Марія РЕМАРК. Роман-сповідь «Три товариші». Зображення жорстокої правди про війну, тема «втраченого покоління» в романі. Образ людини, яка долає життєві випробування й прагне відродити власну цінність. Утвердження дружби й взаємопідтримки як джерела життєвих сил, Особливості жанру твору.</p>	<p>інтенсивне, творче тощо).</p> <p>Аналітична робота з текстом (відповіді на запитання з метою визначення ключових аспектів сюжету та композиції твору, теми, проблематики, системи образів, ролі історичного контексту тощо).</p> <p>Дослідження форми тексту, визначення спільних та різних елементів змісту й форми у прочитаних/прослуханих творах.</p> <p>Визначення та розпізнавання виражальних художніх засобів у контексті авторського задуму, дослідження впливу художніх засобів на емоційне сприйняття тексту.</p> <p>Створення асоціативних картин.</p> <p>Групова онлайн-взаємодія з метою визначення ціннісних якостей особистості, що впливають на її власне життя.</p>
--	--	--

<p>засоби, дотримуючись принципів авторського права [12 МОВ 2.6.1-1]</p> <p>3. Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови</p> <p>створює тексти різної жанрово-стильової належності відповідно до індивідуальних і суспільних потреб на засадах академічної доброчесності [12 МОВ 3.1.1-1]</p> <p>здійснює онлайн-взаємодію, зокрема дискутує в цифровому середовищі в режимі реального часу, толерантно обстоюючи власну позицію, дотримуючись засад академічної доброчесності та норм електронного спілкування [12 МОВ 3.2.2-1]</p> <p>4. Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу</p> <p>застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]</p>	<p>ТЛ: роман-сповідь</p> <p>Ернест ГЕМІНГВЕЙ. Роман «Острови в океані».</p> <p>Тема творчості та особистого життя митця в романі. Проблеми самотності й відчаю, відданості й відваги. Сутність батьківської любові та її духовної сили.</p> <p>Жанрові особливості автобіографічного роману.</p> <p>ТЛ: автобіографічний роман</p> <p>Анна ГАВАЛЬДА. Роман «Просто разом».</p> <p>Тема самотності як можливості пізнати себе і власний світ. Сутність справжнього щастя людини в романі. Віра й дружба як основа повноти життя та можливість визнати самоцінність.</p>	<p>Моделювання життєвих ситуацій на основі аналізу та інтерпретації вивчених творів.</p> <p>Створення постерів/дописів/статей у соцмережах про авторів вивчених творів чи головних персонажів.</p> <p>Перегляд екранізації художніх творів та створення відгуку про переглянутий фільм.</p>
---	--	---

РОЗДІЛ 3
КОХАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО НАТХНЕННЯ ТА РУШІЙНА СИЛА В ЖИТТІ ЛЮДИНИ
(5 годин)

<p>1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях</p> <p>слухає інформацію, різну за обсягом і тематикою, долаючи комунікативні перешкоди, шуми [12 МОВ 1.1.1-1]</p> <p>застосовує різні прийоми для забезпечення комунікації в різних ситуаціях спілкування, дотримуючись норм культури спілкування [12 МОВ 1.1.2-1]</p> <p>переказує художній текст у різний спосіб, зважаючи на умови спілкування, запити та особливості цільової аудиторії та власні потреби, дотримуючись достовірності і засад академічної доброчесності [12 МОВ 1.2.1-1]</p>	<p>Василь БАРКА. Поезія «Океан».</p> <p>Мотив утраченого кохання та загубленого світу.</p> <p>Образ океану як безмежного всесвіту.</p> <p>Життя як океан та внутрішній світ людини.</p> <p>Духовна перевага добра над злом.</p> <p>Ліричний образ океану серця як невичерпного джерела життя.</p> <p>ТЛ: ліричний твір (повторення)</p>	<p>Різні види читання тексту чи його фрагментів (про себе, вголос, в особах, коментоване, критичне, вибіркоче, пошукове, зі слуховим рядом, з відеорядом, інтенсивне, творче тощо).</p> <p>Відтворення подій сюжету твору, визначення їхньої</p>
--	---	--

<p>інтегрує інформацію з художніх текстів для виконання актуальних завдань [12 МОВ 1.4.1-1]</p> <p>визначає ступінь достовірності, новизни, повноти, несуперечливості, неупередженості почутої інформації, отриманої з різних джерел, наводить аргументи щодо своєї позиції [12 МОВ 1.5.1-1]</p> <p>раціонально поєднує використання вербальних та невербальних засобів в умовах реалізації різних комунікативних стратегій, виявляючи мовну стійкість [12 МОВ 1.6.1-2]</p> <p>2. Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду</p> <p>вільно застосовує та за потреби комбінує різні способи читання художніх текстів у друкованому та цифровому форматі залежно від читацьких намірів та для виконання самостійно поставлених завдань [12 МОВ 2.1.1-1]</p> <p>визначає і коментує проблеми, порушені в художніх текстах, зважаючи на контекст (культурний, соціальний, особистісний) [12 МОВ 2.2.1]</p> <p>пояснює вплив прочитаного художнього тексту на власний емоційно-чуттєвий досвід, визначає потенційний вплив прочитаного тексту на емоційно-чуттєвий досвід різних читацьких аудиторій [12 МОВ 2.3.1-1]</p> <p>окреслює та підтверджує аргументами свою позицію щодо прочитаних множинних та/або неструктурованих текстів [12 МОВ 2.4.1-2]</p> <p>застосовує доцільні способи фіксування інформації з одного або кількох текстів, використовуючи вербальні і візуальні засоби, дотримуючись принципів авторського права [12 МОВ 2.6.1-1]</p> <p>3. Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з</p>	<p>Василь СИМОНЕНКО. Новела «Вино з троянд».</p> <p>Мотив істинних людських почуттів. Непримітне, мовчазне й водночас сильне почуття кохання як символ гармонії. Зовнішня і внутрішня краса людини. Мотив відданості й самопожертви у творі. Образ ліричного героя, здатного на піднесені почуття.</p> <p>Жанрові особливості поезії в прозі.</p> <p>ТЛ: поезія в прозі</p> <p>Гійом АПОЛЛІНЕР. «Міст Мірабо».</p> <p>Роздуми поета про сутність людського життя, про невпинний плін часу. Почуття неповторності кохання та сум від втраченої любові.</p> <p>Філософські проблеми життя й смерті, тлінності й вічності, надії й розчарування у творі.</p> <p>Образ Сени як уособлення життя й плинності часу, в якому, зрештою, все минає.</p> <p>Рейнбоу РОВЕЛЛ. Роман «Елеанор і Парк».</p> <p>Тема дружби, сила справжнього кохання, відданості та порозуміння, які дарують надію й допомагають долати життєві труднощі.</p> <p>Засудження неприйняття відмінних людей, домашнього насильства, жорстокого поводження із дітьми, булінгу та залякування у школі.</p>	<p>послідовності, пояснення взаємозалежності подій.</p> <p>Аналітична робота з текстом (жанрові особливості, основні мотиви, мистецький контекст).</p> <p>Дослідження проблематики та засобів художньої виразності у прочитаних/прослуханих текстах.</p> <p>Дослідження впливу художніх засобів на власний емоційний стан.</p> <p>Висловлення власних почуттів, вражень від прочитаних творів різними засобами і способами візуалізації.</p> <p>Моделювання життєвих ситуацій на основі аналізу та інтерпретації вивчених творів.</p> <p>Характеристика образу ліричного/головного героя, пояснення причин його поведінки, роздумів, відчуттів.</p> <p>Проведення паралелей між образами та ситуаціями тексту і</p>
---	--	---

<p><i>іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови</i></p> <p>створює тексти різної тематики та обсягу, доцільно використовуючи цифрові засоби для поширення інформації щодо особистісних і суспільно важливих питань, дотримуючись норм електронного спілкування [12 МОВ 3.2.1-1]</p> <p>обирає способи вдосконалення тексту за самостійно визначеними критеріями [12 МОВ 3.3.1-2]</p> <p>4. Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу</p> <p>застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]</p>	<p>Образи Елеанор та Парка як уособлення споріднених душ, які знайшли місце для справжніх почуттів незважаючи на життєві труднощі.</p> <p>ТЛ: засоби художньої виразності (повторення)</p>	<p>власним життєвим досвідом.</p> <p>Групова взаємодія з метою визначення сутності кохання як рушійної сили в житті людини.</p> <p>Візуалізація прослуханої/прочитаної інформації.</p> <p>Складання власного висловлення/есе/допису в соцмережах про значення справжнього кохання в житті людини/в особистому житті</p>
---	---	---

РОЗДІЛ 4
ПОШУК ВЛАСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ВИРІ ЖИТТЄВИХ ВИПРОБУВАНЬ
(8 годин)

<p>1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях</p> <p>слухає інформацію, різну за обсягом і тематикою, долаючи комунікативні перешкоди, шуми [12 МОВ 1.1.1-1]</p> <p>переказує художній текст у різний спосіб, зважаючи на умови спілкування, запити та особливості цільової аудиторії та власні потреби, дотримуючись достовірності і засад академічної доброчесності [12 МОВ 1.2.1-1]</p> <p>використовує доцільний спосіб фіксування усного повідомлення за тематикою художнього тексту, дотримуючись достовірності та засад академічної доброчесності, відповідно до самостійно визначеної мети [12 МОВ 1.2.2-1]</p> <p>визначає мету, прями та приховані наміри автора усного повідомлення, відстежуючи їх можливі зміни у процесі</p>	<p>Ольга КОБИЛЯНСЬКА. Повість «За ситуаціями».</p> <p>Метальні й духовні пошуки жінки в суспільстві, вибір життєвого шляху, боротьба між соціальними очікуваннями та особистими ідеалами. Тема емансипації та фемінізму у творі. Образ Аглаї-Феліцитас, яка прагне не втратити себе й віднайти свою ідентичність. Утілення вільного духовного розвитку й незалежності в образі героїні.</p> <p>Музика в повісті як спосіб сприйняття світу.</p> <p>ТЛ: повість (повторення)</p>	<p>Різні види читання тексту чи його фрагментів (про себе, вголос, в особах, коментоване, критичне, вибіркоче, пошукове, зі слуховим рядом, з відеорядом, інтенсивне, творче тощо).</p> <p>Творчий переказ, коментування та інтерпретація тексту, виокремлення головної та другорядної інформації в тексті,</p>
--	--	---

<p>комунікації, за потреби визначаючи прийнятні способи впливу на співрозмовника для налагодження комунікативної взаємодії та порозуміння [12 МОВ 1.4.2-1]</p> <p>виявляє гнучкість і стійкість в обстоюванні власної позиції з урахуванням різних думок, аргументів щодо певної проблеми за тематикою чи проблемами, порушеними в художньому тексті, медіатексті [12 МОВ 1.6.1-1]</p> <p>раціонально поєднує використання вербальних та невербальних засобів в умовах реалізації різних комунікативних стратегій, виявляючи мовну стійкість [12 МОВ 1.6.1-2]</p> <p>демонструє володіння прийомами емоційної саморегуляції в різних ситуаціях усної комунікації (зокрема під час публічного виступу, співбесіди, а також у разі виникнення напруги чи конфлікту) [12 МОВ 1.7.1-2]</p> <p>2. Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду</p> <p>вільно застосовує та за потреби комбінує різні способи читання текстів у друкованому та цифровому форматі залежно від читацьких намірів та для виконання самостійно поставлених завдань [12 МОВ 2.1.1-1]</p> <p>визначає і коментує проблеми, порушені в художніх текстах, зважаючи на контекст (культурний, соціальний, особистісний) [12 МОВ 2.2.1]</p> <p>виявляє та коментує підтекст, авторську позицію, виражені в художньому тексті, зважаючи на національний і загальнолюдський контекст [12 МОВ 2.2.2-1 П]</p> <p>визначає та аналізує мовні/стильові/жанрові/естетичні/прагматичні/ історико-культурні особливості форми та змісту тексту за тематикою художнього тексту, їх взаємозв'язок [12 МОВ 2.2.3-1]</p> <p>інтегрує інформацію з кількох прочитаних художніх текстів, гіпертекстів у цифровому середовищі для формулювання</p>	<p>Ірина ВІЛЬДЕ. Повість «Метелики на шпильках».</p> <p>Проблема формування світогляду молодого людини в умовах складних життєвих обставин дорослого світу, роль справжніх цінностей та «подвійної» моралі. Тема дорослішання як свобода особистого вибору й політичного зростання. Глибокий психологізм образу Дарки, яка робить свідомий життєвий вибір.</p> <p>Герман МЕЛВІЛЛ. Роман «Мобі Дік, або Білий кит».</p> <p>Глибокі філософські роздуми про сутність і цінність людського життя. Художнє дослідження характеру людини, виру її почуттів, що впливають на власне життя та світ навколо.</p> <p>Дисгармонійний аспект в «стосунках» людини і природи. Проблеми збереження довкілля у творі.</p> <p>Багатоплановий сюжет та образи-символи роману.</p> <p>Джером СЕЛІНДЖЕР. Роман «Ловець у житі».</p> <p>Проблеми пошуку власного «я», свідомого входження мислячої індивідуальності в суспільство, де встановлено правила гри й розподілено ролі. Урбаністичний світ очима головного героя. Звеличення справжніх цінностей, що формують людську ідентичність.</p>	<p>фактів та суджень тощо.</p> <p>Аналітична робота з текстом (відповіді на запитання з метою визначення ключових аспектів сюжету та композиції твору, теми, проблематики, системи образів тощо).</p> <p>Складання усного висловлення про порушені у творах проблеми.</p> <p>Структурування інформації відповідно до завдань та власної позиції.</p> <p>Дослідження психологічної глибини та багатогранності характерів головних персонажів, їхнього емоційного стану.</p> <p>Складання сенкану, діаманти, цитатної характеристики головних/другорядних персонажів твору.</p> <p>Групова онлайн-взаємодія з метою визначення та інтерпретації фактичної інформації та підтексту.</p>
--	---	--

<p>обґрунтованих висновків та аргументованих рішень для розв'язання різних життєво важливих проблем [12 МОВ 2.2.4-1]</p> <p>окреслює та підтверджує аргументами свою позицію щодо прочитаного тексту чи кількох текстів - множинних та/або неструктурованих текстів [12 МОВ 2.4.1-2]</p> <p>обґрунтовує перспективи використання інформації з одного чи кількох прочитаних текстів (медіатекстів), множинних та/або неструктурованих текстів для досягнення особистісно і суспільно значущих цілей і розв'язання життєво важливих проблем [12 МОВ 2.4.1-3]</p> <p>самостійно, зокрема на основі власного і чужого читацького досвіду, здійснює добір текстів із різних джерел для задоволення власних пізнавальних та естетичних потреб, розв'язання суспільних проблем, успішної самореалізації [12 МОВ 2.5.1-1]</p> <p>застосовує доцільні способи фіксування інформації з одного або кількох текстів, множинних та/або неструктурованих текстів, використовуючи вербальні і візуальні засоби, дотримуючись принципів авторського права [12 МОВ 2.6.1-1]</p> <p>3. Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови</p> <p>створює тексти різної жанрово-стильової належності, відповідно до індивідуальних і суспільних потреб на засадах академічної доброчесності [12 МОВ 3.1.1-1]</p> <p>створює тексти різної тематики та обсягу, доцільно використовуючи цифрові засоби для поширення інформації щодо особистісних і суспільно важливих питань, дотримуючись норм електронного спілкування [12 МОВ 3.2.1-1]</p> <p>усуває недоліки в тексті на різних рівнях його організації, ураховуючи жанрово-стильові та композиційні особливості тексту, коментує зроблені виправлення [12 МОВ 3.3.2-1]</p> <p>4. Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної</p>	<p>Засудження зухвальства, бездушності й лицемірства.</p> <p>Образ головного героя та його істинне покликання: нести в жорстокий світ добро, гармонію, радість, щирість дитинства.</p> <p>Символічні образи твору.</p> <p>ТЛ: символ (повторення)</p>	<p>Дискусія на визначену тему щодо значущості життєвого вибору.</p> <p>Складання запитань відкритого типу, визначення ключових слів, формулювання теми та ідеї прочитаного/прослуханого тексту.</p> <p>Структурування інформації щодо перебігу подій, проблематики, розрізнення персонажів у вигляді схем/таблиць тощо.</p> <p>Проведення паралелей між образами та ситуаціями тексту і власним життєвим досвідом.</p> <p>Складання власного висловлення/есе/допису в соцмережах про значення духовної стійкості та незламності в характері людини, що можуть змінювати її життя та світ навколо.</p>
---	--	---

<p><i>творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу</i></p> <p>задовольняє потребу в індивідуальній і колективній мовленнєвій творчості, послуговуючись здобутими знаннями з мови [12 МОВ 4.2.1-1]</p>		
<p>ПІДСУМКИ (1 година)</p>		
<p>1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях</p> <p>вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивний емоційний фон завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1]</p> <p>2. Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду</p> <p>пояснює вплив прочитаного тексту на власний емоційно-чуттєвий досвід, визначає потенційний вплив прочитаного тексту на емоційно-чуттєвий досвід різних читацьких аудиторій [12 МОВ 2.3.1-1]</p> <p>самостійно, зокрема на основі власного і чужого читацького досвіду, здійснює добір текстів із різних джерел для задоволення власних пізнавальних та естетичних потреб, розв'язання суспільних проблем, успішної самореалізації [12 МОВ 2.5.1-1]</p> <p>3. Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови</p> <p>створює тексти різної жанрово-стильової належності, відповідно до індивідуальних і суспільних потреб на засадах академічної доброчесності [12 МОВ 3.1.1-1]</p> <p>4. Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними</p>	<p>Актуальність тематики творів української та зарубіжної літератури, прочитаних протягом року. Вічні проблеми буття в літературному мистецтві та міжкультурному контексті. Значення літератури (класичної й сучасної) для формування читацьких інтересів та вподобань.</p>	<p>Групова взаємодія (онлайн-дискусія) з метою обговорення творів, прочитаних протягом року.</p> <p>Дослідження впливу твору на формування власного читацького інтересу.</p> <p>Презентація власних ідей щодо значення літератури для задоволення власних пізнавальних та естетичних потреб.</p> <p>Проектна діяльність.</p> <p>Написання есе на основі презентації інформації про читацькі вподобання.</p> <p>Створення буктрейлера/ відеорецензії/, постера/ мультимедійної презентації про прочитаний твір української та зарубіжної літератури.</p>

<p><i>та літературними явищами, проведення їх аналізу</i></p> <p>задовольняє потребу в індивідуальній і колективній мовленнєвій творчості, послуговуючись здобутими знаннями з мови [12 МОВ 4.2.1-1]</p>		
--	--	--

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Навчальна програма «Ідентичність людської душі в літературному вимірі» вибіркового освітнього компонента реалізується через формування предметних компетентностей:

–сприймати інформаційні та художні тексти класичної та сучасної літератури (української і зарубіжних), розуміти, перетворювати, аналізувати, інтерпретувати і оцінювати інформацію;

–усвідомлювати значення української мови як державної та української літератури як невід’ємної частини світової культури;

–установлювати причиново-наслідкові зв’язки, виокремлювати головну та другорядну інформацію;

–формулювати визначення, логічно обґрунтовувати висловлену думку;

–перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема) для вирішення комунікативних завдань;

–презентувати власні ідеї, бачення, інноваційні погляди зрозуміло, грамотно, креативно, використовуючи доцільні засоби вираження мовлення;

–усвідомлювати роль читання текстів українських і зарубіжних авторів для гармонійного розвитку та самовдосконалення.

Засвоєння навчального матеріалу програми відбувається шляхом застосування різних форм освітньої діяльності, що ґрунтуються на активній взаємодії між учителем і здобувачами освіти. Для формування читацьких умінь на належному рівні використовуються завдання різної складності, ефективні методичні прийоми, що допомагають на компетентнісному та діяльнісному рівнях опрацювати тексти кожного розділу програми.

Тематично-проблемні розділи курсу містять художні твори, що сприяють становленню духовно-емоційного світу учнів та учениць, їхнього світогляду та громадянської позиції.

Твори, уміщені до **розділу 1 «Свобода як визначальна риса національної ідентичності людини»**, висвітлюють боротьбу людини за незалежність, гідність, демонструють приклади стоїцизму, волі до життя, незламної сили духу, що допомагали вижити в надважких умовах. Вони передбачають усвідомлення учнями та ученицями сутності поняття свобода. Під час вивчення творів учитель/ учителька акцентує увагу на тому, що свобода – це не просто відсутність зовнішнього примусу, це стан, у якому людина здатна самостійно обирати свій шлях, нести відповідальність за власні вчинки, реалізовувати свої мрії та жити згідно з власними переконаннями. Саме тому свобода є однією з найвищих цінностей, без якої неможливе повноцінне людське життя. Історія України – яскравий приклад боротьби за свободу, тому під час вивчення творів першого розділу варто звертати особливу увагу на історичний контекст. Наш народ неодноразово доводив, що гідність, самоповага й воля дорожчі за комфорт чи навіть життя. Російська агресія в Україні ще раз підкреслила, наскільки дорогою є свобода для нашої нації. Тисячі українців віддали життя за те, щоб їхні діти могли жити у вільній країні. Їхній подвиг навчає нас: свобода – не дар, а здобуток, який потребує щоденного захисту. Тож вивчаючи твори цієї тематики, дуже важливо вкотре проаналізувати з учнівством суть людського буття, для якого свобода є джерелом натхнення, необхідною умовою творчості й розвитку. Сприяти формуванню цих усвідомлень допоможе **варіативність форм і методів навчання:**

- ❖ інтерактивні – дискусії, рольові ігри, літературні вікторини, читацькі конференції;
- ❖ проєктна діяльність – дослідницькі роботи про культурно-історичні та мистецькі явища тощо;
- ❖ інтегроване навчання з історією, мистецтвом, громадянською освітою;
- ❖ робота з першоджерелами – читання уривків із мемуарів або щоденників письменників, перегляд документальних відео, пов'язаних з епохою або біографією автора.

Твори **розділу 2 «Самоцінність особистості як дар повноти життя»** спрямовані на усвідомлення учнями та ученицями поняття самоцінності як визнання власної гідності. Під час роботи з текстами учитель/вчителька зважає на важливі акценти теми – формування внутрішньої поваги до себе й до інших, розвиток власної індивідуальності, проблеми самореалізації, самовизначення та свободи вибору. Психологічні портрети літературних героїв демонструють приклади того, як можна незважаючи на обставини залишатися собою, змінювати власне життя всупереч обставинам. Тож вивчаючи твори цього розділу, необхідно підкреслити, що повага до себе починається з розуміння своєї унікальності та права бути почутим. Ефективними для цього будуть такі **напрямки роботи** з учнівством:

- ❖ *аналітичне читання* – визначення ключових рис особистості героя, вивчення внутрішніх конфліктів персонажів, робота з цитатами, що розкривають цінність людської гідності;
- ❖ *обговорення й дискусії* на теми «Чи є особистість важливішою за колектив?», «Де межа між самоповагою та егоїзмом?», «Чи сучасне суспільство підтримує самоцінність людини?» тощо;
- ❖ *творчі завдання* – написання есе на тему: «Я – цінність для себе і світу», створення портрета героя з акцентом на його унікальність, виступ від імені героя: «Хто я і чому маю право на самоповагу?»; написання відгуків, листів героям, альтернативних фіналів прочитаного твору тощо;
- ❖ *інсценізації та рольові ігри* – інтерв'ю з героєм твору про його життєві принципи, інсценізація моменту морального вибору тощо.

Твори, що містить **розділ 3 «Кохання як джерело натхнення та рушійна сила в житті людини»**, спонукають замислитися над багатьма важливими життєвими питаннями: у чому справжня цінність почуттів, чи можна бути щасливим, жертвуючи собою заради інших, як кохання розкриває або руйнує особистість тощо. Оскільки 10 клас – це початок навчання в профільній школі, учні та учениці вже мають базу знань і здатні до аналітичного мислення, тому головна мета роботи з текстами такої тематики – це навчити осмислено читати їх, адже це не просто романтичні історії. Вони допомагають зрозуміти, що любов – це випробування і сила водночас, що розкриває глибини людської душі, формує життєві цінності, вчить приймати і відпускати. Тому надзвичайно важливо формувати в учнів та учениць емпатію, емоційний інтелект, здатність до глибокого аналізу людських почуттів. На уроках учитель має створити емоційно безпечний простір (тема кохання може бути чутливою), майстерно розкрити тему кохання як естетичну, моральну та філософську категорії та навчити порівнювати й розрізняти форми вияву кохання (жертвовного, трагічного, ідеалізованого, руйнівного тощо). Сприятли цьому безперечно можуть такі **методичні прийоми**:

- ❖ *емоційно-сміслові читання* – визначення емоцій, які викликає твір; читання з зупинками з метою інтерпретації теми/проблеми; прогнозування розвитку подій чи стану героїв;
- ❖ *групові взаємодії* – обговорення дилем на тему «Чи мав/мала рацію герой/героїня?»; порівняння сучасного бачення кохання з літературним образом; створення плаката «Цінності любові у творі»;
- ❖ *інсценізації, імпровізації* – розігрування сцен/епізодів у сучасному контексті; «Суд над героєм» – аргументи «за» і «проти» щодо вчинків персонажа;

- ❖ *аналітичне письмо* – есе «Чи можу я зрозуміти вибір цього героя/героїні?»; лист герою «Що б я сказав/сказала тобі як друг/подруга?»; порівняльний аналіз розкриття теми на основі множинного тексту (двох творів/кількох фрагментів);
- ❖ *творчі завдання* – створення емоційного портрета кохання; добір віршів/прози про кохання з коментарем, створення буктрейлерів, колажів або постерів до твору.

У розділі 4 «Пошук власної ідентичності у вирі життєвих випробувань» запропоновано до опрацювання твори української та зарубіжної літератури, що розкривають тему власної ідентичності, висвітлюють глибокі внутрішні процеси особистості, її пошуки себе, місця в суспільстві та сенсу життя. Працюючи над такими творами, учні й учениці усвідомлюють потребу визначати свої цінності, переконання, життєві пріоритети, осмислюють взаємозв'язок з національною та культурною ідентичністю, визначають власну унікальність, яка формується життєвими випробуваннями, бо саме труднощі часто допомагають знайти своє справжнє «я». Разом із тим, особливості такої літератури не лише в тому, щоб усвідомити особистісне становлення, а й зрозуміти проблеми взаємозв'язку людини з суспільством, історією, мовою, культурою. Це твори, які надихають на самопізнання, прийняття себе і зміцнення внутрішньої сили й опори. Отже, важливим завданням учителя/вчительки є формування в учнів/учениць розуміння мотиву самопошуку та самоусвідомлення через аналіз літературних образів, критичне мислення, уміння проводити паралелі між особистим досвідом та долею літературного героя з метою формування стійкості, гідності, поваги до власного «я» навіть у складних життєвих ситуаціях. Із цією метою варто скористатися такими **методичними прийомами**:

- ❖ *читання з ціннісним акцентом* – ключові слова, які розкривають внутрішній стан героя; ведення «щоденника ідентичності» героя: що він втрачає/знаходить?
- ❖ *дискусії/дебати за питаннями* – Як зовнішні випробування змінюють людину? Чи можна залишатися собою в умовах тиску? Що важливіше: залишитися живим чи залишитися собою?
- ❖ *аналітичні завдання* – порівняння образів (хто з героїв зміцнився, а хто зламався через випробування?); створення «ментальної мапи самоідентичності героя»: які зміни відбуваються протягом твору;
- ❖ *творче письмо* – есе «Як на мене впливають випробування?» або «Що я обрав би/обрала б на місці героя?»; лист герою з порадою або підтримкою; автобіографічна замальовка «Мій момент самопізнання»;
- ❖ *рольові моделі* – інтерв'ю з героєм твору на тему: «Як я знайшов себе?»; інсценізація ситуації, де герой робить складний вибір тощо.

Програма інтегрованого курсу за вибором може бути основою для календарно-тематичного та поурочного планування, у якому вчитель/вчителька самостійно розподіляє години на вивчення художніх творів, визначає різноманітні види роботи, які допоможуть учням та ученицям опанувати зміст матеріалу та формуватимуть уміння, навички й цінності, визначені Державним стандартом профільної середньої освіти. Це дає можливість підійти до реалізації програми вільно й творчо, урахувавши інтереси та можливості учнів, а також створити умови для об'єктивного оцінювання досягнень учнів та учениць. Із цією метою варто поєднувати формувальне та підсумкове оцінювання: усне опитування, тести, есе, творчі проекти тощо; залучати самооцінювання та взаємооцінювання; надавати зворотний зв'язок у формі мотиваційних коментарів, а не лише оцінок тощо. Доцільність оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць за цим курсом визначає педагогічна рада закладу загальної середньої освіти.

Отже, вивчення інтегрованого курсу за навчальною програмою «Ідентичність людської душі в літературному вимірі» у профільній школі – це творчий процес, у якому вчителі й учні є учасниками міжкультурного діалогу, де художній твір стає невід'ємною частиною життя й слугує збереженню загальнолюдських цінностей.

«РИТОРИКА ЯК МИСТЕЦТВО КОМУНІКАЦІЇ»

*Навчальна програма вибіркового освітнього компонента
для здобувачів/здобувачок профільної освіти у 10-12 класах Нової української школи
(курс за вибором для профілів мовно-літературного кластеру;
позапрофільний курс – для профілів інших кластерів)*

Розробник програми: Ющенко Людмила Олександрівна, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат філологічних наук

ВСТУПНА ЧАСТИНА

В епоху інформаційного суспільства здатність висловлювати свої думки чітко, логічно та переконливо є неабиякою перевагою. Риторика як наука сприяє ефективній взаємодії між людьми і спрямована на формування навичок, необхідних для представників будь-якої сфери діяльності. Окрім того, у суспільстві, де утвердження національної ідентичності пов'язане з інформаційним спротивом і просвітницькою діяльністю, риторика є одним із інструментів формування активної громадянської позиції. У ході вивчення курсу «Риторика як мистецтво комунікації» здобувачі / здобувачки освіти мають змогу не тільки розвивати вміння самопрезентації та публічного виступу, а й формувати критичне мислення, здатність відстоювати власну думку.

У курсі інтегровано теми з української мови, художньої літератури, психології, акторської майстерності, медіаграмотності. Це розкриває простір для ширшої практичної діяльності здобувачів / здобувачок освіти: від аналізу ораторських стилів історичних діячів – до самопрезентацій, проєктів, дебатів, публічних виступів тощо.

Заняття з риторики сприяють розвитку впевненості в собі, уміння вести діалог, справляти враження, тобто формують не лише комунікативні, а й соціальні та емоційні компетентності.

Навчальну програму «Риторика як мистецтво комунікації» вибіркового освітнього компонента – курсу за вибором для всіх профілів профільної середньої освіти розроблено в межах реалізації Державного стандарту профільної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2024 р. № 851.

Метою курсу є формування у здобувачів / здобувачок освіти уміння грамотно, свідомо й доречно використовувати засоби риторики в усному й писемному мовленні задля ефективної й безпечної комунікації, переконливого впливу та культурного самовираження. Курс сприяє становленню мовної, соціальної й комунікативної компетентностей; формуванню готовності до конструктивного діалогу та відповідальності за висловлене; вихованню поваги до думки інших.

Дидактичні засади навчальної програми пов'язані з виконанням таких **завдань**:

- ❖ розвивати в учнів / учениць уміння доцільно використовувати в усному й писемному мовленні засоби державної і рідної (у разі відмінності) мов, застосовувати вербальні й невербальні засоби відповідно до комунікативної ситуації;
- ❖ формувати в здобувачів / здобувачок освіти вміння організовувати ефективну і безпечну взаємодію зі співрозмовником, вибудовувати ділові та приватні розмови, установлювати зворотний зв'язок, презентувати інформацію для досягнення життєвих цілей, добирати переконливу аргументацію;
- ❖ сприяти розумінню й дотриманню учнями / ученицями ustalених норм мовленнєвої поведінки та культури в реальному та цифровому просторі, систематичному підвищенню рівня особистої мовної культури;

- ❖ спрямовувати учасників / учасниць освітнього процесу на дотримання академічної доброчесності в усному й писемному мовленні.

Основними **принципами** організації освітнього процесу під час вивчення курсу «Риторика як мистецтво комунікації» є людиноцентризм, верховенство права, рівний доступ до освіти, опора на сучасні наукові знання, цілісність і наступність, академічна свобода та доброчесність, виховання поваги до української історії, мови, національних традицій та гуманізм і демократизм.

Курс ґрунтується на низці **принципів**, зокрема:

- ❖ **принцип особистісної орієнтації:** урахування індивідуальних особливостей, здібностей, стилю мовлення та рівня комунікативної компетентності здобувачів / здобувачок освіти;
- ❖ **принцип практичної спрямованості:** застосування знань на практиці, що мотивує до використання риторичних інструментів у реальних ситуаціях (у складанні й виголошуванні промов, участі в дебатах, захисті проєктів, записі відеозвернень чи подкастів);
- ❖ **принцип діалогічності:** створення ситуацій, спрямованих на взаємодію, оскільки риторика – це не тільки мистецтво говорити, виголошувати промови, а й слухати, вести діалог, ураховувати погляди співрозмовника та досягати порозуміння;
- ❖ **принцип самовираження:** формування в здобувачів / здобувачок освіти вміння через слово проявляти себе, виражати свої думки, емоції, переконання, цінності;
- ❖ **принцип патріотизму та громадянської позиції:** застосування засобів риторики для формування й висловлювання власної позиції як українця / українки, вираження національної гідності й ідентичності;
- ❖ **принцип культуровідповідності:** звернення до традицій риторики, пов'язаних із культурними цінностями й надбаннями античної доби, Київської Русі, українського ораторського мистецтва новітньої історії, що ґрунтується на звичаях, ментальності, мові народу; аналіз і дотримання ознак класичної риторики і сучасної.

Структура курсу дає змогу здобувачам / здобувачкам освіти поступово опанувати ключові аспекти ораторського мистецтва. Курс складається з **чотирьох модулів** («Риторика як наука. Закони риторики та сфери її використання», «Основи ефективного мовлення», «Майстерність публічних виступів», «Сила слова. Вербальні інструменти»), у кожному з яких поєднано теми, спрямовані на активізацію вміння застосовувати вивчене з комунікативною метою. Цьому сприяє широка палітра пропонованих видів навчальної діяльності: від оглядово-аналітичних (аналіз і порівняння виступів, промов, мовних засобів, риторичний щоденник) – до практичних (виступи, мовленнєві тренажери, моделювання ситуацій, рольова гра, самопрезентація).

Загальний обсяг курсу: 35 годин (1 година на тиждень упродовж навчального року).

У ході вивчення курсу «Риторика як мистецтво комунікації» **організація освітнього процесу** має чітко означені **особливості**, а саме:

- ❖ застосування компетентнісного підходу – орієнтація на формування в здобувачів / здобувачок освіти ключових і предметних компетентностей, зокрема спілкування державною і рідною (у разі відмінності) мовами, соціальної, громадянської, культурної обізнаності та самовираження, інформаційно-комунікаційної;
- ❖ урахування діяльнісного підходу – опанування курсу базується на активній долученості учнів / учениць до виконання вправ, складання й виголошування промов, дебатів, проєктної роботи, моделювання ситуацій, що сприяє зростанню рівня риторичних навичок;
- ❖ використання елементів особистісно орієнтованого навчання – звернення уваги на індивідуальні потреби, рівень мовленнєвої підготовленості, стиль комунікації учня

- / учениці; сприяння особистісному самовираженню здобувачів / здобувачок освіти, розвитку в них самоповаги та впевненості, уміння висловити власну думку;
- ❖ упровадження інтерактивних методів навчання оприявлене під час міжособистісної та групової взаємодії: бесіди, діалоги, дебати, моделювання ситуацій, рольові ігри, аналіз текстів тощо;
- ❖ культурно-національна орієнтація – утвердження мовної й національної ідентичності, патріотизму й поваги до українських мовленнєвих традицій;
- ❖ міжпредметна інтеграція – курс охоплює теми, пов'язані з українською мовою, художньою літературою, історією, громадянською освітою, інформатикою, що розширює світоглядні уявлення учнів / учениць;
- ❖ гнучкість – адаптація курсу до вікових потреб та інтересів здобувачів / здобувачок освіти з перспективою поглиблення чи розширення тематики окремих модулів.

Використання широкого спектра **форм організації освітнього процесу** уможливорює ефективність і продуктивність опанування курсу «Риторика як мистецтво комунікації». Це зокрема: **уроки-практикуми**, орієнтовані на залученість максимальної кількості учнів / учениць до виконання мовленнєвих вправ (складання й виголошування промов, тренування інтонації, міміки, жестикуляції, робота з аудиторією тощо); **комунікативні тренінги**, що допомагають долати психологічні бар'єри під час публічного виступу та розвивати швидкість і гнучкість мислення; **дебати**, які сприяють формуванню вміння структурувати дискусію, добирати й висловлювати аргументи, слухати опонента, толерантно й логічно вибудовувати діалог, критично мислити; **інтегровані заняття**, перевагою яких є формування міждисциплінарного мислення та змога глибшого опанування окремих тем курсу крізь призму української мови, історії, художньої літератури, громадянської освіти тощо; **майстер-класи**, під час яких здобувачі / здобувачки освіти демонструють риторичні вміння в реальних умовах, що спонукає їх засвоювати теорію шляхом виконання практичних завдань; **проектна діяльність**, спрямована на заохочення ініціативи й розвиток комунікативної, креативної та кооперативної компетентностей учнів / учениць; **риторичні квести**, які дають змогу моделювати урок із використанням інтерактивних методів навчання; **уроки-подкасти**, що сприяють формуванню риторичних умінь і навичок ведення діалогу з використанням цифрових технологій; **рефлексійні сесії**, що мотивують здобувачів / здобувачок освіти до обговорення думок та обміну враженнями після виступів, ведення риторичного щоденника шляхом об'єктивного самооцінювання й активізації аналітичного й критичного мислення та самоусвідомлення.

Реалізація програми курсу «Риторика як мистецтво комунікації» націлена на розвиток мовної особистості, формування свідомої громадянської позиції та готовності до викликів сучасного інформаційного простору в умовах інтеграції традицій і новітніх тенденцій красномовства.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

35 год. (1 год. на тиждень)

Очікувані результати	Пропонований зміст курсу	Види навчальної діяльності
Модуль 1. Риторика як наука. Закони риторики та сфери її використання (5 год)		
Учень/учениця: – сприймає інформацію, розрізняє особливості риторики і спілкування:	Тема 1. Визначення риторики, її функції, історія	– Марафон «Слово-асоціація» для ознайомлення з уявленнями про риторикку як науку і мистецтво;

<p>ураховує умови, учасників, мету [12 МОВ 1.5.2-1];</p> <p>– виокремлює ключові слова та пояснює, як вони допомагають зрозуміти зміст тексту [12 МОВ 1.1.3-1];</p> <p>– використовує потенціал текстів щодо висвітлення інформації про окремі явища [12 МОВ 2.1.3-1];</p> <p>– використовує різні форми візуалізації (малюнки, графіки, схеми, таблиці) для супроводу своїх поглядів під час презентації, кластера, щоби привернути увагу слухачів [12 МОВ 3.1.4-1П]</p>	<p>розвитку від античності до сучасності (1 год)</p>	<p>– групова робота-дослідження «Риторика: наука чи мистецтво?»: аналіз історичних та наукових джерел про риторику та її функції;</p> <p>– практика «Шукай – долай!» виявлення чинників, що сприяють або перешкоджають гармонійному спілкуванню;</p> <p>– створення інтерактивної «лінії часу» з основними етапами розвитку риторики: від античності до сучасності;</p> <p>– створення інформаційного художньо оформленого плаката (постера) про сучасну риторику;</p> <p>– складання сенсового кола (кроссенсу) «Риторика в просторі і часі»</p>
<p>Учень/учениця:</p> <p>– сприймає інформацію, розрізняє закони спілкування: ураховує умови, учасників, мету [12 МОВ 3.1.2-2];</p> <p>– передає зміст повідомлення про закони й традиції на основі почутого чи побаченого [12 МОВ 2.4.1-1];</p> <p>– пояснює можливий вплив законів і традицій риторики на слухача [12 МОВ 2.3.3-1]</p>	<p>Тема 2. Закони і традиції риторики (2 год)</p>	<p>– Вправа «Історичний калейдоскоп»: аналіз та обговорення законів та / або традицій риторики різних епох;</p> <p>– вправа «Плакат, що літає»: фіксація в групах законів та / або традицій риторики;</p> <p>– мінідослідження «Експертне коло»: аналіз тексту аудіо- та / або відеопромови (історичної, соціальної тощо) на дотримання риторичних законів і традицій;</p> <p>– створення інтерактивної мапи «Унікальність риторичних традицій»: позначення спільних рис та унікальних особливостей риторичних традицій різних країн світу;</p> <p>– практикум «Закон – довіра»: імітація виступів, у яких або порушено риторичні закони, або ні;</p> <p>– панельна дискусія «Риторичні традиції в ХХІ столітті»: обґрунтування ролі законів класичної риторики в сучасній комунікації;</p> <p>– портрет «Закони слова в дії»: демонстрація прикладів риторичних законів та / або традицій на прикладі мовлення літературних або кіноперсонажів</p>
<p>Учень/учениця:</p> <p>– описує приклади можливих сфер використання риторики [12 МОВ 1.3.4-1П];</p> <p>– робить висновки про узгодженість або неузгодженість словесних і несловесних засобів спілкування та намірів у поведінці співрозмовника [12 МОВ 1.2.3-1];</p>	<p>Тема 3. Сфери використання риторики, актуальність у сучасний період (2 год)</p>	<p>– мозковий штурм «Де ми чуємо риторику щодня?»;</p> <p>– мінідослідження «Експертне коло»: аналіз тексту аудіо- та / або відеопромови (історичної, соціальної тощо) на визначення сфери використання риторики;</p> <p>– аналітична вправа «Портрет сучасного оратора»: аналіз риторичних засобів у відеовиступах блогера або правозахисника, або лідера думок;</p>

<p>– використовує різні форми візуалізації (малюнки, графіки, схеми, таблиці) для супроводу своїх поглядів під час презентації, кластера, щоби привернути увагу слухачів [12 МОВ 4.1.3-2]</p>		<p>– кластер «Риторика? Тут вона є!»: створення схеми, мапи або ментальних карт, у яких візуалізовані галузі (реклама, юриспруденція, педагогіка, соціальні медіа, культура тощо), де активно застосовують засоби риторики; – дискусія «Риторика в епоху кліповості»: обговорення актуальності риторики в сучасному світі у форматі «за» та «проти»; – мініпроект «Слово як інструмент дії у ХХІ столітті»</p>
<p>Модуль 2. Основи ефективного мовлення (10 год)</p>		
<p>Учень/учениця: – формує вміння долати перешкоди перед виступами [12 МОВ 1.2.3-4П]; – опановує техніки саморегуляції та ефективної мовної взаємодії [12 МОВ 1.4.3-3]; – формує вміння обговорювати та порівнювати мовленнєві ситуації [12 МОВ 2.1.3-1]</p>	<p>Тема 1. Причини страху, техніки саморегуляції, методи емоційного контролю (2 год)</p>	<p>– Індивідуальні випереджальні завдання про причини страху під час виступу, діалогу тощо; – вправа «Намалюй свою впевненість»; – мозковий штурм «Моя техніка саморегуляції»; – вправи на формування впевненого мовлення; – дихальні техніки з візуалізацією; – обговорення наочних прикладів мовленнєвих ситуацій та порівняння з ситуаціями особистого життя</p>
<p>Учень/учениця: – формує вміння долати перешкоди перед виступами [12 МОВ 2.1.4-1]; – опановує техніки артикуляції та правильної дикції й інтонування [12 МОВ 3.1.3-3]; – формує вміння обговорювати та порівнювати мовленнєві ситуації [12 МОВ 3.3.3-1]</p>	<p>Тема 2. Техніки дихання, вправи на артикуляцію, інтонаційні моделі (2 год)</p>	<p>– Моделювання ситуацій висловлювання з правильним і неправильним диханням; – дихальна вправа «4–7–8»; – практика заземлення в стресовій ситуації; – релаксаційна вправа для впевненого мовлення; – вправа «Емоційна валіза»: створення інструкції, порад: «Я долаю страх під час... (виступу, конфлікту тощо)»</p>
<p>Учень/учениця: – формує правильну дикцію та чітку вимову [12 МОВ 1.1.3-1]; – прослуховує й аналізує мовленнєві ситуації, виступи [12 МОВ 2.1.4-1]; – розповідає про життєву історію та відтворює почуте [12 МОВ 2.3.4-2]; – формулює уточнювальні запитання до почутого для його розуміння [12 МОВ 2.4.4-1];</p>	<p>Тема 3. Методи активного слухання (2 год)</p>	<p>– Практика фокусування на позитивному образі; – прослуховування й аналіз аудіо- та / або відеофайлів із записом бесіди, інтерв'ю, розмови; – вправа «Слухай – не питай»: робота в парах, розповідь про життєву історію (на довільну тему); – рольова гра «Слухаю активно / пасивно» – практикум «Відлуння думок»: перефразування сказаного співрозмовником («Я правильно розумію, що...», «Тобто ти хочеш сказати, що...»), уточнювання («Чи міг</p>

<p>– вирізняє невербальні засоби, які сприяють розумінню не вираженого вербально змісту повідомлення [12 МОВ 4.1.4-3];</p> <p>– робить висновок про узгодженість або неузгодженість словесних і несловесних засобів спілкування та намірів у поведінці співрозмовника [12 МОВ 2.4.4-3]</p>		<p>/ могла би / б ти пояснити трохи більше?», «Конкретизуй, будь ласка»)</p>
<p>Учень/учениця:</p> <p>– аналізує й добирає несловесні засоби спілкування з огляду на мету та умови спілкування, враховуючи наявність варіантів [12 МОВ 3.1.4-3П];</p> <p>– вирізняє невербальні засоби, які сприяють розумінню не вираженого вербально змісту повідомлення [12 МОВ 2.2.4-3];</p> <p>– робить висновок про узгодженість або неузгодженість словесних і несловесних засобів спілкування та намірів у поведінці співрозмовника [12 МОВ 4.1.4-3];</p> <p>– використовує різні форми візуалізації (малюнки, графіки, схеми, таблиці) для супроводу своїх поглядів під час презентації, щоби привернути увагу слухачів [12 МОВ 2.1.4-2П]</p>	<p>Тема 4. Контакт очима, жести, міміка, поза тіла, сила виразу через рухи (2 год)</p>	<p>– Практикум «Повтори мій настрій»: демонстрування емоцій за допомогою міміки та рухів одними учасниками і максимально точно відтворення – іншими;</p> <p>– перегляд і аналіз коротких відео публічних виступів, театральних сцен або інтерв'ю;</p> <p>– вправа «Ні слова»: повідомлення без використання слів, а з використанням невербальних засобів (наприклад, «Я радий / рада зустрітись з вами», «Я знаю важливу новину»);</p> <p>– фотоінтерпретація настрою «Зчитай обличчя»: аналіз світлин людей та визначення їхнього емоційного стану за мімікою, жестами, поставою тощо;</p> <p>– вправа «Мовлення в темряві»: прослуховування промови із заплющеними очима;</p> <p>– рольова гра «Займи простір»: демонстрація пози, положення тіла відповідно до контексту: офіційна промова, дружня розмова, захист ідеї, конфлікт тощо;</p> <p>– арт-вправа «Портрет емоції»: створення малюнків або коміксів, які є відображенням обличчя з конкретною емоцією</p>
<p>Учень/учениця:</p> <p>– прогнозує, як опрацьовану інформацію використати практично для ефективної мовної взаємодії з аудиторією, партнером, групою [12 МОВ 2.4.4-3];</p> <p>– систематизує та узагальнює необхідну інформацію [12 МОВ 3.1.1-3];</p>	<p>Тема 5. Техніки ефективної мовної взаємодії з аудиторією, партнером, групою (2 год)</p>	<p>– Мозковий штурм: генерація ідей щодо умов ефективної взаємодії в парі, групі;</p> <p>– моделювання діалогів: демонстрація сприятливих умов, правил ведення ефективної розмови;</p> <p>– вправи «Веду – ведеш»: робота в парі, де один – ініціатор діалогу, другий – уважний партнер, далі – зміна ролей;</p> <p>– імпровізаційна гра «Раптовий виступ»: складання й проголошення виступу на обрану</p>

<p>– опановує техніки ефективної мовної взаємодії з аудиторією, партнером, групою [12 МОВ 3.4.4-3]</p> <p>– добирає словесні й несловесні засоби спілкування з огляду на мету та умови спілкування, враховуючи наявність варіантів [12 МОВ 1.4.4-3]</p>		<p>під час уроку тему та самоаналіз мовленнєвої ситуації;</p> <p>– модель діалогу «Партнерство в дії»: складання інструкції для діалогу з метою вирішення конфлікту, інтерв'ювання тощо;</p> <p>– рольова гра «Вплив і переконання»: відбір і застосування засобів і способів (аргументи, гасло, демонстрація, ідея, логотип, приклад ситуації, одяг, зміна локації тощо) переконання особи (аудиторії);</p> <p>– практикум «Яка аудиторія?»: вибір та демонстрація стилю мовлення залежно від типу слухачів (пасивні, активні, зацікавлені тощо), складання й озвучення мініпримов, адресованих різним аудиторіям</p>
---	--	--

**Модуль 3. Майстерність публічних виступів
(10 год)**

<p>Учень/учениця:</p> <p>– обстоює власну позицію щодо порушеної проблеми, аналізуючи та узагальнюючи різні погляди та ідеї [12 МОВ 2.2.4-2];</p> <p>– добирає й використовує мовні засоби для ефективної комунікації, адаптує їх до ситуації спілкування та комунікативних намірів, враховуючи соціальний і культурний контекст [12 МОВ 4.2.2-3П];</p> <p>– формує мовлення, використовуючи відповідні прийоми оптимізації вираження думки та засоби мовної виразності [12 МОВ 2.1.4-3]</p>	<p>Тема 1. Дипломатичне мовлення (1 год)</p>	<p>– Аналіз мови дипломатії: перегляд уривків виступів дипломатів або дикторів радіо чи телебачення й визначення мовних формул, які спрямовані на прояв поваги до співрозмовника, пом'якшують дискусію тощо;</p> <p>– трансформація категоричного висловлювання в дипломатичне;</p> <p>– інтерв'ю в стилі дипломатії: моделювання інтерв'ю, у якому потрібно відповідати на гострі запитання дипломатично, з дотриманням мовного етикету;</p> <p>– вправа «Етикет у діалозі»: створення і розігрування діалогів, де вживаються формули ввічливості, нейтралізації незгоди, узгодження позицій;</p> <p>– практика «Що чи як?»: демонстрація й обговорення діалогів із реального життя, звернення уваги на те, як і що сказано;</p> <p>– рольова гра «Перемовини без конфлікту»: розігрування ситуацій успішних (компромісних) перемовин двох учасників із різними інтересами</p>
<p>Учень/учениця:</p> <p>– створює самопрезентацію (письмову й усну) [12 МОВ 2.4.2-1];</p> <p>– добирає словесні й несловесні засоби спілкування з огляду на мету та умови спілкування, враховуючи наявність варіантів [12 МОВ 2.3.4-2];</p>	<p>Тема 2. Основи ефективної самопрезентації (2 год)</p>	<p>– Аналіз кількох виступів-самопрезентацій;</p> <p>– розбір ефективних, успішних самопрезентацій;</p> <p>– експериментування з виявом дистанції у спілкуванні, вибір оптимальної відстані під час самопрезентації;</p> <p>– вправа «Створи своє “Я”»: короткий усний виступ про себе (інтереси, цінності, навички та цілі);</p>

<p>– формує мовлення, використовуючи відповідні прийоми оптимізації вираження думки та засоби мовної виразності [12 МОВ 2.4.2-1]</p>		<p>– практика «Перша хвилина для враження»: однохвилинна самопрезентація перед групою, калсом;</p> <p>– арт-практика «Візуальна самопрезентація»: створення інфографіки або візитівки про себе (малюнок або зображення, згенероване в Canva, PowerPoint тощо);</p> <p>– вправа «Я образ» або «Якби я був / була...»: презентація себе в бажаному образі;</p> <p>– промоційний ролик про себе: створення цифрової самопрезентації – короткого відео або слайд-шоу;</p> <p>– рольова гра «Співбесіда»: розігрування діалогу працівника і роботодавця</p>
<p>Учень/учениця:</p> <p>– ініціює висловлювання власних поглядів [12 МОВ 2.1.4-3];</p> <p>– висловлює доброзичливо своє ставлення до думок інших (поділяє їх повністю, частково чи аргументовано відхиляє) [12 МОВ 3.4.1-3];</p> <p>– визначає позицію мовця (категоричність чи невпевненість; дотримання етикету (ввічливість) чи порушення етикетних норм), аргументовано погоджується з нею або заперечує її [12 МОВ 3.2.4-2П]</p>	<p>Тема 3. Структура переконливої промови (1 год)</p>	<p>– Вправа-пазл «Склади промову»: вибудовування переконливої промови з розрізнених частин тексту – карток (вступ, аргументи, приклади, завершення);</p> <p>– виступ «Дієва тріада»: складання короткої промови із трьох складників: теза, аргумент, приклад;</p> <p>– вправа «Підказка для оратора»: створення візуального шаблону структури промови (привернення уваги, теза, аргументація, приклади, висновок, заклик до дії) та заповнення її прикладами самостійно складених речень;</p> <p>– практика «Порятунок промови»: редагування тексту виступу без чіткої структури й ефективних засобів впливу на переконливу</p>
<p>Учень/учениця:</p> <p>– наводить аргументи на захист власної думки та ілюструє її прикладами [12 МОВ 2.2.4-3];</p> <p>– буде логічно структуроване висловлювання [12 МОВ 2.1.1-3];</p> <p>– добирає словесні й несловесні засоби спілкування з огляду на мету та умови спілкування, ураховуючи наявність варіантів або без них [12 МОВ 3.2.2-3];</p> <p>– формулює запитання для можливої дискусії [12 МОВ 2.2.4-3]</p>	<p>Тема 4. Основи аргументації, типи аргументів, тактики контраргументів, наведення прикладів (2 год)</p>	<p>– Вправа «Аргумент чи припущення?»: аналіз висловлювання на наявність переконливих аргументів і бездоказових суджень;</p> <p>– практика «Карта аргументів»: візуалізація різних типів аргументів: логічних, емоційних, етичних, історичних, статистичних тощо;</p> <p>– вправа «Мій контраргумент»: складання ввічливої, влучної контраргументації відповідно до запропонованої теми;</p> <p>– моделювання дискусії «Твій голос важливий»: моделювання дискусії в парах або малих групах із чітким розподілом ролей і аргументаційних стратегій;</p> <p>– гра «Розпізнай маніпуляцію»: відшукування псевдоаргументів, фактичних помилок у заздалегідь підготовлених текстах;</p> <p>– практика «Я бачив / бачила сам / сама»: підбір аргументів і наведення прикладів із</p>

		власного досвіду для доведення власної думки з обраної теми
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> – висловлює свій погляд на предмет обговорення (тему, основну думку, висновки тощо) [12 МОВ 2.1.4-1П]; – обґрунтовує власну позицію у реальній ситуації спілкування [12 МОВ 3.4.1-3]; – ідентифікує різні види помилок у тексті на рівні змісту, структури та мовного оформлення, виправляє та обґрунтовує виправлення, спираючись на засвоєні норми [12 МОВ 2.3.1-2]; – оцінює надійність джерела інформації, обґрунтованість висновків [12 МОВ 2.4.4-3] 	<p>Тема 5. Правила комунікації в соціальних мережах (1 год)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Вправа «Що можна, а що ні?»: аналіз типових ситуацій (етичних і неетичних) у соцмережах; – створення інформаційного художньо оформленого плаката (постера) «Мережевий етикет» про правила спілкування в соцмережах; – практика «Віртуальний діалог без конфлікту»: моделювання дискусійних дописів-коментарів та толерантних відповідей на них; – мінідослідження «Цифровий слід»: аналіз наукової літератури та висновків експертів із медіаграмотності про особливості мовлення сучасної людини в цифровому просторі; – вправа «(Не)лист моїм друзям» складання короткого повідомлення для соцмережі з метою заохотити, підтримати, привернути увагу до події з дотриманням норм культури мовлення, достовірності й емпатії; – вправа «Безпечний інтернет»: розпізнавання в текстах дописів у соцмережах мови ворожнечі, маніпуляції, пропаганди тощо
<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ефективно взаємодіє з аудиторією [12 МОВ 3.2.4-1]; – використовує засоби художньої виразності для досягнення комунікативної мети (привітання, побажання, вияв співчуття, захоплення) [12 МОВ 1.2.4-3]; – висловлює свій погляд на предмет обговорення (тему, основну думку, висновки тощо) [12 МОВ 2.1.4-2]; – добирає словесні й несловесні засоби спілкування з огляду на мету та умови спілкування, ураховуючи наявність варіантів або без них [12 МОВ 2.1.4-3П]; – визначає достовірність, новизну, несуперечливість інформації, відповідність своїм переконанням, поглядам [12 МОВ 2.1.4-3]; 	<p>Тема 6. Риторика в медіа. Техніки залучення уваги, методи адаптації мовлення під слухачів (2 год)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Групова робота «Хто моя аудиторія?»: трансформація одного медіатексту відповідно до аудиторії (підлітки, студенти, батьки, науковці, літні люди та ін.); – риторичний тренажер «Із перших секунд»: тренування ефективних складових публічного мовлення: запитання, цитата, теза, факт, історія тощо; – практика «Розшифруй медіариторіку»: аналіз прикладів мовлення в телеєфірі, блозі, рекламі або подкасті (виокремлення риторичних прийомів, звертань до глядачів, пауз, гумору, аргументів тощо); – інтерактив «Без зайвих фраз»: створення короткого відео або допису для медіа із чітким повідомленням для цільової аудиторії; – рольова гра-симуляція «Медіаспікер в ефірі»: виконання ролі спікера (журналіста) в уявному ефірі радіо чи телебачення з використанням ефективних засобів впливу на аудиторію та привернення її уваги; – презентація «Формат для медіа»: редагування тексту виступу на промову для телебачення або пост для соцмереж і презентація отриманих результатів

<p>– оцінює надійність джерела інформації, обґрунтованість висновків [12 МОВ 3.2.2-1]</p>		
<p>Учень/учениця: – ефективно взаємодіє з аудиторією визнаючи право на існування іншої думки, з дотриманням принципів етики спілкування [12 МОВ 3.4.4-3]; – використовує засоби художньої виразності для досягнення комунікативної мети (привітання, побажання, вияв співчуття, захоплення) [12 МОВ 2.4.4-3]; добирає й використовує необхідні словесні й несловесні засоби для ефективної кому-нікації, адаптує їх до ситуації спілкування та комунікативних намірів, ураховуючи соціальний і культурний контекст [12 МОВ 1.4.1-3]; – використовує результати власної мовотворчості для особистісного самовираження [12 МОВ 2.3.4-1]; – адекватно реагує на почуте, демонструючи розуміння комунікативних намірів співрозмовника або аудиторії [12 МОВ 2.1.4-1П]</p>	<p>Тема 7. Взаємодія з численною аудиторією, управління увагою (1 год)</p>	<p>– Гра «Погляд по колу»: тренування підтримки зорового контакту з різними частинами аудиторії; – практика «Здивуй на старті»: створення яскравих, емоційно впливових початків виступу, що привертають увагу: несподівана фраза, запитання, історія, жарт, пауза тощо; – вправа «Активізуй увагу!»: практика виголошування промови із застосування несловесних засобів (жест, зміна темпу, пауза) для привернення уваги в розіграній ситуації «Виступ перед неуважними слухачами»; – діалог «Спільна промова»: практика виступу із залученням аудиторії за допомогою запитань, звертань, демонстрації прикладів тощо; – імітаційна вправа «Промова не без емоцій»: вибір і демонстрація стратегії і засобів реагування на зміну настрою аудиторії (сміх, байдужість, захоплення, опір)</p>
<p>Модуль 4. Сила слова. Вербальні інструменти (10 год)</p>		
<p>Учень/учениця: – раціонально поєднує використання вербальних та невербальних засобів в умовах реалізації різних комунікативних стратегій, виявляючи мовну стійкість [12 МОВ 1.6.1-2]; – виокремлює відповідно до змінюваних цілей інформацію з одного чи кількох джерел (зокрема текстів, медіатекстів) за</p>	<p>Тема 1. Стилї й вербальні засоби відомих ораторів (1 год)</p>	<p>– Гра «Упізнай оратора»: слухання та / або прочитання фрагментів промов відомих осіб для визначення індивідуального стилю, вербальних прийомів, засобів впливу; – групова робота «Риторика в образі»: створення візуальних портретів відомих ораторів із використанням риторичних засобів (цитати, аргументи, жести, міміка тощо), властивих їхньому стилю; – вправа «Цінна цитата»: характеристика цитат відомих промовців та визначення засобів і прийомів, що справляють сильне враження на слухачів;</p>

<p>тематикою обраного профілю або художніх текстів, а також неструктурованого мовлення для ефективної комунікації [12 МОВ 1.3.1-1];</p> <p>– інтегрує інформацію з кількох джерел (зокрема текстів, медіатекстів) за тематикою обраного профілю для виконання актуальних завдань [12 МОВ 1.4.1-1]</p>		<p>– робота у двох командах «Голос часу»: порівняльний аналіз висловлювань промовців різних епох із фіксацією спільних (одна команда) та відмінних (друга команда) рис;</p> <p>– вправа «Сила слова»: декламування (читання) промов відомих постатей та обговорення технік виразності в них</p>
<p>Учень/учениця:</p> <p>– слухає інформацію, різну за обсягом і тематикою обраного профілю, долаючи комунікативні перешкоди [12 МОВ 1.1.1-1]</p> <p>– визначає мету, прямі та приховані наміри автора усного повідомлення, відстежуючи їх можливі зміни у процесі комунікації, за потреби визначаючи прийнятні способи впливу на співрозмовника для налагодження комунікативної взаємодії та порозуміння [12 МОВ 1.4.2-1];</p> <p>– визначає ступінь достовірності, новизни, повноти, несуперечливості, неупередженості почутої інформації, отриманої з різних джерел (зокрема художніх текстів, медіатекстів) [12 МОВ 1.5.1-1]</p>	<p>Тема 2. Методи розпізнавання ключових тез, техніки уточнення (2 год)</p>	<p>– Робота в парах «Знайди ядро»: прочитання тексту (перегляд відео) висловлювання з метою виокремлення ключових тез;</p> <p>– Мозковий штурм «Засоби уточнення інформації»: записування речень перефразовування («Ти вважаєш, що?..», «Тобто...», «Я розумію, що...»), уточнювальних запитань («Що саме ти маєш на увазі?», «Можеш навести приклад?», «Чому це важливо?»);</p> <p>– перегони «Одним реченням»: формулювання одним коротким реченням основної тези прослуханого тексту;</p> <p>– групова робота «Поле думки»: візуалізація аргументів до однієї тези, записаної в центрі плаката;</p> <p>– гра «Ключовий пазл»: пошуки пазла-тези серед кількох інших пазлів, на яких записані уривки однієї промови;</p> <p>– дискусія з «правом на уточнення»: почергове записування у двох командах запитань і відповідей з обраної для дискусії теми</p>
<p>Учень/учениця:</p> <p>– вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивний емоційний фон завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1];</p>	<p>Тема 3. Формули ввічливості. Техніки мотивації, похвали. Розпізнавання маніпуляцій (3 год)</p>	<p>– Проект «Риторика у формулах»: робота в групах чи парах відповідно до обраної теми кейса: а) «Слова на щодень»: підбір мовних конструкцій для ситуацій щоденного ввічливого спілкування, б) «Формули підтримки»: складання мотиваційних фраз для підтримки людини в різних ситуаціях, в) «Комплімент»: укладання переліку оригінальних компліментів;</p> <p>– презентація «Слова, що надихають»: створення інфографіки (відеоролика) з</p>

<p>– добирає комунікативно доцільні засоби увиразнення мовлення (зокрема засоби художньої виразності), дотримуючись стильових і соціокультурних норм [12 МОВ 3.1.2-1];</p> <p>– обирає способи вдосконалення тексту за самостійно визначеними критеріями [12 МОВ 3.3.1-2];</p> <p>– розпізнає прояви небезпечних (зокрема маніпулятивних) впливів у комунікації та використовує різні стратегії протидії таким впливам [12 МОВ 3.2.3-1]</p>		<p>прикладми формул вітання, звертання, поздоровлення, похвали, прощання, співчуття тощо);</p> <p>– практика «Перефразуй»: трансформація неввічливих висловлювань у ввічливі;</p> <p>– квест «Маніпуляція чи аргумент?»: пошуки в аудіо- та / або відеопромовах фраз-аргументів і фраз-маніпуляцій;</p> <p>– командна робота «Розкрий маніпуляцію»: редагування висловлювання з маніпуляціями у зрозумілі за змістом, без тиску;</p> <p>– моделювання й аналіз життєвих ситуацій із висловлюваннями, що містять формули ввічливості</p>
<p>Учень/учениця:</p> <p>– створює індивідуальний/колективний творчий продукт для самовираження, спираючись на власний читацький досвід [12 МОВ 2.7.1-1];</p> <p>– добирає комунікативно доцільні засоби увиразнення мовлення (зокрема засоби художньої виразності), дотримуючись стильових і соціокультурних норм [12 МОВ 3.1.2-1];</p> <p>– задовольняє потребу в індивідуальній і колективній мовленнєвій творчості, послуговуючись здобутими знаннями з мови [12 МОВ 4.2.1-1];</p> <p>– застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]</p>	<p>Тема 4. Експресивність, образність мовлення, використання метафор і аналогій (2 год)</p>	<p>– Вправа «Моя метафора»: висловлювання-опис власних захоплень через метафору чи аналогію;</p> <p>– арт-вправа «Палітра емоцій»: складання й записування на плакаті чи інтерактивній онлайн-дошці переліку емоцій та слів-відповідників – емоційно забарвлених лексем;</p> <p>– вправа «Образний монолог»: використання засобів образної мови в тексті висловлювання;</p> <p>– практика «Розфарбуй свій переказ»: трансформація тексту наукового стилю у текст художнього стилю;</p> <p>– інтерактив «Метафоричний ланцюг»: колективний підбір метафор до одного слова (словосполучення);</p> <p>– складання й розігрування діалогів із використанням засобів експресивності</p>
<p>Учень/учениця:</p> <p>– виокремлює різні види помилок у власних і чужих текстах, пояснює причини виникнення таких помилок [12 МОВ 3.3.1-1];</p> <p>– обирає способи вдосконалення тексту за</p>	<p>Тема 5. Спілкування в іншомовному середовищі, міжкультурна комунікація (2 год)</p>	<p>– Вправа «Ситуація, що вчить»: аналіз реальних або вигаданих випадків непорозуміння в міжкультурному середовищі, обговорення причин і способів коригування ситуації;</p> <p>– робота в парах «Міст порозуміння»: виокремлення й фіксація схожих та рис у</p>

<p>самостійно визначеними критеріями [12 МОВ 3.3.1-2]; – застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]</p>		<p>культури й нормах спілкування різних народів; – вправа «Сказати чи ні?»: аналіз фраз, поведінки чи тем, неприпустимих у спілкуванні з представниками інших культур; – вправа «Інтерв'ю без слів»: розігрування ситуації обміну інформацією невербально – лише мімікою, жестами, зміною положення тіла; – мініпроект «Культурні й мовні традиції родини мого друга / моєї подруги»: дослідження культурних традицій і норм спілкування жителів країни, мову якої вивчають здобувачі / здобувачки освіти як іноземну, моделювання розмовних ситуацій із родиною уявного (або реального) друга / подруги – громадянина / громадянки іншої країни</p>
--	--	--

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Ефективно реалізувати зміст курсу «Риторика як мистецтво комунікації» з дотриманням основних принципів організації освітнього процесу, урахуванням міжпредметних зв'язків, використанням сучасних освітніх технологій та культурного контексту допоможуть **методичні рекомендації**. Цей компонент програми також сприяє забезпеченню продуктивності теоретичного засвоєння матеріалу здобувачами / здобувачками освіти та набуття ними практичних риторичних навичок.

Реалізація змісту **Модуля 1 «Риторика як наука. Закони риторики та сфери її використання»** передбачає інтерактивне навчання, акцент на дослідницько-аналітичній діяльності учнів, розвиток критичного мислення й навичок ефективної комунікації. Методика орієнтована на міжпредметну інтеграцію, медіаграмотність, творче самовираження, а також використання цифрових інструментів.

Серед **засобів навчання** доцільно використовувати:

- візуальні матеріали (схеми, лінії часу, постери, мапи),
- аудіо- та відеофрагменти промов (історичних та сучасних),
- цифрові платформи для співпраці (Google документи, інтерактивні дошки),
- засоби для творчої діяльності (картки, плакати, стрічки для диспутів) тощо.

Особливості організації навчальної діяльності залежать від тематики навчального матеріалу.

У ході вивчення **теми 1 «Визначення риторики, її функції, історія розвитку»** слушно залучати:

- активності, спрямовані на знайомство з поняттям «риторика», розвиток асоціативного мислення, узагальнення історичних віх риторики;
- презентації з ілюстраціями античних шкіл риторики, інфографіка про види риторичних функцій, онлайн-хмари слів;
- використання графічних шаблонів та конструкторів типу Canva (для кроссенсу й постера).

Заняття, об'єднані **темою 2 «Закони і традиції риторики»**, можна збагатити:

- видами навчальної діяльності, які спрямовані на здобуття історико-культурних знань і формування аналітичних навичок,

- використанням уривків історичних промов, медіа зразків сучасних виступів (відео блогерів, подкасти, дебати),
- прочитанням текстів художньої літератури або переглядом уривків із фільмів для аналізу монологів персонажів із чіткою риторичною побудовою,
- створенням інтерактивної мапи традицій, зокрема через цифрові інструменти (Google Maps, графічний плакат).

Тема 3 «Сфери використання риторики, актуальність у сучасний період» передбачає залучення здобувачів / здобувачок освіти до:

- аналізу сучасних інформаційних джерел,
- перегляду відеофрагментів із промов представників різних сфер людської діяльності,
- використання цифрових ресурсів (Padlet, Popplet) або фізичних карт із наліпками / стикерами (для створення кластерів),
- реалізації мініпроєкту, наприклад, через виступ перед класом або цифровий постер, або соціальне відео, або публікацію в інтернет-просторі тощо.

Ресурси для використання у процесі викладання модуля 1:

1. Аристотель. Риторика. Київ : Вид-во «Основа», 2020. 312 с.
2. Гончарова О. М. Античне красномовство як феномен європейської культури: монографія. Київ : НАКККіМ, 2013. 415 с.
3. Марк Аврелій. Розмисли. Наодинці з собою. Промови Марка Аврелія. Київ : Вид-во «Андронум», 2021. 116 с.
4. Платон. Діалоги. Харків : Фоліо, 2022. 349 с.
5. Плотницька І. М., Левченко О. П. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. с. 110. URL : <https://jurkniga.ua/contents/oratorske-mistetstvo-vidannya-tretie.pdf>.
6. Плутарх. Порівняльні життєписи: у 2 томах. Київ : Вид-во «Стилєт і стилос», 2023. 480 с.
7. Сербенська О. Риторика як наука про успішну мовну комунікацію. *Записки «перекладацької майстерні 2000–2001»*. Львів, 2002. Т. 3. С. 122–137.
8. Сковорода Г. С. Зібрання творів: у 4-х т. Харків : Фоліо, 2023. 2329 с.
9. Ціцерон М. Т. Тускуланські бесіди. Про обов'язки. Львів : Вид-во «Апріорі», 2021. 440 с.
10. Ціцерон М. Т. Філіппіки. Катон Старший, або Про старість. Львів : Вид-во «Апріорі», 2021. 378 с.

Модуль 2 «Основи ефективного мовлення» спрямований на розвиток практичних навичок ефективного мовлення, опанування технік саморегуляції, дихання, активного слухання та невербальної комунікації. Основна увага приділена створенню безпечного освітнього середовища для вільного висловлення, тренуванню впевненості та чутливості до партнерського діалогу. Заняття потребують динамічного ритму, чергування інтелектуальних і тілесно-емоційних вправ, активного залучення учнів / учениць, а також використання наочних і мультимедійних засобів.

Ефективними **засобами навчання** можуть бути такі, як:

- індивідуальні картки із завданнями у формі опитувальників, коротких виступів / есе,
- інфографіки з техніками дихання, видами емоційних станів,
- відеофрагменти публічних виступів різного емоційного забарвлення,
- світлини (дозволені для оприлюднення) людей у різних емоційних станах під час мовлення,
- таблиці оцінювання (пасивне / активне слухання),
- таймери або годинники для регламентованих практик, проведених індивідуально, у парах чи групах.

Під час вивчення теми 1 «Причини страху, техніки саморегуляції, методи емоційного контролю» доцільним буде:

- використання технік для емоційного самоконтролю через малюнок, діалог («Намалюй свою впевненість», мозковий штурм «Моя техніка саморегуляції»),
- застосування дихально-візуалізаційних вправ,
- аналіз реальних мовленнєвих ситуацій (власних і з відеофрагментів).

Засвоєнню матеріалу теми 2 «Техніки дихання, вправи на артикуляцію, інтонаційні моделі» сприятимуть:

- відеодемонстрація технік правильного дихання акторів / ораторів,
- використання дзеркал, аби учасники / учасниці могли контролювати артикулювання,
- демонстрація схем інтонаційних моделей (висхідна, спадна, переломна тощо),
- моделювання мовленнєвих ситуацій, у ході яких учасники / учасниці порівнюють варіанти дихання, тренуються застосовувати дихальні техніки, формують уміння для впевненого мовлення.

Тема 3 «Методи активного слухання» буде продуктивною завдяки таким видам навчальної діяльності, як:

- прослуховування та / або перегляд аудіо та / або відеофрагментів із діалогами, інтерв'ю,
- укладання списків фраз для активного слухання (уточнення, перефразування тощо),
- застосування навичок емпатії без втручання,
- залучення здобувачів / здобувачок освіти до рольових ігор, що дають змогу відчувати ефект присутності чи відсутності уваги партнера.

Тему 4 «Контакт очима, жести, міміка, поза тіла, сила виразу через рухи» слушно реалізувати через:

- аналіз невербального мовлення в різних контекстах,
- творчу інтерпретацію емоцій через арт-вправу «Портрет емоції»,
- демонстрацію постави, погляду, міміки, жестів відповідно до типу ситуації,
- залучення здобувачів / здобувачок освіти до практикумів («Повтори мій настрої»).

У ході вивчення теми 5 «Техніки ефективної мовної взаємодії з аудиторією, партнером, групою» раціональним є:

- створення сценаріїв мовленнєвих ситуацій (інтерв'ю, дискусія, захист ідеї),
- використання таблиць оцінювання типу аудиторії (пасивна, зацікавлена тощо),
- налагодження взаємодії, імпровізації та адаптації мовлення до типу партнерства (вправи «Веду – ведеш» і «Партнерство в дії», «Раптовий виступ»),
- аналіз, вибір та демонстрація у підборі риторичних засобів відповідно до контексту («Яка аудиторія?»).

– **Ресурси для використання у процесі викладання модуля 2:**

1. Борг Дж. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування / пер. з англ. Н. Лазаревич. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. 304 с.

2. Гончарова О. М. Античне красномовство як феномен європейської культури: монографія. Київ : НАКККіМ, 2013. 415 с.

3. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Київ : «КМ-БУКС», 2022. 256 с.

4. Колотілова Н. А. Логіка і риторика: ретроспектива взаємозв'язку: монографія. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 272 с.

5. Онуфрієнко Г. С. Риторика: Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2019. 625 с.

6. Пасинок В. Основи культури мовлення. Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 248 с.

7. Роудз М. Як розмовляти з ким завгодно. Впевнене спілкування в будь-якій ситуації. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2020. 160 с.

8. Сербенська О. Риторика як наука про успішну мовну комунікацію. *Записки «перекладацької майстерні 2000–2001»*. Львів, 2002. Т. 3. С. 122–137.

9. Стотхарт К. Як знайти спільну мову. Впевненість і харизма при спілкуванні з особистостями різного типу. Київ : «КМ-БУКС», 2021. 304 с.

10. Толочко С. В., Хомич В. І. Академічне красномовство : навчальний посібник. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2022. 300 с. URL : <https://salo.li/3AbC1D7>.

Модуль 3 «Майстерність публічних виступів» націлений на розвиток навичок ораторського мистецтва, зокрема структурування виступу, володіння аудиторією, використання засобів переконання та імпровізації. Заняттям властива практикоорієнтованість, візуальна підтримка та гнучка адаптація під їхні індивідуальні особливості.

Рекомендовані **засоби навчання**:

- відеозаписи виступів (мотиваційних, мистецьких),
- інфографіки-шаблони для візуалізації структурування виступів (вступ, основна частина, завершення),
- аудіозаписи промов учнів / учениць для саморефлексії,
- мультимедійні презентації для візуального супроводу промови,
- реквізити для ігрових ситуацій (таблички з типом аудиторії, теми тощо).

У ході вивчення **теми 1 «Дипломатичне мовлення»** доцільно використовувати:

- аналіз мови дипломатії, що сприяє загальному уявленню здобувачів / здобувачок освіти про стиль дипломатії в мовленні й поведінці,
- моделювання інтерв'ю в стилі дипломатії (ситуації, коли учень / учениця відповідає на різні запитання, дотримуючись правил мовного етикету),
- складання й розігрування діалогів відповідно до запропонованих ситуацій (обговорення незгоди, прийняття пропозиції, уточнення думки),
- вибір і введення в текст мовленнєвих формул для вираження дипломатичної незгоди, узгодження позицій («Розумію вашу думку, проте...», «Чи можемо розглянути такий варіант...» тощо),
- підбір і використання метамовленнєвих засобів («дозвольте зауважити», «з повагою до вашої позиції...»),

Тему 2 «Основи ефективної самопрезентації» слушно опанувати шляхом:

- ознайомлення з виступами-самопрезентаціями, що допомагає учням / ученицям побачити структуру, риторику, інтонаційні засоби і візуальні елементи, які зумовлюють позитивне враження (відеофрагменти публічних презентацій, мотиваційних виступів),
- розбір-характеристику ефективних самопрезентацій, що слугує основою для визначення критеріїв вдалого самопредставлення (створення порівняльної таблиці «Що працює? / Що покращити?» на основі прикладів почутого та / або переглянутого матеріалу),
- експериментування з дистанцією у спілкуванні, що дає змогу учням / ученицям усвідомити значення просторової взаємодії та зони комфорту під час виступу (переміщення в класі, фіксацією враження слухача про «наближення / віддалення»),
- створення й демонстрацію власних самопрезентацій, зокрема промоційного ролика про себе, це допомагає здобувачам / здобувачкам освіти практикувати грамотне мовлення, візуальне подання, відчуття ритму та креативність,
- моделювання публічної самопрезентації (рольова гра «Співбесіда»: розігрування діалогу працівника і роботодавця із чіткою структурою, наприклад, інформацією про бажану посаду, досвід, цінності).

Засвоєнню матеріалу **теми 3 «Структура переконливої промови»** сприятимуть:

- аналіз зразків переконливих промов, що дає змогу учням / ученицям проявити логіку побудови виступу, визначити роль вступу, основної частини та завершення, а також оцінити ефективність аргументації та емоційного впливу,
- створення структури промови з метою закріплення знань про її етапи: привернення уваги, формулювання тези, наведення аргументів, прикладів, контраргументів і підсумку (графічні органайзери, цифрові дошки, таблиці, інфографіки),
- редагування тексту виступу без чіткої структури й ефективних засобів впливу на переконливу (практика «Порядунок промови»),
- моделювання й презентація власної переконливої промови, що спонукає здобувачів / здобувачок освіти застосувати знання на практиці, самостійно обирати тему, формулювати тезу, підбирати аргументи та виступати перед аудиторією.

Під час вивчення **теми 4 «Основи аргументації, типи аргументів, тактики контраргументів, наведення прикладів»** продуктивними є такі види навчальної діяльності, як:

- аналіз висловлювань на виявлення аргументів, припущень і маніпуляційних тверджень (вправа «Аргумент чи припущення?»),
- візуалізація, побудова карти, схеми типів аргументів: логічних, емоційних, етичних, історичних, статистичних тощо (практика «Карта аргументів»),
- складання ввічливих контраргументів до тез із дотриманням правил етикету та толерантності (вправа «Мій контраргумент»),
- моделювання дискусій із розподілом ролей і використанням різних типів аргументів (моделювання дискусії «Твій голос важливий»),
- відшукування псевдоаргументів, фактичних помилок у текстах (гра «Розпізнай маніпуляцію»),
- наведення прикладів із власного досвіду для доведення власної думки з обраної теми (практика «Я бачив / бачила сам / сама»).

Тему 5 «Правила комунікації в соціальних мережах» рекомендовано розкрити через:

- розбір ситуацій взаємодії в соцмережах з огляду на норми етикету (вправа «Що можна, а що ні?»),
- створення плаката чи інфографіки з правилами цифрової комунікації
- моделювання безконфліктного обміну думками через пости й коментарі (практика «Віртуальний діалог без конфлікту»),
- аналіз цифрової поведінки та мовленнєвих ризиків за результатами мінідослідження здобувачів / здобувачок освіти «Цифровий слід»,
- складання короткого повідомлення для соцмережі з метою заохотити, підтримати, привернути увагу до події з дотриманням норм культури мовлення, достовірності й емпатії (вправа «(Не)лист моїм друзям»),
- розпізнавання в текстах дописів у соцмережах мови ворожнечі, маніпуляції, пропаганди тощо (вправа «Безпечний інтернет»).

Ефективність опанування матеріалу **теми 6 «Риторика в медіа. Техніки залучення уваги, методи адаптації мовлення під слухачів»** уможливорює такі різновиди навчальної діяльності, як:

- трансформація одного тексту під потреби різних типів аудиторій (групова робота «Хто моя аудиторія?»),
- тренування вміння привернення уваги у вступі до промови (риторичний тренажер «Із перших секунд»),
- аналіз прикладів медіамовлення з огляду на наявність риторичних прийомів та засобів мовленнєвого впливу (практика «Розшифруй медіариторику»),
- створення стислого й адресного допису або відеоповідомлення для медіа (інтерактив «Без зайвих фраз»).

На уроках із вивчення теми 7 «Взаємодія з численною аудиторією, управління увагою» доречними для учнів / учениць є такі види роботи:

- відпрацювання під час виступів зорового контакту з окремими співрозмовниками та аудиторією (гра «Погляд по колу»),
- укладання переліку яскравих початкових фраз і сюжетів для ефектного початку публічного мовлення (практика «Здивуй на старті»),
- практика використання невербальних засобів (жестів, пауз, зміни темпу) для активізації слухачів (вправа «Активізуй увагу!»),
- виступи з метою тренування навичок залучення аудиторії до взаємодії (діалог «Спільна промова»),
- опрацювання стратегії і засобів реагування на зміну настрою аудиторії (сміх, байдужість, захоплення, опір) (імітаційна вправа «Промова не без емоцій»).

Ресурси для використання у процесі викладання модуля 3:

1. Борґ Дж. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування / пер. з англ. Н. Лазаревич. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. 304 с.
2. Гончарова О. М. Античне красномовство як феномен європейської культури: монографія. Київ : НАКККиМ, 2013. 415 с.
3. Дащенко Н. Л., Кушнір О. В. Підготовка до публічного мовлення студентів-журналістів: фонаційний аспект. *Вісник науки та освіти : Серія «Історія та археологія»*. Київ : Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління, 2023. Вип. № 12 (18). С. 370-385. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12\(18\)-370-385](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12(18)-370-385).
4. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Київ : «КМ-БУКС», 2022. 256 с.
5. Колотілова Н. А. Логіка і риторика: ретроспектива взаємозв'язку: монографія. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 272 с.
6. Онуфрієнко Г. С. Риторика: Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2019. 625 с.
7. Пасинок В. Основи культури мовлення. Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 248 с.
8. Плотницька І. М., Левченко О. П. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. с. 110. URL : <https://jurkniga.ua/contents/oratorske-mistetstvo-vidannya-tretie.pdf>.
9. Роудз М. Як розмовляти з ким завгодно. Впевнене спілкування в будь-якій ситуації. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2020. 160 с.
10. Сербенська О. Риторика як наука про успішну мовну комунікацію. *Записки «перекладацької майстерні 2000–2001»*. Львів, 2002. Т. 3. С. 122–137.
11. Стотхарт К. Як знайти спільну мову. Впевненість і харизма при спілкуванні з особистостями різного типу. Київ : «КМ-БУКС», 2021. 304 с.
12. Толочко С. В., Хомич В. І. Академічне красномовство : навчальний посібник. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2022. 300 с. URL : <https://salo.li/3AbC1D7>.
13. Шинкарук В. Д., Теслюк В. М. Основи риторики: навч. посібник. Київ : Ліра-К, 2021. 320 с. URL : <https://salo.li/53b7063>.

Реалізація модуля 4 «Сила слова. Вербальні інструменти» передбачає формування вмінь розпізнавати стилістичні особливості мовлення, структурувати думки, використовувати мовні формули ввічливості, мотивації та підтримки людини в різних життєвих ситуацій, створювати образні висловлювання, метафори й емоційно забарвлені фрази для збагачення мовлення, а також моделювати вербальну та невербальну взаємодію в іншомовному середовищі з урахуванням національних і культурних особливостей учасників комунікації.

Для вивчення ключових тем модуля доцільним буде використання засобів навчання таких умовно окреслених двох груп:

- цифрові (інфографіка, аудіозаписи, відеозаписи, інтерактивні дошки), що сприяють формуванню навичок формулювання висловлювання, уточнення думки, аргументації, ввічливості, толерантності,
- мовленнєві (монологи, презентації, метафоричні ланцюжки, дописи для соцмереж, відеопроводи, мовні формули), які демонструють силу слова як інструменту впливу, переконання, самовираження тощо.

В опануванні теми 1 «Стилі й вербальні засоби відомих ораторів» практичну цінність мають такі види навчальної діяльності:

- аналіз фрагментів промов для визначення індивідуального стилю та риторичних прийомів оратора (гра «Упізнай оратора»),
- створення візуального портрета оратора з використанням цитат, жестів, міміки (групова робота «Риторика в образі»),
- характеристика цитат як засобів впливу на слухача та формування емоційного ефекту (вправа «Цінна цитата»),
- порівняння висловлювань промовців різних епох для виявлення спільних і відмінних рис (робота у двох командах «Голос часу»).

Тему 2 «Методи розпізнавання ключових тез, техніки уточнення» рекомендовано опрацювати шляхом залучення здобувачів / здобувачок освіти до:

- виокремлення основних тез із друкованого тексту висловлювання або відео (робота в парах «Знайди ядро»),
- записування формул уточнення та перефразування для розвитку комунікативної гнучкості (мозковий штурм «Засоби уточнення інформації»),
- формулювання головної думки одним реченням для тренування лаконічності (перегони «Одним реченням»),
- візуалізації аргументів до тези у форматі плаката або ментальної карти (групова робота «Поле думки»).

Тема 3 «Формули ввічливості. Техніки мотивації, похвали. Розпізнавання маніпуляцій» потребує таких видів навчальної діяльності:

- укладання мовних формул для щоденного спілкування, підтримки, компліментів (проект «Риторика у формулах»),
- створення інфографіки або відео з прикладами ввічливих і мотиваційних висловлювань (презентація «Слова, що надихають»),
- трансформація грубих фраз у ввічливі конструкції з дотриманням мовного етикету (практика «Перефразуй»),
- розпізнавання маніпуляцій у промовах і редагування висловлювань для усунення емоційного тиску на людину (командна робота «Розкрий маніпуляцію»),
- моделювання й аналіз життєвих ситуацій із висловлюваннями, що містять формули ввічливості.

Під час вивчення теми 4 «Експресивність, образність мовлення, використання метафор і аналогій» здобувачів / здобувачок рекомендовано долучити до:

- створення метафоричних описів власних захоплень або емоційних станів (вправа «Моя метафора»),
- складання переліку емоційно забарвлених слів для збагачення мовлення (арт-вправа «Палітра емоцій»),
- використання образної мови у монолозі або переказі з елементами художнього стилю (вправа «Образний монолог»),
- трансформації наукового тексту в художній для розвитку навичок стилістичної гнучкості (практика «Розфарбуй свій переказ»),
- формулювання метафор до слів (словосполучень) (інтерактив «Метафоричний ланцюг»),
- складання й розігрування діалогів із використанням засобів експресивності.

Ефективній реалізації теми 5 «Спілкування в іншомовному середовищі, міжкультурна комунікація» сприятимуть такі види роботи учнів / учениць, як:

- аналіз ситуацій непорозуміння в міжкультурному спілкуванні та пошук шляхів їх вирішення (вправа «Ситуація, що вчить»),
- виявлення спільних і відмінних рис у комунікативних нормах різних культур (робота в парах «Міст порозуміння»),
- визначення прийнятних / неприйнятних в іншомовному середовищі тем і фраз (вправа «Сказати чи ні?»),
- розігрування ситуацій невербального спілкування (через жести, міміку, пози: вправа «Інтерв'ю без слів»),
- дослідження культурних традицій і норм спілкування жителів країни, мову якої вивчають здобувачі / здобувачки освіти як іноземну, моделювання розмовних ситуацій із родиною уявного (або реального) друга / подруги – громадянина / громадянки іншої країни (мініпроект «Культурні й мовні традиції родини мого друга / моєї подруги»).

Ресурси для використання у процесі викладання модуля 4:

1. Борг Дж. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування / пер. з англ. Н. Лазаревич. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. 304 с.
2. Гончарова О. М. Античне красномовство як феномен європейської культури: монографія. Київ : НАКККіМ, 2013. 415 с.
3. Дащенко Н. Л., Кушнір О. В. Підготовка до публічного мовлення студентів-журналістів: фонаційний аспект. *Вісник науки та освіти : Серія «Історія та археологія»*. Київ : Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління, 2023. Вип. № 12 (18). С. 370-385. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12\(18\)-370-385](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12(18)-370-385).
4. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Київ : «КМ-БУКС», 2022. 256 с.
5. Новий український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. Київ : вид.-во «Наук. думка», 2019. 284 с. URL : <https://salo.li/dae2422>.
6. Онуфрієнко Г. С. Риторика: Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2019. 625 с.
7. Пасинок В. Основи культури мовлення. Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 248 с.
8. Плотницька І. М., Левченко О. П. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. с. 110. URL : <https://jurkniga.ua/contents/oratorske-mistetstvo-vidannya-tretie.pdf>.
9. Роудз М. Як розмовляти з ким завгодно. Впевнене спілкування в будь-якій ситуації. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2020. 160 с.
10. Сербенська О. Риторика як наука про успішну мовну комунікацію. *Записки «перекладацької майстерні 2000–2001»*. Львів, 2002. Т. 3. С. 122–137.
11. Сковорода Г. С. Зібрання творів: у 4-х т. Харків : Фоліо, 2023. 2329 с.
12. Стотхарт К. Як знайти спільну мову. Впевненість і харизма при спілкуванні з особистостями різного типу. Київ : «КМ-БУКС», 2021. 304 с.
13. Толочко С. В., Хомич В. І. Академічне красномовство : навчальний посібник. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2022. 300 с. URL : <https://salo.li/3AbC1D7>.
14. Шинкарук В. Д., Теслюк В. М. Основи риторики: навч. посібник. Київ : Ліра-К, 2021. 320 с. URL : <https://salo.li/53b7063>.

Успішне впровадження курсу «Риторика як мистецтво комунікації» потребує гнучкого підходу до структурування занять, урахування рівня підготовленості та інтересів здобувачів / здобувачок освіти. У виборі форм, видів і засобів навчальної діяльності доцільно робити вибір на користь візуально насичених, тих, які спонукають до активної взаємодії учасників / учасниць освітнього процесу і, безперечно, сприяють формуванню риторичної особистості, здатної мислити, аналізувати та впливати словом.

Доцільність оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць за цим курсом визначає педагогічна рада закладу загальної середньої освіти.

У ході оцінювання варто враховувати насамперед вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів / здобувачок профільної середньої освіти в мовно-літературній освітній галузі (Додаток 2 до Державного стандарту профільної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2024 р. № 851). Окрім того, під час оцінювання, з огляду на запропоновані для вивчення теми, варто зважати на **такі критерії**, як:

- глибина осмислення понять і понять риторики,
- структурованість висловлювання,
- риторична доцільність (відповідність мовлення меті виступу, темі, аудиторії та контексту: влучний добір слів, інтонації, стилю тощо),
- виразність мовлення для створення емоційного впливу, передавання почуттів,
- володіння вербальними стратегіями (уживання формул ввічливості, переконливих аргументів, засобів уточнення, нейтралізації, мотивації, контраргументації),
- невербальна виразність (влучне використання міміки, жестів, постви, зорового контакту відповідно до змісту мовлення),
- гнучкість мовлення (здатність змінювати інтонацію, темп, стиль відповідно до реакції слухачів, типу аудиторії, ситуації),
- культура спілкування (дотримання мовного етикету, етичних норм, уникання маніпуляцій і мови ворожнечі),
- рефлексивність (здатність оцінити власний виступ або сприйняти зворотний зв'язок: формулювання сильних і слабких сторін мовлення),
- здатність об'єктивно аналізувати наукові та інші джерела.
- креативність в оформленні матеріалів (відео, інфографіках, постерах, презентаціях);
- активність та участь у спільному проєктуванні.

Після опанування кожного з модулів програми важливо підсумувати ключові досягнення здобувачів / здобувачок освіти й окреслити майбутні освітні орієнтири та методичні засади реалізації вивченого на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Риторика. Київ : Вид-во «Основи», 2020. 312 с.
2. Борґ Дж. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування / пер. з англ. Н. Лазаревич. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. 304 с.
3. Гончарова О. М. Античне красномовство як феномен європейської культури: монографія. Київ : НАКККіМ, 2013. 415 с.
4. Дащенко Н. Л., Кушнір О. В. Підготовка до публічного мовлення студентів-журналістів: фонаційний аспект. *Вісник науки та освіти : Серія «Історія та археологія»*. Київ : Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління, 2023. Вип. № 12 (18). С. 370-385. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12\(18\)-370-385](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12(18)-370-385).
5. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Київ : «КМ-БУКС», 2022. 256 с.
6. Колотілова Н. А. Логіка і риторика: ретроспектива взаємозв'язку: монографія. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 272 с.
7. Марк Аврелій. Розмисли. Наодинці з собою. Промови Марка Аврелія. Київ : Вид-во «Андронум», 2021. 116 с.
8. Новий український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. Київ : вид.-во «Наук. думка», 2019. 284 с. URL : <https://salo.li/dae2422>.
9. Онуфрієнко Г. С. Риторика: Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2019. 625 с.
10. Пасинок В. Основи культури мовлення. Навч. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. 248 с.
11. Платон. Діалоги. Харків : Фоліо, 2022. 349 с.

12. Плотницька І. М., Левченко О. П. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посібник. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2021. с. 110. URL : <https://jurkniga.ua/contents/oratorske-mistetstvo-vidannya-treite.pdf>.
13. Плутарх. Порівняльні життєписи: у 2 томах. Київ : Вид-во «Стилєт і стилос», 2023. 480 с.
14. Роудз М. Як розмовляти з ким завгодно. Впевнене спілкування в будь-якій ситуації. Київ : Вид-во «ЦУЛ», 2020. 160 с.
15. Сербенська О. Риторика як наука про успішну мовну комунікацію. *Записки «перекладацької майстерні 2000–2001»*. Львів, 2002. Т. 3. С. 122–137.
16. Сковорода Г. С. Зібрання творів: у 4-х т. Харків : Фоліо, 2023. 2329 с.
17. Стотхарт К. Як знайти спільну мову. Впевненість і харизма при спілкуванні з особистостями різного типу. Київ : «КМ-БУКС», 2021. 304 с.
18. Толочко С. В., Хомич В. І. Академічне красномовство : навчальний посібник. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2022. 300 с. URL : <https://salo.li/3AbC1D7>.
19. Ціцерон М. Т. Тускуланські бесіди. Про обов'язки. Львів : Вид-во «Апріорі», 2021. 440 с.
20. Ціцерон М. Т. Філіппіки. Катон Старший, або Про старість. Львів : Вид-во «Апріорі», 2021. 378 с.
21. Шинкарук В. Д., Тєслук В. М. Основи риторики: навч. посібник. Київ : Ліра-К, 2021. 320 с. URL : <https://salo.li/53b7063>.

РОЗДІЛ II

АВТОРСЬКІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА (КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ) ДЛЯ ПРОФІЛІВ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО КЛАСТЕРУ

«ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ МОЛОДІ ДЛЯ УСПІШНОГО ЖИТТЯ (ЗАКОН НА ТВОЇЙ СТОРОНІ)»

*Навчальна програма вибіркового освітнього компонента
для здобувачів/здобувачок профільної освіти у 10-12 класах Нової української школи
(курс за вибором для профілів соціально-гуманітарного кластеру з поглибленим
вивченням громадянської освіти; позапрофільний курс – для профілів інших кластерів)*

Розробник: Боровець Любов Михайлівна, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Навчальна програма «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» вибіркового освітнього компонента для профілів соціально-гуманітарного кластеру (курсу за вибором) побудована відповідно до вимог Державного стандарту профільної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 року № 851, Типової освітньої програми для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням. Програма курсу за вибором «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» забезпечує реалізацію змісту громадянської та історичної освітньої галузі. Курс спрямований на поглиблення знань учнів 10 класу про предмет правознавство, а також на формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в сучасному суспільстві.

Роль і значення курсу. Актуальність курсу зумовлена потребою у формуванні компетентних та відповідальних громадян у процесі розбудови правової держави та громадянського суспільства. Правова освіта відіграє ключову роль у формуванні правової культури та правосвідомості, сприяючи утвердженню принципів законності та справедливості. Демократизація суспільних відносин підвищує роль особистості як активного суб'єкта, що потребує розуміння соціальних процесів та правових механізмів. Соціальне замовлення до школи полягає у підготовці освічених та компетентних членів суспільства.

Курс «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» має забезпечити опанування учнями необхідних правових норм, формування відповідних умінь, ціннісних орієнтацій та компетентностей, а також сприяти створенню демократичного правового простору в навчальному закладі. Зміст курсу спрямований на надання не лише правових знань, а й на формування відповідних ключових компетентностей і наскрізних умінь, необхідних для життя в демократичному суспільстві.

Освітня мета курсу узгоджується з метою громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту профільної середньої освіти, яка полягає у формуванні в учнів активної громадянської позиції, усвідомлення власної гідності та відповідальності, поваги до прав людини, здатності до критичного мислення та конструктивної участі в житті суспільства.

Метою навчального курсу за вибором «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» є сприяння становленню здобувачів профільної освіти як свідомих громадян України, які усвідомлюють власну гідність, здатні до критичного мислення та аналізу інформації, вміють реалізовувати громадянські права і свободи у демократичному суспільстві, поважають права інших осіб, виявляють толерантність, протидіють проявам дискримінації, здатні до налагодження соціального партнерства, розв'язання соціальних проблем та активної участі у суспільному житті.

Завданнями навчального курсу за вибором є:

- ❖ опанування учнями/ученицями понятійного апарату та теоретичних основ правознавства;
- ❖ поглиблення знань з таких галузей права, як-от: цивільне, сімейне, трудове, фінансове, господарське, адміністративне;
- ❖ формування розуміння прав і свобод людини та механізмів їхнього захисту;
- ❖ формування позитивного ставлення до дотримання правових норм;
- ❖ усвідомлення взаємозв'язку правових знань та суспільних відносин;
- ❖ розвиток умінь аналізувати правові явища та процеси;
- ❖ розвиток умінь використовувати правові джерела;
- ❖ формування вмінь застосовувати правові норми в життєвих ситуаціях.

Програма курсу розроблена на засадах *принципів*, визначених статтею 6 Закону України «Про освіту», зокрема: верховенство права; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності. Зміст курсу також базується на специфічних *принципах*:

- ❖ практична спрямованість курсу (вивчення не лише теорії, а й аналіз реальних життєвих ситуацій, з якими стикається молодь);
- ❖ позитивне позиціонування закону (представлення законодавства не як каральної системи, а як інструменту для захисту та реалізації можливостей для побудови успішного майбутнього);
- ❖ інтерактивність та залученість (максимум практичних завдань для вироблення навичок правомірної поведінки);
- ❖ розвиток критичного мислення (формування вмінь аналізувати інформацію, оцінювати правові ризики та самостійно ухвалювати обґрунтовані рішення).

Зміст курсу ґрунтується на людиноцентричному та аксіологічному підходах, розумінні права як відкритої системи, пов'язаної із суспільством та повсякденним життям. В основу курсу покладено компетентнісний та діяльнісний підходи як пріоритети освітньої діяльності Нової української школи.

Структура курсу. Програма курсу загальним обсягом 35 годин (1 година на тиждень) складається з 4 модулів:

Модуль 1. Юридичний статус та соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей

Вступне заняття.

Тема 1.1. Законодавство України про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей.

Тема 1.2. Соціальне забезпечення та підтримка військовослужбовців та членів їх сімей.

Тема 1.3. Право на освіту.

Практичне заняття № 1. «Порядок надання соціальних стипендій студентам (курсантам)»

Практичне заняття № 2. «Алгоритм дій для отримання пільг родиною військового»

Модуль 2. Цивільні права молоді

Тема 2.1. Поняття цивільного права. Суб'єкти цивільних правовідносин

Тема 2.2. Загальна характеристика права власності та інші речові права. Форми та види власності
Тема 2.3. Цивільно-правові договори
Тема 2.4. Захист цивільних прав та охоронюваних інтересів
Тема 2.5. Цивільно-правова відповідальність
Тема 2.6. Захист права інтелектуальної власності
Тема 2.7. Основи спадкового права. Спадкування за законом
Тема 2.8. Спадкування за заповітом. Поділ спадкового майна
Тема 2.9. Сімейне право України.
Тема 2.10. Особисті немайнові права та обов'язки батьків та дітей. Майнові права та обов'язки батьків і дітей
Тема 2.11. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Практичне заняття № 1. «Укладення та розірвання договорів»

Практичне заняття №2. «Спадкування за заповітом. Спадкування за законом. Черги спадкування»

Практичне заняття № 3. «Майнові права та обов'язки подружжя». «Майнові права та обов'язки батьків і дітей»

Модуль 3. Економічні та трудові права молоді

Тема 3.1. Право на підприємницьку діяльність молоді. Реєстрація юридичної особи, фізичної особи-підприємця.

Тема 3.2. Поняття господарського договору

Тема 3.3. Фінансова грамотність та економічна безпека молоді.

Тема 3.4. Трудові права та обов'язки працівників.

Тема 3.5. Внутрішній трудовий розпорядок. Робочий час. Час відпочинку. Заробітна плата.

Практичне заняття № 1. «Розірвання трудового договору: підстави та порядок»

Практичне заняття № 2. «Правові аспекти започаткування власної справи»

Модуль 4. Споживчі права молоді

Тема 4.1. Джерела (форми) регулювання відносин у сфері захисту прав споживачів

Тема 4.2. Права споживачів на належну якість та безпеку продукції, робіт (послуг).

Тема 4.3. Право споживача на інформацію про продукцію, роботи (послуги).

Тема 4.4. Права споживача у разі придбання товару неналежної якості, у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг).

Тема 4.5. Електронна комерція та права споживачів в Інтернеті

Тема 4.6. Механізми захисту прав споживачів.

Практичне заняття № 1. «Я – свідомий споживач: захист прав при купівлі товару та замовленні послуг»

Узагальнення до курсу «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)»

Під час вивчення курсу «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» увага акцентується на формуванні системи предметних компетентностей відповідно до специфіки змісту курсу. Правова предметна компетентність передбачає розвиток в учнів/учениць таких умінь:

- ❖ *Інформаційні* – оперувати джерелами права, самостійно шукати, аналізувати та систематизувати правову інформацію, використовувати юридичні документи.
- ❖ *Логічні* – тлумачити та застосовувати правові поняття, визначати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати та узагальнювати правову інформацію.
- ❖ *Діяльнісно-процесуальні* – представляти правові знання в різних формах, застосовувати їх для розв'язання практичних завдань і аналізу ситуацій, обирати правомірну поведінку та усвідомлювати відповідальність.
- ❖ *Аксіологічні* – формувати ціннісне ставлення до права, висловлювати власні оціночні судження щодо правових питань, обґрунтовувати свою думку.

Особливості організації освітнього процесу. Курс «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» передбачає специфічну організацію навчально-виховного процесу. Основна мета полягає не в механічному запам'ятовуванні правових норм, а в активній взаємодії між учителем та учнями/ученицями під час обговорення проблем, пов'язаних із правами молоді, шляхів їх реалізації та захисту.

Навчально-пізнавальна діяльність учнів/учениць на заняттях включає: пошук, первинний аналіз та практичне застосування різноманітної інформації про права молоді; розгляд окремих положень нормативно-правових актів; формулювання та обґрунтування власної позиції щодо правових питань; застосування набутих знань для розуміння механізмів реалізації та захисту прав у конкретних життєвих ситуаціях, а також усвідомлення власної ролі у правовому суспільстві.

Для досягнення мети курсу та ефективного виконання поставлених завдань під час занять необхідно створити атмосферу відкритості, яка заохочуватиме учнів/учениць вільно висловлювати власні думки та брати активну участь у навчальному процесі.

При виборі форм і методів роботи важливо враховувати вікові особливості учнів/учениць 10-го класу, у яких продовжується інтенсивний розвиток самосвідомості, формуються ціннісні орієнтири та власна громадянська позиція. На заняттях рекомендується використовувати активні та інтерактивні методи навчання, такі як: мозковий штурм, дискусії, імітаційні та рольові ігри, робота в малих групах. Ефективними також будуть бесіди, моделювання та розв'язування правових ситуацій, виконання творчих завдань та міні-проектів, робота з онлайн-джерелами правової інформації, аналіз публіцистичних матеріалів та актуальних правових подій.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

35 год. (1 год. на тиждень)

Кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального курсу	Пропоновані види навчальної діяльності
6	Модуль 1. Юридичний статус та соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей		
1	Учень/учениця: характеризує мету, завдання та структуру курсу та обґрунтовує власні очікування щодо вивчення курсу й характеризує системно-структурні зв'язки в правовому полі [12 ГЮ 4.1.1]	Вступ Поняття, мета, завдання й структура курсу за вибором «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)». Забезпечення курсу програмою, підручниками, відповідними правовими актами.	Гра «Ерудит»: юридичний словник; гра «Створіть «візитівку» документа»; створення інтерактивних завдань на платформі Wordwall: гра «Знайди пару: права та обов'язки»

1	<p><i>Учень/учениця:</i> Знає та аналізує за запропонованими (або власними) критеріями зміст українського законодавства про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей [12 ГЮ 3.2.1], [12 ГЮ 4.1.2]; обґрунтовує необхідність розробки та удосконалення нормативної бази щодо захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей відповідно до норм міжнародного гуманітарного права та вітчизняних стандартів в галузі прав людини [12 ГЮ 5.2.1], [12 ГЮ 6.3.2]; оцінює відповідність законодавства України суспільним запитам щодо захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей [12 ГЮ 4.2.2]; аналізує і оцінює ситуації щодо дотримання вимог законів, соціальних норм і правил у галузі захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей [12 ГЮ 5.2.2] виявляє готовність усвідомлено брати участь у виявленні запитів та розв'язанні проблем військових та членів їх родин, ураховуючи їх інтереси [12 ГЮ 6.2.1]</p>	<p>Законодавство України про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей</p> <p>Міжнародні стандарти та система українського законодавства у галузі соціального і правового захисту військовослужбовців і членів їх сімей. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Роль органів місцевого самоврядування у системі захисту військовослужбовців та членів їх сімей.</p>	<p>Мозковий штурм «Актуальність захисту прав військовослужбовців»; правовий гайд «Нормативна база захисту прав військовослужбовців і членів їх сімей»; юридична вітальня: обговорення кейсів, пов'язаних з реалізацією прав військовослужбовців та членів їх сімей; ділова гра «Місцева програма підтримки захисників»</p>
1	<p><i>Учень/учениця:</i> знає основні види соціального забезпечення та підтримки, передбачені</p>	<p>Соціальне забезпечення та підтримка військовослужбовців та членів їх сімей</p>	<p>Робота нормативно-правовими документами</p>

	<p>законодавством України для військовослужбовців та членів їх сімей та систематизує соціальну інформацію у таблиці, діаграми, графіки тощо [12 ГЮ 4.1.1];</p> <p>розуміє зміст термінів і понять: грошове забезпечення, соціальний пакет, ветеран війни та пояснює взаємодію соціальних чинників у розвитку суспільства [12 ГЮ 4.3.2];</p> <p>обгрунтовує важливість соціального захисту військовослужбовців та їх внеску у безпеку держави, висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя [12 ГЮ 6.3.1]</p>	<p>Пільги для родини військовослужбовців. Підстави для отримання пільг. Грошове та пенсійне забезпечення. Забезпечення житловим приміщенням, надання пільг на житло та комунальні послуги. Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП), громадські організації та волонтерські ініціативи</p>	<p>«Виплати та пільги»;</p> <p>правове дослідження «Аналіз соціальних виплат та пільг для військових і їхніх сімей»</p>
1	<p><i>Учень / учениця:</i></p> <p>знає про гарантоване Конституцією України право на освіту, особливості забезпечення цього права для дітей військовослужбовців, а також про можливості отримання грантів та іншої фінансової підтримки для здобуття освіти та пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав у демократичний та законний спосіб [12 ГЮ 5.2.1];</p> <p>розуміє зміст термінів і понять: державна гарантія, освітня субвенція, грант на навчання, соціальна стипендія, пільгова категорія, рейтинговий бал та верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГЮ 4.2.1];</p>	<p>Право на освіту</p> <p>Забезпечення права на освіту дітей військовослужбовців. Право на отримання соціальної стипендії або кредиту на освіту; умови повної оплати навчання коштом держави або місцевих бюджетів, квота; умови проживання в гуртожитку. Грантова освіта</p>	<p>Аналіз законодавства «Освіта: стипендії та гранти»;</p> <p>гра «Термінологічний пазл»;</p> <p>укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу</p>

	аналізує законодавство щодо права на освіту дітей військовослужбовців та добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГЮ 4.2.1]		
2	<i>Учень / учениця:</i> уміє скласти перелік необхідних документів, знає алгоритм дій для отримання соціальної стипендії та пільг та пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем [12 ГЮ 6.2.1]; моделює соціальні ситуації з точки зору дотримання прав людини та чинного законодавства [12 ГЮ 5.2.2]; моделює способи дій, спрямованих на утвердження демократії [12 ГЮ 5.1.1]	Практичне заняття №1 Порядок надання соціальних стипендій студентам /курсантам Практичне заняття № 2 «Алгоритм дій для отримання пільг родиною військового»	Гра-звернення «Освітні пільги для дітей військових»; складання та аналіз схем/таблиць; моделювання ситуації: «Складання зразків звернень /заяв до відповідних державних органів щодо захисту прав та інтересів військових та їх сімей»; вправа «Юридична консультація»; розв'язання правових ситуацій розв'язання ситуацій (використання Ш). «Перевернутий клас» для теоретичної частини
14	Модуль 2. Цивільні права та обов'язки молоді		
1	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: цивільне право, цивільні правовідносини, об'єкти та суб'єкти цивільних правовідносин, цивільна дієздатність, фізична особа, юридична	Поняття цивільного права. Суб'єкти цивільних Правовідносин Предмет, метод цивільного права. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин. Юридичний факт: дія / подія. Юридичні акти, юридичні вчинки, юридичні стани.	Укладання пізнавальних загадок: хмаринки слів, кросворд тощо; створення спільної презентації

	<p>особа, правоздатність [12 ГЮ 6.3.2];</p> <p>описує та підкріплює прикладами умови припинення цивільної правоздатності [12 ГЮ 6.3.2];</p> <p>характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства [12 ГЮ 6.3.1-3]</p>	<p>Фізична особа. Правоздатність. Припинення цивільної правоздатності.</p> <p>Цивільна дієздатність фізичної особи та її обсяг. Повна, часткова та неповна цивільна дієздатність фізичної особи. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи. Визнання фізичної особи недієздатною. Опіка та піклування. Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою.</p> <p>Юридичні особи та їх види. Правоздатність та дієздатність юридичної особи</p>	<p>«Поняття цивільного права»;</p> <p>створення інтерактивних завдань на платформі Wordwall: гра «Види дієздатності фізичної особи»</p>
1	<p><i>Учень / учениця:</i></p> <p>розуміє зміст термінів і понять: право власності, об'єкти права власності, речові права на чуже майно, сервітут, право приватної власності, право комунальної власності, право державної власності, спільна власність та застосовує понятійний апарат [12 ГЮ 4.3.1];</p> <p>Аналізує, аргументує власну думку щодо правових ситуацій на основі положень цивільного законодавства та висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів правових ситуацій [12 ГЮ 6.3.1]</p>	<p>Загальна характеристика права власності та інші речові права. Форми та види власності</p> <p>Поняття права власності. Зміст права власності: володіння, користування, розпорядження. Способи набуття та підстави припинення права власності.</p> <p>Суб'єкти та об'єкти права власності. Право приватної власності. Виникнення та припинення права приватної власності. Право спільної власності. Спільна часткова власність. Спільна сумісна власність. Сервітут</p>	<p>Правовий квест: завдання, пов'язані з розрізненням права власності від інших речових прав; підготовка буклету/постеру щодо виникнення та припинення права приватної власності;</p> <p>складання схем/таблиць «Спільна часткова власність та спільна сумісна власність»</p>
1	<p><i>Учень / учениця:</i></p> <p>розуміє зміст термінів і понять: договір, акцепт, оферта, та тлумачить основні поняття цивільного права [12 ГЮ 6.3.2];</p> <p>порівнює договір купівлі-</p>	<p>Цивільно-правові договори</p> <p>Договір та його ознаки. Суб'єкти та об'єкти договору. Зміст цивільно-правового договору. Умови дійсності договору. Види договорів. Особливості укладення договорів. Істотні умови договору. Звичайні та випадкові умови. Стадії укладення договору.</p>	<p>Гра «Ерудит»: юридичний словник; створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org;</p>

	<p>продажу і договір оренди; договір позики і договір майнового найму та оцінює ситуації щодо дотримання законів, соціальних норм і правил [12 ГЮ 5.2.2];</p> <p>аналізує та аргументує власну думку щодо правових ситуацій на основі положень цивільного законодавства. [12 ГЮ 6.3.1-1]</p>	<p>Характеристика окремих видів договорів</p>	<p>групова робота: аналіз юридичних ситуацій, аналіз та порівняння окремих видів цивільно-правових договорів;</p> <p>гра «Правовий детектив»</p>
2	<p><i>Учень / учениця:</i></p> <p>розуміє зміст термінів і понять: ділова репутація, честь, гідність, позов, позовна давність, моральна шкода та доцільно застосовує понятійний апарат [12 ГЮ 4.3.1];</p> <p>описує форми захисту права власності, способи захисту авторських прав та обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГЮ 5.2.1];</p> <p>аналізує правові ситуації, спираючись на норми цивільного законодавства та пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав у демократичний та законний спосіб [12 ГЮ 5.2.1]</p>	<p>Захист цивільних прав та охоронюваних інтересів</p> <p>Види захисту цивільних прав. Захист честі, гідності та ділової репутації особи. Моральна шкода. Підстави та способи компенсації моральної шкоди. Захист права власності. Способи захисту права власності. Віндикаційний позов. Негаторний позов. Способи захисту авторських та суміжних прав. Строк позовної давності. Загальний строк. Спеціальні строки. Перебіг строку позовної давності. Зупинення, переривання та відновлення перебігу строку позовної давності. Випадки, на які не поширюється позовна давність</p>	<p>Написання есе: роздуми на тему: «Важливість захисту цивільних прав у сучасному суспільстві»; робота з правовими кейсами;</p> <p>створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org</p> <p>укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу</p>
2	<p><i>Учень / учениця:</i></p> <p>розуміє зміст термінів і понять: цивільно-правова відповідальність, джерело підвищеної небезпеки, збитки, упущена вигода та доцільно застосовує понятійний апарат [12 ГЮ 4.3.1];</p>	<p>Цивільно-правова відповідальність</p> <p>Особливості цивільно-правової відповідальності. Збитки: поняття та види. Реальні збитки. Упущена вигода. Порядок відшкодування. Види цивільно-правової відповідальності. Обставини, що звільняють від цивільно-правової</p>	<p>Рольова гра «Судове засідання»; моделювання правових ситуацій; створення короткого poradnika</p>

	<p>характеризує обставини, які звільняють від цивільно-правової відповідальності та обґрунтовує необхідність дотримання прав людини у громадському просторі, розпізнає їх порушення [12 ГЮ 2.3.2];</p> <p>аналізує правові ситуації на основі положень цивільного законодавства [12 ГЮ 6.3.1-1]</p>	<p>відповідальності. Джерело підвищеної небезпеки. Особливості відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Відповідальність за чужу вину. Особливості цивільно-правової відповідальності неповнолітніх осіб</p> <p>Поняття права інтелектуальної власності. Суб'єкти та об'єкти права інтелектуальної власності. Підстави виникнення (набуття) права інтелектуальної власності. Особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності. Перехід майнових прав інтелектуальної власності до інших осіб. Строки чинності прав інтелектуальної власності. Способи захисту права інтелектуальної власності.</p>	<p>«Способи захисту права інтелектуальної власності»</p> <p>укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу;</p>
2	<p><i>Учень / учениця:</i></p> <p>розуміє зміст термінів і понять: спадкування, заповіт, спадщина. черги спадкування, обов'язкова частка спадщини. спадкова трансмісія, відумерла спадщина та доцільно застосовує понятійний апарат [12 ГЮ 4.3.1];</p> <p>порівнює спадкування за законом і спадкування за заповітом та обґрунтовує необхідність дотримання прав людини у громадському просторі, розпізнає їх порушення [12 ГЮ 2.3.2];</p> <p>аналізує правові ситуації на основі положень цивільного законодавства. [12 ГЮ 6.3.1-1]</p>	<p>Основи спадкового права</p> <p>Спадкове право, спадкодавець, спадкоємець, спадщина. Відкриття спадщини. Спадкування за законом. Спадкування за заповітом. Умови дійсності заповіту. Право на обов'язкову частку у спадщині. Відкриття та прийняття спадщини. Спадкова трансмісія. Відумерла спадщина. Поділ спадкового майна</p>	<p>Створення та аналіз схем «Спадкування за законом та за заповітом»; створення короткого poradnika «Прийняття спадщини: що потрібно знати, щоб уникнути проблем» створення проєкту «Прийняття спадщини: від заяви до реєстрації права власності»</p>
2	<p><i>Учень / учениця:</i></p>	<p>Сімейне право України</p>	<p>Розбір кейсів «Аналіз</p>

	<p>розуміє зміст термінів і понять: дитина, батько, матір. шлюб, шлюбний договір, аліменти, усиновлення, опіка та піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу та доцільно застосовує поняттєвий апарат [12 ГЮ 4.3.1]; описує порядок укладання шлюбу і порядок визнання шлюбу недійсним, знає особисті немайнові та майнові права подружжя та особисті немайнові та майнові права та обов'язки батьків та дітей, вміє обґрунтовувати необхідність дотримання прав людини, розпізнає їх порушення [12 ГЮ 2.3.2-2]; аналізує правові ситуації на основі положень сімейного законодавства [12 ГЮ 6.3.1-1]</p>	<p>Поняття шлюбу. Умови укладання шлюбу. Особи, які не можуть перебувати у шлюбі між собою. Шлюбний договір: поняття та порядок укладення. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя. Майнові права та обов'язки подружжя. Порядок реєстрації народження дитини. Особисті немайнові права та обов'язки батьків та дітей. Майнові права батьків і дітей. Взаємне утримання/аліменти. Позбавлення батьківських прав: підстави та правові наслідки. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Права та обов'язки осіб, які беруть на виховання дітей-сиріт</p>	<p>типових сімейних правовідносин»</p> <p>дидактична гра «Юридичний аукціон»</p> <p>розв'язування правових ребусів</p>
3	<p><i>Учень / учениця:</i> порівнює договір купівлі-продажу і договір оренди та договір позики, позички і договір майнового найму та пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем [12 ГЮ 6.2.1]; порівнює спадкування за законом і спадкування за заповітом та пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем [12 ГЮ 6.2.1]; порівнює особисті майнові права та обов'язки подружжя та батьків та дітей та пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем</p>	<p>Практичне заняття № 1 Укладення та розірвання договорів</p> <p>Практичне заняття № 2 Спадкування за заповітом. Спадкування за законом. Черги спадкування</p> <p>Практичне заняття № 3 Майнові права та обов'язки подружжя Майнові права та обов'язки батьків і дітей</p>	<p>Кейс-метод «Розв'язання задач, пов'язаних з укладенням, та розірванням цивільно-правових договорів»; розв'язування правових ребусів; створення та аналіз схем «Майнові права та обов'язки подружжя»; проєктна робота «Створення пам'ятки для молоді щодо основних прав та обов'язків</p>

	<p>[12 ГЮ 6.2.1];</p> <p>аналізує правові ситуації на основі положень цивільного і сімейного законодавства [12 ГЮ 6.3.1];</p> <p>моделює соціальні ситуації з точки зору дотримання прав людини та чинного законодавства [12 ГЮ 5.2.2];</p> <p>моделює способи дій, спрямованих на утвердження демократії [12 ГЮ 5.1.1]</p>		батьків та дітей»
7	Модуль 3. Економічні та трудові права молоді		
2	<p><i>Учень / учениця:</i></p> <p>розуміє зміст термінів і понять: підприємницька діяльність, підприємець, юридична особа, фізична особа-підприємець (ФОП), державна реєстрація, статутний капітал, установчі документи, господарський договір та доцільно застосовує поняттєвий апарат [12 ГЮ 4.3.1];</p> <p>описує порядок укладення господарських договорів і знає алгоритм реєстрації юридичної особи, фізичної особи-підприємця та пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем [12 ГЮ 6.2.1];</p> <p>аналізує правові ситуації на основі положень господарського законодавства. [12 ГЮ 6.3.1]</p>	<p>Право на підприємницьку діяльність молоді</p> <p>Суб'єкти господарювання. Фізична особа як суб'єкт господарювання. Підприємство та його види. Організаційно-правові форми об'єднань підприємств. Реєстрація юридичної особи, фізичної особи-підприємця. Поняття господарського договору. Форма господарського договору. Порядок укладення господарських договорів</p>	<p>Гра «Хто я?»; правова експертиза; зустріч з підприємцем «Від ідеї до прибутку: отримайте практичні поради та мотивацію від успішного підприємця»; проєкт розробки бізнес-ідеї «Створення міні-проєкту бізнес-ідеї з урахуванням правових аспектів її реалізації»</p>

1	<p><i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: фінансове право, бюджетна система, державний бюджет, доходи, видатки. система оподаткування, податки. збори. мито та доцільно застосовує поняттєвий апарат [12 ГЮ 4.3.1]; порівнює та оцінює переваги та ризики загальнодержавних і місцевих податків і зборів; [12 ГЮ 6.2.1-3]; пояснює механізм відповідальності за порушення податкового законодавства; [12 ГЮ 6.2.1-1]; аналізує правові ситуації, використовуючи положення податкового законодавства. [12 ГЮ 4.2.2-1]</p>	<p>Фінансова грамотність та економічна безпека молоді Суб'єкти та об'єкти фінансових правовідносин. Бюджет. Бюджетна система України. Поняття та принципи системи оподаткування. Податок. Збір. Державне мито. Функції податків. Види податків. Платники податків і зборів. Об'єкти оподаткування. Обов'язки та права платників податків і зборів. Загальнодержавні податки та збори. Місцеві податки та збори. Податки з фізичних та юридичних осіб. Спрощене оподаткування. Єдиний податок.</p>	<p>Відкрита дискусія «Сімейний бюджет: планування витрат та заощадження»; інтерактивна лекція: обговорення видів фінансових ризиків та способи їх уникнення: шахрайство; укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу</p>
2	<p><i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: трудове право, трудові правовідносини, колективний договір, трудовий договір, роботодавець, працівник, трудова книжка, робочий час, час відпочинку, відпустка, ненормований робочий день, надурочні роботи, заробітна плата, мінімальна заробітна плата, охорона праці та доцільно застосовує поняттєвий апарат [12 ГЮ 4.3.1]; описує особливості праці у вихідні, святкові та неробочі дні; особливості оплати праці у вихідні, святкові та неробочі дні, порівнює трудовий і колективний договори; розрізняє і порівнює види</p>	<p>Трудові права працівників Право на працю. Предмет трудового права. Трудові правовідносини. Колективний договір, порядок укладення. Порядок укладення трудового договору. Права та обов'язки працівника та роботодавця. Переведення та переміщення працівника. Відсторонення від роботи. Припинення трудового договору. Загальні підстави припинення трудового договору. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця Робочий час. Час відпочинку. Особливості праці у вихідні, святкові та неробочі дні. Поняття та види відпусток. Заробітна плата. Мінімальна заробітна плата. Особливості оплати праці у вихідні, святкові та неробочі дні Внутрішній трудовий розпорядок. Трудова дисципліна</p>	<p>Складання кластера / інфографіки / схеми «Права та обов'язки працівника та роботодавця», «Робочий час», «Час відпочинку»; аналіз трудових договорів ознайомлення з типовими зразками трудових договорів та виявлення основних прав та обов'язків працівника і роботодавця; ділова гра: «Як пройти співбесіду і</p>

	<p>відпусток; скорочений і неповний робочий час [12 ГЮ 6.2.1-3];</p> <p>обґрунтовує та аналізує загальні підстави розірвання трудового договору [12 ГЮ 2.3.2-2];</p> <p>аналізує правові ситуації на основі положень трудового законодавства [12 ГЮ 4.2.2-1]</p>	<p>Матеріальна відповідальність сторін трудового договору</p>	<p>відстояти свої права»;</p> <p>Моделювання ситуації «Переговорів між кандидатом та роботодавцем»</p>
2	<p><i>Учень / учениця:</i></p> <p>розрізняє та підкріплює прикладами порядок укладання та розірвання трудового договору; реєстрація фізичної особи-підприємця(ФОП); розрізняє види та підкріплює прикладами види господарських договорів: поставки, перевезення, оренди, міни, зберігання [12 ГЮ 6.2.1-1];</p> <p>аналізує загальні підстави розірвання трудового договору та аналізує договори: міни, перевезення, оренди, найму; аналізує податки з фізичних та юридичних осіб [12 ГЮ 4.2.2-1]</p>	<p>Практичне заняття № 1 Розірвання трудового договору: підстави та порядок</p> <p>Практичне заняття № 2 Правові аспекти започаткування власної справи.</p>	<p>Рольова гра «Судове засідання: розгляд трудового спору»</p> <p>рольова гра «Розгляньмо модель дій підприємця, який починає свій бізнес з нуля»</p>
7	Модуль 4. Споживчі права молоді		
1	<p><i>Учень / учениця:</i></p> <p>розуміє та доцільно застосовує понятійний апарат, пов'язаний із питаннями захисту прав споживачів (за ЗУ «Про захист прав споживачів») [12 ГЮ 4.3.1];</p>	<p>Джерела / форми регулювання відносин у сфері захисту прав споживачів</p> <p>Становлення інституту захисту прав споживачів. Міжнародне законодавство у сфері захисту прав споживачів. Національне законодавство у сфері захисту прав споживачів: закони та підзаконні нормативно-правові акти.</p>	<p>Робота з навчальним текстом та підготовка запитань до нього за допомогою інтерактивної вправи «Мікрофон»;</p>

	<p>збирає і систематизує інформацію щодо джерел регулювання відносин у сфері захисту прав споживачів [12 ГЮ 3.1.1], [12 ГЮ 3.2.1], [12 ГЮ 4.1.2];</p> <p>обґрунтовує роль якості товарів та послуг для безпеки і здоров'я особистості;</p> <p>оцінює відповідність законодавства України суспільним запитам щодо захисту прав споживачів. [12 ГЮ 4.2.2];</p> <p>аналізує і оцінює ситуації щодо дотримання вимог законодавства у галузі захисту прав споживачів [12 ГЮ 5.2.2];</p> <p>пропонує механізми запобігання порушенням прав споживачів та захисту порушених прав споживачів [12 ГЮ 6.2.1]</p>	<p>Закон України "Про захист прав споживачів". Закон України "Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції".</p> <p>Способи захисту прав споживачів.</p> <p>Юридична відповідальність за порушення прав споживачів на належну якість товарів, робіт (послуг). Право споживача на звернення до суду щодо захисту своїх прав.</p>	<p>створення історичної хронології / таймлайну розвитку законодавства про захист прав споживачів;</p> <p>складання схем/ таблиць;</p> <p>укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу;</p>
1	<p><i>Учень / учениця:</i></p> <p>розуміє зміст термінів і понять: товар, послуга, ціна, фіксована ціна, обмін, гарантійне зобов'язання, ГМО та доцільно застосовує поняттєвий апарат [12 ГЮ 4.3.1];</p> <p>знає обов'язки виробника щодо продукції, що містить ГМО: обов'язкове етикетування, надання достовірної інформації, забезпечення безпечності продукції, дотримання правил зберігання, транспортування та законодавчих вимог щодо реєстрації й декларування; уміє розрізняти якісні та неякісні товари й послуги, обґрунтовує свій вибір із використанням прикладів</p>	<p>Права споживачів на належну якість та безпеку продукції, робіт / послуг</p> <p>Суб'єкти, об'єкти стандартизації. Сертифікація. Види сертифікації та її мета. Правила застосування національного знака відповідності.</p> <p>Гарантійні строки та строки придатності продукції. Книга відгуків та пропозицій.</p> <p>Право споживача на безпечність нехарчової продукції. Використання харчових добавок у виробництві харчових продуктів.</p> <p>Поняття ГМО. Обов'язки виробника у випадку використання ГМО: етикетування продукції, інформування споживача, забезпечення безпечності та дотримання законодавчих норм.</p>	<p>Робота з правовими кейсами;</p> <p>моделювання та: розв'язування правових ситуацій;</p> <p>рольова гра «Використання харчових добавок у виробництві харчових продуктів»</p>

	<p>[12 ГЮ 6.2.1]; розрізняє механізми формування ціни на товар з допомогою ринкового ціноутворення [12 ГЮ 6.2.1]; аналізує порядок заміни товару та повернення коштів із використанням чека та гарантійних зобов'язань виробника / продавця. [12 ГЮ 4.2.2.1]</p>	<p>Вміст ГМО у продуктах харчування.</p> <p>Послуга. Види послуг. Вимоги до визначення якості послуг. Ринок послуг в Україні та світі</p>	
1	<p><i>Учень / учениця:</i> знає права споживача; розуміє зміст термінів і понять: штрих-код, маркування та доцільно застосовує понятійний апарат [12 ГЮ 4.3.1];</p> <p>відстоює думку та вміє робити обґрунтований вибір якісних товарів та послуг [12 ГЮ 5.2.1];</p> <p>порівнює та розуміє механізм формування ціни на товар; моделює способи дій споживача у разі невиконання або неналежного виконання договору про надання послуг [12 ГЮ 5.1.1]</p>	<p>Право споживача на інформацію про продукцію, роботи / послуги Право споживача на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації. Вимоги до маркування харчових продуктів. Маркування промислових товарів. Штрихове кодування товарів: законодавство, мета, практичне значення.</p>	<p>Робота з навчальним текстом та підготовка запитань до нього за допомогою інтерактивної вправи «Мікрофон»; укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; проект «Маркування та штрихове кодування товарів»</p>
1	<p><i>Учень / учениця:</i> розуміє та доцільно застосовує понятійний апарат, пов'язаний із питаннями захисту прав споживачів: користувач, продукція, потерпілий, шкода, належна якість товару, роботи або послуги, фальсифікована продукція, істотний недолік, позовна давність [12 ГЮ 4.3.1];</p>	<p>Права споживача у разі придбання товару неналежної якості, у разі порушення умов договору про виконання робіт / надання послуг Товар. Формування ціни товару: собівартість, надбавки (націнки), податки, вплив попиту і пропозиції, роль державного регулювання. Вимоги до якості товарів. Стандарти якості. Планування покупок, акції, знижки. Товар неналежної якості: товари, які мають недоліки; товари,</p>	<p>Створення інтелект-карти / MindMap;</p> <p>проекти/повідомлення «Розрізняємо дефекти»;</p> <p>проект-порівняння «Акції, знижки: спільне та відмінне»</p>

	<p>оцінює ситуації щодо дотримання вимог законів, соціальних норм і правил [12 ГЮ 5.2.2]</p> <p>моделює способи дій споживача у разі придбання товару неналежної якості, невиконання або неналежного виконання договору про надання послуг. [12 ГЮ 5.1.1], [12 ГЮ 5.2.1], [12 ГЮ 6.2.1]</p>	<p>які мають істотні недоліки; фальсифіковані твари.</p> <p>Алгоритм дій споживачів у разі придбання товарів (послуг) неналежної якості, у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг).</p>	
1	<p><i>Учень / учениця:</i></p> <p>пояснює поняття та терміни: Інтернет-магазин, оферта, товар, послуга, форма «кошик» та доцільно застосовує понятійний апарат [12 ГЮ 4.3.1];</p> <p>добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГЮ 4.2.1];</p> <p>виявляє й оцінює інформаційні маніпуляції й пропаганду [12 ГЮ 3.2.2];</p> <p>характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства [12 ГЮ 6.3.1]</p>	<p>Електронна комерція та права споживачів в Інтернеті</p> <p>Особливості укладення договорів купівлі-продажу через Інтернет-магазини. Публічний договір / оферта. Право на отримання інформації про продавця та товар/послугу. Право на відмову від товару, придбаного дистанційно. Безпека онлайн-платежів та захист персональних даних. Повернення товару. Стаття 9 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р №1023-ХІІ та Додаток №3 до Постанови КМУ «Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів» від 19.03.1994 р №172 до товарів належної якості, що не підлягають обміну /поверненню</p>	<p>Аналіз кейсів «Електронний споживач: проблеми та рішення»;</p> <p>робота в групах створи свій «Інтернет-магазин»;</p> <p>укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу</p>
1	<p>оцінює якість громадського простору товарів/послуг за самостійно сформульованими критеріями [12 ГЮ 2.3.1];</p> <p>пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав [12 ГЮ 5.2.1];</p>	<p>Механізми захисту прав споживачів</p> <p>Обов'язки та відповідальність споживачів. Інструкції та правила користування товарами та послугами. Звернення до продавця / виконавця з вимогою про усунення порушень прав. Подання скарги до органів державного контролю/ Держпродспоживслужби. Звернення до громадських</p>	<p>Представлення інструкцій до заданих товарів у вигляді кластерної, інфографічної або схематичної моделі;</p> <p>перетворення інструкцій до</p>

	<p>пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем [12 ГЮ 6.2.1]</p>	<p>об'єднань із захисту прав споживачів. Право на звернення до суду за захистом своїх прав. Практичні поради щодо захисту споживчих прав: збереження чеків, договорів, фіксація порушень. Цивільно-правовий захист прав споживачів у разі порушення у сфері підрядних договорів. Види підрядних договорів за участю споживача. Споживач як сторона договору підряду. Права та обов'язки споживача та підрядника. Особливості правового захисту споживача, у разі невиконання або неналежного виконання договору підряду</p>	<p>вказаних продуктів на кластер, інфографіку чи схему;</p>
1	<p>оцінює якість товарів за визначеним критеріями [12 ГЮ 2.3.1]; виявляє відмінності в маркуванні та штриховому кодуванні товарів [12 ГЮ 3.1.1]; обґрунтовує правовий захист споживача у разі невиконання або неналежного виконання договору підряду / послуги [12 ГЮ 2.3.2]; моделює способи дій споживача у разі невиконання або неналежного виконання договору про надання послуг [12 ГЮ 5.1.1]</p>	<p>Практичне заняття № 1 «Я – свідомий споживач: захист прав при купівлі товару та замовленні послуг»</p>	<p>Моделювання ситуації «Я знаю права споживачів»</p>

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Реалізація програми курсу за вибором розпочинається зі вступного заняття, метою якого є ознайомлення учнів з ключовими аспектами та завданнями курсу. Завершується кожен модуль, тема, практичним заняттям. Саме на практичних заняттях учні/учениці під керівництвом вчителя/вчительки систематизують отримані знання, узагальнюють вивчений матеріал, осмислюють свій навчальний шлях та розуміють, які здобуті практичні вміння їм стануть у нагоді в житті.

Ключовим елементом успішної реалізації програми є активне використання запропонованих видів навчальної діяльності. Вони спрямовані на розвиток критичного мислення, навичок аналізу та синтезу інформації, формування здатності до усвідомленого вибору та відповідальності. Нижче подано детальні рекомендації щодо використання цих

видів діяльності в кожному модулі, з акцентом на їхній внесок в опанування знань та формування вмінь учнів/учениць.

Модуль 1. Юридичний статус та соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей. Модуль охоплює три теми та два практичних заняття. Інформаційна лекція з елементами бесіди та «мозковий штурм» можна використати на вступній лекції для того, щоб ознайомити здобувачів освіти із метою та завданнями курсу за вибором.

Гра «Ерудит» та гра «Створіть «візитівку» під час розгляду першої теми «Законодавство України про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» систематизує знання та розвиває увагу до деталей, розвиває навички швидкого пошуку інформації, вміння співвідносити поняття з їхніми визначеннями.

Під час розгляду теми «Соціальне забезпечення та підтримка військовослужбовців і членів їх сімей» можна використати метод кейсів, використовуючи групову та парну форми роботи на уроці. Завдання з кейсами занурює у реальні життєві ситуації та розвиває навички комунікації для вирішення ситуаційних задач. Можна також використати роботу в парах та індивідуальну форму роботи для пояснення та аналізу законів і для проведення правового дослідження «Аналіз соціальних виплат та пільг для військових і їхніх сімей». Аналітичний метод роботи формує глибоке розуміння проблеми, логічний аналіз даних та виявлення причинно-наслідкових зв'язків, що веде до обґрунтованих висновків та ефективних рішень.

Під час проведення практичного заняття № 2. «Алгоритм дій для отримання пільг родиною військового» можна використовувати такі види навчальної діяльності, як «Юридична консультація», складання запиту із використанням ШІ, «Перевернутий клас». Такі види діяльності дадуть змогу учням/ ученицям не просто знати, а й уміти застосовувати правові норми; використання ШІ навчить сучасному пошуку та аналізу інформації, а метод «Перевернутого класу» сприяє глибшому опрацюванню і засвоєнню теоретичного матеріалу.

З метою ефективної організації навчання за модулем I пропонується використовувати корисні ресурси:

1. «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190) URL: <https://surli.cc/teafec>
2. Про загальнонаціональну хвилину мовчання, за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Указ Президента України від 16.03.2022 № 143/2022. URL: <https://surli.cc/dzmbng>
3. Соціальне забезпечення та підтримка військовослужбовців та членів їх сімей: сайт Департаменту соціального забезпечення Міністерства оборони України. URL: <https://surl.li/mctrjx>

Модуль 2. Цивільні права молоді. Модуль складається з одинадцяти тем та трьох практичних занять. Цей модуль закладає основи розуміння приватного права, яке регулює повсякденні відносини між громадянами. Глибокому засвоєнню базових понять з цивільного права сприяють такі ігрові та творчі форми роботи, як створення спільної презентації «Поняття цивільного права» та гра «Види дієздатності фізичної особи». Робота з спільною презентацією формує навички креативного представлення інформації та вміння працювати в команді.

Завдяки методу «мозковий штурм» можна скласти таблицю «Суб'єкти цивільних правових відносин», а під час викладання теми «Загальна характеристика права власності та інші речові права. Форми та види власності» можна використовувати аналіз статей Цивільного кодексу України для обговорення та розгляду правових ситуацій / прикладів.

Спадкове право — це тема яку краще викладати в ігровій формі з допомогою моделювання правових ситуацій та створення схем, до прикладу, такої, як «Спадкування за законом та за заповітом». Така діяльність розвиває навички систематизації інформації та розуміння послідовності юридичних дій.

Розбір кейсів «Аналіз типових сімейних правовідносин», проєктна робота «Створення пам'ятки для молоді щодо основних прав та обов'язків батьків та дітей» дає можливість та систематизувати та застосовувати знання із сімейного права на практиці під час розв'язання конкретних ситуацій.

Рольова гра «Судове засідання» дозволяє учням «зануритися» у судовий процес, зрозуміти його етапи та роль учасників. Ігрові елементи в галузі права сприяють кращому засвоєнню матеріалу.

З метою ефективно організації навчання за модулем 2 пропонується використовувати корисні ресурси:

1. Цивільний кодекс України: Офіційний портал Верховної Ради України
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Господарський договір: порядок укладання, зміни та розірвання. Урядовий портал.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/hospodarskyi-dohovir-poriadok-ukladannia-zminy-ta-rozirvannia>
3. Господарський кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>
4. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 № 1118/5, що набрав чинності 19.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>

Модуль 3. Економічні та трудові права молоді. Модуль складається з п'яти тем та двох практичних занять. Бесіда, презентації бізнес-ідей, кейси успішних молодих підприємців, практичні вправи, обговорення фінансових ризиків — такі методи роботи допоможуть реалізуватися здобувачам освіти в їхньому успішному майбутньому.

Зустріч із підприємцем «Від ідеї до прибутку: отримайте практичні поради та мотивацію від успішного підприємця» дає реальні кейси для комунікації, вирішення проблем, самомотивації.

Такий вид діяльності, як проєкт із розроблення бізнес-ідей «Створення міні-проєкту бізнес-ідеї з урахуванням правових аспектів її реалізації» — це досвід планування власної справи з юридичної точки зору. Розуміння основ підприємницької діяльності відкриває перед молоддю можливість для самореалізації та створення власного бізнесу. Фінансова грамотність допоможе молоді приймати обґрунтовані фінансові рішення та уникати шахрайства.

Відкрита дискусія «Сімейний бюджет: планування витрат та заощадження» сприятиме опануванню знань із практичного спрямування фінансової грамотності, що є ключовим для економічної безпеки особи та родини.

Ділова гра та моделювання ситуацій із трудового права допоможуть старшокласникам усвідомити реальні процеси на ринку праці та сприятиме формуванню вміння захистити свої права у трудових відносинах. Знання економічних і трудових прав допоможе молодим людям у майбутньому бути обізнаними працівниками, які розуміють свої права та обов'язки на робочому місці. Такі знання є основою для успішного працевлаштування та захисту від недобросовісних роботодавців.

З метою ефективно організації навчання за модулем 3 пропонується використовувати корисні ресурси:

1. Кодекс законів про працю України: Офіційний портал Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Про підприємництво: «Протокол» юридичний інтернет ресурс URL: https://protocol.ua/ua/pro_pidpriemnitstvo/
3. Закон України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

4. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93#Text>

Модуль 4. Споживчі права молоді. Модуль складається з шести тем та одного практичного заняття. Програма цього модуля охоплює основи законодавства про захист прав споживачів, види цих прав та механізми їхньої реалізації, а також особливості захисту прав у сфері електронної комерції, що відображує еволюцію ринкових відносин та захисту прав споживачів.

Аналіз Закону України «Про захист прав споживачів» та робота з іншими нормативними актами розвинуть вміння аналізувати подану текстову інформацію та вміння її систематизувати.

Рольова правова гра «Використання харчових добавок у виробництві харчових продуктів» допомагає усвідомити складність регулювання у сфері безпеки продуктів та роль держави в цьому процесі.

Проєкт «Маркування та штрихове кодування товарів» дозволить залучити учнів/учениць до обговорення реальних ситуацій, дослідження цього питання на практиці.

Проєкт-порівняння «Акції, знижки: спільне та відмінне» дає розуміння маркетингових стратегій та їх правових аспектів. Знання споживчих прав допомагає молодим людям робити усвідомлені та безпечні покупки, розуміючи свої права при придбанні товарів та послуг. Це дасть змогу захистити себе від неякісних товарів, шахрайських схем та недобросовісних продавців.

Практичне заняття № 1. «Я – свідомий споживач: захист прав при купівлі товару та замовленні послуг» – це підсумкова практична діяльність, що дозволяє здобувачам освіти продемонструвати всі набуті знання та вміння у сфері захисту прав споживачів, а також розуміння механізмів звернення та захисту своїх інтересів. Обізнаність із правами споживачів в інтернеті є особливо важливою в сучасному світі електронної комерції. Крім того, знання механізмів захисту споживчих прав дозволяє молоді ефективно відстоювати свої інтереси у разі їх порушення.

З метою ефективно організації навчання за модулем 4 пропонується використовувати корисні ресурси:

1. Про захист прав споживачів: Офіційний портал Верховної Ради України; Документ 1023-ХІІ, чинний, поточна редакція — Редакція від 24.12.2024, підстава - 3484-ІХ . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-ХІІ (Чинний) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t102300?an=605931>

Використання цих рекомендацій допоможе педагогам не лише ефективно реалізувати програму, а й виховувати учнів/учениць як свідомих, відповідальних та освічених громадян, які здатні орієнтуватись у сучасному правовому полі та бажають активно долучатися до розбудови демократичної України.

Доцільність оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць за цим курсом визначає педагогічна рада закладу загальної середньої освіти.

Для мотивації учнів/учениць необхідно оцінювати не лише рівень засвоєних знань, але й уміння аргументувати власні судження та їхню активність під час заняття.

КУЛЬТУРА СПОЖИВАННЯ

Навчальна програма вибіркового освітнього компонента для здобувачів/здобувачок профільної освіти у 10-12 класах Нової української школи

(курс за вибором для профілів соціально-гуманітарного кластеру з поглибленим вивченням економіки; позапрофільний курс – для профілів інших кластерів)

Розробник: Сотула Оксана Віталіївна, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат економічних наук.

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Сучасне суспільство характеризується специфічними рисами, однією з яких є споживання – феномен, який досить часто та активно застосовується у багатьох наукових напрямках, серед яких економічні науки та менеджмент, маркетингові дослідження, правознавство, соціальна психологія, культурологія та ін. Це особливий процес, для якого можна не тільки у цифрах розрахувати обсяги, але й виявити закономірності протікання, розглянути різні аспекти споживчої поведінки членів суспільства.

Культура споживання формує моделі поведінки людей, зокрема – їхнє ставлення до споживання ресурсів та виробництва відходів. Вона тісно пов'язана з концепцією сталого розвитку – балансом між економічним зростанням, соціальним прогресом та захистом навколишнього середовища. Перехід до сталого споживання потребує змін у культурі споживання, складовими якої є усвідомлений вибір товарів та послуг, скорочення відходів та підтримка екологічно відповідальних практик.

Це пояснює актуальність формування культури споживання громадян, оскільки вона визначає спосіб життя людей, формує економіку, соціальні взаємодії та цінності.

Навчальна програма «Культура споживання» курсу вибіркового освітнього компонента побудована відповідно до вимог Державного стандарту профільної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 року № 851, та Типової освітньої програми для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої Наказом Міністерства освіти і науки України від 26 травня 2025 року №765, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням. Програма курсу передбачає вивчення різних аспектів споживчої поведінки, її впливу на суспільство та навколишнє середовище.

У процесі викладання курсу у здобувачів/здобувачок профільної середньої освіти формуватимуться такі ключові компетентності:

- ❖ *Вільне володіння державною мовою* – формулювати, тлумачити, обговорювати, аргументувати думки щодо поняття «культури споживання», концепції сталого розвитку та відповідального споживання;
- ❖ *Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій* – критично оцінювати наслідки використання сучасних технологій для природного та соціального середовища;
- ❖ *Екологічна компетентність* – дотримуватися ідей сталого розвитку для забезпечення екологічної безпеки, особистого і суспільного добробуту, здоров'я; раціонально використовувати природні ресурси;

- ❖ *Інформаційно-комунікаційна компетентність* – вміння знаходити, аналізувати та критично оцінювати достовірність і надійність інформації щодо впливу реклами на споживчу поведінку, прийняття рішень про покупки;
- ❖ *Підприємливість і фінансова грамотність* – здатність вирізняти чинники фінансового добробуту, які мають позитивний вплив на здоров'я, безпеку та добробут; планувати та контролювати власні доходи і витрати; оцінювати вартість витрат на підтримання здоров'я і порівнювати ці витрати з витратами на лікування та реабілітацію.

Курс за вибором «Культура споживання» призначено для учнів/учениць, які здобувають середню освіту за профілями, передусім, STEM-кластеру, а також мовно-літературного чи суспільно-гуманітарного кластерів.

Метою курсу є сприяння опануванню основ сучасної споживчої культури та розуміння її центральної ролі в соціальних процесах, формування в учнів/учениць навичок відповідального та усвідомленого споживання, розвиток критичного мислення щодо інформації про товари та послуги, а також виховання бережливого ставлення до ресурсів, розуміння впливу споживання на здоров'я, довкілля та добробут.

Мета курсу відповідає вимогам Державного стандарту профільної середньої освіти та забезпечує розвиток:

- ціннісного ставлення до довкілля як до потенційного джерела здоров'я, безпеки та добробуту людини і суспільства;
- вміння критично оцінювати достовірність і надійність інформації, різні аспекти цифрового контенту щодо здоров'я, безпеки та добробуту;
- активної життєвої позиції і власної відповідальності за досягнення добробуту шляхом створення власного безпечного стилю життя;
- розуміння важливості ощадливості та раціонального використання ресурсів.

Завдання курсу:

1. Ознайомити здобувачів з поняттям «культура споживання», основними принципами відповідального споживання;
2. Сформувати розуміння впливу споживання на різні аспекти життя.
3. Розвинути вміння аналізувати інформацію про товари та послуги, приймати обґрунтовані рішення щодо споживання.
4. Сприяти формуванню бережливого ставлення до ресурсів, відповідальності за власні споживчі рішення.
5. Сформувати розуміння етичних аспектів споживання, а також впливу споживання на здоров'я та навколишнє середовище.

Основними **принципами** організації освітнього процесу при вивченні курсу «Культура споживання» відповідно до ст. 6 Закону України «Про освіту» є: людиноцентризм; науковий характер освіти; нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; єдність навчання, виховання та розвитку; формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля.

Структура курсу. Програма курсу загальним обсягом 35 годин (1 година на тиждень) складається із 3 модулів:

1. Вступ до культури споживання.
2. Психологія споживання.
3. Етичні та екологічні аспекти споживання. Формування відповідального споживання.

Особливості організації освітнього процесу. Викладання курсу «Культура споживання» ґрунтується на компетентнісному та діяльнісному підходах, що сприятиме формуванню у здобувачів освіти ключових компетентностей, необхідних для соціальної та міжособистісної взаємодії, розвитку та збереження здоров'я і безпеки. Курс допоможе учням стати більш обізнаними та відповідальними споживачами, що вміють робити вибір на користь власного здоров'я, добробуту та сталого розвитку суспільства.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

35 год. (1 год. на тиждень)

Кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст курсу	Пропоновані види навчальної діяльності
5	Модуль 1. Вплив культури споживання на суспільство		
2	<p>Приймає рішення та здійснює вибір стратегії безпечної поведінки в різних життєвих обгрунтовує рішення щодо вибору стратегії поведінки для збереження власних безпеки, ситуаціях з урахуванням отриманої інформації [12 СЗО 2.3.1]</p> <p>Презентує обрану стратегію власного способу життя та обгрунтовує її з урахуванням отриманої інформації [12 СЗО 2.3.1-2]</p>	<p>Тема 1.1. Вступ до культури споживання</p> <p>Сутність і особливості споживчої поведінки. Мотивації споживання (потреби, бажання, соціальний статус).</p> <p>Споживання як феномен та як економічна категорія. Історичний розвиток культури споживання</p>	<p>Інтерактивна лекція, самостійне опрацювання додаткових джерел інформації, виконання і презентація результатів дослідницьких проєктів з теми «Етапи розвитку суспільства споживання. Доіндустріальне суспільство. Епоха промислової революції. ХХ століття - Золотий вік споживання. Постмодерн. Вплив глобалізації на формування суспільства споживання. Глокалізація.», зустріч «Дискусійного клубу» з питань «Чому люди купують: дорогі автомобілі? Модний одяг? Екологічно чисті продукти? Іграшки для дітей?»</p>
3	<p>Бере на себе відповідальність за збереження, формування і розвиток власних здоров'я, безпеки та добробуту та здоров'я, [12 СЗО 1.1.1]</p> <p>Аналізує вияви відповідальної і безвідповідальної поведінки в соціальному, родинному і природному середовищі [12 СЗО 1.1.1-1]</p>	<p>Тема 1.2. Суспільство надмірного споживання</p> <p>Зростання матеріального добробуту як причина «споживацтва». «Споживання», «споживацтво» та «надмірне споживання».</p> <p>Суспільство надмірного споживання - історичне коріння.</p>	<p>Лекція-діалог, виконання і презентація результатів дослідницьких проєктів з теми «Суспільство споживання: його міфи та структури».</p>
12	Модуль 2. Психологія споживання		
4	<p>Обмірковує альтернативи власних дій і рішень [СЗО 3.1]</p> <p>Обгрунтовує альтернативи споживчого вибору</p>	<p>Тема 2.1. Поведінка людей в процесі споживання.</p> <p>Основні принципи культури споживання:</p>	<p>Інтерактивна лекція-презентація, дискусійний аналіз «Кейс-випадків» - «Як було прийнято рішення про купівлю...», вирішення</p>

	використовує можливості дізнатися про безпечність продуктів і виробництва для підтримки здорового способу життя [12 СЗО 3.1.1-3]	усвідомленість, економність, екологічність, соціальна відповідальність, здоров'я. Поведінка споживача: що обирає; як обирає; які фактори впливають на вибір; як споживає; як змінюється у процесі та в результаті споживання	проблемних ситуацій через організацію індивідуальної, колективної та групової роботи «Аналіз споживчої поведінки для поліпшення маркетингових стратегій»
4	Здійснює вибір, що приносить користь і задоволення (радість) [СЗО 3.4] Аналізує, оцінює та коригує власні моделі поведінки, які приносять користь і задоволення та сприяють збереженню здоров'я, безпеки, добробуту [12 СЗО 3.4.1]	Тема 2.2. Моделі споживчої поведінки. Типи культури споживання: споживання, орієнтоване на виживання; функціональне споживання; демонстративне споживання; символічне споживання; ідейне споживання; емоційне споживання	Лекція-презентація, зустріч «Дискусійного клубу» з питань «Емоційне споживання – позитивні та негативні сторони». Виконання «Кейс-вправ» з питання «Демонстративне споживання – причини і фінансові наслідки», груповий аналіз ситуацій про «Знаки та символи, які ми споживаємо, їх вплив на нашу поведінку та сприйняття». Виконання і презентація результатів дослідницьких проєктів з теми «Ідейне споживання в деталях», «Мода як детермінанта демонстративного споживання»
4	Знаходить і перевіряє інформацію [СЗО 4.2] Аналізує інформацію у різних медіа, зіставляє її та робить висновки щодо правдивості інформації з питань здоров'я, безпеки та добробуту [12 СЗО 4.2.1-1] Використовує підходи щодо уникнення небезпечного/шкідливого контенту і залучення до його поширення [12 СЗО 4.2.1-2] Уміє розпізнавати приховану рекламу як комерційного, так і	Тема 2.3. Реклама та споживча поведінка. Психологічні аспекти прийняття рішень про покупки. Вирішальна роль реклами у формуванні споживчих бажань. Вплив емоцій на сприйняття і рішення споживачів. Механізм впливу реклами	«Перевернутий клас», самостійна робота з додатковими джерелами інформації, робота в малих групах для збору прикладів про різні напрями впливу реклами на культуру споживання

	соціального характеру [12 СЗО 4.2.1-4]		
18	Модуль 3. Етичні та екологічні аспекти споживання. Формування відповідального споживання		
6	Приймає рішення та здійснює вибір стратегії безпечної поведінки в різних життєвих обґрунтовує рішення щодо вибору стратегії поведінки для збереження власних безпеки, ситуаціях з урахуванням отриманої інформації [12 СЗО 2.3.1] Презентує обрану стратегію власного способу життя та обґрунтовує її з урахуванням отриманої інформації [12 СЗО 2.3.1-2]	Тема 3.1. Цифрова споживча культура. Інтернет і революція у поведінці споживачів. Соціальні мережі та вплив на споживчу культуру. Електронна комерція та маркетинг – як вони впливають на наші рішення: розширене охоплення; маркетинг впливу; контент, створюваний користувачами; зворотний зв'язок у режимі реального часу; вірусний маркетинг; персоналізовані рекомендації	Інтерактивна лекція «Учень у ролі вчителя», групова робота: міні-дослідження про використання маркетплейсів, а також обсяги купівель-продажів через соціальні мережі. Перегляд та аналіз відеоматеріалів
6	Виявляє культуру споживання [СЗО 4.5] здійснює раціональний вибір матеріальних і культурних цінностей на основі їх впливу на здоров'я, безпеку та добробут [12 СЗО 4.5.1-1] Досліджує вибір матеріальних і культурних цінностей і критично оцінює їх вплив на здоров'я, безпеку та добробут [12 СЗО 4.5.1-3]	Тема 3.2. Культурні відмінності у поведінці споживачів. Споживча культура та формування ідентичності. «Самопочуття як товар». Культура споживання як стимул індивідуальності. Роль споживчих ритуалів. Субкультури. Ідентичність як товар	Лекція-діалог, груповий аналіз ситуацій про вплив споживчої культури на формування ідентичності, роль споживчих ритуалів. Виконання і презентація результатів дослідницьких проєктів на тему «Споживчі субкультури»
6	Втілює в життєдіяльність оптимальні стратегії відповідальної поведінки для забезпечення особистого та суспільного добробуту [12 СЗО 1.1.2] Обґрунтовує оптимальні стратегії відповідальної поведінки щодо збереження здоров'я, формування і розвитку безпеки та добробуту [12 СЗО 1.1.2-1]	Тема 3.3. Споживання та вплив на навколишнє середовище. Споживча культура та її екологічні наслідки. Як збалансувати наші бажання з планетарним благополуччям. Теорія сталого розвитку. Відповідальне споживання. Правила	Інтерактивна лекція-презентація, груповий аналіз ситуацій про економіку спільного споживання, самостійна робота з додатковими джерелами інформації про «Грінвошинг» (greenwashing), циркулярну економіку (Circular Economy Package), екологічний маркетинг. Міні дослідження «Збір даних про власне споживання», «Екологічний

		відповідального споживання.	слід», «Економія ресурсів», «Аналіз життєвого циклу продукту». Інформаційний проєкт – збір інформації про цілі сталого розвитку на сайті Глобальний договір ООН в Україні, міжнародні та національні приклади реакції бізнесу на вимоги щодо екологічності продукції, вивчення екологічних проблем.
--	--	-----------------------------	---

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Курс «Культура споживання» сприяє формуванню в учнів/учениць усвідомленого та відповідального ставлення до споживання, розвитку критичного мислення, розуміння впливу споживання на довкілля та суспільство, а також навичок раціонального планування особистого бюджету, зокрема:

- ❖ *допомагає формувати* ціннісні орієнтації сучасного економічного мислення, дає можливість учням зрозуміти, що споживання – це не просто задоволення потреб, а й вибір, що має наслідки для них самих й навколишнього світу.

- ❖ *розвиває* критичне мислення через аналіз рекламних продуктів, розпізнавання маніпуляцій та прихованих мотивів у процесі покупки, а також сприяє вмінню робити усвідомлений вибір, виходячи зі своїх потреб, а не нав'язаних бажань.

- ❖ *підвищує* фінансову грамотність здобувачів навчаючи їх плануванню особистого бюджету, економії, відповідального використання кредитних коштів та розуміння ризиків, пов'язаних із надмірним споживанням.

- ❖ *заохочує* екологічно усвідомлене споживання інформуючи про вплив виробництва та утилізації товарів на довкілля та пропагує екологічно дружні практики споживання, такі як зниження відходів, вторинна переробка та вибір товарів із низьким екологічним слідом.

- ❖ *розвиває* соціальну відповідальність здобувачів: допомагає зрозуміти, як споживання пов'язане із соціальними проблемами (наприклад, нерівністю, експлуатацією праці) та як можна зробити вибір на користь соціально відповідальних брендів та практик.

- ❖ *розширює* культурний кругозір на основі аналізу культури споживання як частини загальної культури, її історичного розвитку та впливу на суспільство.

- ❖ *допомагає* розвинути навички контролювати імпульсні покупки, знаходити баланс між потребами та можливостями, а також справлятися з негативними наслідками надмірного споживання.

У цілому, курс культури споживання сприяє формуванню більш зрілої, усвідомленої та відповідальної особистості, здатної приймати виважені рішення у сфері споживання та робити внесок у сталий розвиток суспільства.

Для досягнення поставлених цілей процес організації навчання в рамках курсу «Культура споживання» передбачає кілька важливих аспектів. Насамперед, під час організації занять доцільно реалізовувати такі методологічні підходи: *компетентнісний* (зосередження на застосуванні знань у нових, практичних ситуаціях, дослідницька діяльність (аналіз культури споживання як складної системи, що включає економічні, соціальні, психологічні та культурні компоненти), *інтегрований* (поєднання різноманітних методологічних підходів для комплексного вивчення споживчої поведінки) та *діяльнісний*: проєктна діяльність (орієнтація на формування позитивних цінностей, пов'язаних із відповідальним споживанням, екологічною обізнаністю та соціальною відповідальністю), інтерактивні методи

(використання групової роботи, рольових ігор, дискусій, мозкових штурмів та інших методів, що формуватимуть усвідомлене споживання через активну участь у процесі вибору, використання та утилізації товарів та послуг, навчання можливості аналізувати рекламні повідомлення, оцінювати якість товарів та послуг і усвідомлювати наслідки свого споживчого вибору).

Модуль 1 «Вплив культури споживання на суспільство», розрахований на 5 годин і складається з двох тем.

Метою *першої теми «Вступ до культури споживання»* є ознайомлення учнів із поняттями: сутності та особливостей споживчої поведінки, норм та цінностей, символічного значення товарів, масової культури, впливу культури споживання на суспільство. Вивчення мотивації споживання як сукупності спонукань, які змушують споживача купувати товари чи послуги. Основні типи мотивації споживання, піраміда Маслоу; мотиви споживання: престижу, утилітарні мотиви, мотиви досягнень, мотиви уподібнення. Чинники, що впливають на мотивацію споживання: особисті, соціальні, психологічні та маркетингові фактори. Розгляд культури споживання, як явища, що історично розвивалося в тісному зв'язку з економічним та соціальним прогресом, особливо з розвитком капіталізму та індустріалізації. Його основні етапи розвитку та ключові фактори, що впливають на розвиток культури споживання.

Пропонується інтерактивна лекція із висвітлення вищезазначених питань. Також доцільно застосовувати такі види діяльності, як самостійне опрацювання додаткових джерел інформації, виконання і презентація результатів дослідницьких проєктів на тему «Етапи розвитку суспільства споживання. Доіндустріальне суспільство. Епоха промислової революції. ХХ століття - Золотий вік споживання. Постмодерн. Вплив глобалізація на формування суспільства споживання. Глокалізація.», зустріч «Дискусійного клубу» з питань «Чому люди купують: дорогі автомобілі? Модний одяг? Екологічно чисті продукти? Іграшки для дітей?».

Друга тема першого модуля «Суспільство надмірного споживання» має на меті ознайомити старшокласників із поняттями споживацтва або консюмеризму як явища, що обумовлене переплетенням економічних, психологічних і соціальних чинників. Його причини: економічні (виробництво та доступність товарів, економічне зростання, стимулювання попиту, спіраль споживання), психологічні, вплив соціальних груп, реклами, культурні норми та цінності, порівняння себе з іншими, вплив засобів масової інформації. Споживання як процес задоволення потреб людини у товарах та послугах, споживацтво як захоплення споживанням понад необхідне, надмірне споживання, яке виходить за рамки розумних потреб і часто пов'язане з демонстративним або гіперспоживанням. Історичне коріння суспільства споживання. Вплив зростання доходів та вільного часу, зростаюча урбанізація, зміна структури суспільства, ослаблення традиційних цінностей та зростання індивідуалізму як фактори формування суспільства споживання.

Рекомендовано використовувати лекцію-діалог з аналізом прикладів причин та факторів формування суспільства споживання. Виконання і презентація результатів дослідницьких проєктів з теми «Суспільство споживання: його міфи та структури».

Модуль 2 «Психологія споживання» розрахований на 12 годин і складається з трьох тем.

Метою *першої теми «Поведінка людей в процесі споживання»* є ознайомлення учнів із основними принципами культури споживання: раціональне використання ресурсів, усвідомлений вибір товарів та послуг, облік екологічних і соціальних наслідків споживання, а також прагнення до балансу між потребами і можливостями. Поведінка споживача - це вивчення того, як люди приймають рішення про купівлю товарів та послуг, включаючи їх мотиви, переваги та фактори, що впливають на вибір. Що включає в себе поведінка споживачів: процес прийняття рішень, чинники, що впливають на вибір, мотиви та переваги, взаємодія з брендами, реакція на рекламу, відгуки, взаємодія із компанією. Чому поведінка

споживачів важлива для бізнесу: розуміння цільової аудиторії, створення ефективних маркетингових стратегій, підвищення задоволеності клієнтів.

Рекомендовано використати інтерактивну лекцію-презентацію з аналізом вищенаведених понять, продемонструвати приклади факторів, що впливають на поведінку споживачів. Пропонуються такі види діяльності: дискусійний аналіз «Кейс-випадків» - «Як було прийнято рішення про купівлю...», вирішення проблемних ситуацій через організацію індивідуальної, колективної та групової роботи «Аналіз споживчої поведінки для поліпшення маркетингових стратегій».

Друга тема «Моделі споживчої поведінки» має на меті ознайомити старшокласників із типами культури споживання: споживання орієнтоване на виживання як альтернатива культурі надлишкового споживання; функціональне споживання чи раціональне споживання, що передбачає усвідомлений вибір товарів та послуг; демонстративне споживання як купівля товарів та послуг, спрямована на демонстрацію свого багатства і соціального статусу, а не на задоволення реальних потреб. Типи демонстративного споживання: грошове суперництво, заздрісне порівняння, показне споживання, соціальне маркування; символічне споживання - пов'язане з присвоєнням певних символів та значень, наприклад, вибір брендового одягу або відвідування певних місць; ідейне споживання - вибір товарів та послуг, що ґрунтується на певних переконаннях та цінностях; емоційне споживання, споживання мотивоване бажанням отримати певні емоційні вигоди, такі як задоволення, статус, приналежність до групи, або просто «відчути себе краще».

Рекомендовано використати лекцію-презентацію з типів культури споживання. Зустріч «Дискусійного клубу» з питань «Емоційне споживання – позитивні та негативні сторони». Виконання «Кейс-вправ» з питання «Демонстративне споживання – причини і фінансові наслідки». Доцільно застосовувати груповий аналіз ситуацій про «Знаки та символи, які ми споживаємо, їх вплив на нашу поведінку та сприйняття». Виконання і презентація результатів дослідницьких проєктів на тему «Ідейне споживання в деталях», «Мода як детермінанта демонстративного споживання».

Метою третьої теми «Реклама та споживча поведінка» є ознайомити учнів із психологічними аспектами прийняття рішень про покупки, визначити роль реклами у формуванні споживчих бажань. Оцінити вплив емоцій на сприйняття і рішення споживачів. Вивчити механізм впливу реклами.

Рекомендовано використати метод «Перевернутого класу», самостійну роботу з додатковими джерелами інформації, роботу в малих групах для збору прикладів про різні напрями впливу реклами на культуру споживання: формування споживчих переваг, вплив на цінності, створення способу життя, поширення споживчої культури, маніпулювання, реклама економіки вражень, реклама та соціальні наслідки.

Модуль 3 «Етичні та екологічні аспекти споживання. Формування відповідального споживання» розрахований на 18 годин і складається з трьох тем.

Метою першої теми «Цифрова споживча культура» є ознайомлення учнів із впливом інтернету на поведінку споживачів через зміну способів, якими вони шукають, оцінюють та купують товари та послуги. Це виявляється у зростанні онлайн-покупок, зміні ролі реклами, розвитку електронної лояльності та можливості порівняння пропозицій. Соціальні мережі та вплив на споживчу культуру. Про вплив соціальних мереж на поведінку споживачів шляхом формування їх рішень про купівлю та взаємодію з брендами. Вони є платформами для обміну інформацією, думками та досвідом, що, у свою чергу, впливає на сприйняття продуктів та послуг. Електронна комерція та маркетинг – як вони впливають на наші рішення: розширене охоплення; маркетинг впливу; контент, створюваний користувачами; зворотний зв'язок у режимі реального часу; вірусний маркетинг; персоналізовані рекомендації.

Пропонуються наступні види робіт: інтерактивна лекція «Учень у ролі вчителя» з висвітлення вищезазначених питань, групова робота: міні-дослідження про використання маркетплейсів, а також обсяги купівель-продажів через соціальні мережі.

Друга тема «Культурні відмінності у поведінці споживачів» знайомить здобувачів із впливом споживчої культури на формування ідентичності через формування цінностей та норм, створення образу «Я», вплив на самооцінку, соціальне порівняння. Культура споживання як стимул або душник індивідуальності, залежно від того, як вона інтерпретується і використовується. Роль споживчих ритуалів як дій, що повторюються і пов'язані з придбанням, використанням і володінням товарами і послугами. Структурування життя, емоційне регулювання, формування ідентичності, підтримка соціальних зав'язків, самовираження та самоідентифікація, підтримка культури та традицій, створення сенсу та значущості, соціальний контроль та підтримання порядку. «Самопочуття як товар» має на увазі, що люди розглядають своє здоров'я та добробут як щось, що можна «купити» або «отримати» через певні дії, продукти чи послуги. Може включати: здоровий спосіб життя, споживання для покращення настрою, медичні послуги, одержимість здоров'ям (хелсизм), комерціалізацію здоров'я.

Субкультури: дауншифтинг як життєва філософія, яка має на увазі добровільну відмову від погоні за кар'єрним зростанням і матеріальними благами на користь більш спокійного способу життя, зосередження на собі та своїх інтересах. Споживчий ретритизм - відхід від домінуючого у суспільстві споживання способу життя, прагнення до альтернативного, часто більш усвідомленого і менш матеріалістичного стилю життя. Приклади споживчого ретритизму: мінімалізм, усвідомлене споживання, життя у комунах, самотництво, Рух Slow Life.

Оніоманія, або шопоголізм - непереборне бажання купувати, навіть якщо речі не потрібні і не відповідають фінансовим можливостям.

Пропонуються наступні види робіт: лекція-діалог з висвітлення вищезазначених питань, груповий аналіз ситуацій про вплив споживчої культури на формування ідентичності, роль споживчих ритуалів. Виконання і презентація результатів дослідницьких проєктів з теми «Споживчі субкультури».

Метою третьої теми «Споживання та вплив на навколишнє середовище» є ознайомити учнів із екологічними наслідками споживчої культури, розглянути питання, як збалансувати наші бажання з планетарним благополуччям. Вивчити сутність теорії сталого розвитку. З'ясувати, що таке відповідальне споживання та які правила відповідального споживання.

Рекомендовано використовувати інтерактивну лекцію-презентацію вищезазначених питань, продемонструвати приклади відповідального споживання.

Доцільно застосовувати груповий аналіз ситуацій про економіку спільного споживання, самостійну роботу з додатковими джерелами інформації про «Грінвошинг» (greenwashing), циркулярну економіку (Circular Economy Package), екологічний маркетинг. Виконати міні дослідження «Збір даних про власне споживання», «Екологічний слід», «Економія ресурсів», «Аналіз життєвого циклу продукту».

Інформаційний проєкт – збір інформації про цілі сталого розвитку на сайті Глобальний договір ООН в Україні, міжнародні та національні приклади реакції бізнесу на вимоги щодо екологічності продукції, вивчення екологічних проблем.

Оскільки пропонується курс є вибіркоким освітнім компонентом, **рішення про необхідність оцінювання (або не оцінювання) досягнутих учнями результатів приймає педагогічна рада закладу освіти.**

За потреби, оцінювання навчального прогресу здобувачів має бути зорієнтованим на очікувані результати навчання, ключові компетентності та наскрізні вміння.

Зважаючи на особливості змісту та види навчальної діяльності, передбачені навчальною програмою «Культури споживання», формувальне, поточне та підсумкове оцінювання може здійснюватися із застосування таких основних форм:

- практичної, зокрема шляхом захисту проєктів, проведення і презентації результатів досліджень, завдань у цифровому середовищі;
- письмової, зокрема логічні завдання, аналіз практичних кейсів та побудова моделей;

- цифрової, зокрема шляхом тестування в електронному форматі, інтерактивні завдання в реальному часі;
- усної, зокрема шляхом опитування, обговорення та рефлексії після виконання мініпроектів.

Результати навчання мають бути співвіднесені з поставленою метою, важливо, щоб учні не тільки опанували знання про культуру споживання, а й були здатними продемонструвати навички та вміння, необхідні для відповідального споживання у повсякденні.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт профільної середньої освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text>
2. Про затвердження типової освітньої програми для 10-12 класів закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням: Наказ Міністерства освіти і науки України від 26 травня 2025 р. № 765. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-10-12-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity-iaki-zabezpechuiut-zdobuttia-profilnoi-serednoi-osvity-za-akademichnym-spriamuvanniam>
3. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KL240265>

ЛІДЕР 10.0: МАЙБУТНЄ ПОЧИНАЄТЬСЯ З ТЕБЕ

Навчальна програма вибіркового освітнього компонента (курсу за вибором) для всіх профілів профільної середньої освіти

Розробник: Андрющенко Тетяна Костянтинівна, завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор педагогічних наук, професор

ВСТУПНА ЧАСТИНА

У сучасному світі, що постійно змінюється, зростає потреба у лідерах нового типу – адаптивних, відповідальних, орієнтованих на цінності та спроможних до конструктивної взаємодії. Формування таких лідерів має розпочинатися ще у шкільному середовищі.

Навчальна програма «Лідер 10.0: Майбутнє починається з тебе» вибіркового освітнього компонента для всіх профілів профільної середньої освіти побудована відповідно до вимог Державного стандарту профільної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 року № 851, та Типової освітньої програми для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням (наказ МОН України від 26.05.2025 № 765).

Позапрофільний курс за вибором «Лідер 10.0: Майбутнє починається з тебе» призначений для учнів/учениць, які здобувають профільну середню освіту за академічним спрямуванням, та забезпечує реалізацію Концепції «Нова українська школа», зокрема **принципів** дитиноцентризму, розвитку м'яких навичок (soft skills), формування цінностей та активної життєвої позиції.

Програма вибіркового освітнього компонента також орієнтована на формування в учнів ключових компетентностей, зокрема, вільне володіння державною мовою, інноваційність,

інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, підприємливість і фінансова грамотність.

Метою курсу є формування в учнів/учениць цілісного уявлення про сучасне лідерство як процес самопізнання, ціннісного вибору, ефективної взаємодії та відповідального впливу на світ через особисту трансформацію та соціальні ініціативи; розвиток особистості, здатної до гармонійної соціальної та міжособистісної взаємодії, самоусвідомлення та самовираження, шляхом формування в учнів лідерських якостей, здатності піклуватись про власну безпеку та здоров'я й безпеку інших людей, підприємливості та професійної зорієнтованості, спрямованих на забезпечення власного і суспільного добробуту.

Завдання курсу:

1. Забезпечити усвідомлення учнями/ученицями особистісних цінностей, сильних сторін, мотиваційних чинників.
2. Сформувати уявлення про сучасну роль лідера в команді, громаді, суспільстві.
3. Розвинути навички ефективної комунікації, критичного мислення, делегування, командної роботи.
4. Активізувати здатність до саморефлексії, адаптивності, емпатії.
5. Змотивувати учнів/учениць на особистісне зростання та відповідальні дії через реалізацію власних ініціатив.

Основними **принципами** організації освітнього процесу під час вивчення курсу «Лідер 10.0: Майбутнє починається з тебе» відповідно до ст. 6 Закону України «Про освіту» є людиноцентризм, гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей, формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками.

Специфічні принципи, на яких ґрунтується курс:

- ❖ **Принцип суб'єктності:** учень/учениця – активний учасник, а не пасивний споживач знань.
- ❖ **Ціннісна орієнтація:** акцент на внутрішніх переконаннях, моральних виборах.
- ❖ **Принцип дії:** знання одразу застосовуються у практичних вправах, завданнях, проектах.
- ❖ **Діалогічність і взаємодія:** навчання через спілкування, обмін досвідом.
- ❖ **Безпечне середовище:** атмосфера довіри, підтримки та відкритості.

Структура курсу. Загальний обсяг курсу – 18 годин (1 година на тиждень впродовж навчального семестру). Зміст курсу складається із 3-х модулів, які в логічній послідовності вибудовують шлях становлення лідера:

- ❖ Модуль 1. Я – лідер майбутнього (самопізнання і усвідомлення).
- ❖ Модуль 2. Лідерство як взаємодія.
- ❖ Модуль 3. Лідер у дії.

Особливості організації освітнього процесу. Викладання курсу «Лідер 10.0: Майбутнє починається з тебе» ґрунтується на *компетентнісному підході*, який забезпечується розв'язанням завдань, розроблених на основі життєвих ситуацій. *Особистісно орієнтований підхід* реалізується через урахування в освітньому процесі індивідуальних особливостей учнів, їхніх інтересів, рівня розвитку лідерського потенціалу, емоційної зрілості. *Активно-діяльнісний підхід* забезпечується акцентуацією на активне залучення учнів у процес пізнання через практику, рефлексію, дискусії, ігри, мікропроекти. *Інтегрований підхід* здійснюється через поєднання у змісті курсу знань із психології, громадянської освіти, комунікації, соціології, економіки та етики.

Ефективність пропонованого курсу забезпечують різноманітні форми організації освітнього процесу: *тренінгові заняття*, які є основною формою, що дозволяє створити безпечне, підтримувальне середовище для розвитку лідерських навичок; *робота в малих групах / парах* – сприяє розвитку командної взаємодії, емпатії, вміння слухати та домовлятися; *проектна діяльність*, яка забезпечує інтеграцію набутих знань у реальні або симульовані

соціальні проєкти (ініціативи в школі, громаді). Також актуальними є *дискусії, дебати, коло ідей*, які стимулюють формування навичок аргументації, толерантного спілкування, розвиток критичного мислення; *індивідуальні завдання та самоаналіз* як-то щоденник лідера, міні-есе, аналіз кейсів – сприяють розвитку рефлексії. *Гейміфіковані формати*: рольові ігри, симуляції, метафоричні карти, квізи забезпечують підвищення мотивації та залучення.

Курс передбачає використання інтерактивних методів, як-от: дискусії, рольові ігри, кейси, проєктна робота, творчі вправи та рефлексія. Він створений як простір для самовираження, самопізнання і розвитку навичок, що мають стати основою лідерства майбутнього.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Загальний обсяг –18 годин (1 година на тиждень протягом навчального семестру)

Кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст курсу	Пропоновані види навчальної діяльності
Модуль 1. Я – лідер майбутнього (самопізнання і усвідомлення)			
1	Оцінює власні можливості, здібності, знання, вміння, ресурси, потреби та обмеження [12 СЗО 4.11.1-1]	Хто такий лідер 10.0? Вступ до курсу. Поняття сучасного лідерства. Лідер як партнер, новатор, агент змін. Лідерство, типи лідерства, цінності.	Мозковий штурм «Яким я бачу лідера майбутнього», створення колажу або майндмапи «Мій образ лідера», самооцінювання лідерських рис
1	Аналізує вияви відповідальної і безвідповідальної поведінки в соціальному, родинному і природному середовищі з урахуванням суспільно-державних (національних) та особистих цінностей [12 СЗО 1.1.1-1]	Свобода і відповідальність: баланс лідера Свобода як вибір, відповідальність як дія. Розгляд свободи як вибору та відповідальності як наслідку. Приклади рішень у житті лідера.	Аналіз ситуацій вибору (кейси), дебати «Свобода чи відповідальність важливіше?», вправа «Мої кордони і зона відповідальності»
1	Пояснює власну ієрархію цінностей і потреб, усвідомлює значущість суспільних цінностей [12 СЗО 4.6.1-3] Визначає цінності та потреби, пов'язані з різними сферами життя, саморозвитку і самореалізації для створення моделі власного майбутнього [12 СЗО 4.6.1-1]	Сенс і цінності: на чому я стою Пошук власного життєвого сенсу, формування особистісних цінностей, які визначають стиль лідерства	Вправа «Ціннісне дерево», інтерв'ю з однокласниками «Що для тебе важливо?», персональна карта цінностей, рефлексивне письмо
1	Вміє знаходити мотивацію та виявляє гнучкість щодо	Мотивація: що мене рухає? Види мотивації. Розуміння	Відеоаналіз або історії успіху, складання карти

	власної діяльності та досягнення цілей в умовах швидких змін і складнощів [12 СЗО 4.6.2-3]	внутрішніх і зовнішніх рушіїв, які впливають на поведінку лідера. Як знайти та зберегти мотивацію	власної мотивації, вправа «Що мене заряджає/знеструмлює?», робота в парах
1	Визначає довгострокові цілі, складає та корегує плани дій для досягнення успіху і добробуту в умовах невизначеності та непередбачуваності [12 СЗО 4.3.1-1]	Ціль – компас лідера Постановка цілей. Планування. Розуміння, як цілі спрямовують дії та надихають. Методика SMART. SMART-цілі, шлях до реалізації	Постановка особистих цілей за методикою SMART, створення «дорожньої карти», гра «Цільовий маршрут», робота з життєвими сценаріями
6	Модуль 2. Лідерство як взаємодія		
1	Аналізує та моделює втілення у власне життя оптимальних стратегій безпечної поведінки для збереження власного життя та здоров'я, а також життя і здоров'я інших осіб у різних життєвих ситуаціях [12 СЗО 1.1.2-2]	Довіра – основа команди Атмосфера довіри. Як створюється довіра. Важливість чесності, послідовності, відкритості у стосунках. Репутація	Групові ігри на довіру (наприклад, «Падіння назад»), дискусія «Що руйнує/будує довіру», вправи на відкриту комунікацію
1	Розпізнає та застосовує прийоми емоційної підтримки інших осіб у разі виникнення в них проблемних ситуацій (фізичних, психічних, соціальних) [12 СЗО 1.3.2-3]	Емпатія: відчуй іншого Вправи на розвиток емоційного інтелекту. Навички активного слухання, розуміння почуттів, потреб, проблем іншої людини.	Рольові ігри з перевтіленням, вправа «Поглянь очима іншого», перегляд емоційного відео обговоренням, щоденник емоцій
1	демонструє готовність виконувати різні командні ролі і завдання, об'єктивно оцінює власні сильні сторони, вміння, здібності щодо результативності командної роботи, зважаючи на обставини [12 СЗО 4.7.1-3]	Повноваження та делегування: довіряти і відпускати Що таке делегування, як навчитися передавати відповідальність. Як і кому передавати відповідальність. Роль довіри у наданні повноважень	Групова гра «Місія – команда», аналіз реальних кейсів делегування, вправа «Кому я можу довірити?»
1	Пояснює особистісну та суспільну цінність налагодження і підтримки стосунків, співпраці на принципах рівності, довіри та взаємоповаги [12 СЗО 4.7.1-1]	Синергія: як створити більше разом Переваги командної роботи, колективного інтелекту. Синергія як результат злагодженої співпраці, ідейної взаємодії	Створення спільного проекту в групах, вправа «1+1=3», командні виклики/челленджі, аналіз досвіду колективної дії
2	Знає сучасні стратегії і тактики комунікації для порозуміння в спілкуванні з метою досягнення позитивних результатів для безпеки та добробуту [12 СЗО 4.4.1-1]	Комунікація лідера: говорити, щоб надихати Ораторське мистецтво. Основи публічного виступу. Сила слова, переконлива і чесна комунікація, невербальна	Тренінг з публічних виступів, рольова гра «Скажи переконливо», робота над мовленням і невербальною поведінкою, дебати

		комунікація, конструктивний зворотний зв'язок	
7	Модуль 3. Лідер у дії		
1	Конструктивно сприймає зміни та ефективно адаптує свої плани і ресурси в умовах швидких змін як можливість нового рішення для задоволення своїх потреб [12 СЗО 4.6.2-2]	Сталість і зміни: лідер як агент трансформації Як лідер зберігає цінності, залишаючись гнучким до змін. Стале лідерство	Обговорення прикладів сталих лідерів, вправа «Що змінюється, а що залишаємо?», SWOT-аналіз себе як лідера
2	Моделює поведінку, яка приносить користь і задоволення для здоров'я і життя, зважаючи на вплив зовнішніх факторів [12 СЗО 3.4.1-1]	Ресурсний стан лідера Відновлення сил. Баланс фізичного, емоційного та ментального ресурсу.	Енергетичне колесо, техніки відновлення (дихальні вправи, ментальні паузи), щоденник ресурсу, групова підтримка
2	Обґрунтовує рішення щодо вибору стратегії поведінки для збереження власних безпеки, здоров'я та добробуту з урахуванням аналізу опрацьованої інформації та ймовірних моделей небезпечних ситуацій [12 СЗО 2.3.1-1]	Критичне мислення і прийняття рішень Алгоритми аналізу інформації. Як не піддаватись маніпуляціям. Антифейки.	Робота з фейками (медіаграмотність), гра «Так/Ні – доведи», аналіз варіантів вирішення складної ситуації
1	Створює власну освітню траєкторію з урахуванням власних потреб і запитів суспільства [12 СЗО 4.1.2-3]	Трансформація: розвиток себе і світу Лідерство як шлях змін. Вплив особистісного росту на суспільство.	Вправа «Мій шлях змін», історії трансформацій (відео/гості), карта розвитку «Сьогодні – Завтра», інсайти дня
1	Розпізнає і реалізує нові можливості власного розвитку в законний спосіб на основі самостійного аналізу досвіду та отриманих уроків [12 СЗО 4.3.1-2]	Моє лідерське «Я»: підсумки та плани на майбутнє Рефлексія, визначення подальших кроків саморозвитку	Презентація «Я – лідер майбутнього»

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Курс за вибором «Лідер 10.0: Майбутнє починається з тебе» є важливим компонентом освітнього процесу. Упродовж навчання учні/учениці матимуть можливість осмислити власні цінності, розвинути емоційний інтелект, попрацювати над особистими лідерськими якостями та сформуванню бачення себе в умовах змінного світу. Під час організації занять курсу доцільно врахувати зазначені нижче методичні рекомендації.

Модуль 1 «Я – лідер майбутнього (самопізнання і усвідомлення)», розрахований на 5 годин і складається з 5 тем.

Мета *першої теми «Хто такий лідер 10.0?»* – сформуванню уявлення про сучасне лідерство як партнерство, розвиток і вплив. Тема є чудовим стартом для усього курсу, адже вона закладає основу уявлення про нову філософію лідерства.

Поради вчителю. Учителю доцільно почати з обговорення стереотипів про лідерство. Підкреслити, що сучасний лідер – це не лише керівник, а й агент змін, наставник, партнер. Уникайте стереотипів про «сильних» і «слабких»: лідерство проявляється у різний спосіб – і в мовчазній підтримці, і в публічному виступі.

Види навчальної діяльності. Цікавою учням буде дискусія з теми «Яким я бачу лідера майбутнього?». Для групової роботи можна запропонувати вправу «Створення портрету сучасного лідера». (Учні мають створити візуальний або текстовий образ лідера майбутнього: риси, навички, цінності). Індивідуальна робота – створення колажу або майндмапи «Мій образ лідера», самооцінювання лідерських рис. Вагомим за значенням буде аналіз відео/текстів про сучасних лідерів. Заохочуйте учнів під час обговорень ділитися прикладами з власного життя: це підвищує особисту залученість. Допоможіть учням відчувати, що кожен уже має у собі «зерна лідерства» – треба лише їх виростити.

Після заняття можна запропонувати домашнє есе з теми «Яким лідером я хочу бути?».

Рекомендовані ресурси:

- онлайн-дошки: [Miro](#), Canva Whiteboard,
- візуальні ресурси. URL: [TED-Ed "Everyday Leadership"](#),
- гра: The Leadership Compass Self-Assessment – діагностика стилів лідерства.

Мета **другої теми «Свобода і відповідальність: баланс лідера»** – розвивати усвідомлення відповідальності як невід’ємної частини свободи, розкрити взаємозв’язок між свободою вибору та відповідальністю за наслідки; сприяти усвідомленню особистої відповідальності. Тема є однією з ключових у формуванні ціннісного лідерства. Вона допомагає підліткам усвідомити, що справжня свобода неможлива без відповідальності, і що лідер несе відповідальність не лише за себе, а й за вплив, який він має на інших.

Поради вчителю. Педагогу важливо заохочувати учнів висловлювати різні думки – дискусія формує критичне мислення. Ставте відкриті запитання, які не мають «правильних» відповідей. Дайте учням можливість поділитися особистими прикладами, якщо хочуть. Створіть безпечний простір, де можна говорити про складне: це важливо для розвитку етичного лідерства. Говоріть з позиції довіри, а не оцінки. Зосередьте увагу на реальних прикладах, де учні мали вибір і несли відповідальність. Обговоріть наслідки рішень та важливість усвідомленого вибору.

Види навчальної діяльності. Учням можна запропонувати такі види діяльності: *аналіз ситуаційних задач, метод «Снігова куля», дебати «Свобода чи відповідальність важливіше?», вправу «Мої кордони і зона відповідальності», рефлексивне письмо: «Мій вибір – моя відповідальність».* Бажано стимулювати учнів до діалогу «Я вільний – я відповідальний», щоб вони мали змогу в парах обговорити ситуації, де свобода вимагає відповідального вибору (наприклад, соцмережі, конфлікти).

Рекомендовані ресурси:

- стаття «Свобода як цінність особистості»: osvita.ua;
- міні-подкаст від «Прометеус» – «Підлітки про вибір і відповідальність»; історії з життя відомих особистостей,
- Інтерактивна вправа «Зона впливу». URL: <https://greatergood.berkeley.edu>

Мета **третьої теми «Сенс і цінності: на чому я стою»** – допомогти учням визначити власні життєві цінності та зрозуміти їхній вплив на прийняття рішень і поведінку. Тема забезпечує глибоке занурення у внутрішній світ підлітка, пошук його життєвих орієнтирів. Вона формує основу для відповідального лідерства, вкоріненого в особистих переконаннях і усвідомленому виборі.

Поради для вчителя: створіть безпечну атмосферу, не оцінюйте відповіді учнів, дайте простір для особистих роздумів; підкресліть унікальність кожної особистості – у всіх цінності можуть відрізнятися, і це нормально; ставте відкриті запитання – вони допомагають учням мислити критично та глибоко; заохочуйте порівняння цінностей відомих лідерів та власних; дайте учням завдання подумати, як їхні цінності можуть бути корисними іншим.

Види навчальної діяльності. Доцільними будуть такі види діяльності: створення особистого «Маніфесту цінностей», колаж або мудборд: «Мій світ цінностей» (з фото, вирізками, символами), мініесе: «Цінність, яку я не зраджую»; вправи: «Ціннісна шкала», «Ціннісне дерево», «Персональна карта цінностей» (кожен позначає на схемі 5 своїх ключових цінностей і порівнює з іншими); групова дискусія: «Що для мене важливо?»; дебати: «Чи можна бути успішним без чіткої системи цінностей?». інтерв'ю з однокласниками «Що для тебе важливо?». Проведіть «День цінностей» з особистими історіями учнів.

Заохочуйте учнів до саморефлексії. Поясніть, що цінності – це внутрішній компас, який допомагає приймати рішення.

Рекомендовані ресурси:

- картки з життєвими цінностями, таблиці пріоритетів: тест «Які мої життєві цінності?» (на основі Ш. Шварца). URL: <https://personal-values-test.com/uk/>
- відео «Сила цінностей у житті лідера». URL: https://www.youtube.com/watch?v=hB0FKEJamoI&ab_channel=%D0%9D%D0%B0%D0%A3%D1%80%D0%BE%D0%BA%3A%D0%BE%D0%BD%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BD-%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0

Мета **четвертої теми «Мотивація: що мене рухає?»** – ознайомити учнів з основними видами мотивації — внутрішньою та зовнішньою; сформуванню уявлення про те, як мотивація впливає на лідерські дії; сприяти розвитку внутрішньої мотивації до навчання та самореалізації. Зазначена тема одна з ключових у формуванні особистості лідера, адже саме внутрішня енергія, бажання та натхнення спонукають до дій, подолання труднощів і досягнення цілей. Мотивація формує стійкість, ініціативність та відповідальність.

Поради вчителю. Поясніть різницю між внутрішньою та зовнішньою мотивацією. Допоможіть учням знайти власні джерела натхнення. Надайте приклади з реального життя, бажано – з молодіжного середовища (спортсмени, блогери, лідери думок). Не знецінюйте зовнішню мотивацію, а поясніть, що вона може бути лише тимчасовим стимулом. Під час вправ уникайте тиску чи порівнянь. Поясніть, що мотивація змінюється в різні періоди життя – і це нормально.

Види навчальної діяльності. Тестування – визначення типу мотивації; обговорення: «Що мене надихає?»; вправи: «Мотиваційна дошка», «Що мене заряджає/знеструмлює?», «Детектор мотивації», робота в парах – картки з прикладами вчинків (учні визначають, що мотивує: зовнішнє чи внутрішнє); відеоаналіз або історії успіху, складання карти власної мотивації; інтерв'ю з людиною, яка надихає: «Що тримає вас у дії?»; цитати про мотивацію з обговоренням: які з них близькі мені? Можна запропонувати домашнє завдання: поспостерігати, що викликає ентузіазм впродовж тижня.

Рекомендовані ресурси:

- «Типи мотивації». URL: <https://naurok.com.ua/infografika-yak-zasib-pidvischennya-motivaci-401262.html>
- Детектор мотивації. URL: https://znayshov.com/News/Details/vid_pasyvnosti_do_aktivnosti_sekreti_motyvatsii_uchniv

Мета **п'ятої теми «Ціль – компас лідера»** – навчити учнів ставити SMART-цілі та планувати їх досягнення. Сформуванню розуміння цілі як орієнтиру, що допомагає лідерові зберігати фокус і приймати рішення. Тема є ключовою у формуванні стратегічного мислення, відповідального планування та навичок самоменеджменту. Вона вчить учнів ставити реалістичні, надихаючі й досяжні цілі, що відповідають їхнім цінностям і внутрішнім мотивам.

Поради вчителю. Стимулюйте особистісну рефлексію, усвідомлення власної мети в житті чи найближчій перспективі. Важливо не оцінювати цілі учнів з точки зору «престижності» – важлива їх значущість для самої дитини. Звертайте увагу на зв'язок цілі з цінностями – це допоможе учням сформуванню глибшу мотивацію. Навчіть учнів розбивати

великі цілі на менші кроки. Підкресліть важливість реалістичності та вимірюваності цілей. Використовуйте візуалізацію – «коло цілі», «сходи до мети», мапа ідей.

Види навчальної діяльності: вправа «Постановка SMART-цілей»; індивідуальне планування «Мій шлях до мети»; групова робота «Створення дорожньої карти досягнення цілі»; *SMART-квест* (Учні формулюють власну мету за SMART-алгоритмом і діляться з класом). Створення візуальної карти цілі (наприклад, колаж або презентація), мініінтерв'ю з дорослим: «Яку мету ви ставили в моєму віці? Як вона змінилась?». Можна запросити гостя-спікера, який поділиться історією досягнення важливої мети. Доцільно запровадити «Ціль тижня» або «Ціль місяця» для класу чи групи – разом планувати, діяти, досягати й аналізувати результати.

Рекомендовані ресурси:

- графічний шаблон SMART-цілі (у форматі PDF або онлайн-таблиці);
- Онлайн-ресурс для візуалізації цілей. URL: <https://canva.com>,
- Відео: TEDx «З чого почати шлях до мети?». URL: <https://youtu.be/Hzgzim5m7oU>

Другий модуль курсу «Лідерство як взаємодія», розрахований на 6 годин і складається з 5-и тем.

Мета *першої теми «Довіра – основа команди»* – пояснити значення довіри в командній роботі та її вплив на ефективну взаємодію; розкрити чинники, що сприяють або руйнують довіру, сформулювати розуміння ролі довіри в лідерському стилі учнів. Тема є наріжним каменем лідерства й ефективної взаємодії. Вона дозволяє учням усвідомити значення довіри як фундаменту взаємоповаги, підтримки, командної згуртованості й особистої відповідальності.

Поради вчителю. Забезпечте психологічну безпеку в групі: тема довіри може торкатися особистих історій і переживань. Уникайте персоніфікованих оцінок: не обговорюйте поведінку окремих учнів як «приклади зради довіри». Заохочуйте відкритість і повагу – не змушуйте учнів розкривати особисті історії, якщо їм некомфортно. Рекомендуйте довготривалу діяльність: наприклад, «щоденник довіри» або спостереження за змінами у взаєминах у класі. Залучайте кооперативні ігри для подальшого зміцнення командної єдності. Організуйте «День довіри» в класі – протягом дня/тижня кожен учень виконує мікродії, які будують довіру: підтримати, похвалити, допомогти. Створіть безпечне середовище для обговорення. Використовуйте приклади з життя учнів для ілюстрації важливості довіри.

Види навчальної діяльності. Вправи: «Довіра в дії», «Міст довіри», «Відкрита комунікація»; дискусія «Що руйнує/будує довіру»; аналіз ситуацій; обговорення «Як будувати довіру?»; аналіз кейсів «Коли довіра зникає»; командне завдання з умовною «переправою» через уявну прірву, де важлива підтримка і довіра; групові ігри на довіру (наприклад, «Падіння назад»). Провести мініопитування серед друзів/сім'ї «Кому ви довіряєте найбільше і чому?». Створити коротке відео або презентацію: «Що для мене означає довіра?».

Рекомендовані ресурси:

- Відео: Саймон Сінек – «Довіра – основа ефективної команди». URL: <https://youtu.be/RzToNo7A-94>.
- Онлайн-дошка для створення кодексу. URL: <https://padlet.com>.
- Патрік Ленсіоні. «П'ять вад команди» – чудовий приклад розуміння важливості довіри в колективі.
- Інструмент: Canva – для створення візуального кодексу або постера про довіру.

Мета *другої теми «Емпатія: відчуй іншого»* – розвивати здатність розуміти та співпереживати іншим; підвищити рівень емоційного інтелекту. Показати значення емпатії у лідерській позиції. Виховувати повагу до досвіду та переживань інших людей. Тема надзвичайно важлива для формування лідерських навичок у підлітків, адже вона допомагає будувати глибокі зв'язки, розуміти інших і працювати в команді не лише ефективно, а й гуманно. Емпатія – серце емоційного інтелекту, основа порозуміння і довіри.

Поради вчителю. Слідкуйте за емоційним тоном заняття: тема може торкати чутливі переживання. Не тисніть на учнів: не змушуйте ділитися, якщо хтось не готовий.

Використовуйте рольові вправи, щоб безпечно моделювати ситуації. Залучайте щоденні приклади: як емпатія проявляється у класі, сім'ї, соцмережах. Заохочуйте учнів ділитися власними емоціями. Поясніть, як емпатія допомагає у вирішенні конфліктів. Навчайте мови емпатії: «Я бачу, що тобі важко», «Я тут, якщо хочеш поговорити». Важливо пояснити, що емпатія не означає «бути м'яким», а навпаки – бути свідомо уважним. Запропонуйте учням вести щоденник емпатії: короткі записи про те, де й як вони проявили або відчули емпатію протягом тижня.

Види навчальної діяльності. Рольова гра «У чужих черевиках». Вправи: «Активне слухання», «Дзеркало емоцій», «Взуйся в мої черевики», «Поглянь очима іншого», «Слухати серцем». Обговорення «Як я відчуваю емоції інших?». Інсценізація ситуацій, де потрібно зрозуміти іншу людину, навіть якщо її позиція не співпадає з вашою.

Рекомендовані ресурси:

- Відео Brené Brown – The Power of Empathy. URL: <https://youtu.be/1Evwgu369Jw> (з українськими субтитрами),
- Гра «Погляд із середини» (картки для емпатичних діалогів). URL: <https://toolkit.endviolence.org> – розділ "Empathy building" ,
- Книга для вчителя: *Емпатія. Чому вона важливіша за IQ*, автор Майкл Мерсер.

Мета **третьої теми «Повноваження та делегування: довіряти і відпускати»** – пояснити важливість делегування у лідерстві. Навчити учнів ефективно розподіляти обов'язки, передавати відповідальність та довіряти іншим. Тема має особливе значення у підготовці молодих лідерів, адже вона розкриває вміння довіряти, співпрацювати та розвивати інших. Це не лише про передачу завдань, а про лідерську зрілість, відповідальність і розвиток команди.

Поради вчителю. Акцентуйте увагу на відмінності між делегуванням і «скиданням» обов'язків. Важливо проговорити про етичні межі делегування – не можна передавати завдання, що виходять за межі можливостей або відповідальності інших. Підтримуйте командну взаємодію, уникаючи надмірного суперництва. Не зосереджуйтеся лише на лідері – дайте можливість кожному учневі спробувати себе у різних ролях. Заохочуйте позитивний зворотний зв'язок як частину культури довіри. Поясніть, що делегування – це не слабкість, а стратегія ефективного лідерства. Навчіть учнів визначати, які завдання можна передати іншим.

Види навчальної діяльності. Міні-дискусія «Лідер має все контролювати чи вміти довіряти?». Обговорення «Чому важливо делегувати?». Аналіз ситуації «Коли делегування не спрацювало». Групова робота: розподіл ролей у проєкті. Групова вправа «Лідер і команда». Групова гра «Місія – команда». Рольова гра «Капітан і команда». Вправи: «Піраміда делегування», «Кому я можу довірити?», «Менеджер на день». Аналіз реальних кейсів делегування.

Рекомендовані ресурси:

- Стаття: «Що таке делегування і як його навчитися». URL: <https://worksection.com/ua/blog/how-to-delegate.html>
- Монографія: Освітнє лідерство: від теорії до практики. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659/2/Osvitnie_liderstvo_21_NDLKL.pdf

Мета **четвертої теми «Синергія: як створити більше разом»** – ознайомити учнів із поняттям «синергія» та його значенням у лідерстві. Показати переваги командної роботи та об'єднання зусиль для досягнення спільної мети. Розвивати вміння знаходити спільні рішення, враховуючи різні думки й досвід. Тема допомагає учням усвідомити силу спільної дії, важливість командної роботи, об'єднання ідей, навичок і цінностей для досягнення значно кращих результатів, ніж у поодиночці. Вона сприяє розвитку культури взаємопідтримки, відкритого обміну думками та поваги до різноманітності.

Поради вчителю. Заохочуйте учнів ділитися ідеями, навіть якщо вони нестандартні. Перед виконанням вправ обов'язково обговоріть правила командної роботи: повага, рівна участь, активне слухання. Під час практичних завдань уважно спостерігайте за динамікою в групах – після вправи дайте зворотний зв'язок: що спрацювало, які проявились ролі. Для учнів, які соромляться проявляти ініціативу – дайте невеликі, але важливі ролі. Підкреслюйте, що різність – це ресурс, а не загроза. Дайте приклади з природи, спорту, науки. Можна залучити учнів до створення спільного проєкту після теми – наприклад, «Місія класу» або «Проект тижня синергії». Підкресліть, що синергія – це більше, ніж просто сума зусиль. Навчіть учнів цінувати внесок кожного члена команди.

Види навчальної діяльності. Групова дискусія: «Сила команди». Міні-дискусія: «Коли я відчував/ла, що в команді досягаємо більшого, ніж кожен окремо?». Вправи: «Пазл синергії», «Разом ми...», «Спільне вирішення задачі», «Пазли». Групова гра «Будуємо міст». Обговорення «Чому без команди завдання було б неможливим?» Аналіз кейсів «Коли синергія призвела до успіху». Створення спільного проєкту в групах, вправа «1+1=3», командні виклики/челленджі, аналіз досвіду колективної дії.

Рекомендовані ресурси:

- Книга: *Stephen Covey* – «7 звичок надзвичайно ефективних підлітків» (розділ про синергію).
- Відео «Сила команди», пазл-вправи.

Мета *п'ятої теми «Комунікація лідера: говорити, щоб надихати» (2 год)* – ознайомити учнів з особливостями ефективної комунікації у лідерстві. Навчити базовим технікам публічного мовлення, активного слухання та конструктивного діалогу. Формувати вміння говорити чітко, натхненно та відповідально, впливаючи на інших через зміст, щирість і емоційну силу слова. Тема одна з ключових у формуванні сучасного молодого лідера. Вона дає можливість учням не тільки зрозуміти силу слова, а й навчитися переконливо, щиро та надихаюче доносити свої думки, слухати інших і будувати діалог на основі поваги та довіри.

Поради вчителю. Почніть з рефлексії. Запитайте учнів: кого вони вважають хорошими ораторами і чому? Попросіть навести приклади. Наведіть приклади промов. Покажіть уривки виступів (наприклад, Мартіна Лютера Кінга, Малали Юсафзай, Вакарчука). Обговоріть, чому вони надихають. Запропонуйте учням коротко представити себе (30 сек.) або виголосити мотиваційну промову (1 хв). Введіть «трикутник довіри»: чесність – емоційність – структура. Розвивайте навички зворотного зв'язку. Попросіть учнів оцінити один одного конструктивно: що сподобалось, що можна покращити. Уникайте оцінювання «правильно-неправильно» — краще фокусуйтеся на ширості й зростанні. Давайте зворотний зв'язок м'яко: «Мені сподобалась твоя впевненість/пауза/жест». Заохочуйте слабших учнів, пропонуючи їм прості завдання (наприклад, говорити першим у парі). За потреби створіть «зону мовця» – стілець або місце, де учні практикують мову перед аудиторією.

Види навчальної діяльності. Тренінг з публічних виступів, Рольові ігри: Виступ перед аудиторією», «Скажи переконливо», дебати. Вправи для розвитку комунікаційних навичок з таких тем: «Я – мовник», «Говоримо без слів», «Розповідь, що надихає», «30 секунд впливу», «Активне слухання». Гра «Сила тону». Міні-пітч «Скажи це натхненно». Міні-виступ на тему: «Мене надихає...» з акцентом на емоцію, ідею та контакт з аудиторією. Аналіз промов відомих лідерів. Запропонувати учням записати коротке відео (до 1 хв): «Що для мене означає бути лідером?» – використати емоційність і переконливість. Підготувати коротку мотиваційну промову на 1 хвилину – тема на вибір: «Зміни починаються з тебе», «Кожен важливий».

Рекомендовані ресурси:

- Ресурс для вивчення мистецтва розповідей. URL: Storycorps.org.
- Відео: TED Talks for Teens. URL: <https://www.ted.com/topics/teens>
- Онлайн симуляція комунікативних ситуацій. URL: <https://teampedia.net>.
- Підручник: «Емоційний інтелект у дії» (Деніел Гоулман), розділ про лідерське мовлення.

- Відео. URL: [How great leaders inspire action – Simon Sinek](#)
- Вправи на комунікацію. URL: <https://vseosvita.ua/library/trening-rozvitku-komunikativnoi-kompetentnosti-pidlitkiv-436879.html>.
- Шаблон «Моя надихаюча промова»: вступ – основна ідея – приклад – заклик.

Третій модуль курсу «Лідер у дії», розрахований на 7 годин і складається з 5 тем.

Мета *першої теми «Сталість і зміни: лідер як агент трансформації»* – сформуванню розуміння сталого лідерства, вміння зберігати цінності в умовах змін, діяти адаптивно та відповідально. Розвивати адаптивність, відкритість до нового, а також здатність підтримувати команду в періоди змін. Тема є надзвичайно важливою у формуванні світогляду сучасного лідера, який не боїться змін, а водночас вміє зберігати свої цінності, орієнтири, принципи й стабільність у нестабільному світі.

Поради вчителю. Допоможіть учням усвідомити, що зміни – природна частина життя та розвитку. Стимулюйте учнів визначити, як лідер може бути ініціатором позитивних змін і зберігати сталість у власних цінностях. Обговоріть конкретні ситуації, в яких учні відчували потребу змін. Поясніть, що сталість — це не опір новому, а здатність зберігати цінності під час змін.

Види навчальної діяльності. Обговорення прикладів сталих лідерів. Мозковий штурм: «Що змінюється, а що – залишається?». Гра «Мое Я під час змін». Вправи: «Все змінюється», «Цінності, що тримають». SWOT-аналіз себе як лідера. Робота з кейсом «Міст змін». Інтерактив: «Зміни + Я». Дискусія: «Чи завжди зміни на краще?». Групова робота: аналіз кейсів успішних адаптацій. Підготувати коротку презентацію: «Мій внутрішній компас у світі змін». Написати міні-есе (до 150 слів) «Що означає бути сталим лідером у мінливому світі?»

Рекомендовані ресурси:

- Практики адаптивності й мислення змін. URL: [IDEO.org Design Thinking](https://www.ideo.com/design-thinking)
- Книга: «Коли зміни лякають» (спрощена адаптація на основі «Who Moved My Cheese?» — Спенсер Джонсон)
- Вправа «Колесо змін» на платформі. URL: <https://www.gofulllife.com.ua/wheel-of-life-balance/>
- Практикум: вправи зі зміцнення гнучкості мислення.

Мета *другої теми «Ресурсний стан лідера» (2 год.)* – ознайомити учнів із поняттям ресурсного стану, його складовими. Показати важливість емоційного та фізичного балансу для лідера; навчити турбуватися про себе, виявляти ознаки виснаження та способи поповнення ресурсів. Тема є надзвичайно актуальною для сучасних підлітків, адже вона формує культуру турботи про себе, вміння підтримувати баланс між активністю й відновленням. Саме ресурсний лідер здатен не лише надихати, а й довго й ефективно діяти у складних умовах.

Поради вчителю. Заохочуйте учнів відстежувати свій енергетичний стан. Пропонуйте вести «щоденник ресурсів» і ділитися ефективними способами відновлення. Стимулюйте учнів розвивати навички саморефлексії, самопомоги й саморегуляції.

Види навчальної діяльності. Обговорення кейсу «Лідер без ресурсу». Вправ: «Батарейка», «Мій ресурсний кошик», «Мій ресурсний баланс», дихальні вправи. Медитативна вправа «1 хвилина для себе». Інтенсив «Мій ресурсний коктейль» (Кожен визначає 5 способів, які допомагають відновлюватись, і створює власну «інструкцію відновлення»). Практика «3 ресурси на день», тілесні практики. Обговорення: «Як я відновлююсь?». Запропонуйте учням створити «План турботи про себе» на наступний тиждень (у вигляді списку, таблиці або малюнка), завести «Щоденник ресурсу» – коротко щодня записувати, що зарядило / виснажило сьогодні.

Рекомендовані ресурси:

- Як не вигоріти лідеру. URL: https://www.youtube.com/watch?v=e0wuv5sjcag&ab_channel=RadioSKOVORODA
- Прості вправи для ментального здоров'я. URL:

- <https://www.village.com.ua/village/knowledge/podcast/349865-prostimy-slovami-4-ep6?from=newandbest>
- Програма Headspace for Teens (англ.). URL: <https://www.headspace.com/teens>.
- Вправи для релаксації. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLF8MwlgxLRAZ0ITeAMYG3pYoPk2VWGONI>

Мета **третьої теми «Критичне мислення і прийняття рішень» (2 год.)** – ознайомити учнів із поняттями критичного мислення та свідомого прийняття рішень. Розвивати навички критичного мислення, логічного аналізу та усвідомленого прийняття рішень. Тема є фундаментальною для формування відповідального, обізнаного й стійкого лідера. У світі великої кількості інформації та швидких змін здатність аналізувати, ставити під сумнів, бачити різні сторони – це ключ до зрілих рішень і ефективного лідерства.

Поради вчителю. Навчайте учнів ставити уточнюючі запитання, перевіряти джерела, аналізувати інформацію, відрізнити факти від суджень, шукати альтернативи. Формуйте культуру обґрунтованої думки. Розвивайте здатність бачити різні точки зору, уникати маніпуляцій. Практикуйте прийняття обґрунтованих рішень

Види навчальної діяльності. Міні-лекція: «Що таке критичне мислення?», метод «б капелюхів», фільтрація фактів, аналіз варіантів вирішення складної ситуації, гра «Так/Ні – доведи», вправи: «Факт чи думка?» «Чи правда це?», «Інформаційна бульбашка». Алгоритм прийняття рішень: «Рішення з розумом». Аналіз фейкових новин, Моделювання ситуацій прийняття рішень, «Інформаційний фільтр» (Картки з новинами – учні в групах аналізують достовірність, емоційність, джерело інформації. Переглянути коротке відео про фейки/маніпуляції та написати 5 висновків.

Рекомендовані ресурси:

- Ігрові вправи на перевірку фактів. URL: <https://filter.mkip.gov.ua/dlya-vsih/igry-ta-kvesty/>
- Платформа. URL: [FactCheck.org](https://factcheck.org)
- Гра: «Суд присяжних» – учні аналізують подану інформацію та виносять рішення.

Мета **четвертої теми «Трансформація: розвиток себе і світу»** – показати зв'язок між особистісним ростом і змінами у суспільстві; мотивувати до саморозвитку та активної громадянської позиції, сприяти усвідомленню учнями можливості впливу на зміни через саморозвиток. Тема підводить учнів до глибшого розуміння свого потенціалу як агента позитивних змін. Вона формує внутрішню відповідальність, відкритість до розвитку й усвідомлення того, як особисте зростання впливає на спільноту та світ.

Поради вчителю. Дозвольте учням мріяти й мислити масштабно. Надайте учням можливість осмислити власний потенціал, усвідомити взаємозв'язок між особистісним розвитком та соціальними змінами. Дайте їм досвід відчуття впливу: навіть маленький вчинок на уроці чи вдома – це вже трансформація. Підсилюйте віру у власну значущість. Розвивайте в учнів навички рефлексії, бачення себе у динаміці. Надихайте на власні ініціативи, дії й лідерські кроки. Зверніть увагу на приклади молоді, яка змінює громаду чи світ. Розкажіть історію українського/світового молодіжного активіста або волонтера, який почав із маленького кроку. Запросіть гостя (наприклад, випускника школи, волонтера, громадського діяча) для надихаючої розмови.

Види навчальної діяльності. Міні-лекція: «Що таке трансформація?» (5-7 хв). Вправи: «Я – Ми – Світ», «Зміни, які я вже зробив», «Мое дерево розвитку».

Групова дискусія: «Як змінюючи себе, я змінюю світ?». Інтерактив: «Лідер майбутнього – це...» (створення портрету «лідера майбутнього»). Індивідуальні завдання: міні-есе «Мій шлях трансформації». Колаж «Я+Світ», короткий маніфест: «Я – лідер трансформацій. Мій виклик – ...». Портфоліо змін – документування особистих досягнень. Експеримент змін: наприклад, 5 днів добрих вчинків – і описати результат. Обери одну зміну, яку хочеш запровадити у школі/родині — і зроби перший крок. Вправа-рефлексія: «Крила трансформації»

Рекомендовані ресурси:

- Книга (фрагменти): Стівен Кові «7 звичок надзвичайно ефективних людей»
- Менторська програма для підлітків — “WeAct”. URL: <https://weact.org.ua>
- Відео “What If Everyone Did Something?” (англ.). URL: <https://youtu.be/7Hk9jct2ozY>
- Історії молодих реформаторів.

Мета *п'ятої теми «Моє лідерське «Я»: підсумки та плани на майбутнє»* – ознайомити учнів з глобальними трендами та викликами сучасності; сформуванню готовності до адаптації та проактивності. Провести рефлексію та окреслити подальший розвиток. Це кульмінація курсу, яка допомагає учням побачити, як швидкі зміни у світі (технології, кризи, нові форми взаємодії) впливають на ролі, підходи та відповідальність сучасного лідера. Вона формує бачення гнучкого, мислячого та адаптивного лідера.

Поради вчителю. Покажіть, що зміни — це не загроза, а простір для зростання. Підтримуйте учнів у формуванні бачення власної ролі у майбутньому, яке вони не просто чекають — а формують самі. Обговоріть актуальні події, технологічні зміни, екологічні та соціальні виклики. Зосередьте увагу на ролі молоді у побудові майбутнього. Проведіть церемонію вручення «лідерських сертифікатів».

Види навчальної діяльності. Інтерактивна лекція з відеоматеріалами. Міні-лекція: «Лідер 21 століття: хто це?» (7-10 хв). Дискусія: «Якими навичками має володіти лідер майбутнього?». Інтерактив: «Радар лідера майбутнього». Відео «Лідери нового покоління». Есе: «Я у світі змін: ким я стаю?». Мем/інфографіка про риси лідера майбутнього. Власний міні-проект (навіть уявний) на тему «Зміни, які я хочу бачити в моїй школі/громаді/країні». SWOT-аналіз: «Я як лідер у світі змін». «Топ-5 навичок майбутнього».

Групи аналізують тренди і формують свій перелік головних навичок для лідера 2030 року. Самоаналіз, відкрите коло, інтерактивна виставка.

Рекомендовані ресурси:

- Онлайн-курс «Лідерство у VUCA-світі» на Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua>
- Стаття. URL: [Top Skills for 2030 – World Economic Forum](https://www.weforum.org/publications/top-skills-for-2030)
- Платформа: Skills for Tomorrow
- Як стати лідером майбутнього?. URL: https://www.youtube.com/watch?v=SSft2LxkDKc&ab_channel=Rist

Оскільки пропонується курс є вибіркоким освітнім компонентом, **рішення про необхідність оцінювання (або не оцінювання) досягнутих учнями результатів приймає педагогічна рада закладу освіти.** За потребою для оцінювання навчального прогресу учнів можна використовувати різні види і форми оцінювання: формувальне оцінювання (самооцінювання та взаємооцінювання, інтерактивні завдання в реальному часі (Kahoot, Quizizz), обговорення та рефлексія після мініпроектів, онлайн-опитування та Google Forms), поточне оцінювання (тести, вправи, логічні завдання, аналіз практичних кейсів та побудова моделей), підсумкове оцінювання (захист навчального проекту, есе).

Рекомендовані форми підсумкового оцінювання:

- ❖ Портфоліо учасника: записи рефлексій, виконані завдання, міні-проекти.
- ❖ Презентація індивідуального або командного проекту: представлення ідеї, реалізація, вплив.
- ❖ Рефлексивне інтерв'ю/есе: підсумки курсу, що змінилося, чого навчився/навчилася.
- ❖ Круглий стіл «Я і мій шлях лідера»;
- ❖ Колективний фотоколаж/відеопроєкт «Майбутнє починається з нас».

На завершальному етапі вчителю важливо:

- ❖ створити атмосферу довіри та визнання досягнень кожного учасника курсу;
- ❖ організувати рефлексію, яка допоможе учням усвідомити свій прогрес та визначити подальші орієнтири;
- ❖ підкреслити, що лідерство – це постійний процес розвитку, що не завершується з кінцем курсу, а лише починається;

❖ дати можливість учням висловити власні враження, подяки, ідеї для майбутніх дій чи проєктів;

❖ запропонувати фінальну творчу або проєктну роботу, яка дозволить кожному продемонструвати свій стиль лідерства, бачення майбутнього, важливу для нього/неї цінність.

На цьому етапі важливо підтримати учнів у їх прагненні до самореалізації, надихнути на подальше навчання й дії. Учитель виступає не лише як наставник, а як партнер у формуванні нового покоління лідерів, здатних мислити глобально, діяти відповідально і жити зі змістом.

Очікувані результати навчання. Після завершення курсу учасники:

- ❖ зможуть усвідомити власний стиль лідерства, свої цінності, мотивацію та життєві пріоритети;
- ❖ зможуть ефективно взаємодіяти з іншими на основі довіри, емпатії та партнерства;
- ❖ навчатися приймати зважені рішення, делегувати, вести за собою та надихати;
- ❖ зрозуміють, як залишатися сталими в умовах змін та не вигоряти;
- ❖ зможуть реалізовувати власні ініціативи та проєкти з урахуванням соціального впливу;
- ❖ сформують бачення свого лідерського «Я» та план особистісного розвитку.

Подальші кроки для розвитку. Завершення курсу – це новий старт. Нехай кожен учень винесе з цього курсу головне: віру в себе, повагу до інших і сміливість змінювати світ на краще. Учням пропонується:

- ❖ скласти індивідуальну мапу лідерського зростання;
- ❖ долучитись до шкільних ініціатив або створити власну;
- ❖ приєднатись до молодіжних організацій, волонтерських рухів чи освітніх програм;
- ❖ вести власний блог або щоденник лідера, щоб фіксувати розвиток.

ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Навчальна програма вибіркового освітнього компонента (курсу за вибором) для всіх профілів профільної середньої освіти

Розробник: Піковець Наталія Вікторівна, завідувач кафедри психології комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Підставою для створення навчальної програми є «Типова освітня програма для 10-12 класів закладів загальної середньої освіти», що забезпечує здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням.

В основу курсу за вибором «Психологія особистості» покладено сучасні наукові уявлення про особистість, класичні моделі та новітні дослідження у сфері науки та галузей психології. Особистість є базовим поняттям психології, структуру якої становлять: можливості, властивості та спрямованість. Концепція курсу полягає у послідовному дослідженні структурних компонентів особистості, надаючи учням/ученицям теоретичні знання та практичні орієнтири для їх розвитку.

Мета курсу – сприяти опануванню учнями/ученицями знань про психіку особистості та її діяльність, про самих себе, задовольнити їхнє прагнення до самопізнання, сформувати навички конструктивної взаємодії з оточуючими, розвинути навички рефлексії.

Завданням курсу є формування в учнівства ключових, наскрізних та інших важливих психосоціальних компетентностей, а саме:

- осмислення власної природи, особистісних якостей, розкриття своїх реальних можливостей;
- оволодіння системою сучасних психологічних знань про розвиток особистості, форми та механізми самовдосконалення;
- здатності розуміти почуття і мотиви поведінки оточуючих, співпереживати;
- вміння давати правильну самооцінку, об'єктивно оцінювати інших;
- орієнтація на вибір свого місця в системі суспільної діяльності людей та на пошук шляху самотворення.

Реалізація курсу за вибором будується на педагогічних та психологічних **принципах**, що сприятимуть ефективності навчання та залученості учнів:

- **суб'єктної діяльності**: передбачено поєднання теоретичного та практичного матеріалу з акцентуванням уваги на використанні завдань, що активізують навчально-пізнавальну діяльність учнів/учениць: робота з довідковим матеріалом, завдання дослідницького, рефлексивного характеру тощо;
- **особистісно орієнтованого навчання**: врахування індивідуальних особливостей досвіду та потреб учнів; заохочення їх до самопізнання; добір завдань для вправ і ігор, що мають індивідуалізований характер;
- **актуальності та життєвої значущості**: матеріал курсу максимально орієнтований на реальне життя учнів, чітке усвідомлення взаємозалежності людини і суспільства;
- **цілісності**: орієнтація на досягнення цілісності освітнього процесу, спрямованість змісту, всіх форм і методів на особистісний розвиток учня/учениці та можливість отримати цілісне уявлення про психічну діяльність загалом і свою власну зокрема;
- **моделювання і оптимізації**: усвідомлення наявних та потенційних можливостей, побудова перспективи свого майбутнього;
- **рефлексивності**: усвідомлення власних життєвих позицій, світоглядних установок, усвідомлення і зіставлення власних емоційних станів з переживаннями інших.

Структура курсу. Загальний обсяг – 35 годин (1 год. на тиждень). Зміст курсу представлений 5 тематичними розділами:

- ❖ **Розділ 1.** Вступ до світу психології. Як ми пізнаємо світ. Основні психічні процеси.
- ❖ **Розділ 2.** Базові категорії психології особистості: індивід, особистість, індивідуальність.
- ❖ **Розділ 3.** Емоційно-почуттєва сфера особистості.
- ❖ **Розділ 4.** Особистість у діяльності і спілкуванні. Мотиваційно-вольова сфера особистості.
- ❖ **Розділ 5.** Особистість та її індивідуальні відмінності.

Особливості організації освітнього процесу. Викладання курсу базується на сучасних положеннях психологічної науки, які окреслюють світоглядні позиції, навколо яких має структуруватися психологічна освіта, і визначають орієнтири для педагогів у доборі навчального матеріалу з психології. У програмі курсу за вибором:

- ❖ акцентовано увагу на базових знаннях із психології особистості, які здобувачі освіти мають опанувати упродовж зазначеного періоду навчання;
- ❖ запропоновано перелік форм навчання й активностей як засобів, спрямованих на опанування знаннями та оволодіння навичками самопізнання та самотворення;
- ❖ рекомендовано орієнтовні ресурси для підвищення ефективності освітнього процесу.

ОСНОВНА ЧАСТИНА
35 годин (1 год. на тиждень)

Кількість годин	Очікувані результати	Пропонований зміст курсу	Види навчальної діяльності
7	<i>Розділ 1. Вступ до світу психології.</i> <i>Як ми пізнаємо світ. Основні психічні процеси</i>		
	<p>Турбота про особисте здоров'я і безпеку, уникання факторів ризику, реагування на фактори і діяльність, що становлять загрозу для власного та суспільного життя, здоров'я та добробуту запобігає виникненню ситуацій неповаги до прав людини, приниження гідності себе та інших осіб [12 СЗО 1.2.1-1]</p> <p>Підприємливість та етична поведінка для покращення здоров'я, безпеки і добробуту демонструє здатність навчатися спільно та автономно і самостійно організувати навчання [12 СЗО 4.1.1-2]</p> <p>визначає пріоритети в різних сферах власної навчальної діяльності на основі самоаналізу і потреби в самореалізації [12 СЗО 4.1.2-1]</p> <p>обирає доцільні інструменти та методи навчання, різноманітні способи розвитку своїх здатностей, пріоритетів і потреб [12 СЗО 4.1.2-2]</p> <p>розпізнає і реалізує нові можливості власного розвитку в законний спосіб на основі самостійного аналізу досвіду та отриманих уроків [12 СЗО 4.3.1-2]</p> <p>вміє знаходити мотивацію та виявляє гнучкість щодо власної діяльності та досягнення цілей в умовах швидких змін і складнощів [12 СЗО 4.6.2-3]</p> <p>демонструє вміння запобігати виникненню конфліктних ситуацій в команді, вирішує їх у разі виникнення, використовуючи ефективні методи [12 СЗО 4.7.1-2]</p> <p>оцінює власні можливості, здібності, знання, вміння, ресурси, потреби та обмеження [12 СЗО 4.11.1-1]</p> <p>Пізнання світу природи засобами наукового дослідження формулює з допомогою вчителя чи інших осіб проблему дослідження [12 ПРО 1.1.1-1] визначає з допомогою вчителя чи інших осіб мету і завдання відповідно до сформульованої проблеми дослідження [12 ПРО 1.2.1-1]</p> <p>спостерігає, досліджує об'єкти та явища самостійно/у групі за наданим планом [12 ПРО 1.4.1-1]</p>	<p>Що вивчає «Психологія»? Як ми пізнаємо світ?</p> <p>Відчуття і сприймання як засоби чуттєвого відображення навколишньої дійсності, їхні властивості.</p> <p>Мислення і уява як абстрактна форма відображення. Види і типи мислення. Розвиток здатності до аналізу, синтезу, абстрагування, суджень, висновків, гіпотез.</p> <p>Уява і майбутнє особистості.</p> <p>Пам'ять як психічний процес. Діагностика пам'яті. Механізми запам'ятовування і забування. Прийоми мнемотехніки.</p>	<p>Мозковий штурм</p> <p>Інформаційна довідка</p> <p>Складання карти-схеми «Пізнавальний світ людини»</p> <p>Самодіагностування пізнавальних процесів: сприймання, уваги, пам'яті, мислення</p> <p>Вправи для розвитку уваги, пам'яті, мислення, уяви</p> <p>Рефлексивні завдання</p>

<p>формулює висновки з допомогою вчителя чи інших осіб відповідно до мети дослідження [12 ПРО 1.5.2-1]</p> <p>презентує результати дослідження у запропонований спосіб, зокрема із використанням цифрових пристроїв [12 ПРО 1.5.3-1]</p> <p>Пошук, подання, перетворення, аналіз, узагальнення та систематизація даних, критичне оцінювання інформації для розв'язання життєвих проблем</p> <p>обґрунтовано обирає та доцільно використовує цифрові пристрої та/або інформаційні технології для розв'язування задач з обраної галузі, зокрема під час здійснення професійної діяльності, забезпечення життєвих потреб, спілкування, власного розвитку та навчання [12 ІФО 1.1.1-1]</p> <p>Організація та усвідомлене використання цифрових середовищ для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творця та/або споживача</p> <p>обґрунтовано обирає та використовує технологічні засоби для індивідуальної або групової діяльності та комунікації [12 ІФО 3.3.1-1]</p> <p>Усвідомлення результатів використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього середовища і сталого розвитку суспільства, дотримання етичних і правових норм інформаційної взаємодії</p> <p>піклується про власну безпеку, добробут і здоров'я під час використання інформаційних технологій [12 ІФО 4.1.1-1]</p> <p>Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях</p> <p>слухає інформацію, різну за обсягом і тематикою обраного профілю, долаючи комунікативні перешкоди, шуми [12 МОВ 1.1.1-1]</p> <p>застосовує різні прийоми для забезпечення комунікації в різних ситуаціях спілкування за тематикою обраного профілю, дотримуючись норм культури спілкування [12 МОВ 1.1.2-1]</p> <p>переказує усне повідомлення за тематикою обраного профілю або художній текст у різний спосіб, зважаючи на умови спілкування, запити та особливості цільової аудиторії та власні потреби, дотримуючись достовірності і засад академічної доброчесності [12 МОВ 1.2.1-1]</p>	<p>Увага як вид психічної активності людини, її властивості. Діагностика рівня розвитку уваги. Засоби розвитку уважності.</p>	
---	---	--

	<p>виявляє гнучкість і стійкість в обстоюванні власної позиції з урахуванням різних думок, аргументів щодо певної проблеми за тематикою обраного профілю [12 МОВ 1.6.1-1]</p> <p>демонструє володіння прийомами емоційної саморегуляції в різних ситуаціях усної комунікації (зокрема під час публічного виступу, співбесіди, а також у разі виникнення напруги чи конфлікту) [12 МОВ 1.7.1-2]</p> <p>вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивний емоційний фон завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1]</p> <p>Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів та використання її для збагачення власного досвіду інтегрує інформацію з кількох прочитаних текстів (зокрема медіатекстів) за тематикою обраного профілю або художніх текстів, гіпертекстів у цифровому середовищі для формулювання обґрунтованих висновків та аргументованих рішень для розв'язання різних життєво важливих проблем [12 МОВ 2.2.4-1]</p> <p>Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови</p> <p>представляє створені тексти, зокрема за тематикою обраного профілю, в різний спосіб [12 МОВ 3.1.1-2]</p> <p>добирає комунікативно доцільні засоби вираження мовлення (зокрема засоби художньої виразності), дотримуючись стильових і соціокультурних норм [12 МОВ 3.1.2-1]</p> <p>спостерігає за власним і чужим мовленням для мовленнєвого самовдосконалення [12 МОВ 4.1.2-1]</p> <p>застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]</p>		
7	<i>Розділ 2. Базові категорії психології особистості: індивід, особистість, індивідуальність</i>		
	<p>Турбота про особисте здоров'я і безпеку, уникання факторів ризику, реагування на фактори і діяльність, що становлять загрозу для власного та суспільного життя, здоров'я та добробуту</p> <p>запобігає виникненню ситуацій неповаги до прав людини, приниження гідності себе та інших осіб [12 СЗО 1.2.1-1]</p>	<p>Базові категорії психології особистості: індивід, особистість, індивідуальність . Я-концепція особистості.</p>	<p>Робота з довідковим матеріалом</p> <p>Міні-лекція</p> <p>Проективні техніки</p>

<p>ідентифікує способи запобігання виникненню конфліктних ситуацій і вирішення їх самостійно та у взаємодії з іншими особами [12 СЗО 1.3.2-1]</p> <p>Підприємливість та етична поведінка для покращення здоров'я, безпеки і добробуту демонструє здатність навчатися спільно та автономно і самостійно організувати навчання [12 СЗО 4.1.1-2]</p> <p>визначає пріоритети в різних сферах власної навчальної діяльності на основі самоаналізу і потреби в самореалізації [12 СЗО 4.1.2-1]</p> <p>обирає доцільні інструменти та методи навчання, різноманітні способи розвитку своїх здатностей, пріоритетів і потреб [12 СЗО 4.1.2-2]</p> <p>створює власну освітню траєкторію з урахуванням власних потреб і запитів суспільства [12 СЗО 4.1.2-3]</p> <p>визначає довгострокові цілі, складає та корегує плани дій для досягнення успіху і добробуту в умовах невизначеності та непередбачуваності [12 СЗО 4.3.1-1]</p> <p>розпізнає і реалізує нові можливості власного розвитку в законний спосіб на основі самостійного аналізу досвіду та отриманих уроків [12 СЗО 4.3.1-2]</p> <p>визначає цінності та потреби, пов'язані з різними сферами життя, саморозвитку і самореалізації для створення моделі власного майбутнього [12 СЗО 4.6.1-1]</p> <p>вміє знаходити мотивацію та виявляє гнучкість щодо власної діяльності та досягнення цілей в умовах швидких змін і складнощів [12 СЗО 4.6.2-3]</p> <p>демонструє вміння запобігати виникненню конфліктних ситуацій в команді, вирішує їх у разі виникнення, використовуючи ефективні методи [12 СЗО 4.7.1-2]</p> <p>оцінює власні можливості, здібності, знання, вміння, ресурси, потреби та обмеження [12 СЗО 4.11.1-1]</p> <p>Розвиток власного наукового мислення, набуття досвіду розв'язання (індивідуально та у співпраці з іншими особами) проблем природничого змісту бере участь у розподіленні обов'язків, налагоджує комунікацію/комунікує у групі [12 ПРО 4.4.1-2]</p> <p>обстоює власну позицію, дискутує: наводить аргументи, підтверджує їх фактами, співпрацюючи у групі [12 ПРО 4.4.2-2]</p> <p>висловлює судження щодо мотивації власної діяльності і діяльності інших членів групи для досягнення результату [12 ПРО 4.5.1-4]</p> <p>здійснює рефлексію щодо особистісного розвитку за результатами спільної діяльності [12 ПРО 4.5.1-5]</p>	<p>Я-реальне, Я-ідеальне. Розвиток позитивної Я-концепції особистості. Самооцінка, самоцінність, самоствавлення.</p>	<p>Складання списку власних якостей</p> <p>Групова дискусія</p> <p>Асоціативно-метафоричні карти</p> <p>Аналіз практичних ситуацій</p>
---	--	--

<p>Пошук, подання, перетворення, аналіз, узагальнення та систематизація даних, критичне оцінювання інформації для розв'язання життєвих проблем обґрунтовано обирає та доцільно використовує цифрові пристрої та/або інформаційні технології для розв'язування задач з обраної галузі, зокрема під час здійснення професійної діяльності, забезпечення життєвих потреб, спілкування, власного розвитку та навчання [12 ІФО 1.1.1-1]</p> <p>Організація та усвідомлене використання цифрових середовищ для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творця та/або споживача обґрунтовано обирає та використовує технологічні засоби для індивідуальної або групової діяльності та комунікації [12 ІФО 3.3.1-1]</p> <p>Усвідомлення результатів використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього середовища і сталого розвитку суспільства, дотримання етичних і правових норм інформаційної взаємодії підключається про власну безпеку, добробут і здоров'я під час використання інформаційних технологій [12 ІФО 4.1.1-1]</p> <p>Емоційний досвід, естетичне ставлення до мистецтва та життя інтерпретує та оцінює мистецькі тексти/явища, пояснює їх значення для життя людини, пояснює свою позицію [12 МІО 3.2.1-1] визначає свої уподобання у мистецтві [12 МІО 3.2.2-1]</p> <p>Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях слухає інформацію, різну за обсягом і тематикою обраного профілю, долаючи комунікативні перешкоди, шуми [12 МОВ 1.1.1-1] застосовує різні прийоми для забезпечення комунікації в різних ситуаціях спілкування за тематикою обраного профілю, дотримуючись норм культури спілкування [12 МОВ 1.1.2-1] інтегрує інформацію з кількох джерел (зокрема текстів, медіатекстів) за тематикою обраного профілю для виконання актуальних завдань [12 МОВ 1.4.1-1] виокремлює та послідовно розрізняє в почутому повідомленні (зокрема тексти, медіатексти) за тематикою обраного профілю факти і судження, зокрема відмінності в інтерпретації різними</p>		
---	--	--

	<p>суб'єктами тих самих явищ, поява яких зумовлена суб'єктивними факторами, історико-культурним або іншим контекстом [12 МОВ 1.4.3-1]</p> <p>виявляє гнучкість і стійкість в обстоюванні власної позиції з урахуванням різних думок, аргументів щодо певної проблеми за тематикою обраного профілю [12 МОВ 1.6.1-1]</p> <p>демонструє володіння прийомами емоційної саморегуляції в різних ситуаціях усної комунікації (зокрема під час публічного виступу, співбесіди, а також у разі виникнення напруги чи конфлікту) [12 МОВ 1.7.1-2]</p> <p>вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивний емоційний фон завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1]</p> <p>Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів та використання її для збагачення власного досвіду</p> <p>інтегрує інформацію з кількох прочитаних текстів (зокрема медіатекстів) за тематикою обраного профілю або художніх текстів, гіпертекстів у цифровому середовищі для формулювання обґрунтованих висновків та аргументованих рішень для розв'язання різних життєво важливих проблем [12 МОВ 2.2.4-1]</p> <p>Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови</p> <p>добирає комунікативно доцільні засоби вираження мовлення (зокрема засоби художньої виразності), дотримуючись стильових і соціокультурних норм [12 МОВ 3.1.2-1]</p> <p>спостерігає за власним і чужим мовленням для мовленнєвого самовдосконалення [12 МОВ 4.1.2-1]</p> <p>застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]</p>		
7	<i>Розділ 3. Емоційно-почуттєвий світ особистості</i>		
	<p>Турбота про особисте здоров'я і безпеку, уникання факторів ризику, реагування на фактори і діяльність, що становлять загрозу для власного та суспільного життя, здоров'я та добробуту</p>	<p>Емоції і почуття. Роль і функції емоцій у керуванні поведінкою і діяльністю людини.</p>	<p>Міні-лекція. Групова дискусія. Психологічне інформування</p>

<p>обґрунтовує оптимальні стратегії відповідальної поведінки щодо збереження здоров'я, формування і розвитку безпеки та добробуту [12 СЗО 1.1.2-1] аналізує та моделює втілення у власне життя оптимальних стратегій безпечної поведінки для збереження власного життя та здоров'я, а також життя і здоров'я інших осіб у різних життєвих ситуаціях [12 СЗО 1.1.2-2] запобігає виникненню ситуацій неповаги до прав людини, приниження гідності себе та інших осіб [12 СЗО 1.2.1-1] застосовує техніки самопомоги в кризових і стресових ситуаціях [12 СЗО 1.3.1-3] ідентифікує способи запобігання виникненню конфліктних ситуацій і вирішення їх самостійно та у взаємодії з іншими особами [12 СЗО 1.3.2-1] розпізнає та застосовує прийоми емоційної підтримки інших осіб у разі виникнення в них проблемних ситуацій (фізичних, психічних, соціальних) [12 СЗО 1.3.2-3]</p> <p>Визначення альтернатив, прогнозування наслідків, прийняття рішень з користю для власної безпеки та безпеки інших осіб, покращення здоров'я та добробуту визначає ймовірні ризики в умовах невизначеності [12 СЗО 2.1.1-2] безпечно і конструктивно виявляє емоції, допомагає іншим під час стресових ситуацій [12 СЗО 2.4.1-4] демонструє відповідальне ставлення до обрання рішень, які стосуються власного життя і здоров'я [12 СЗО 2.4.1-5]</p> <p>Підприємливість та етична поведінка для покращення здоров'я, безпеки і добробуту вміє застосовувати ефективні стратегії керування емоціями, поведінкою та контролю власного емоційного стану [12 СЗО 4.4.1-2]</p> <p>Розвиток власного наукового мислення, набуття досвіду розв'язання (індивідуально та у співпраці з іншими особами) проблем природничого змісту обстоює власну позицію, дискутує: наводить аргументи, підтверджує їх фактами, співпрацюючи у групі [12 ПРО 4.4.2-2] висловлює судження щодо мотивації власної діяльності і діяльності інших членів групи для досягнення результату [12 ПРО 4.5.1-4] здійснює рефлексію щодо особистісного розвитку за результатами спільної діяльності [12 ПРО 4.5.1-5]</p> <p>Усвідомлення результатів використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього середовища і сталого розвитку</p>	<p>Емоційні стани. Стрес, стрес-менеджмент. Чому ми конфліктуємо? Стратегії поведінки у конфлікті.</p>	<p>(психоедукація).</p> <p>Мозковий штурм.</p> <p>Самоспостереження – складання «Карти емоцій і почуттів».</p> <p>Вправи на впізнавання та розрізнення емоцій.</p> <p>Практики самопомоги</p> <p>Асиметрична гімнастика.</p> <p>Малювання мандали.</p> <p>Слухання різнохарактерної музики українських та зарубіжних композиторів і виконавців.</p> <p>Перегляд відеофрагментів.</p>
---	--	--

	<p>суспільства, дотримання етичних і правових норм інформаційної взаємодії підкується про власну безпеку, добробут і здоров'я під час використання інформаційних технологій [12 ІФО 4.1.1-1]</p> <p>Емоційний досвід, естетичне ставлення до мистецтва та життя ідентифікує власні емоції від явищ мистецтва, описує вплив творів і видів мистецької діяльності на власний емоційний стан [12 МІО 3.1.1-2] використовує мистецтво для регуляції власного емоційного стану [12 МІО 3.1.2-1]</p> <p>Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях застосовує різні прийоми для забезпечення комунікації в різних ситуаціях спілкування за тематикою обраного профілю, дотримуючись норм культури спілкування [12 МОВ 1.1.2-1] переказує усне повідомлення (зокрема текст, медіатекст, множинний текст) за тематикою обраного профілю або художній текст у різний спосіб, зважаючи на умови спілкування, запити та особливості цільової аудиторії та власні потреби, дотримуючись достовірності і засад академічної доброчесності [12 МОВ 1.2.1-1] виявляє гнучкість і стійкість в обстоюванні власної позиції з урахуванням різних думок, аргументів щодо певної проблеми за тематикою обраного профілю [12 МОВ 1.6.1-1] раціонально поєднує використання вербальних та невербальних засобів в умовах реалізації різних комунікативних стратегій, виявляючи мовну стійкість [12 МОВ 1.6.1-2] демонструє володіння прийомами емоційної саморегуляції в різних ситуаціях усної комунікації (зокрема під час публічного виступу, співбесіди, а також у разі виникнення напруги чи конфлікту) [12 МОВ 1.7.1-2] вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивний емоційний фон завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1]</p>		
7	<i>Розділ 4. Особистість у діяльності і спілкуванні. Мотиваційно-вольова сфера особистості</i>		
	Турбота про особисте здоров'я і безпеку, уникання факторів ризику, реагування на фактори і діяльність, що становлять загрозу для	Поняття про діяльність та поведінку.	Психологічне інформування

<p>власного та суспільного життя, здоров'я та добробуту обґрунтовує оптимальні стратегії відповідальної поведінки щодо збереження здоров'я, формування і розвитку безпеки та добробуту [12 СЗО 1.1.2-1] ідентифікує способи запобігання виникненню конфліктних ситуацій і вирішення їх самостійно та у взаємодії з іншими особами [12 СЗО 1.3.2-1] Підприємливість та етична поведінка для покращення здоров'я, безпеки і добробуту аналізує прояви тиску та маніпуляцій і добирає способи протистояння таким проявам [12 СЗО 4.3.1-3] знає сучасні стратегії і тактики комунікації для порозуміння в спілкуванні з метою досягнення позитивних результатів для безпеки та добробуту [12 СЗО 4.4.1-1] визначає цінності та потреби, пов'язані з різними сферами життя, саморозвитку і самореалізації для створення моделі власного майбутнього [12 СЗО 4.6.1-1] пояснює власну ієрархію цінностей і потреб, усвідомлює значущість суспільних цінностей [12 СЗО 4.6.1-3] ставить чіткі цілі щодо власного майбутнього та вибудовує стратегії досягнення їх [12 СЗО 4.6.2-1] конструктивно сприймає зміни та ефективно адаптує свої плани і ресурси в умовах швидких змін як можливість нового рішення для задоволення своїх потреб [12 СЗО 4.6.2-2] вміє знаходити мотивацію та виявляє гнучкість щодо власної діяльності та досягнення цілей в умовах швидких змін і складнощів [12 СЗО 4.6.2-3] Усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини; відповідальна поведінка для сталого розвитку суспільства обґрунтовує вплив діяльності людини/власної діяльності на збереження/порушення взаємозв'язків у природі [12 ПРО 3.3.1-2] Розвиток власного наукового мислення, набуття досвіду розв'язання (індивідуально та у співпраці з іншими особами) проблем природничого змісту висловлює судження щодо мотивації власної діяльності і діяльності інших членів групи для досягнення результату [12 ПРО 4.5.1-4] Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях</p>	<p>Потреби і мотиви як структурні компоненти діяльності. Види діяльності. Життєвий шлях людини як цінність. Воля і вольова регуляція в життєдіяльності людини. Відповідальність як складне соціально-вольове утворення. Спілкування і соціум. Спілкування як регулятор соціальних норм, як засіб формування соціальної відповідальності . Значення спілкування для координованої спільної діяльності. Засоби спілкування: вербальна і невербальна комунікація. Поняття про статус особистості. Міжособистісні стосунки. Основні компоненти регулювання міжособистісних стосунків людей: когнітивний, емоційний, інтеракційний (взаємодія).</p>	<p>(психоедукація)</p> <p>Групова дискусія</p> <p>Складання переліку цінностей і потреб</p> <p>Мозковий штурм</p> <p>Інсценування (рольова гра)</p> <p>Колаж</p> <p>Тілесно-орієнтовані вправи</p>
--	--	--

	<p>застосовує різні прийоми для забезпечення комунікації в різних ситуаціях спілкування за тематикою обраного профілю, дотримуючись норм культури спілкування [12 МОВ 1.1.2-1]</p> <p>виявляє гнучкість і стійкість в обстоюванні власної позиції з урахуванням різних думок, аргументів щодо певної проблеми за тематикою обраного профілю [12 МОВ 1.6.1-1]</p> <p>раціонально поєднує використання вербальних та невербальних засобів в умовах реалізації різних комунікативних стратегій, виявляючи мовну стійкість [12 МОВ 1.6.1-2]</p> <p>передбачає емоційну реакцію слухача/групи слухачів у різних ситуаціях спілкування за тематикою обраного профілю (зокрема під час публічних виступів), моделюючи можливі ефективні дії для зниження чи підвищення рівня емоційності комунікативної взаємодії [12 МОВ 1.7.1-1]</p> <p>демонструє володіння прийомами емоційної саморегуляції в різних ситуаціях усної комунікації (зокрема під час публічного виступу, співбесіди, а також у разі виникнення напруги чи конфлікту) [12 МОВ 1.7.1-2]</p> <p>вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивний емоційний фон завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1]</p> <p>застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]</p>	<p>Сприймання людьми одне одного як аспект міжособистісних стосунків (соціальна перцепція)</p>	
7	Розділ 5. Особистість та її індивідуальні відмінності		
	<p>Аргументований вибір здорового способу життя, аналіз і оцінка наслідків та ризиків</p> <p>аналізує та оцінює власне хобі щодо користі, задоволення з урахуванням сприяння безпеці, збереженню здоров'я, добробуту [12 СЗО 3.4.1-3]</p> <p>Підприємливість та етична поведінка для покращення здоров'я, безпеки і добробуту</p> <p>визначає пріоритети в різних сферах власної навчальної діяльності на основі самоаналізу і потреби в самореалізації [12 СЗО 4.1.2-1]</p> <p>обирає доцільні інструменти та методи навчання, різноманітні способи розвитку своїх здатностей, пріоритетів і потреб [12 СЗО 4.1.2-2]</p> <p>створює власну освітню траєкторію з урахуванням власних потреб і запитів суспільства [12 СЗО 4.1.2-3]</p>	<p>Властивості особистості як індивіда. Роль генетичних чинників у розвитку особистості. Вікові властивості особистості. Статева ідентифікація особистості. Темперамент і характер</p> <p>Здібності: задатки,</p>	<p>Міні-лекції</p> <p>Тестування</p> <p>Групова дискусія</p> <p>Написання есе</p> <p>Вправи на самодослідження</p>

<p>розпізнає і реалізує нові можливості власного розвитку в законний спосіб на основі самостійного аналізу досвіду та отриманих уроків [12 СЗО 4.3.1-2]</p> <p>знає сучасні стратегії і тактики комунікації для порозуміння в спілкуванні з метою досягнення позитивних результатів для безпеки та добробуту [12 СЗО 4.4.1-1]</p> <p>вміє застосовувати ефективні стратегії керування емоціями, поведінкою та контролю власного емоційного стану [12 СЗО 4.4.1-2]</p> <p>оцінює власні можливості, здібності, знання, вміння, ресурси, потреби та обмеження [12 СЗО 4.11.1-1]</p> <p>аналізує варіанти власних рішень без впливу упереджень щодо професій і гендерно-рольових моделей [12 СЗО 4.11.1-4]</p> <p>Усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини; відповідальна поведінка для сталого розвитку суспільства</p> <p>вирізняє спільні ознаки/властивості об'єктів/явищ природи [12 ПРО 3.2.1-1]</p> <p>Емоційний досвід, естетичне ставлення до мистецтва та життя визначає свої уподобання у мистецтві [12 МИО 3.2.2-1]</p> <p>Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду самостійно, зокрема на основі власного і чужого читацького досвіду, здійснює добір текстів (зокрема художніх текстів, медіатекстів) з різних джерел для задоволення власних пізнавальних та естетичних потреб, розв'язання суспільних проблем, успішної самореалізації [12 МОВ 2.5.1-1]</p>	<p>здібності, талант.</p> <p>Навчально-пізнавальні й академічні здібності.</p> <p>Прийоми засвоєння навчальної інформації.</p> <p>Творчі здібності.</p> <p>Методи і прийоми стимулювання творчої активності особистості.</p>	<p>Складання характеристики</p> <p>Розповіді про захоплення і хобі</p> <p>Презентація-представлення</p> <p>Ситуаційне моделювання</p> <p>Арттерапевтичні техніки</p> <p>Вправи</p>
---	--	--

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Програма ґрунтується на компетентнісному та діяльнісному підходах. Отже, змістовий матеріал опановується в інтерактивній формі через різні види активностей.

Розділ 1. Вступ до світу психології. Як ми пізнаємо світ. Основні психічні процеси.

У першому розділі учні знайомляться з історією розвитку психологічних знань та становлення психологічної науки: донауковий і науковий періоди розвитку психології.

Розкривається зміст психічних процесів – відчуття і сприймання як чуттєвого рівня пізнання, мислення і уяви як раціонального рівня пізнання дійсності.

Відчуття є найпростішим пізнавальним процесом відображення в мозку людини окремих властивостей, якостей предметів та явищ навколишньої дійсності, що безпосередньо діють на органи чуття людини. Види відчуттів: зорові, слухові, нюхові, смакові, тактильні, органічні, статичні, кінестетичні.

Сприймання – відображення предметів та явищ у свідомості людини в цілому. Процес сприймання здійснюється низкою взаємодіючих аналізаторів. Види сприймань: за провідним аналізатором; за формами існування матерії (руху, часу, простору).

Ознайомлення учнів із властивостями відчуттів і сприймань, їх впливом на життєдіяльність людини. Типи сприймання: аналітичний, синтетичний, аналітико-синтетичний, емоційний.

Розкривається поняття про пам'ять і її місце в системі психічних процесів. Запам'ятовування, зберігання, відтворення людиною її попереднього досвіду як складові підпроцеси пам'яті. Класифікація видів пам'яті: за змістом матеріалу (рухова, емоційна, образна, словесно-логічна); за тривалістю (довготривала, короткочасна); за характером мети діяльності (мимовільна, довільна). Індивідуальні особливості пам'яті, як їх використовувати. Чому пам'ять буває незадовільною. Як розвивати пам'ять.

Мислення як вищий ступінь пізнання, це процес відображення у мозку людини зв'язків і відношень між предметами та явищами об'єктивного світу. Мислення, на відміну від чуттєвого пізнання (відчуття, сприймання), відображає дійсність опосередковано, через аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікацію (мислительні операції). Індивідуально-психологічні властивості розуму: глибина, гнучкість, швидкість, самостійність, критичність.

Уява як процес створення образів. Характерні риси уяви: властива лише людині і є необхідною умовою трудової діяльності; пов'язана з усіма ланками психіки людини: мисленням, пам'яттю, відчуттями та емоціями; уява – це відхід від дійсності; уява – необхідна складова творчості. Значення уяви у розвитку стресостійкості.

Увага – особлива форма психічної активності людини; зосередженість, спрямованість свідомості на чомусь (комусь). Мимовільна увага як зосередження свідомості на об'єкті внаслідок особливостей його як подразника; причини виникнення мимовільної уваги. Довільна увага – її свідоме спрямування і регулювання; умови підтримання стійкої довільної уваги. Властивості уваги: концентрація, обсяг, стійкість, переключення, розподіл.

Види навчальної діяльності для опанування змісту розділу 1:

- ✓ Мозковий штурм (в групах): 1. «Що вивчає психологія?». 2. «Навіщо людині психологія?».
- ✓ Інформаційна довідка «Психічні процеси людини».
- ✓ Складання карти-схеми «Пізнавальний світ людини».
- ✓ Самодіагностування пізнавальних психічних процесів: сприймання. (домінуючий тип сприймання), уваги, пам'яті (словесно-мовна пам'ять), мислення («Інструкція», «Анаграми»), уваги (обсяг, переключення).
- ✓ Вправи для розвитку уваги, пам'яті, мислення, уяви: самостійне проведення ігор з однокласниками.
- ✓ Рефлексивні завдання: що нового я дізнався про себе? Як я використаю отриману інформацію для свого розвитку?

Розділ 2. Базові категорії психології особистості: індивід, особистість, індивідуальність

У даному розділі розглядаються поняття індивід, особистість та індивідуальність.

Індивід (індивідуум) як представник біологічного роду *Homo sapiens* (Людина розумна). Особистість – свідомий індивід, залучений до повноцінних суспільних взаємин. Центральним поняттям для психології є вияв людини як особистості, оскільки вона є носієм розвиненої свідомості. Особистість не є пасивним результатом дії ззовні на людину, вона розвивається в процесі власної діяльності.

Індивідуальність – людина у своїй неповторності, своєрідності та унікальності: індивідний та особистісний прояви індивідуальності.

Розглядається структура особистості (динамічна модель): підструктури – спрямованості, досвіду, форм відображення, біологічно зумовлена.

Спрямованість особистості як сукупність поглядів, інтересів, потреб, переконань, що стали керівними в діяльності людини.

Формується розуміння самосвідомості як здатності людської психіки усвідомлювати власні якості, властивості та ознаки. Пізнання людиною самої себе триває впродовж життя. Самоусвідомлення і Я-концепція. Як формуються уявлення про себе. Образ-Я і його компоненти (біографічні; фізичні та фізіологічні; психологічні дані).

Самооцінка, її види. Під впливом яких чинників формується самооцінка. Позитивний і негативний вплив самооцінки на життєвий шлях.

Види навчальної діяльності для опанування змісту розділу 2:

- ✓ Міні-лекція «Як ми проявляємось: індивід, особистість, індивідуальність».
- ✓ Групова дискусія «Як розвинути бажані риси?».
- ✓ Робота з довідковим матеріалом (словники, інформація в Інтернеті): заповнення психологічного словника.
- ✓ Проективні техніки: «Я-реальне», «Я-ідеальне»; малювання герба «Мої цінності»; «Я в очах інших та у власних очах».
- ✓ Вправи: «Продаю рису», «25 Я», «Знайти подібності», «Мої відмінності».
- ✓ Тест «Самооцінка».
- ✓ Асоціативно-метафоричні карти: «Що робити?»
- ✓ Розбір кейсу.

Розділ 3. Емоційно-почуттєвий світ особистості

У розділі приділяється увага психічним явищам почуттям і емоціям як переживанню людиною свого ставлення до того, що вона пізнає або робить, до самої себе, до інших. Відмінності емоцій і почуттів за змістом і формою.

Розглядаються функції емоцій і почуттів: сигнальна (переживання з'являються і змінюються у відповідності зі змінами в оточуючому середовищі чи організмі людини) і регулююча (стійкі переживання спрямовують поведінку людини до дій або ж утримання від них).

Пропонується обговорити види емоцій: негативні і позитивні (залежно від стану задоволення потреб); стеничні і астенічні (залежно від впливу емоцій на організм).

Організовується дискусія про те, як ми відчуваємо? Як зрозуміти свої емоції? Форми переживання відчуттів: афект, стрес, настрій, пристрасть.

Розглядається взаємозв'язок емоцій і конфлікту: що на що впливає. Чому ми конфліктуємо? Оптимальні способи розв'язання конфліктів.

Пропонується виконати практики самодопомоги під час переживання сильних негативних емоцій.

Види навчальної діяльності для опанування змісту розділу 3:

- ✓ Міні-лекція «Емоції і почуття в житті людини».
- ✓ Групова дискусія «Емоції допомагають чи заважають».
- ✓ Психологічне інформування (психоедукація) «Як виникають емоції».
- ✓ Мозковий штурм «Шляхи подолання агресивності і переведення гніву в конструктивне русло».
- ✓ Самоспостереження – складання «Карти емоцій і почуттів».
- ✓ Вправи на впізнавання та розрізнення емоцій: «Барометр», «Емоція-ситуація», «Визнач емоцію», «7-П».
- ✓ Практики самодопомоги: «Безпечне місце», «Ресурсна долонька».
- ✓ Тести «Емоційна врівноваженість», «Виявлення схильності до емпатії».
- ✓ Асиметрична гімнастика.
- ✓ Малювання мандали.
- ✓ Слухання різнохарактерної музики українських та зарубіжних композиторів і виконавців.
- ✓ Перегляд мультфільмів («Думками навиворіт»)

Розділ 4. Особистість у діяльності і спілкуванні. Мотиваційно-вольова сфера особистості

У даному розділі досліджується явище активності людини у різних її проявах. Активність і діяльність. Діяльність – активність людини, що має усвідомлюваний характер, спрямована на досягнення поставленої мети, що визначається потребою.

Розглядаються функції діяльності: засіб задоволення потреб, засіб розвитку інтелекту і здібностей, фактор психічного розвитку і формування особистості, знаряддя перетворення дійсності та прогресу суспільства, механізм пошуку ідентичності та самореалізації, механізм творчості.

Обговорюються категорії «потреби і мотиви» як структурні компоненти діяльності. Потреби становлять сутність, основну рушійну силу різних видів людської діяльності. Мотиви є конкретними різноманітними проявами цієї сутності.

Учні ознайомлюються зі змістом основних видів діяльності: гра, навчання, праця, обговорюють їхнє співвідношення в житті людини.

Розглядається питання волі і вольової регуляції в життєдіяльності людини. Воля – свідомо спрямована активність особистості. Відповідальність як складне соціально-вольове утворення.

Приділяється увага проблемі спілкування і соціуму. Спілкування як регулятор соціальних норм, як засіб формування соціальної відповідальності. Значення спілкування для координованої спільної діяльності. Засоби спілкування: вербальна і невербальна комунікація.

Обговорюються поняття «статус і соціальні ролі» особистості. Роль – найважливіший засіб соціалізації та регуляції соціальної поведінки.

Акцентується увага на тому, що особистість виявляє себе у міжособистісній взаємодії. Пропонується обговорення питання, що таке міжособистісні стосунки. Розглядаються основні компоненти регулювання міжособистісних стосунків людей: когнітивний, емоційний, інтерактиційний (взаємодія). Сприймання людьми одне одного як аспект міжособистісних стосунків (соціальна перцепція).

Види навчальної діяльності для опанування змісту розділу 4:

- ✓ Психологічне інформування (психоедукація): «Активність і її прояви в людській життєдіяльності: діяльність, спілкування, взаємодія».
- ✓ Групова дискусія «Що допомагає або заважає здобути популярність в групі?»
- ✓ Складання переліку цінностей і потреб, визначення їх пріоритетності.
- ✓ Мозковий штурм «Що допомагає стати гарним співрозмовником».
- ✓ Інценування (рольова гра): «Допоможи з використанням слів і без них»
- ✓ Побудова «Карти життєвого шляху» (колаж)
- ✓ Тілесно-орієнтовані вправа: «Килимок»

Розділ 5. Особистість та її індивідуальні відмінності

У розділі пропонується розглянути особливості кожної людини, які є неповторними. Учні запрошуються до дискусії про властивості особистості як індивіда. Роль генетичних чинників у розвитку особистості. Вікові властивості особистості. Статева ідентифікація особистості.

Звертається увага на відмінності темпераменту, характеру і здібностей як індивідуально-психологічних особливостей особистості, що визначають неповторну своєрідність психіки кожної людини і позначаються на її житті, поведінці, діяльності.

Темперамент – динамічна характеристика особистості. Типи темпераментів та основні ознаки, за якими їх характеризують. Визначення власного типу темпераменту.

Характер як сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей людини, які проявляються в діяльності і поведінці, ставленні людини до себе, до інших, до світу загалом. Риси характеру: моральні, емоційні, вольові та інтелектуальні. Що впливає на формування характеру. У характері виявляється індивідуальність людини.

Здібності – індивідуально-психологічні властивості людини, що відповідають вимогам певної діяльності і є умовою успішного її виконання. Обговорюються шляхи визначення наявності здібностей до певного виду діяльності. Порівнюються прояви здібностей: задатки, обдарованість, талант, геніальність. Обговорюються механізми розвитку здібностей. Акцентується увага на важливості навчально-пізнавальних й академічних здібностей, розглядаються прийоми засвоєння навчальної інформації.

Обговорюючи питання вияву творчих здібностей, розглядаються методи і прийоми стимулювання творчої активності особистості.

Види навчальної діяльності для опанування змісту розділу 5:

- ✓ Міні-лекція «У чому виявляється неповторність людини»
- ✓ Тестування «Визначення типу темпераменту (Г.Айзенк)
- ✓ Групова дискусія «Які риси допоможуть у критичній (екстремальній) ситуації?»
- ✓ Написання есе «Мій життєвий шлях: ресурси, виклики, плани»
- ✓ Розповіді про захоплення і хобі (як захоплення з'явилося, як освоював (-ла) необхідні навички, які риси допомагають і які розвинулися в процесі занять)
- ✓ Презентація-представлення «Хвилина слави»
- ✓ Арттерапевтичні техніки: «Мій портрет», «Я серед людей, люди в моєму житті»
- ✓ Вправа «Я серед людей», «Три бажання», «Моя професійна мрія»
- ✓ Складання описів-характеристик улюблених персонажів книг, фільмів, мультфільмів, коміксів.

Для змістовного наповнення занять пропонується звернутися до поданих нижче ресурсів:

1. Варій М.Й. Психологія особистості: підручник. Львів: Львівська політехніка, 2016.
2. Діянова З. В. Психологія особистості. Закономірності та механізми розвитку особистості: навч. посібник для бакалаврату та магістратури. 2-е вид, 2017. 173 с.
3. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: навч. посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 304 с.
4. Дуткевич Т.В. Загальна психологія. Теоретичний курс: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 388 с.
5. Кацавець Р. Психологія особистості: навч. посібн. Алерта, 2021. 134 с.
6. Професійні здібності учня / упоряд. С. Максименко. Київ : Главник, 2004. 112 с. (Психологічний інструментарій).
7. Столяренко О. Психологія особистості: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019.
8. Тернопільська В. І. *Психологія для старшокласників: соціально-комунікативний аспект*. Вид. – тво ЖДУ ім. І. Франка, Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2009. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/15635/1/V_Ternopilska_PSSKA_PI.pdf
9. «Ти як?» Всеукраїнська програма ментального здоров'я. URL: <https://howareu.com/>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананко Т.В. Профорієнтаційна робота з учнями старшої школи як один із напрямів діяльності соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів //Вісник Чернігівського національного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 122. Чернігів : ЧНПУ, 2014. 344 с.
2. Варій М.Й. Психологія особистості: підручник. Львів: Львівська політехніка, 2016.
3. Воронюк І. Психологічні особливості образу «Я» старшокласників як аспект проблеми забезпечення творчої взаємодії вчителів з учнями. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, 2019. (17). <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012-17.%p>

4. Державний стандарт профільної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text>
5. Діянова З. В. Психологія особистості. Закономірності та механізми розвитку особистості: навч. посібник для бакалаврату та магістратури. 2-е вид, 2017. 173 с.
6. Добростан, О. В., Іваненко, Р. В., & Коваленко, Л. А. Вивчення мотивації до навчання старшокласників в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 2024. № 3. 49-54. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.3.9>.
7. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч.посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 304 с.
8. Дуткевич Т.В. Загальна психологія. Теоретичний курс.: Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 388 с.
9. Залановська Л. Психологічні основи професійного самовизначення старшокласників: теоретичний аспект. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, 2021. №2 (51). 12-17. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2021.2.2>
10. Кацавець Р. Психологія особистості: навч.посібн. Алерта, 2021. 134 с.
11. Кулаков Р. Психологічні особливості становлення готовності старшокласників до професійного самовизначення в умовах профільного навчання. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, 2019. (26). URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2014-26.%p>
12. Професійний стандарт «Вчитель загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>
13. Професійні здібності учня / упоряд. С. Максименко. Київ : Главник, 2004. 112 с. (Психологічний інструментарій).
14. Столяренко О. Психологія особистості: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019.
15. Тернопільська В. І. *Психологія для старшокласників: соціально-комунікативний аспект* Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2009. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/15635/1/V_Ternopilska_PSSKA_PI.pdf
16. «Ти як?» Всеукраїнська програма ментального здоров'я. URL: <https://howareu.com/>

ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ

Навчальна програма вибіркового освітнього компонента (курсу за вибором) для всіх профілів профільної середньої освіти

Розробник: Теслюк Павло Васильович, доцент кафедри психології комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук, доцент

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Спілкування – це найважливіша категорія соціально-психологічної науки, оскільки всі сторони соціальних процесів, зокрема здобуття освіти, опосередковані спілкуванням. Від народження людина перебуває у просторі відносин і різноманітних взаємодій з іншими особами. Люди можуть взаємодіяти в парах або малих групах, безпосередньо або

опосередковано – через засоби зв'язку, масової комунікації, різні види мистецтва. Вступати в соціальний контакт можуть окремі люди і цілі народи, зв'язок між партнерами може бути емоційним, діловим, соціально-формальним. Явища спілкування породжують такі феномени, як сприйняття і розуміння учасниками освітнього процесу одне одного, лідерство і керівництво, згуртованість, конфліктність та багато інших.

Мета курсу за вибором «Психологія спілкування» узгоджується з метою профільної середньої освіти, визначеною у Державному стандарті профільної середньої освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 2024 року № 851, і *полягає у формуванні у здобувачів/здобувачок освіти компетентностей, необхідних для їх ефективної, конструктивної й безконфліктної комунікації та взаємодії з іншими людьми.*

Завданнями курсу «Психологія спілкування» є:

- ❖ особистісне вдосконалення комунікативної компетентності учнів/учениць;
- ❖ формування уявлення про спілкування як одну з найважливіших потреб людини та його роль у майбутній професійній діяльності;
- ❖ формування уявлення про комунікативний процес, роль ефективної комунікації у навчальній і професійній діяльності;
- ❖ набуття знань про засоби та форми вербальної і невербальної комунікації;
- ❖ набуття знань щодо причин виникнення міжособистісних конфліктів, можливих шляхів їх запобігання, засобів розв'язання конфліктів у професійній взаємодії та особистих стосунках;
- ❖ розвиток уміння налагоджувати безконфліктну взаємодію у навчальній і професійній діяльності;
- ❖ формування уявлення про роль адекватного сприймання партнера у процесі спілкування;
- ❖ формування уявлення про групову динаміку, особливості розвитку малої соціальної групи, реалізацію в ній лідерства і керівництва, роль групової згуртованості у розв'язанні навчальних і професійних завдань;
- ❖ розвиток здатності до налагодження партнерських стосунків з іншими учасниками освітнього процесу.

Навчальна програма курсу за вибором «Психологія спілкування» відповідає вимогам Державного стандарту профільної середньої освіти щодо формування ключових компетентностей здобувачів освіти, а також щодо обов'язкових результатів навчання здобувачів/здобувачок профільної середньої освіти в соціальній і здоров'язбережувальній освітній галузі та в мовно-літературній освітній галузі, реалізує засадничі принципи концепції «Нова українська школа».

В основу Програми покладено **принципи**:

- *дитиноцентричності та індивідуалізації* (врахування вікових особливостей психічного розвитку юнаків, їх базових психологічних потреб, зокрема потреби у конструктивному спілкуванні);
- *цілісності* (орієнтація на досягнення цілісності освітнього процесу, спрямованість змісту, всіх форм і методів на особистісний розвиток здобувачів освіти та можливість отримати цілісне уявлення про явище спілкування);
- *неперервності, наступності, систематичності навчання*;
- *пріоритету рефлексивної діяльності* (обумовлює необхідність використання методик навчання, які задають активність, спрямовану на самопізнання і створюють максимальні умови для особистісного розвитку здобувачів освіти);
- *варіативності* змісту, засобів і методів навчання психології спілкування;
- *культури відповідності* (зорієнтованість на усвідомлення здобувачами освіти спілкування як соціально-психологічного явища, на висвітлення соціальних функцій спілкування).

Структура курсу. Програма курсу за вибором «Психологія спілкування» розрахована на 1 годину на тиждень (разом – 35 годин на рік). Зміст курсу складається із 5-х розділів:

- ❖ Розділ I. Спілкування як соціально-психологічне явище.
- ❖ Розділ II. Психологічні особливості міжособистісної комунікації.
- ❖ Розділ III. Спілкування як сприймання людьми один одного.
- ❖ Розділ IV. Конфлікт як особливий вид взаємодії.
- ❖ Розділ V. Психологічні аспекти взаємодії в малій соціальній групі

Особливості організації освітнього процесу. Пропонований зміст навчального курсу окреслює соціально-психологічні позиції, навколо яких має структуруватися вивчення психології спілкування, і визначає орієнтир для педагогів у доборі навчального матеріалу з даної дисципліни, а також – базові знання з соціальної психології, які здобувачі освіти мають опанувати для формування наскрізних умінь, визначених у положеннях Державного стандарту профільної середньої освіти:

- ❖ співпрацювати з іншими особами, що передбачає здатність обґрунтовувати переваги взаємодії під час спільної діяльності, підтримувати учасників групи, допомагати іншим і заохочувати їх до досягнення спільної мети;
- ❖ адекватно реагувати на конфліктні ситуації;
- ❖ налаштовувати себе на конструктивну комунікацію і продуктивну діяльність.

Програма курсу за вибором ґрунтується на компетентнісному та діяльнісному підходах. Відтак, зміст навчання має опановуватися здобувачами освіти в активній формі, через різні види діяльності, що охоплюють сфери комунікації та соціальної перцепції (сприймання та пізнання людини людиною), пізнання себе через різноманітні форми взаємодії. Компетентнісний і діяльнісний підходи нерозривно пов'язані між собою: вектор діяльнісного підходу спрямований на організацію процесу навчання, компетентнісного – на досягнення певних результатів, формування компетентностей. Запропоновані у Програмі види навчальної діяльності орієнтують викладача курсу на планування освітньої діяльності учнів/учениць для опанування ними зазначеного змісту задля досягнення очікуваних результатів навчання як орієнтирів (показників) їх оцінювання – формувального та підсумкового.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

35 годин на рік (1 год. на тиждень)

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Пропоновані види навчальної діяльності
Розділ I. Спілкування як соціально-психологічне явище (7 годин)		
<p>Враховує психологічні закономірності спілкування у взаємодії з іншими людьми. [12 СЗО 3.3.1-1]; [12 СЗО 4.7.1-1]</p> <p>Оптимально організовує міжособистісне та рольове спілкування. [12 СЗО 2.4.1-4]; [12 СЗО 4.7.1-1]</p> <p>Володіє знаннями конструктивних способів взаємодії у випадку імперативного та маніпулятивного спілкування. [12 СЗО 4.3.1-3]; [12 МОВ 3.2.3-1]</p>	<p>Спілкування як одна з основних соціальних потреб людини.</p> <p>Спілкування як фактор соціальної успішності.</p> <p>Явища соціальної та емоційної ізоляції, їх причини та наслідки.</p> <p>Структура та види спілкування.</p> <p>Психологічні особливості міжособистісного і рольового спілкування.</p> <p>Імператив і маніпуляція у спілкуванні</p>	<p>Інтерактивна лекція.</p> <p>Групова дискусія.</p> <p>Тестові дослідження: учні вивчають власні психологічні особливості за допомогою тестових методик.</p> <p>Кооперативне навчання: учні співпрацюють у парах та малих групах, зокрема в процесі рольової гри, навчають одне одного.</p> <p>Виконання тематичних психомалюнків.</p> <p>Рольова гра.</p> <p>Психогімнастика</p>

<p>Має здатність до психологічного аналізу ситуацій міжособистісної взаємодії. [12 СЗО 1.1.1-1]; [12 СЗО 3.3.1-1]; [12 МОВ 3.2.2-1]</p> <p>Має здатність до надання психологічної самопомоги при емоційній та соціальній ізоляції. [12 СЗО 1.3.1-3]; [12 СЗО 1.3.1-2 П]</p>		
Розділ II. Психологічні особливості міжособистісної комунікації (8 годин)		
<p>Враховує психологічні особливості міжособистісної комунікації в особистій та діловій взаємодії. [12 СЗО 4.4.1-1]; [12 СЗО 4.4.1-1 П]; [12 МОВ 1.1.2-1]</p> <p>Володіє знаннями основних феноменів міжособистісної комунікації. [12 МОВ 1.1.1-1]; [12 МОВ 1.1.1-1 П]; [12 МОВ 1.4.2-1]</p> <p>Має здатність до психологічного аналізу власних вербальних проявів та вербальних проявів іншої людини. [12 МОВ 1.4.1-1 П]; [12 МОВ 1.4.3-1]; [12 МОВ 1.7.2-1]</p> <p>Має здатність до диференціювання тексту і підтексту висловлювання. [12 МОВ 1.4.3-1 П]</p> <p>Враховує психологічний зміст різних форм невербальної комунікації в особистій та діловій взаємодії. [12 МОВ 1.6.1-2]; [12 МОВ 1.6.1-2 П]; [12 МОВ 1.7.1-1 П]</p> <p>Оптимально забезпечує просторові аспекти комунікативного процесу. [12 МОВ 4.2.2-1]</p> <p>Враховує правила і техніки конструктивної комунікації в особистій та діловій взаємодії. [12 МОВ 1.5.1-1 П];</p>	<p>Міжособистісна комунікація як структурний елемент спілкування. Види інформації. Феномени міжособистісної комунікації: єдиний комунікативний простір, комунікативні бар'єри, міра щирості учасників комунікативного процесу</p> <p>Психологічні особливості вербальної комунікації. Психологічні особливості невербальної комунікації. Просторові зони комунікативного процесу. Правила і техніки конструктивної комунікації.</p>	<p>Інтерактивна лекція. Групова дискусія. Тестові дослідження: учні вивчають власні психологічні особливості за допомогою тестових методик. Кооперативне навчання: учні співпрацюють у парах та малих групах, зокрема в процесі рольової гри, навчають одне одного. Рольова гра. Психогімнастика.</p>

<p>[12 МОВ 1.5.2-1 П]; [12 МОВ 1.6.1-1]; [12 СЗО 4.4.1-1]; [12 СЗО 4.4.1-1 П]</p>		
Розділ III. Спілкування як сприймання людьми один одного (5 годин)		
<p>Має здатність до об'єктивного сприймання іншої людини в процесі спілкування з нею. [12 СЗО 1.3.2-3] Володіє знаннями щодо результатів психологічних досліджень об'єкта та суб'єкта соціальної перцепції. [12 МОВ 1.4.2-1] Враховує психологічний механізм стереотипізації сприймання в процесі взаємодії з іншою людиною. [12 МОВ 1.7.1-1] Знає такі психологічні особливості сприймання іншої людини, як помилка привабливості, ефект ореолу, ефект первинності та ефект новизни. [12 МОВ 1.7.2-1] Враховує психологічні особливості феномену каузальної атрибуції в процесі спілкування. [12 МОВ 3.2.3-1]; [12 МОВ 3.2.3-1 П]</p>	<p>Феномен соціальної перцепції як сприймання людини людиною в процесі спілкування. Об'єкт та суб'єкт соціальної перцепції. Психологічні механізми, що забезпечують сприймання іншої людини в процесі спілкування. Ефект ореолу в процесі сприймання іншої людини. Ефект первинності в процесі сприймання іншої людини. Ефект новизни в процесі сприймання іншої людини Помилка привабливості в процесі сприймання іншої людини. Каузальна атрибуція.</p>	<p>Інтерактивна лекція. Групова дискусія. Тестові дослідження: учні вивчають власні психологічні особливості за допомогою тестових методик. Кооперативне навчання: учні співпрацюють у парах та малих групах, зокрема в процесі рольової гри, навчають одне одного. Виконання тематичних психомалюнків. Рольова гра. Психогімнастика</p>
Розділ IV. Конфлікт як особливий вид взаємодії (8 годин)		
<p>Володіє знаннями щодо психологічних закономірностей конфлікту як особливого виду взаємодії. [12 СЗО 1.3.2-2] Володіє знаннями щодо структури та типів соціально-психологічних конфліктів. [12 СЗО 4.7.1-2] Має здатність до диференціювання зовнішньої і внутрішньої позицій сторін конфлікту. [12 СЗО 4.7.1-1 П] Враховує можливі суб'єктивні викривлення об'єктивної ситуації конфлікту в процесі взаємодії. [12 СЗО 4.7.1-1 П]</p>	<p>Визначення соціально-психологічного конфлікту. Типи конфліктів. Структура конфлікту. Позиція сторін конфлікту. Викривлення об'єктивної ситуації конфлікту в його суб'єктивному образі. Причини виникнення конфліктів. Можливості розв'язання конфліктів. Варіанти взаємодії в конфліктних ситуаціях.</p>	<p>Інтерактивна лекція. Групова дискусія.. Тестові дослідження: учні вивчають власні психологічні особливості за допомогою тестових методик. Кооперативне навчання: учні співпрацюють у парах та малих групах, зокрема в процесі рольової гри, навчають одне одного. Виконання тематичних психомалюнків. Рольова гра. Психогімнастика.</p>

<p>Знає основні причини виникнення та можливості розв'язання конфліктів. [12 СЗО 1.3.2-1 П]</p> <p>Має здатність до упередження конфліктних ситуацій на основі врахування інтересів партнера. [12 СЗО 1.3.2-1]</p> <p>Рефлексує прояви внутрішньоособистісного конфлікту. [12 СЗО 2.4.1-4] [12 СЗО 3.3.1-1] [12 СЗО 4.4.1-2]</p>	<p>Техніки вирівнювання напруги у ситуації конфліктної взаємодії. Внутрішньоособистісний конфлікт.</p>	
Розділ V. Психологічні аспекти взаємодії в малій соціальній групі (7 годин)		
<p>Знає психологічні особливості спілкування в малій соціальній групі. [12 СЗО 4.1.1-2]</p> <p>Знає психологічні характеристики великих та малих соціальних груп. [12 СЗО 4.7.1-1]</p> <p>Враховує психологічні особливості таких внутрішньо групових динамічних процесів, як нормоутворення, феномен групового тиску (конформність), групова згуртованість, прийняття групового рішення, керівництво та лідерство. [12 СЗО 4.7.1-2 П] [12 СЗО 4.7.1-3]</p> <p>Має здатність до прояву лідерських якостей в малій соціальній групі. [12 СЗО 1.1.1-2 П]</p>	<p>Проблема групи в соціальній психології. Психологічні характеристики великих та малих соціальних груп. Поняття про групову динаміку, її процеси та механізми. Утворення та розвиток малої соціальної групи. Нормативна поведінка в групі. Проблема групової згуртованості. Лідерство і керівництво в малих групах.</p>	<p>Інтерактивна лекція. Групова дискусія. Тестові дослідження: учні вивчають власні психологічні особливості за допомогою тестових методик. Кооперативне навчання: учні співпрацюють у парах та малих групах, зокрема в процесі рольової гри, навчають одне одного. Виконання тематичних психомалюнків. Рольова гра. Психогімнастика.</p>

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Викладання курсу за вибором «Психологія спілкування» має ґрунтуватися на гармонійному поєднанні класичної навчальної діяльності, в ході якої здобувачі освіти сприймають та запам'ятовують інформацію, презентовану вчителем, та рефлексивної діяльності, спрямованої на пізнання психологічних особливостей власної особистості. Останнє забезпечується такими видами навчальної роботи, як:

- інтерактивна лекція;
- обговорення та дискутування, коли учні/учениці обговорюють відкриті питання, зокрема проводять психологічний аналіз різних проблемних ситуацій спілкування, висловлюють версії, формулюють позиції, аргументують;
- тестові дослідження, в ході яких здобувачі/здобувачки освіти вивчають власні психологічні особливості за допомогою тестових методик;
- психогімнастика;

- рольова гра;
- виконання тематичних психомалюнків.

У процесі вивчення курсу за вибором «Психологія спілкування» пропонуються до використання наступні тестові методики:

- Тест для підлітків «Чи вмієте ви спілкуватися?».
- Тест для визначення особливостей поведінки в конфлікті (К.Томас).
- Соціометричні дослідження різних модифікацій.
- Тест на інтернет-залежність (К. Янг).
- Методика оцінки агресивності у відносинах (А. Ассінгер).
- Методика дослідження локусу контролю (Дж. Роттер).
- Тест на визначення рівня емоційної врівноваженості.
- Тест на визначення рівня самооцінки.
- Тест «Мотивація успіху та страх невдачі» (А. Реан).
- Тест емоційного інтелекту (Н. Холл).
- Методика діагностики рівня суб'єктивного контролю (Дж. Роттер).
- Особистісна шкала прояву тривоги (Дж. Тейлор).
- Торонтська шкала алекситимії.
- Методика діагностики показників і форм агресії А. Басса та А. Дарки.
- Методика Г. Айзенка EPQ.
- Тест для визначення мотивації досягнення (А. Мехрабіан) та інші.

Ефективною методикою рефлексивної діяльності здобувачів/здобувачок освіти під час вивчення курсу за вибором «Психологія спілкування» є психогімнастика, що відноситься до невербальних технік.

Основними функціями невербальних технік є зближення членів групи (учнів/учениць класу), взаємопізнання, зняття емоційної напруги, фізичних блоків тощо. Ці техніки є ефективним засобом оптимізації соціально-перцептивної сфери особистості здобувачів освіти, оскільки увага при виконанні вправ спрямовується на «мову тіла».

Позитивною якістю психогімнастики є емоційна забарвленість взаємодії учні/учениці та велика спонтанність, правдивість особистісних проявів.

Викладач курсу за вибором «Психологія спілкування» має підтримувати свободу способів самовираження здобувачів освіти, відповідно психогімнастика може мати характер спонтанної гри. Із почуттям свободи рухів пов'язана й свобода прояву емоцій та свобода внутрішнього світу дитини. Одна й та сама ситуація в психогімнастиці викликає різні, індивідуально неповторні реакції, кожна дитина поводиться відповідно до своїх особистісних властивостей.

Після «програвання» теми в психогімнастиці бажано, щоб учасники обмінювалися враженнями. Увагу слід зосередити на визначенні типових ліній поведінки, що характеризують особистість дитини. Особливо цікавими є ті тенденції поведінки, які дають про себе знати як на вербальному, так і на невербальному рівнях. Отриманий у процесі психогімнастики матеріал піддається обговоренню.

Є кілька способів використання психогімнастики у процесі вивчення курсу за вибором «Психологія спілкування». Деякі вправи можна використати з метою розслаблення й створення невимушеної, вільної від зайвого самоконтролю обстановки. Цьому сприятимуть такі вправи, як «Звернути на себе увагу», «Людина та її тінь», «Настрій», «Автопортрет» та ін. Психогімнастику можна застосовувати ще й тоді, коли необхідно прояснити взаємовідносини в класі, або ж коли в класі є небезпека домінування дезінтеграційних процесів. Можна запропонувати «виразити почуття» (невербально) тому з учнів, хто був «центром» емоційно напруженої ситуації. Це, як правило, психологічно допомагає дитині й чіткіше вимальовує психологічну обстановку в класі та сутність емоційного сприймання дітьми один одного.

Виконання психогімнастичних вправ здійснюється різними шляхами: можна дати тему одному учневі/учениці, а він/вона реалізує її самостійно або з чиеюсь допомогою. Тема може стосуватися цілої групи або ж окремих її членів.

Опишемо кілька психогімнастичних вправ.

1. *Подолання труднощів*. Учні класу по черзі зображають, як вони переборюють труднощі шкільного життя, які фігурально можна представити за допомогою ящика чи іншого предмета на вузькій стежці. Накреслюється стежка, якою йде дитина до певної мети й натикається на перепону. Група (клас) спостерігає, як кожен долає перепону.

2. *Заборонений плід*. Діти по черзі показують, як вони будуть поводити себе в ситуації, коли їхні бажання не збігаються із зовнішніми нормами поведінки. Роль «забороненого плоду» може бути надана будь-якому предметові, що якимось приваблює. «Заборонений плід» кладеться на стілець, що стоїть у центрі приміщення. Учень/учениця повинні підійти до стільця й вирішити, що він/вона зроблять із «забороненим плодом».

3. *«Скульптор»*. Діти роблять своє тіло «пластичним», наче глина, яка піддається ліпленню. Зміст «ліплення» може бути різним. Можна зобразити учня «на початку навчального року і зараз», або – «його минуле і майбутнє», «його внутрішній конфлікт» тощо.

4. *Мій клас*. При виконанні даної вправи можна змодельювати динаміку групового процесу у відповідності з розвитком емоційної близькості різних учнів класу.

Тематика психогімнастичних та пантомімічних вправ може бути такою:

1. Йти до школи, йти зі школи.
2. Вручити подарунки, які принесуть радість даній людині.
3. Мотивований біг («біжу в магазин», «біжу від грози» та ін.).
4. Привернути до себе увагу групи.
5. Людина та її тінь (виконується в парі).
6. Настрій.
7. Показати психологічний портрет значущих людей у житті.
8. Йти назустріч вітрові.
9. Йти до бажаної мети.
10. Йти так, щоб кого-небудь не розбудити.
11. Передати пантомімою конфлікт, згоду, незрозуміння та ін.
12. Біг: назад – так, щоб не впасти; вперед – так, щоб не наскочити на інших.
13. Зустріч з товаришем чи подругою, яких давно не бачили.
14. Рукостискання по колу.
15. Дограти дію, яку розпочинає інша дитина.
16. Передати почуття по колу: що передали, що повернулося.
17. Людина – дзеркало.
18. Рух зі зміною темпу (ритму).
19. Скульптор – глина.
20. Виправдати позу.
21. Із заплющеними очима сісти на стілець.
22. Впізнати учня по волоссю, по руках.
23. Показати своє ставлення до інших у класі.
24. Показати іншим, чому вони симпатичні чи несимпатичні.
25. «Безлюдний острів»: уяви, що всі опинилися на безлюдному острові. Що ти робив би?
26. Якою твариною ти хотів би бути?
27. Бал-маскарад.
28. Що ти робив би, якби був добрим чи злим чарівником?

Тематичні психомалюнки під час вивчення курсу за вибором «Психологія спілкування» можуть застосовуватись у різних варіантах, а саме: сюжетний малюнок (відображення запропонованого вчителем сюжету); малюнок, який допомагає простежити

динаміку групового процесу («Клас сьогодні», «Я і клас»); колективний малюнок, у створенні якого беруть участь всі учні/учениці класу і який сприяє підвищенню його згуртованості, наприклад, узагальнений портрет когось з учасників навчання; комплекс тематичних психомалюнків, який може складатися з наступних тем:

- ❖ Неіснуюча тварина.
- ❖ Людина, яку я люблю.
- ❖ Людина, яку я не люблю.
- ❖ Людина, яку я поважаю.
- ❖ Я – реальне, Я – ідеальне.
- ❖ Як мене бачать люди, як я бачу сам себе.
- ❖ Мій звичайний день.
- ❖ Мої бажання.
- ❖ Конфлікт.
- ❖ Моя мрія.
- ❖ Моє майбутнє.
- ❖ Сприймання щастя.

Тематика психомалюнків побудована не довільно, а таким чином, щоб допомогти здобувачам освіти рефлексувати різноманітні аспекти психіки, пов'язані зі сферою спілкування з іншими людьми. Суб'єктивне психологічне значення, яким наповнюється для автора кожна тема, пропонується відобразити на папері, використовуючи для цього не лише форму, а й колір. В інструкції до виконання психомалюнків наголошується, що під час малювання слід уникати самокритики, самоконтролю і намагатися адекватно передати психологічне самовідчуття, яке виникає під впливом теми малюнка. Художня недосконалість малюнків у даному випадку не береться до уваги, а їх цінність полягає в тому, що вони відображають індивідуально-неповторні психологічні особливості здобувачів освіти.

Рольова гра в процесі вивчення курсу за вибором «Психологія спілкування» має розгортатися в дії без попередніх конкретних настанов стосовно її сюжету. Мінімізація інформації про те, «що робити», дає змогу учасникам гри (здобувачам освіти) діяти творчо у відповідності з внутрішніми програмами їхньої психіки. Важливе значення для діагностики психологічних особливостей учнів/учениць має те, як саме в умовах повної свободи вони структурують рольову ситуацію. Використання методу розігрування рольових ситуацій дозволяє спостерігати за здобувачами освіти не лише в міжособистісних взаєминах, а й у процесі виконання певної соціальної ролі. Відтак, матеріал рольової гри є надійною основою висновків щодо особистісних властивостей здобувачів освіти та їх впливу на процес спілкування з іншими людьми.

Оскільки запропонований курс є вибіркоким освітнім компонентом, **рішення про необхідність оцінювання (або не оцінювання) досягнутих учнями результатів приймає педагогічна рада закладу освіти.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт профільної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text>
2. Корнєв М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія: Підручник. Київ: Либідь, 1995. 304 с.
3. Москаленко В.В. Соціальна психологія: Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.
4. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник. Київ: Либідь, 2001. 438 с.
5. Психологічні тести для дітей. URL: <https://bibliokid.if.ua/piznavay/piznay-sebe-psykhologichni-testy-dlya-ditey.html>
6. Яценко Т.С. Основи групової психокорекції. Київ: Либідь, 1996. 458 с.

ПСИХОЛОГІЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Навчальна програма вибіркового освітнього компонента (курсу за вибором) для всіх профілів профільної середньої освіти

Розробник: Руденко Ілона Миколаївна, доцент кафедри психології комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук

ВСТУПНА ЧАСТИНА

В сучасних умовах проблема розвитку емоційного інтелекту особистості є надто актуальною для українського суспільства, оскільки емоційний інтелект є ключовим елементом успішної соціальної взаємодії та психологічного благополуччя людини. Особистість, якій притаманний високий рівень емоційного інтелекту, добре розуміє свої емоції і почуття інших людей, може ефективно керувати своєю емоційною сферою, а тому легше досягає своїх цілей у суспільній взаємодії з оточуючими. Для здобувачів/здобувачок профільної середньої освіти, які незабаром увійдуть у доросле самостійне життя, розвиток емоційного інтелекту є особливо важливим, оскільки усвідомлення власних емоцій та вміння розрізняти емоції інших, розуміння власних почуттів і почуттів інших людей, здатність до діалогу і самоконтролю сприятиме їхній успішній самореалізації у різних суспільних і соціальних групах людей.

Навчальна програма вибіркового освітнього компонента «Психологія емоційного інтелекту» розроблена з урахуванням основних положень Концепції профільної освіти, Державного стандарту профільної середньої освіти та у відповідності до вимог Типової освітньої програми для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням.

В основу курсу «Психологія емоційного інтелекту» покладено сучасні наукові уявлення про емоційний інтелект, у яких інтегруються класичні моделі та новітні дослідження у сфері науки та соціальної психології. Емоційний інтелект розглядається як багатокомпонентний конструкт, що охоплює чотири ключові сфери компетентності: самосвідомість, саморегуляція, соціальна свідомість, управління стосунками. Концепція курсу полягає у послідовному дослідженні кожної з цих сфер, надаючи учням теоретичні знання та практичні інструменти для їх розвитку.

Мета курсу – формування та розвиток емоційної компетентності учнів як основи для їхнього особистісного зростання, успішної соціальної адаптації, ефективною міжособистісної взаємодії, підвищення академічної успішності та загального психологічного благополуччя у сучасному світі.

Завданнями курсу є формування в учнівства ключових, наскрізних та інших важливих психосоціальних компетентностей:

- ❖ поглиблення знань щодо понять «емоційний інтелект», «емоції», «емоційна самосвідомість», «емоційна саморегуляція», «резильентність», «когнітивна та емоційна емпатія», «активне слухання»; розуміння відмінностей між емоціями, почуттями та настроєм; аналіз зв'язку між думками, емоціями та поведінкою;

- ❖ розкриття значення емоційного інтелекту для успіху в навчанні, стосунках та майбутній кар'єрі; аналіз впливу емоційного інтелекту на здоров'я та благополуччя людини;

- ❖ підвищення психологічної грамотності щодо розуміння стратегій керування складними емоціями (гнівом, тривогою, смутком, розчаруванням), вивчення технік самозаспокоєння та релаксації;

- ❖ формування у здобувачів освіти здатності розпізнавати та ідентифікувати власні емоції, розуміти їхні причини, фізіологічні прояви та вплив на думки, настрій та поведінку (компонент самосвідомості);

❖ розвиток умінь керувати своїми емоційними станами, адаптивно реагувати на стресові ситуації, проживати негативні емоції конструктивними способами, формувати навички самоконтролю та емоційної регуляції (компонент саморегуляції);

❖ набуття здатності розпізнавати та розуміти емоційний стан інших людей (вербальні та невербальні сигнали), розвиток емпатії, толерантності та поваги до емоційного різноманіття; формування розуміння соціальних норм та очікувань у контексті вираження емоцій (компонент соціальної свідомості);

❖ формування умінь ефективно взаємодіяти з однолітками та дорослими на основі емоційного розуміння; розвиток навичок конструктивного спілкування, активного слухання, асертивності та мирного вирішення конфліктів (компонент управління стосунками);

❖ опанування практичних технік та стратегій застосування емоційного інтелекту для підвищення особистої ефективності, зокрема в навчальній діяльності (мотивація, концентрація, подолання труднощів), у прийнятті виважених рішень та плануванні майбутнього;

❖ сприяння формуванню адекватної самооцінки, підвищенню психологічної стійкості та розвитку навичок турботи про власне ментальне здоров'я;

❖ розвиток в учнів/учениць усвідомленого ставлення до власного емоційного світу та емоцій інших людей, розвиток інтересу до самопізнання та самовдосконалення у сфері емоційної компетентності; формування ціннісних орієнтирів щодо емоційного благополуччя себе та інших у суспільстві.

Реалізація курсу за вибором базується на **педагогічних та психологічних принципах**, спрямованих на максимальну ефективність навчання та залученість учнів:

➤ **принцип діяльнісного підходу.** Курс передбачає мінімум лекційного матеріалу і максимум інтерактивних вправ, дискусій, рольових ігор, аналізу кейсів, рефлексивних практик;

➤ **принцип особистісно орієнтованого навчання.** Курс враховує індивідуальні особливості, досвід та потреби учнів, заохочуючи їх до самопізнання та самовдосконалення;

➤ **принцип актуальності та життєвої значущості.** Матеріал курсу максимально пов'язаний з реальним життям підлітків: їхніми стосунками з однолітками та дорослими, навчальними викликами, планами на майбутнє, досвідом переживання успіхів та невдач;

➤ **принцип створення безпечного простору.** Курс спрямовано на створення підтримуючої, недискримінаційної атмосфери, де кожен учень почувається в безпеці виражати свої почуття та думки;

➤ **принцип позитивної психології.** Матеріал курсу спрямований на розвитку сильних сторін учня, екологічному проживанні емоцій, формуванні життєстійкості;

➤ **принцип рефлексії.** Курс включає вправи на саморефлексію, аналіз власних реакцій та поведінки, що сприяє глибшому розумінню себе.

Завдяки концепції та принципам, курс «Психологія емоційного інтелекту» є потужним інструментом розвитку особистості учнів, набуттю соціальних та психологічних компетентностей, сприятливих для соціалізації та самореалізації.

Структура програми. Програма курсу розрахована на 35 годин (1 година на тиждень).

Тематичний розподіл навчального змісту складається з таких п'яти розділів:

❖ Розділ I. Вступ до світу емоцій: що таке емоційний інтелект і чому він важливий?

❖ Розділ II. Самоусвідомлення емоцій: розумію себе.

❖ Розділ III. Саморегуляція емоційних станів: керую собою.

❖ Розділ IV. Соціальна свідомість та емпатія: розумію інших.

❖ Розділ V. Емоційний інтелект у стосунках та житті: взаємодію зі світом.

Особливості організації освітнього процесу висвітлено у прикінцевій частині програми, де розкрито стратегію, методичні підходи до спільної діяльності вчителя й

здобувачів освіти щодо досягнення очікуваних результатів навчання; окреслено методи й технології навчання, запропоновано орієнтовні ресурси, необхідні для досягнення мети.

ОСНОВНА ЧАСТИНА
Загальний обсяг 35 годин (1 година на тиждень)

Кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст курсу	Види навчальної діяльності
7	Розділ I. Вступ до світу емоцій: що таке емоційний інтелект і чому він важливий?		
	Бере на себе відповідальність за збереження, формування і розвиток власного здоров'я, безпеки, добробуту та здоров'я, безпеки і добробуту інших осіб на основі особистих і суспільно-державних (національних) цінностей [12 СЗО 1.1.1]	Що таке емоції? (Визначення, функції, види емоцій). Відмінність між емоціями, почуттями та настроєм. Історія поняття «емоційний інтелект». Моделі емоційного інтелекту. Значення емоційного інтелекту для успіху в навчанні, стосунках та майбутній кар'єрі. Як емоційний інтелект впливає на наше здоров'я та благополуччя. Міфи про емоції та емоційний інтелект.	Бесіди/дискусії. Вправи-активізації. Мозковий штурм. Обговорення анімації або фрагменти фільмів. Рефлексивні вправи.
7	Розділ II. Самоусвідомлення емоцій: розумію себе		
	Бере на себе відповідальність за збереження, формування і розвиток власного здоров'я, безпеки, добробуту та здоров'я, безпеки і добробуту інших осіб на основі особистих і суспільно-державних (національних) цінностей [12 СЗО 1.1.1]; застосовує техніки самопомоги в кризових і стресових ситуаціях [12 СЗО 1.3.1-3]; ідентифікує способи запобігання виникненню конфліктних ситуацій і вирішення їх самостійно та у взаємодії з іншими особами [12 СЗО 1.3.2-1].	Емоційна самосвідомість: ключ до розуміння себе. Як розпізнавати свої емоції: тілесні сигнали, думки, поведінка. Називаємо емоції: розширення емоційного словника. Аналіз причин виникнення емоцій: «Що я зараз відчуваю і чому?». Зв'язок між думками, емоціями та поведінкою. Прийняття своїх емоцій: важливість проживання, а не подавлення. Ведення «Щоденника емоцій» як інструмента самопізнання.	Рефлексивні вправи. Створення візуальної карти. Робота з «Колесом емоцій». Ведення щоденника емоцій. Практика усвідомленості (міні-медитації, дихальні вправи). Групові обговорення.

7	Розділ III. Саморегуляція емоційних станів: керую собою		
	<p>Бере на себе відповідальність за збереження, формування і розвиток власного здоров'я, безпеки, добробуту та здоров'я, безпеки і добробуту інших осіб на основі особистих і суспільно-державних (національних) цінностей [12 СЗО 1.1.1];</p> <p>застосовує техніки самопомоги в кризових і стресових ситуаціях [12 СЗО 1.3.1-3];</p> <p>ідентифікує способи запобігання виникненню конфліктних ситуацій і вирішення їх самостійно та у взаємодії з іншими особами [12 СЗО 1.3.2-1].</p>	<p>Емоційна саморегуляція: як керувати емоціями, а не дозволяти їм керувати тобою.</p> <p>Стратегії управління складними емоціями (гнів, тривога, смуток, розчарування).</p> <p>Розвиток імпульсного контролю.</p> <p>Техніки самозаспокоєння та релаксації.</p> <p>Управління стресом: визначення джерел стресу та ефективні способи подолання.</p> <p>Розвиток стійкості (резильєнтності) до життєвих труднощів.</p> <p>Використання позитивних емоцій для досягнення цілей.</p>	<p>Рефлексивні вправи.</p> <p>Дихальні техніки.</p> <p>Вправа «Перефреймінг».</p> <p>Мозковий штурм.</p> <p>Створення списку здорових копінг-стратегій.</p> <p>Рольові ігри.</p> <p>Розробка індивідуального плану керування стресом.</p> <p>Аналіз кейсів.</p>
7	Розділ IV. Соціальна свідомість та емпатія: розумію інших		
	<p>Бере на себе відповідальність за збереження, формування і розвиток власного здоров'я, безпеки, добробуту та здоров'я, безпеки і добробуту інших осіб на основі особистих і суспільно-державних (національних) цінностей [12 СЗО 1.1.1];</p> <p>ідентифікує способи запобігання виникненню конфліктних ситуацій і вирішення їх самостійно та у взаємодії з іншими особами [12 СЗО 1.3.2-1].</p>	<p>Соціальна свідомість: розуміння емоцій та потреб інших людей.</p> <p>Що таке емпатія? (когнітивна та емоційна емпатія).</p> <p>Як «читати» емоції інших: невербальні сигнали (міміка, жести, інтонація).</p> <p>Розуміння перспективи іншої людини.</p> <p>Стереотипи та упередження, що заважають розумінню інших.</p> <p>Активне слухання як інструмент соціальної свідомості.</p> <p>Повага до емоційних відмінностей.</p>	<p>Обговорення анімації або фрагменти фільмів.</p> <p>Рефлексивні вправи.</p> <p>Рольова гра.</p> <p>Групове обговорення.</p> <p>Аналіз кейсів.</p> <p>Аналіз літературних персонажів або героїв фільмів.</p> <p>Невербальна вправа на довіру.</p> <p>Дискусії.</p>
7	Розділ V. Емоційний інтелект у стосунках та житті: взаємодію зі світом		
	<p>Бере на себе відповідальність за збереження, формування і розвиток власного здоров'я, безпеки, добробуту та здоров'я, безпеки і</p>	<p>Управління стосунками: побудова гармонійної взаємодії.</p> <p>Емоційний інтелект у спілкуванні: як виражати</p>	<p>Вправи на розвиток навичок асертивності.</p> <p>Рольові ігри.</p>

	<p>добробуту інших осіб на основі особистих і суспільно-державних (національних) цінностей [12 СЗО 1.1.1];</p> <p>ідентифікує способи запобігання виникненню конфліктних ситуацій і вирішення їх самостійно та у взаємодії з іншими особами [12 СЗО 1.3.2-1];</p> <p>оцінює ризики і надає допомогу іншим особам у запобіганні та вирішенні конфліктних ситуацій [12 СЗО 1.3.2-2].</p>	<p>свої емоції та потреби асертивно.</p> <p>Вирішення конфліктів: конструктивні стратегії взаємодії в конфліктних ситуаціях.</p> <p>Емоційний інтелект у командній роботі та лідерстві.</p> <p>Роль емоційного інтелекту у прийнятті важливих рішень.</p> <p>Застосування емоційного інтелекту в навчанні та підготовці до майбутньої професії.</p> <p>Емоційний інтелект як інструмент для досягнення особистого щастя та благополуччя. Планування подальшого розвитку емоційного інтелекту.</p>	<p>Вправи 3</p> <p>вирішення конфліктів.</p> <p>Групові проекти.</p> <p>Дискусії.</p> <p>Створення індивідуального плану подальшого розвитку емоційного інтелекту.</p> <p>Підсумкова рефлексія. Групові обговорення.</p>
--	--	---	--

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Програма ґрунтується на компетентнісному та діяльнісному підходах, тому зміст курсу за вибором «Психологія емоційного інтелекту» має опановуватися учнівством в активній формі, через різні види діяльності. Пропонуємо розглянути зміст кожного розділу та конкретні види навчальної діяльності більш детально та описово.

Розділ I. Вступ до світу емоцій: що таке емоційний інтелект і чому він важливий

У даному розділі важливо звернути увагу учнів/учениць на поняття «емоцій» як складних психофізіологічних процесів, які виникають у відповідь на значущі події чи ситуації, як зовнішні, так і внутрішні. Емоції проявляються у змінах тіла (наприклад, прискорене серцебиття), думок, поведінки та суб'єктивних відчуттів. Основні функції емоцій: оцінювальна (сигнальна) функція; мобілізуюча (мотивуюча) функція; комунікативна функція; регулююча функція. Види емоцій: базові (фундаментальні) емоції та складні (комплексні) емоції. Відмінність між емоціями, почуттями та настроєм. Ці терміни часто використовуються як синоніми, але в психології вони мають важливі відмінності. Розуміння цих відмінностей є першим кроком до розвитку емоційного інтелекту, адже дозволяє більш точно і усвідомлено ідентифікувати власний внутрішній стан та стан інших людей.

Історія поняття «емоційний інтелект». Термін став популярним наприкінці 20-го століття, однак ідеї, які лежать в його основі, мають значно давніше коріння в психології. Важливо пригадати американського психолога Едварда Торндайка, який ввів поняття «соціального інтелекту»; Девіда Векслера, творця відомих тестів на IQ; науковця Вейна Пейна, який започаткував термін «емоційний інтелект»; американських психологів Пітера Саловея та Джона Меєра, які ввели концепцію «емоційного інтелекту» як наукового конструкту; американського психолога та наукового журналіста Денієла Гоулмана, який переклав наукові ідеї на доступну мову в книзі «Емоційний інтелект: чому він може значити більше, ніж IQ».

Моделі емоційного інтелекту. Модель здібностей Пітера Саловея та Джона Меєра: вона розглядає емоційний інтелект як чисту інтелектуальну здатність, подібну до когнітивного інтелекту (IQ). Модель зосереджена на чотирьох взаємопов'язаних навичках або «гілках»: сприйняття та вираження емоцій; використання емоцій для полегшення мислення; розуміння

емоцій; керування емоціями. Змішана модель Деніела Гоулмана: вона є найбільш популярною, особливо у практичному застосуванні (в освіті, бізнесі). Модель розглядає емоційний інтелект як широкий набір компетентностей та навичок, що поєднують як когнітивні (пізнавальні), так і особистісні риси, в ній виділено п'ять ключових компонентів: самосвідомість; саморегуляція; мотивація; емпатія; соціальні навички (керування стосунками). Модель рис Костянтина Петрідеса: вона відрізняється від попередніх тим, що розглядає емоційний інтелект як результат емоційного самосприйняття, тобто того, як людина оцінює свої власні емоційні здібності та схильності у контексті своєї особистості. Вона вимірюється за допомогою анкет самозвіту, де люди оцінюють, наскільки вони вважають себе емоційно компетентними.

Значення емоційного інтелекту для успіху в навчанні, стосунках та майбутній кар'єрі, а також його особливості впливу на здоров'я та благополуччя. Поширені уявлення про емоції та емоційний інтелект, які є міфами: емоції – це ознака слабкості або нераціональності; деякі емоції «хороші», а деякі «погані»; емоційний інтелект – це те саме, що означає бути «добрим» або «чутливим»; емоційний інтелект – це вроджена якість, яку не розвивається; люди з високим емоційним інтелектом ніколи не відчувають негативних емоцій.

Конкретні види навчальної діяльності для опанування змісту розділу: вступна бесіда/дискусія: «Що ми знаємо про емоції?», «Які емоції ми відчуваємо щодня?», «Чи можна керувати емоціями?». Вправа-активізація: «Емоційний барометр класу». Мозковий штурм: «Де в житті потрібні емоції?», «Навіщо нам розуміти інших?». Обговорення анімації або фрагменти фільмів, що ілюструють різні емоції та ситуації їх прояву. Вправа «Асоціації до слова емоційний інтелект'»: створення «хмари слів».

Розділ II. Самоусвідомлення емоцій: розумію себе

У даному розділі важливо звернути увагу учнів/учениць на поняття «емоційна самосвідомість» як фундаментальний компонент емоційного інтелекту, який дає можливість приймати ефективні рішення; керувати поведінкою; будувати гармонійні стосунки; досягати цілей; розпізнавати емоції. Особливості прояву емоцій на трьох основних рівнях, які взаємопов'язані: тілесні сигнали (фізіологічні відчуття), думки, поведінка. Фізичні відчуття є прямими підказками про емоційний стан: прискорене серцебиття, пітливість, напруга м'язів (свідчать про страх, тривогу, гнів або сильне хвилювання); «метелики в животі», легкість у грудях (можуть супроводжувати радість, закоханість, передчуття чогось приємного); стиснуті щелепи, напруга в плечах (типові прояви гніву, роздратування, стресу); ком у горлі, відчуття порожнечі в шлунку (можуть вказувати на смуток, розчарування, образу); розслаблення м'язів, рівне дихання (ознаки спокою, задоволення, впевненості); зміни температури тіла (жар або холод), рум'янець/блідість (можуть супроводжувати різні сильні емоції). Емоції тісно пов'язані з думками. Емоції можуть формувати думки, а думки — посилювати або змінювати емоції. Емоції безпосередньо впливають на дії та поведінку в ситуації та взаємодію з оточуючими. Важливо розвивати в учнів/учениць здатність помічати та аналізувати ці три рівні – тілесні відчуття, думки та поведінку.

Розширення емоційного словника, дозволить краще розуміти власний внутрішній світ й ефективніше ним керувати через розвиток здібностей: точність розуміння, контроль емоції, ефективна комунікація з іншими, зменшення імпульсивності емоції. Вивчати список емоцій за допомогою спеціальних «колес емоцій» (Роберта Плутчика) або списків емоційних слів, практикувати щоденну рефлексію за допомогою «щоденника емоцій», обговорювати персонажів фільмів, книг.

Аналізувати причини виникнення емоцій, оскільки справжнє самоусвідомлення передбачає розуміння, чому відчувається певна емоція. Це дозволяє знайти основу проблеми або джерело задоволення та діяти відповідно. Регулярний аналіз «Що я відчуваю і чому?» перетворює емоції з незрозумілих імпульсів на цінні джерела інформації. Допомогати учням зрозуміти власні тригери (що саме викликає сильні емоції), виявити глибинні потреби та цінності, уникнути повторення небажаних емоційних станів.

Особливо важливою складовою психічного благополуччя є прийняття власних емоцій: важливість їх проживання, а не подавлення або ігнорування. Наслідки подавлення, ігнорування емоцій: накопичення і вибух; психосоматичні проблеми; відчуженість від себе; проблеми у стосунках; втрата здатності відчувати радість. Прийняття емоцій включає усвідомлення, дозвіл відчувати без засудження себе, самоспостереження за тілесними проявами, екологічне/конструктивне вираження емоцій (розмова з близькою людиною, фізична активність, творчість, плач, ведення щоденника), здатність відпустити.

Прийняття емоцій – це про внутрішню згоду з тим, що людина відчуває, без спроб негайно змінити чи засудити цей стан. Це крок до емоційної свободи та психологічної стійкості. Одним з найефективніших інструментів для розвитку емоційної самосвідомості є ведення «Щоденника емоцій». Це не звичайний особистий щоденник, а спеціально структурований щодо емоційних переживань.

Конкретні види навчальної діяльності для опанування змісту розділу: рефлексивні вправи: «Мої емоції за останню добу/тиждень», «Ситуація, коли я яскраво відчував (ла)...», «Аналіз емоцій героя літературного твору». Вправа «Карта емоцій»: створення візуальної карти різних емоцій та їх відтінків. Робота з «Колесом емоцій» Роберта Плутчика: навчання розрізняти базові та складні емоції. Ведення щоденника емоцій (за бажанням): запис своїх емоцій, ситуацій, що їх викликали, та реакцій. Вправа «Мій емоційний слід»: аналіз типових емоційних реакцій на певні стимули/ситуації. Практика усвідомленості (міні-медитації або дихальні вправи): навчання помічати свої емоції «тут і зараз». Групові обговорення: обмін досвідом щодо розпізнавання власних емоцій (за умови створення безпечної атмосфери).

Розділ III. Саморегуляція емоційних станів: керую собою

У даному розділі важливо звернути увагу учнів/учениць на поняття «емоційна саморегуляція», це здатність свідомо впливати на свої емоції, керувати ними та адаптувати їх до ситуації. Це означає усвідомлювати емоції та обирати здорову й ефективну реакцію. Це вміння зберігати спокій під тиском, повертатися до рівноваги після розладу та діяти відповідно до своїх цінностей, навіть коли емоції стають некерованими. Стратегії керування складними емоціями (гнів, тривога, смуток, розчарування), які допомагають емоцію проживати та трансформувати: «Тайм-аут» (Пауза), фізична активність, «Я-повідомлення», перефокусування уваги, дихальні вправи, «заземлення», планування, обмеження думок, виговоритися, творчість, фокус на самодопомозі, перегляд ситуації. Розвиток імпульсного контролю як здатність зупинитися і подумати, перш ніж діяти, уникнути імпульсивних, необдуманих дій. Розвинений імпульсний контроль дозволяє зробити паузу, екологічно прожити емоцію, а потім свідомо обрати ефективну реакцію. Розвиток імпульсного контролю відбувається за рахунок технік: «пауза на вдих», «Стоп!», «Відстрочка реакції», «Відволікання». Техніки самозаспокоєння та релаксації, що допомагають знизити рівень стресу, тривоги та повернути тіло й розум у стан рівноваги: глибоке діафрагмальне дихання, прогресивна м'язова релаксація, медитація усвідомленості, візуалізація.

Визначення джерел стресу та ефективні способи подолання. Аналіз видів стресу: позитивного (еустрес, що мобілізує до дії), негативний (дистрес, який виснажує, якщо триває довго). Керування стресом полягає у його усвідомленні та активному подоланні. Визначення джерел стресу (стресорів): зовнішні (навчальні навантаження, іспити, конфлікти з друзями/батьками, невизначене майбутнє, соціальний тиск, новини, надмірне використання гаджетів); внутрішні (нереалістичні очікування від себе, перфекціонізм, низька самооцінка, негативні думки, невміння сказати «ні», страх невдачі). Ефективні способи подолання стресу. Стратегії, спрямовані на вирішення проблеми: планування (складання чіткого плану дій для вирішення проблеми, що викликає стрес); пошук інформації (отримання додаткових знань для кращого розуміння ситуації та можливих шляхів її вирішення); зміна ситуації (якщо можливо, усунення або мінімізація джерела стресу). Стратегії, спрямовані на емоції: релаксаційні техніки (глибоке дихання, медитація, йога, прогулянки на свіжому повітрі); фізична активність (регулярні заняття спортом, танці – чудовий спосіб «випустити пару» та знизити

рівень стресових гормонів); соціальна підтримка (спілкування з друзями, родиною, вчителями, які можуть вислухати та підтримати); позитивне переосмислення (спроба подивитися на ситуацію під іншим кутом, знайти в ній уроки чи можливості для зростання); достатній сон та здорове харчування, хобі та відпочинок.

Розвиток стійкості (резильєнтності) до життєвих труднощів, це здатність долати труднощі, вміння відновлюватися після них, адаптуватися до змін і навіть зростати після негативного досвіду. Це не відсутність проблем чи емоційного болю, а вміння ефективно з ними справлятися та напрацьовувати психічну стійкість.

Конкретні види навчальної діяльності для опанування змісту розділу: вправа «Стоп-сигнал»: навчання розпізнавати перші ознаки сильних емоцій (наприклад, гніву чи тривоги) та робити паузу. Опанування дихальних технік: діафрагмальне дихання, дихання за квадратом тощо для швидкого заспокоєння. Вправа «Перефреймінг»: навчання змінювати сприйняття ситуації, щоб змінити емоційну реакцію. Мозковий штурм: «Що я можу зробити, коли мені сумно/все дратує/страшно?». Створення списку здорових копінг-стратегій. Рольові ігри: відпрацювання ситуацій, що вимагають самоконтролю (наприклад, відповідь на провокацію, виступ перед аудиторією). Розробка індивідуального «плану управління стресом». Аналіз кейсів: розбір ситуацій, коли герої (реальні чи вигадані) вдало чи невдало справилися зі своїми емоціями.

Розділ IV. Соціальна свідомість та емпатія: розумію інших

У даному розділі важливо звернути увагу учнів/учениць на поняття «соціальна свідомість», як здатність сприймати та розуміти почуття, думки та потреби інших людей у соціальних ситуаціях. Функційне навантаження: швидка адаптація у різних соціальних групах; ефективно спілкуватися; вміння будувати міцні зв'язки; емоційна чутливість інших людей. Емпатія — це ключова складова соціальної свідомості. Це здатність відчувати або розуміти те, що відчуває інша людина, навіть якщо людина не переживала подібного досвіду. Основні види емпатії: когнітивна емпатія (емпатія розуму); емоційна емпатія (емпатія серця). Когнітивна емпатія допомагає аналізувати ситуації, вирішувати проблеми та ефективно взаємодіяти, розуміючи мотивацію інших. Вона важлива в професійному спілкуванні та стратегічному плануванні. Емоційна емпатія дозволяє нам встановлювати глибокі, справжні зв'язки з людьми. Вона є основою для довіри, підтримки та співчуття.

Основні невербальні канали спілкування: невербальні сигнали (міміка, жести, інтонація). Значна частина інформації, особливо емоційної, передається невербально через міміку (вираз обличчя); жести та мову тіла (поза, рухи рук, простір); інтонація та тон голосу (паравербальні сигнали – висота, гучність, темп, паузи, крапління). Невербальні сигнали мають інтерпретуватися в комплексі та у контексті ситуації, сукупність сигналів дає можливість отримати повну інформацію про те, що відбувається.

Розуміння перспективи іншої людини — це здатність уявити, як виглядає світ з її точки зору. Це означає не просто розуміти її емоції (емпатія), а й усвідомлювати думки, переконання, цінності, досвід, які впливають на те, як людина сприймає і реагує на події. Результати розвитку розуміння перспективи іншої людини: запобігання конфліктам; ефективно розв'язання проблем; поглиблення стосунків; вплив та переконання. Розвиток розуміння перспективи відбувається через активне слухання; здатність «уявити себе на місці іншої людини»; визнання відмінностей; пошук спільного.

Стереотипи та упередження, що заважають розумінню інших, як ментальні «ярлики», які несвідомо накладаються на людей і викривлюють реальність та сприйняття особистості інших. Стереотипи часто формуються під впливом культури, медіа, виховання і не завжди ґрунтуються на особистому досвіді. Стереотипи та упередження заважають розумінню інших через блокування емпатії; спотворюють сприйняття; перешкоджають відкритому спілкуванню; створюють хибні очікування; ведуть до несправедливих суджень.

Подолати стереотипи та упередження допомагають усвідомлення, саморефлексія, активний пошук інформації, індивідуалізація.

Активне слухання як інструмент соціальної свідомості, свідоме, цілеспрямована діяльність, що вимагає концентрації та емоційної присутності. Це вміння: слухати не перебиваючи, зосереджуватися на словах та невербальних сигналах, виявляти інтерес та емпатію, уточнювати та перефразувати, задавати відкриті питання. Це допомагає краще розуміти співрозмовника, його перспективу, виявляти емпатію і уникати непорозуміння, зміцнюючи стосунки. Повага до емоційних відмінностей. Це означає визнання того, що люди можуть відчувати різні емоції в одних і тих самих ситуаціях, виражати їх по-різному і мати різні «тригери» та способи реагування. Повага до емоційних відмінностей сприяє уникненню осуду та критики; побудові довіри; створенню безпечного середовища; ефективній взаємодії. Активне слухання та повага до емоційних відмінностей є невід'ємними складовими зрілої соціальної свідомості, що дозволяють будувати глибокі та підтримуючі стосунки.

Розглянемо конкретні види навчальної діяльності для опанування змісту розділу: вправа «Детективи емоцій», перегляд фотографій чи відео без звуку, спроба визначити емоції людей за мімікою та жестами. Рольова гра «Подивись на світ моїми очима»: Учні міняються ролями або точками зору, щоб краще зрозуміти почуття іншого. Обговорення ситуацій: аналіз конфліктів чи непорозуміння з точки зору різних учасників. Вправа «Емпатичне слухання»: навчання слухати, щоб почути і зрозуміти почуття співрозмовника. Аналіз літературних персонажів або героїв фільмів: обговорення їхніх мотивів, почуттів, спроба зрозуміти, чому вони вчинили так, а не інакше. Вправа «Сліпий і поводитир»: розвиток довіри та вміння відчувати іншого. Дискусія: «Чи завжди потрібно погоджуватися з емоціями іншого, щоб його зрозуміти?».

Розділ V. Емоційний інтелект у стосунках та житті: взаємодію зі світом

У даному розділі важливо звернути увагу учнів на поняття «асертивність», як здатність окреслювати власні кордони, висловлювати свої думки, почуття та потреби, але при цьому з повагою до прав, почуттів та потреб іншої людини. Це золота середина між пасивністю (коли людина мовчить про свої емоції) та агресивністю (коли людина виражає емоції, порушуючи чужі кордони). Три стилі поведінки у спілкуванні: пасивна поведінка (наслідки, такі як накопичення негативних емоцій, зниження самооцінки, нерозуміння з боку інших); агресивна поведінка: (наслідки, такі як конфлікти, зіпсовані стосунки, відчуження, страх з боку інших), асертивна поведінка (наслідки, такі як розв'язання конфліктів, зміцнення стосунків, підвищення самооцінки, відчуття поваги).

Техніка «Я-повідомлення» є одним із ключових інструментів асертивного спілкування. «Я-повідомлення» допомагають висловити свої почуття та потреби, не перекладаючи провину на іншого. Формула «Я-повідомлення»: я відчуваю (конкретна емоція); коли ти (опис конкретної поведінки іншої людини, без оцінки); тому що (пояснення, як це впливає на мене/яка моя потреба не задовольняється); я б хотів/ла (що я хочу, щоб змінилося / що мені потрібно).

Конфлікти і конструктивні стратегії взаємодії в конфліктних ситуаціях. Конфлікти є невід'ємною частиною будь-яких стосунків, адже у людей різні думки, потреби та інтереси. Конструктивний конфлікт може бути можливістю для зростання, поглиблення розуміння та зміцнення стосунків. Причини конфліктів: різні потреби/бажання; непорозуміння; розбіжності у цінностях/переконаннях; фундаментальні відмінності у поглядах; обмежені ресурси; порушення кордонів. Конструктивні стратегії взаємодії в конфліктних ситуаціях: зберігати спокій і зробити паузу («Охолонути»); висловлюватися через «Я-повідомлення»; активно слухати іншу сторону; фокусуватися на проблемі, а не на особистості; шукайте спільні рішення (співпраця); визнати та поважати почуття співрозмовника; завершити домовленість. Вирішення конфліктів за допомогою цих стратегій перетворює складну ситуацію на цінний досвід, допомагає будувати міцні, довірливі та відкриті стосунки.

Емоційний інтелект у командній роботі та лідерстві. Емоційний інтелект є критично важливим для успішної співпраці та ефективного лідерства, оскільки обидві ці сфери вимагають тісної взаємодії з людьми. У командній роботі емоційний інтелект сприяє кращому

розумінню колег; ефективній комунікації; конструктивному вирішенню конфліктів; підвищенню мотивації та згуртованості, зміцнюючи командний дух. У лідерстві емоційний інтелект розвиває у лідера емпатію і сприяє розумінню потреб своєї команди; прийняттю виважених рішень; ефективному управлінню змінами; створенню позитивної атмосфери, здорового та продуктивного робочого середовища.

Емоційний інтелект відіграє критично важливу роль у процесі прийняття рішень, особливо складних, які мають значні наслідки за рахунок збереження балансу між емоціями та логікою. Емоційний інтелект не замінює логічне мислення, але доповнює його, роблячи рішення більш виваженими, ефективними та соціально відповідальними. Застосування емоційного інтелекту в навчанні дає можливість керувати мотивацією; знизити рівень стресу та тривоги; ефективно взаємодіяти; перетворювати проблеми в задачі та в цінний досвід. Головна цінність емоційного інтелекту полягає в його здатності покращити якість життя, зробивши людину більш щасливою та врівноваженою.

Розглянемо конкретні види навчальної діяльності для опанування змісту розділу: вправи на розвиток навичок асертивності: як висловлювати свою думку та почуття, не порушуючи кордонів іншого. Рольові ігри «Важкі розмови»: відпрацювання сценаріїв, що вимагають емоційного інтелекту (наприклад, прохання про допомогу, відмова, висловлення критики або подяки). Вправи з вирішення конфліктів: «Я-повідомлення», пошук компромісу, медіація (базові елементи). Групові проекти: виконання завдань, що вимагають ефективної командної взаємодії та врахування емоцій членів команди. Дискусія: «Як емоційний інтелект допомагає у навчанні?», «Як емоційний інтелект впливає на вибір майбутньої професії?». Вправа «Мій емоційний інтелект і мої цілі»: аналіз того, як розвиток ЕІ може допомогти досягти особистих та навчальних цілей. Створення індивідуального плану подальшого розвитку емоційного інтелекту. Підсумкова рефлексія: Обговорення того, що учні/учениці дізналися про себе та інших, як планують використовувати ці знання в житті.

Планування подальшого розвитку емоційного інтелекту – це безперервний процес, який триває протягом усього життя. Ключові кроки для планування подальшого розвитку емоційного інтелекту: саморефлексія та самоусвідомлення («Щоденник емоцій»; «Перевірка» емоцій; зворотний зв'язок); саморегуляція (регулярне використання технік релаксації, свідоме керування реакціями, пошук здорових способів вираження емоцій); соціальна свідомість та емпатія (активне слухання, спостереження за людьми); навички керування стосунками (асертивність, ефективна комунікація, співпраця); постійне навчання.

Оскільки запропонований курс є вибіркоким освітнім компонентом, **рішення про необхідність оцінювання (або не оцінювання) досягнутих учнями результатів приймає педагогічна рада закладу освіти.**

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ РЕСУРСІВ

1.Граючи, перемагаємо стрес. Ігри для дітей та дорослих: брошура. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). Київ 2015. 68с.

2.Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2019. 320с.

3. Дзюба Т. Арт-терапія в роботі з травматичним досвідом підлітків. *Редакційна колегія*, 2023. С.69. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=XwniH-IAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=XwniH-IAAAAJ:g5Ck-dwhA_QC

4.Діти та війна. Навчання технік зцілення: посібник. Львів: Видання КАРІТАС, 99с. URL: http://ipz.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/dity_fin_ispp-1.pdf (дата звернення 15.03.2025).

5.Діти переживають стресові події легко, якщо отримують правильну підтримку. Поради для батьків і вчителів від Тетяни Тимошенко. URL: <https://nus.org.ua/articles/dity-perezhyvayut-stresovi-podiyi-legko-yakshho-otrymuyut-pravylnu-pidtrymku-porady-dlya-batkiv-i-vchyteliv/> (дата звернення 25.02.2025).

6. Долаємо паніку. Відкрита зустріч з психологинєю Світланою Ройз для вчителів та батьків. Що важливо для дітей. Як пояснити дитині, що таке війна та чому вона почалася. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=g17n1KyXXh0> (дата звернення 05.03.2025).
7. Інформаційні матеріали на тему психологічної допомоги для дітей та дорослих в часі війни URL: <https://k-s.org.ua/coping-war/> (дата звернення 20.02.2025).
8. Калошин В. Підвищуємо емоційну стійкість. *Виховна робота в школі*. 2019. № 2. С. 28-32.
9. Кравченко Ю.А. Психологічний супровід школярів в умовах війни. Львів: Світ, 2023. 265с.
10. Лазаренко В. Психоедукація як ресурс для учнів під час війни. *Український психологічний журнал*. 2023.
11. Лазаренко Н.М., Петренко, Т.О. Психологічні наслідки воєнних дій для учасників освітнього процесу: аналітичний огляд. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Серія: Психологічні наук. 2023. С. 102-115.
12. Малєєва Н.М., Сухарєва Є.Ю. Травмоінформований підхід в освіті: методичні рекомендації. Київ: Український інститут розвитку освіти, 2023.
13. Матвієнко О.В. Забезпечення психологічного благополуччя в умовах кризових ситуацій. Харків: Основа, 2023. 312с.
14. Медіна Дж. Правила розвитку мозку дитини. Київ: Наш Формат, 2015.
15. Музичук О.О. Казка як засіб розвитку особистісних цінностей молодших школярів. *Проблеми сучасної психології*. 2012. № 17. С. 22-35.
16. Пиріг В.В. Освітній процес в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2022. Вип.7(117). С. 15-24.
17. Психологічна травма: як допомогти дитині. Методичний посібник для педагогів. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). Київ, 2015. 54с.
18. Психосоціальна підтримка в кризовій ситуації. Методичний посібник для педагогів. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). К., 2015. 76с.
19. Ройз С.А. Ресурсозбереження і ресурсонакопичення. *Англійська мова в початковій школі*. 2018. № 1. С. 12-15.
20. Ройз С. Як підтримати та заспокоїти дитину під час війни. URL: https://znayshov.com/News/Details/Yak_pidtrymaty_ta_zaspokoity_dytnu_pid_chas_viiny (дата звернення 25.03.2025).
21. Руденко І.М. Психологічні техніки емоційної саморегуляції для учасників освітнього процесу в умовах Нової української школи: посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2022. 57с.
22. Савченко Ю.Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. С. 12-16.
23. Техніки для зняття стресу. Психологічний центр «Без паніки». URL: <https://trevog-bolshe.net/blog/tehniky-stress> (дата звернення 18.03.2025).
24. Техніки заземлення. Центр розвитку особистості. URL: <https://fizis.net/psychologichna-gramotnist/tekhniky-zazemlennia/> (дата звернення 25.04.2025).
25. Ткаченко Г.В. Ментальне здоров'я учнів: міждисциплінарний підхід. Чернівці: Рута, 2023. 300с.
26. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Київ: Наш формат, 2022с.
27. Хозраткулова І. Арттерапевтична робота з тривожними підлітками під час воєнних дій в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 4 (137). С 144.
28. Шевченко С.В. Формування смисложиттєвих орієнтацій в умовах викликів війни: логотерапевтичний ракурс. *Психологія і суспільство*. 2023.
29. Шпетна Ю., Ямненко Г. Дихальні техніки як ресурс підтримки емоційного стану педагогів в умовах війни. *Психологія і особистість*. 2023. №1 (23). с. 105-112.

30.Що потрібно знати про майндфулнес у школі. URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-potribno-znaty-pro-majndfulness-u-shkoli/> (дата звернення 05.04.2025).

31.Якименко М. Арттерапія в екстремальних умовах: офлайн та онлайн робота для стабілізації та відновлення дітей та підлітків ВПО. Редакційна колегія, 2022. 126с.

38.Ямненко Г.В., Шпетна Ю.О. Практики тілесної стабілізації як ресурс збереження психічного здоров'я педагогів у кризовий період. *Збірник наукових праць «Психологія і особистість»*. №1(23). С. 115-123.

ГЕНДЕР-LAB: ДОСЛІДЖУЙ, ДІЙ, ЗМІНЮЙ

Навчальна програма вибіркового освітнього компонента (курсу за вибором) для всіх профілів профільної середньої освіти

Розробник: Крутенко Ольга Володимирівна, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Курс за вибором «Гендер-Lab: досліджуй, дій, змінюй» відповідає завданням державної освітньої політики України, спрямованої на формування демократичних цінностей, забезпечення прав людини та утвердження принципів гендерної рівності. Курс також корелює із завданнями, визначеними у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р), яка акцентує увагу на формуванні у старшокласників та старшокласниць цінностей гідності, свободи, рівності, верховенства права та здатності приймати відповідальні рішення.

У контексті реформування загальної середньої освіти відповідно до концепції Нової української школи (НУШ) цей курс виконує як освітню, так і соціокультурну функції. Його зміст забезпечує реалізацію вимог Державного стандарту профільної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 851), зокрема в частині формування громадянської та історичної освітньої галузі. Курс сприяє досягненню таких обов'язкових результатів навчання, як усвідомлення прав людини і свобод, їх цінності та невід'ємності; здатність протистояти дискримінації, дотримуватися принципів справедливості, рівності та поваги до гідності інших; розвиток громадянської самосвідомості, емпатії, соціальної відповідальності; здатність до конструктивного діалогу та розв'язання конфліктів у мирний спосіб.

Важливою складовою концептуального підґрунтя курсу є також такі нормативні документи, як «Національна стратегія у сфері прав людини» (схвалена Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021), яка містить зобов'язання України впроваджувати гендерну чутливість в освіті; Закон України «Про освіту» (стаття 6, 7, 12), що закріплює право на безпечне та інклюзивне освітнє середовище, вільне від дискримінації, а також інтеграцію принципів гендерної рівності; Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який визначає необхідність освітньої діяльності щодо протидії стереотипам і упередженням, а також «Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року» (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 року № 752-р.).

Курс «Гендер-Lab: досліджуй, дій, змінюй» також підтримує імплементацію міжнародних зобов'язань України, зокрема: Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW); Стамбульської конвенції (Ради Європи) щодо запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству, яку Україна ратифікувала у 2022 році; Цілей сталого розвитку ООН (ЦСР), зокрема ЦСР № 5 «Гендерна рівність» та ЦСР № 4 «Якісна освіта».

У системі загальної середньої освіти запропонований курс за вибором розширює можливості для особистісного самовизначення старшокласниць та старшокласників з урахуванням цінностей прав людини, справедливості, поваги до інакшості; формує гендерну компетентність як частину громадянської компетентності: вміння критично мислити, діяти відповідально та етично, протистояти дискримінаційним практикам; забезпечує інтеграцію принципів гендерної рівності в освіті, що відповідає стратегії Ради Європи та підходам UNESCO до освіти для сталого розвитку.

Таким чином, курс «Гендер-Lab: досліджуй, дій, змінюй» не лише доповнює зміст освітньої галузі, а й виконує профілактичну, правопросвітницьку та виховну функції, розвиваючи в учнівства повагу до прав і гідності інших, готовність діяти відповідально у різних соціальних ситуаціях, незалежно від статі, гендерної ідентичності чи культурного бекграунду.

***Метою курсу** «Гендер-Lab: досліджуй, дій, змінюй» є формування в учнів/учениць старших класів критичного розуміння понять статі, гендеру, рівності прав, соціальної справедливості, розвиток навичок рефлексії, емпатії та конструктивної взаємодії з урахуванням різноманіття ідентичностей у сучасному суспільстві; виховання поваги до людської гідності, утвердження принципів рівності та недискримінації як основи громадянської позиції, відповідального вибору та самореалізації в умовах демократичного суспільства.*

Ця мета повністю узгоджується з метою громадянської та історичної освітньої галузі, визначеною у Державному стандарті профільної середньої освіти, а саме: «розвиток особистості здобувачів освіти через критичне осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між світовими, загальноукраїнськими і локальними процесами; усвідомлення своєї належності до української нації як частини європейської спільноти, розуміння її цивілізаційного шляху та історичної ролі в контексті європейської і світової історії; усвідомлення важливості і цінності історичних знань для розвитку нації і держави; формування української національної та громадянської ідентичності, оборонної свідомості, громадянської стійкості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, незалежності і територіальної цілісності України, активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права, дотримання принципів гендерної рівності».

Водночас, курс відповідає цілям освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна», де передбачено: «розвиток особистості здобувача освіти, який здатний до гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії, самоусвідомлення, самозарадності, піклування про власну безпеку і здоров'я та безпеку і здоров'я інших людей, підприємливості та професійної зорієнтованості, спрямованих на забезпечення власного і суспільного добробуту, виявлення готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, незалежності і територіальної цілісності України».

Завдання курсу:

1. *Ознайомити* учнів/учениць з поняттям «гендер» як соціокультурним явищем, показати відмінності між поняттями «стать» і «гендер».

2. *Розвивати* навички критичного мислення для розпізнавання гендерних стереотипів, мови ворожнечі, прихованої дискримінації у повсякденному житті, освіті, медіа та рекламі.
3. *Формувати* правову обізнаність щодо гендерної рівності, прав людини, захисту від дискримінації, а також ознайомлення з українським та міжнародним законодавством (Конституція України, Закон «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», CEDAW, Стамбульська конвенція тощо).
4. *Сприяти* самопізнанню та особистісному самовизначенню учнів/учениць з урахуванням власних цінностей, уподобань, емоцій, стилю життя, меж особистої свободи та відповідальності.
5. *Розвивати* емпатію, толерантність, повагу до людської гідності та інакшості, включаючи різні гендерні ідентичності, особливості соціальних і культурних ролей.
6. *Формувати* навички безпечної поведінки, вміння протидіяти проявам дискримінації, насильства, цькування (булінгу), у тому числі з ознакою статі чи гендерної ідентичності.
7. *Навчати* мирному вирішенню конфліктів, практикам ненасильницької комунікації (NVC), роботі в команді, побудові рівноправних стосунків.

Основними *принципами* організації освітнього процесу при вивченні курсу «Гендер-Lab: досліджуй, дій, змінюй», відповідно до ст. 6 Закону України «Про освіту», є: людиноцентризм, науковість, інтегрованість, рівність і доступність освіти, безперервність освіти, академічна доброчесність.

Програма курсу «Гендер Lab: досліджуй, дій, змінюй» побудована на основі низки педагогічних, психологічних, соціокультурних та правових *принципів*, які забезпечують якісну реалізацію змісту, відповідного до вікових особливостей учнів, державних стандартів та сучасних викликів у сфері освіти, зокрема:

- принципу дитиноцентризму (особистісно орієнтованого підходу), який передбачає визнання учня/учениці як повноцінного суб'єкта освітнього процесу;
- принципу рівності та недискримінації, який базується на положеннях Конституції України (ст. 24), Закону України «Про освіту» (ст. 6, 7, 20), Законів «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про запобігання та протидію дискримінації в Україні»;
- принципу науковості й доказовості за рахунок того, що інформація, яка подається в курсі, базується на сучасних наукових дослідженнях у галузях соціології, психології, педагогіки, гендерних студій, права та медицини;
- принципу інтеграції (міжпредметності), оскільки гендерна тематика тісно пов'язана з багатьма навчальними дисциплінами – історією, громадянською освітою, біологією, літературою, правознавством, соціологією;
- принципу безпечного освітнього середовища, що забезпечується формуванням етичної та психологічної культури взаємодії, толерантності, емпатії, поваги до особистих меж інших;
- принцип партнерства, який передбачає побудову взаємодії між учителем і учнями як співтворців освітнього процесу. Учитель/вчителька виступає фасилітатором (а не джерелом «єдиної істини»), а учні/учениці – активними учасниками/учасницями дискусій, аналізу, рефлексії.

Структура курсу. Програма курсу загальною кількістю 17 годин (0,5 годин на тиждень) складається із вступу і 4 модулів:

- Модуль 1. Гендер у суспільстві і родині.
- Модуль 2. Гендер у мові, освіті та професійному виборі.
- Модуль 3. Гендерна безпека: розуміти, діяти, змінювати.
- Модуль 4. Фінальний крок: створюй, дій, змінюй.

Особливості організації освітнього процесу. Викладання курсу за вибором «Гендер-Lab: досліджуй, дій, змінюй» ґрунтується на діяльнісному та компетентнісному підходах, які орієнтовані на формування в учнівства критичного мислення, емпатії, соціальної активності та усвідомлення принципів рівності. Навчання здійснюється через аналіз реальних ситуацій, дискусії, інтерактивні вправи та проведення мінідосліджень, що сприяє глибшому розумінню гендерних питань у повсякденному житті та суспільному контексті.

Інтегрований характер курсу забезпечується поєднанням змістів соціальної та громадянської, мовної, мистецької й інших освітніх галузей. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє учнівству розглядати гендер як комплексне явище, що проявляється у культурі, мові, соціальних ролях, професіях та медіа.

Проектна діяльність є ключовою формою організації навчання. Старшокласник/старшокласниці працюють у командах над соціально важливими проектами, що спрямовані на виявлення та подолання гендерних стереотипів у школі, родині чи громаді. Це сприяє формуванню вмінь досліджувати, планувати дії, аргументовано висловлювати позицію та брати участь у соціальних змінах.

Навчальне середовище курсу передбачає створення простору довіри, відкритості та поваги до різноманітності думок і досвіду. Для цього використовуються інтерактивні онлайн-платформи, колективні онлайн-дошки, а також візуальні та текстові матеріали, адаптовані до вікових особливостей учнів/учениць.

Особлива увага приділяється індивідуалізації навчання. Курс містить завдання різного рівня складності, що дозволяє враховувати інтереси, здібності та темп навчання кожного учня та кожної учениці. Передбачено можливості для самостійної роботи, поглибленого вивчення тем, а також рефлексії щодо власного досвіду й цінностей.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Загальний обсяг –17 годин (0,5 годин на тиждень)

Кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального курсу	Види навчальної діяльності
1	Учень/учениця узагальнює та інтегрує різні трактування історичних подій, явищ і процесів, оцінки діяльності історичних осіб [12 ГЮ 4.3.1]; оцінює власну громадянську позицію [12 ГЮ 5.1.1]; виокремлює відповідно до змінюваних цілей інформацію з одного чи кількох джерел (зокрема текстів, медіатекстів) за тематикою обраного профілю або з художніх текстів, а також з неструктурованого мовлення для ефективної комунікації [12 МОВ 1.3.1-1]; пояснює особистісну і суспільну цінність налагодження і підтримки стосунків, співпраці на принципах рівності, довіри та взаємоповаги [12 СЗО 4.7.1-1]	Вступ. Що таке гендер? Відмінність між біологічною статтю та гендером. Історичні та культурні уявлення про «жіноче» і «чоловіче». Формування гендерної ідентичності в соціумі	Мозковий штурм Вікторина «Інфографіка Інтерактив Флеш-інтерв'ю

4	Модуль 1. Гендер у суспільстві і родині.		
1	<p>Учень/учениця критично аналізує причини різних інтерпретацій історичної та суспільної інформації [12 ГЮ 3.3.2]</p> <p>добирає аргументи для підтвердження або спростування судження, висновку, оцінки щодо історичної події, явища, процесу [12 ГЮ 4.2.1];</p> <p>обґрунтовує, ураховуючи різні погляди, ідеї та переконання, власну позицію щодо широкого кола особистісно та суспільно актуальних проблем, зокрема порушених у художньому тексті, медіатексті [12 МОВ 1.6.1-1 П]</p>	<p>Тема 1.1. Гендер як соціальний конструкт.</p> <p>Гендерні ролі як результат соціального впливу. Вплив культури, релігії та медіа на гендерне сприйняття. Гендерна соціалізація: як ми навчаємось бути «жінкою» чи «чоловіком»</p>	<p>Робота в парах</p> <p>Кейс-метод:</p> <p>Візуалізація:</p> <p>Креативна вправа:</p> <p>Квести</p>
1	<p>Аналізує варіанти власних рішень без впливу упереджень щодо професій та гендерно-рольових моделей [12 СЗО 4.11.1-4]</p> <p>пояснює особистісну і суспільну цінність налагодження і підтримки стосунків, співпраці на принципах рівності, довіри та взаємоповаги [12 СЗО 4.7.1-1]</p> <p>обґрунтовує, ураховуючи різні погляди, ідеї та переконання, власну позицію щодо широкого кола особистісно та суспільно актуальних проблем, зокрема порушених у художньому тексті, медіатексті [12 МОВ 1.6.1-1 П]</p> <p>вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивне емоційне тло завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1]</p>	<p>Тема 1.2. Гендерна ідентичність і самовираження.</p> <p>Розмаїття гендерної ідентичності. Способи самовираження через зовнішність, мову, поведінку. Толерантність до особистого вибору людини.</p>	<p>Перегляд відеоісторій</p> <p>Групове створення «профілю гендерної ідентичності» уявної людини</p> <p>Гра</p> <p>Арт-колаж</p>
1	<p>Добирає аргументи для підтвердження або спростування судження, висновку, оцінки щодо історичної події, явища, процесу [12 ГЮ 4.2.1]</p> <p>узагальнює та інтегрує різні трактування історичних подій, явищ і процесів, оцінки діяльності історичних осіб [12 ГЮ 4.3.1]</p> <p>аналізує варіанти власних рішень без впливу упереджень щодо професій та гендерно-рольових моделей [12 СЗО 4.11.1-4]</p>	<p>Тема 1.3. Аналізуємо стереотипи: як не потрапити в гендерні пастки.</p> <p>Сутність і функції стереотипів. Приклади гендерних стереотипів у побуті та культурі. Вплив стереотипів на вибір і можливості особистості.</p>	<p>Гра «Стереотипний набір»</p> <p>Дискусійне коло</p> <p>Гра «Стереотип-руйнівник»</p> <p>Формат шоу «Правда чи брехня»</p>
1	<p>Визначає вплив різних форм дискримінації на здоров'я, безпеку та добробут [12 СЗО 4.8.1-1]</p> <p>визначає способи поширення маніпулятивних, пропагандистських</p>	<p>Тема 1.4. Гендерні ролі в родині та суспільстві.</p> <p>Традиційний і сучасний розподіл ролей у родині. Образи «ідеального</p>	<p>Порівняння сімейних моделей</p> <p>Інтерв'ю з батьками</p>

	впливів та методи протидії їм [12 ГЮ 3.2.1-2 П]	чоловіка» і «ідеальної жінки». Взаємоповага і партнерство в родинному житті	Програвання ситуацій Флеш-серіал «Сцена з життя» Мозаїка поколінь
3	Модуль 2. Гендер у мові, освіті та професійному виборі		
1	Вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивне емоційне тло завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1] дотримується інформаційної гігієни, виявляє й розрізняє в усному повідомленні різні маніпуляції, фейки й пропаганду [12 МОВ 1.4.2-1 П]	Тема 2.1. Мова без шаблонів: гендер і комунікація нового часу. Гендерна маркованість у мові. Вживання фемінітивів і гендерно чутливої лексики. Мовні практики, що відтворюють або змінюють нерівність	Мовний аудит Тренінг
1	читає із розумінням документи, які гарантують права громадян, та вміє використовувати отримані знання під час розв'язання ситуацій, пов'язаних із здоров'ям, безпекою та добробутом [12 СЗО 1.2.1-3] застосовує принципи та механізми демократії в житті закладу освіти та місцевої громади [12 ГЮ 6.1.2] аргументовано використовує й поєднує різні способи фіксування інформації з одного або кількох текстів (зокрема художнього тексту, медіатексту), дотримуючись достовірності й засад академічної доброчесності, відповідно до самостійно визначеної мети [12 МОВ 2.6.1-1 П]	Тема 2.2. Освіта без стереотипів: гендер у класі і поза ним. Гендерне забарвлення освітнього простору. Роль учителя/вчительки і підручників у формуванні стереотипів. Освітні практики, що підтримують рівність	Аналіз шкільних підручників: як представлені дівчата/хлопці і? Обговорення: Кейси Рольова гра
1	Обґрунтовує важливість усвідомленого ставлення і діяльності щодо розвитку власного освітньо-професійного шляху з урахуванням можливостей, ресурсів, потреб та обмежень [12 СЗО 1.1.1-1 П]	Тема 2.3. Гендер і професії. Кар'єра без обмежень: гендерний пазл професій. Сегрегація професій за статтю. Складна стеля» і обмеження кар'єрного росту. Гендерна рівність у виборі майбутньої професії	Інтерактивна карта професій: Інтерв'ю з фахівцем/-чиною Гра «Професійна лотерея»

3	Модуль 3. Гендерна безпека: розуміти, діяти, змінювати		
1	<p>Застосовує інформацію щодо роботи служб, які надають компетентну та фахову допомогу та застосовує її відповідально за потреби [12 СЗО 1.1.1-2]</p> <p>демонструє лідерську позицію та бере відповідальність у прийнятті рішень та діяльності щодо виходу з кризових ситуацій [12 СЗО 1.1.1-2 П]</p> <p>аргументовано відстоює думку про те, що збереження власного здоров'я, власна безпека і добробут є правом кожного громадянина [12 СЗО 1.2.1-2 П]</p>	<p>Тема 3.1. Гендерне насильство: розпізнати й запобігти. Типи гендерно зумовленого насильства (фізичне, психологічне, економічне). Ознаки насильницьких стосунків. Шляхи захисту і профілактики насильства</p>	<p>Аналіз кейсів Практична вправа Створення пам'ятки Інтерактивна інфографіка Аудіоспектакль</p>
1	<p>Приймає себе та моделює власну особистість і поведінку, дотримуючись права на повагу гідності [12 ГЮ 5.1.2]</p> <p>обстоює власну гідність [12 ГЮ 5.1.3]</p> <p>обґрунтовує необхідність відповідності законів, соціальних норм і правил правам людини та праву на повагу до людської гідності [12 ГЮ 5.2.1]</p> <p>оцінює ситуації щодо дотримання законів, соціальних норм і правил [12 ГЮ 5.2.2]</p> <p>відповідально ставиться до своїх обов'язків, які виникають з належності до спільноти й держави [12 ГЮ 5.2.3]</p>	<p>Тема 3.2. Дискримінація і права людини. Право бути собою: протидія дискримінації в сучасному світі. Основи прав людини в контексті гендеру. Законодавчі інструменти протидії дискримінації Дискримінація в освіті, праці, медіа</p>	<p>Робота з правовими документами Картки з дискримінаційними ситуаціями Вправа «Право на...» Квест «Права в дії» Правовий батл</p>
1	<p>Розпізнає прояви небезпечних (зокрема маніпулятивних) впливів у цифровому середовищі та використовує різні стратегії протидії цим впливам [12 МОВ 3.2.3-1]</p> <p>вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивне емоційне тло завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1]</p> <p>дотримується інформаційної гігієни, виявляє й розрізняє в усному повідомленні різні маніпуляції, фейки й пропаганду [12 МОВ 1.4.2-1 П]</p> <p>виокремлює й послідовно розрізняє в почуті (зокрема в тексті, медіатексті) за тематикою обраного профілю або в художньому тексті факти й судження, зокрема відмінності в інтерпретації різними суб'єктами тих самих явищ, зумовлені суб'єктивними чинниками, історико-культурним чи іншим контекстом [12 МОВ 1.4.3-1]</p>	<p>Тема 3.3. Гендер у дзеркалі медіа: хто і як формує наші уявлення? Аналіз гендерних образів у медіа. Репрезентація жінок і чоловіків у рекламі, фільмах, новинах. Медіа як інструмент посилення або подолання стереотипів. Аналіз реальних прикладів медіапродукції.</p>	<p>Аналіз відеореклами Створення сторітелінгу Дискусія: Медіадетективи</p>

5	Модуль 4. Фінальний крок: створи, дій, змінюй		
1	<p>Оцінює власну громадянську позицію [12 ГІО 5.1.1]</p> <p>застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]</p> <p>досліджує причини та наслідки ігнорування можливостей запобігання конфліктів [12 СЗО 4.7.1-1 П]</p> <p>оцінює ситуації щодо дотримання законів, соціальних норм і правил [12 ГІО 5.2.2]</p> <p>відповідально ставиться до своїх обов'язків, які виникають з належності до спільноти й держави [12 ГІО 5.2.3]</p>	<p>Тема 4.1. Від слів до дій: гендерний активізм, який змінює світ</p> <p>Форми молодіжного активізму. Приклади гендерних ініціатив в Україні та світі. Перші кроки до соціальних змін</p>	<p>Ознайомлення з кейсами активістів/ок</p> <p>Групова розробка кампанії</p> <p>Колаж або постер</p> <p>Інстапроект</p> <p>Мозковий штурм</p>
1	<p>Виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ і процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб [12 ГІО 1.2.1-1]</p> <p>читає із розумінням документи, які гарантують права громадян та вмів використовувати отримані знання під час розв'язання ситуацій, пов'язаних із здоров'ям, безпекою та добробутом [12 СЗО 1.2.1-3]</p> <p>добирає аргументи для підтвердження або спростування судження, висновку, оцінки щодо історичної події, явища, процесу [12 ГІО 4.2.1]</p>	<p>Тема 4.2. Гендерна рівність у світі і в Україні</p> <p>Індекс гендерної рівності. Гендерна політика в Україні. Роль міжнародних організацій у просуванні рівності</p>	<p>Порівняння індексів гендерної рівності різних країн.</p> <p>Моделювання</p> <p>Відеоаналітика</p> <p>Мапування журналіста/ки, представника/ці міжнародних організацій.</p> <p>Завдання: обговорити проєкт національної програми з гендерної рівності, визначити пріоритети, запропонувати рішення</p>
1	<p>Добирає і систематизує джерела історичної та суспільної інформації за видами та походженням для виконання пізнавально-дослідницьких проєктів. [12 ГІО 3.1.1]</p> <p>аналізує джерело інформації та оцінює його. [12 ГІО 3.2.1]</p>	<p>Тема 4.3. Планування власного мініпроєкту.</p> <p>Вибір актуальної теми та проблеми. Постановка цілей і план дій. Розподіл обов'язків у команді.</p>	<p>Дизайн-мислення</p> <p>Формат «Ідея-пітчінг»</p> <p>Панельна дискусія</p>

1	Застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1] Обґрунтовує, урахувавши різні погляди, ідеї та переконання, власну позицію щодо широкого кола особистісно та суспільно актуальних проблем, зокрема порушених у художньому тексті, медіатексті [12 МОВ 1.6.1-1 П]	Тема 4.4. Презентація проєктів Візуалізація ідей. Захист мініпроєктів перед групою. Збір зворотного зв'язку (фідбек)	Виступи команд
1	Вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивне емоційне тло завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1] застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1] пояснює особистісну і суспільну цінність налагодження і підтримки стосунків, співпраці на принципах рівності, довіри та взаємоповаги [12 СЗО 4.7.1-1]	Тема 4.5. Рефлексія і підсумок. Підбиття підсумків курсу. Рефлексія особистих змін у ставленні до гендерної тематики. Оцінювання результатів навчання і планування подальших дій	Написання особистого есе Візуальна діаграма змін

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Програма курсу сприяє розвитку соціальної, громадянської, міжкультурної та інноваційної компетентностей старшокласників/старшокласниць. Завдяки інтеграції знань з громадянської освіти, соціології, психології та сучасних технологій курс формує глибоке розуміння принципів гендерної рівності, сприяє розвитку критичного мислення та навичок ХХІ століття, необхідних для усвідомленого життя в демократичному суспільстві.

Навчальний процес у межах курсу «Гендер Lab: досліджуй, дій, змінюй» орієнтований на створення безпечного та підтримувального середовища, де кожен учень і кожна учениця мають змогу висловлювати власну думку, досліджувати соціальні явища та пропонувати реальні шляхи змін. Стратегія реалізації курсу ґрунтується на партнерстві між учителем/вчителькою і здобувачами освіти, де вчитель/ка виступає фасилітатором/кою і наставником/цею, а учні/ці – активними дослідниками/цями, що сприяє формуванню власного досвіду.

Під час організації занять курсу доцільно реалізовувати такі методологічні підходи: компетентнісний (акцент на застосуванні знань і цінностей у повсякденному житті), дослідницький (використання методів соціального дослідження, аналізу стереотипів і вивчення реальних кейсів), інтегрований (поєднання змісту громадянської, історичної, мовної та медіаосвітньої галузей), проєктно-орієнтований (учні створюють ініціативи й мініпроєкти, спрямовані на просування ідей рівності та недискримінації у своїх спільнотах).

Перший модуль «Гендер у суспільстві і родині» розрахований на 4 години і складається з чотирьох тем. *Перша тема «Гендер як соціальний конструкт»* має на меті сформуванню в учнів та учениць розуміння того, що гендер — це не біологічна, а соціальна категорія, яка визначається суспільними нормами, очікуваннями та культурним контекстом. Пропонується провести такі форми роботи: мозковий штурм «Що для мене гендер?»; вікторина «Міф чи факт?» про стать і гендер; робота в групах інфографіка «Стать vs Гендер»;

інтерактив: «Гендер-бінго» (учні отримують картки з твердженнями (напр. «Я чув про гендер», «Я плутаю стать і гендер», «Мені цікаво цю тему дослідити»). Завдання — знайти однокласників, яким це знайоме; флеш-інтерв'ю «Що я знаю про гендер?» Швидкі запитання-відповіді у стилі talk-show у парах з подальшим обговоренням.

Друга тема «Гендерна ідентичність і самовираження» передбачає проаналізувати розмаїття гендерної ідентичності; розглянути способи самовираження через зовнішність, мову, поведінку. Доцільними є такі форми роботи: Робота в парах: аналіз особистого гендерного досвіду; кейс-метод: як би виглядало суспільство без гендерних очікувань? Візуалізація: створення «карти гендерних впливів»; креативна вправа: «Намалюй людину» (у парах учні/учениці малюють умовного «ідеального чоловіка»/«ідеальну жінку», використовуючи шаблон; гра «Гендерний слідопит»; квести в школі або онлайн: знайти предмети, афіші або висловлювання з гендерним підтекстом.

Третя тема цього модулю має назву «Аналізуємо стереотипи: як не потрапити в гендерні пастки». Передбачено розглянути сутність і функції стереотипів; приклади гендерних стереотипів у побуті та культурі; вплив стереотипів на вибір і можливості особистості. Рекомендовано провести гру «Стереотипний набір» (пошук стереотипів у повсякденному житті), використати картки з ситуаціями з метою розпізнавання прихованих стереотипів; провести дискусійне коло «Чи шкідливі жарти про стать?», гру «Стереотип-руйнівник» (кожна команда отримує стереотип і має придумати, як його розвінчати у форматі мемів, сторіс або постів).

Метою четвертої теми «Гендерні ролі в родині та суспільстві» є аналіз традиційного і сучасного розподілу ролей у родині, обговорення образів «ідеального чоловіка» і «ідеальної жінки». Пропонуються такі види діяльності: порівняння сімейних моделей: традиційна vs сучасна (робота в групах); інтерв'ю з батьками: «Як це було у вас?»; програвання ситуацій із сімейного життя; флеш-серіал «Сцена з життя» (інсценізація типових родинних ситуацій (з конфліктом, гумором або рефлексією), потім обговорення: чи є тут гендерні шаблони?); мозаїка поколінь (учні приносять цитати або історії з родини про «чоловічі» і «жіночі» ролі — аналізують, що змінилося).

Другий модуль курсу «Гендер у мові, освіті та професійному виборі» розрахований на 3 години і складається з трьох тем. На занятті з теми «Мова без шаблонів: гендер і комунікація нового часу» розглядається такі проблеми, як гендерна маркованість у мові; вживання фемінітивів і гендерно чутливої лексики; мовні практики, що відтворюють або змінюють нерівність. Пропонуються такі вправи: мовний аудит шкільного простору (афіші, оголошення, розклади); тренінг «Говоримо без упереджень» переформулювання висловлювань); створення словничка гендерно чутливої мови; вправа «Редактор/ка майбутнього» (переробка уривків з підручників, медіа або пісень у гендерно чутливому форматі); реп-батл «Фемінітив чи ні?» (команди складають тексти на задану тему з використанням гендерно чутливої мови).

Тема «Освіта без стереотипів: гендер у класі і поза ним» має на меті сформувати в учнів та учениць критичне розуміння того, як гендерні стереотипи проявляються в освітньому середовищі та як вони впливають на вибір предметів, професій і можливостей. Цю тему рекомендовано розглядати через такі форми роботи: аналіз шкільних підручників: як представлені дівчата/хлопці?; обговорення: «Гендер у класі: як це відчувається?»; кейс «Кар'єрний вибір і шкільні стереотипи»; рольова гра «День з життя учня/учениці» (класти розклад дня для вигаданого персонажа з урахуванням (не)рівності в навчанні); формат «Вони сказали це в школі...» (аналіз типових фраз, що можна почути в школі, щодо гендеру — обговорення альтернатив).

Метою теми «Гендер і професії. Кар'єра без обмежень: гендерний пазл професій» є усвідомлення наявності такої проблеми, як сегрегація професій за статтю. Складна стеля», що може призвести до обмеження кар'єрного росту. Рекомендовано провести гру «Це жіноча чи чоловіча справа?» (руйнування стереотипів); створити інтерактивну карту професій: аналіз

представлення чоловіків/жінок; інтерв'ю з фахівцем/-чиною «нетипової» професії; гру «Професійна лотерея» (учні та учениці по черзі витягують назви професій та мають обґрунтувати, чому вона підходить незалежно від статі; стенд-ап «Моя мрія vs суспільні очікування») (короткі виступи про кар'єрні мрії і як суспільство на них реагує).

Третій модуль «Гендерна безпека: розуміти, діяти, змінювати» складається з трьох тем і розрахований на 3 години. *Тема «Гендерне насильство: розпізнати й запобігти»* має на меті аналіз типів гендерно зумовленого насильства (фізичне, психологічне, економічне), ознак насильницьких стосунків, а також шляхів захисту і профілактики насильства. Досягненню цієї мети сприяють такі форми роботи: аналіз кейсів і реальних історій; практичні вправи: «Що я можу зробити як свідок?»; створення пам'ятки про допомогу при насильстві; інтерактивна інфографіка (учні та учениці створюють візуальні плакати або сторіс «Як розпізнати насильство»); аудіоспектакль «Тиха історія» (слухання/читання реальних історій з анонімними голосами — емоційна рефлексія).

Тема «Дискримінація і права людини. Право бути собою: протидія дискримінації в сучасному світі» розглядає питання прав людини в контексті гендеру, а також законодавчі інструменти протидії дискримінації. На заняттях передбачена робота з правовими документами (Конвенції, Конституція України), аналіз карток з дискримінаційними ситуаціями; рольова гра «Право на ...»; квест «Права в дії» (серія завдань, які імітують ситуації з порушенням прав — учні та учениці мають знайти рішення); правовий батл (команди шукають відповідні статті в міжнародних та українських документах для захисту прав у змодельованих кейсах).

Тема «Гендер у дзеркалі медіа: хто і як формує наші уявлення?» має на меті аналіз гендерних образів у медіа та репрезентації жінок і чоловіків у рекламі, фільмах, новинах. Рекомендовано провести такі форми роботи, як аналіз відеореклами: гендерний зумовлений образ; створення сторітелінгу/історії з медіа з протилежної перспективи; дискусія: «Чому ми не помічаємо гендерних перекосів?» «Медіадетективи (учні та учениці досліджують контент Instagram, TikTok, реклама і викривають «гендерні маніпуляції»); «Перевтілення: реклама навпаки» (створення альтернативної реклами з гендерно рівним підходом).

Четвертий модуль «Фінальний крок: створюй, дій, змінюй» складається з чотирьох тем і розрахований на 4 години. Метою *теми «Від слів до дій: гендерний активізм, який змінює світ»* є розгляд різноманітних форм молодіжного активізму, аналіз прикладів гендерних ініціатив в Україні та світі; планування перших кроків до соціальних змін». Задля досягнення цієї мети планується ознайомлення з кейсами відомих активістів/ок; групова розробка кампанії чи ініціативи, створення колажів або постерів «Я можу бути голосом змін»; мозковий штурм «Як змінити світ у 3 кроки» (генерація ідей для локальних ініціатив).

Тема «Гендерна рівність у світі і в Україні» має на меті ознайомлення з таким поняттям, як індекс гендерної рівності; аналіз гендерної політики в Україні та обговорення ролі міжнародних організацій у просуванні гендерної рівності. Доцільними будуть такі види роботи: порівняння індексів гендерної рівності різних країн; моделювання: «Парламент обговорює гендерну політику»; відеоаналітика + SWOT-аналіз ситуації в Україні; створення інформаційної карти «Що робить Україна для досягнення рівності» (учні/ці знаходять приклади урядових програм, законодавчих ініціатив, інституцій, які працюють у сфері гендерної політики); симуляційна гра «Громадські слухання» (клас об'єднується в групи; представники/ці уряду, громадські активісти/ки, журналісти/ки, представники/ці міжнародних організацій. Завдання: обговорити проєкт національної програми з гендерної рівності, визначити пріоритети, запропонувати рішення; інтерактивна вправа «Гендерний світовий челендж» (Учні/ці об'єднуються в команди і проходять завдання, пов'язані з історією з різних куточків світу (факти про закони, історії змін, ініціативи), щоб «відкрити карту рівності». Завдання можуть бути у форматі QR-квесту, вікторини чи руханки в класі)

Тема «Планування власного мініпроєкту» передбачає вибір актуальної теми та проблеми, що буде представлена у вигляді проєкту. Пропонується створити шаблони для

розробки проєкту (цілі, етапи, цільова аудиторія), організувати роботу в командах; провести (фасилітаційну сесію для розробки мініпроєкту з гендерної теми).

Тема «Презентація проєктів» спрямована на візуалізацію ідей та захист мініпроєктів перед групою. Заняття проходить у вигляді виступів команд перед класом або іншою аудиторією з використанням презентаційних інструментів (плакати, Canva, відео). Пропонується формат зворотного зв'язку: «пісочний годинник» (що вдалося / що покращити / що зберегти).

Тема «Рефлексія і підсумок» передбачає підбиття підсумків курсу; рефлексію особистих змін у ставленні до гендерної тематики; оцінювання результатів навчання і планування подальших дій. Рекомендовано провести такі форми роботи: написання особистого есе або листа самому собі; візуальна діаграма змін (до курсу — після курсу); коло рефлексії з фокусом на почуттях, змінах, відкриттях.

Оскільки пропонується курс є вибірковою освітнім компонентом, **рішення про необхідність оцінювання (або не оцінювання) досягнутих учнями результатів приймає педагогічна рада закладу освіти.**

За потреби для оцінювання навчального прогресу учнів/ць можна використовувати різноманітні види і форми оцінювання: формувальне оцінювання (самооцінювання та взаємооцінювання в дискусіях і рольових іграх, рефлексивні щоденники, обговорення після кейсів або мінідосліджень, інтерактивні платформи як-от Padlet або Mentimeter); поточне оцінювання (аналіз реальних соціальних ситуацій, виконання практичних завдань із розпізнавання стереотипів, аналітичні вправи, візуалізації, мініопитування та короткі письмові роботи) підсумкове оцінювання (захист мініпроєкту або соціальної ініціативи, дебати, створення тематичного подкасту, блогу, есе або презентації на актуальну тему гендерної рівності з посиланням на власні дослідження чи досвід).

Інструментарієм для оцінювання можуть бути: чек-листи для самоаналізу, рубрики для оцінювання проєктної роботи, електронне портфоліо учня/учениці, картки спостереження, анкетування на основі Google Forms, а також індивідуальні карти прогресу з позначенням особистих досягнень у розумінні та практичному втіленні принципів рівності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гендерний портрет України. Аналітичний звіт. UN Women Україна, 2022. URL: <https://eca.unwomen.org/>.
2. Гендерні студії: навчально-методичний комплекс / За ред. М. М. Титаренко. Харків: ХНУ, 2021.
3. Демська О. О., Живкова О. М. Гендер у мові і культурі: мовна політика в дії. Київ: КІС, 2020.
4. Левченко К. А. Гендерна рівність і права людини в освіті. Київ: Український Жіночий Фонд, 2021.
5. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.
6. Панчук І. В. Гендерна педагогіка: навчальний посібник. Тернопіль: ТНПУ, 2019.
7. Стрельник О. Гендер для всіх. Чому це важливо. Київ: Основи, 2017. ISBN: 978-966-500-816-7.

АНГЛІЯ В МИСТЕЦЬКИХ ОБРАЗАХ

Навчальна програма вибіркового освітнього компонента (інтегрованого курсу за вибором) для здобувачів/здобувачок профільної освіти у 10-12 класах Нової української школи

Розробник: Лємешева Наталія Андріївна, методист предметів мистецької освітньої галузі лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Навчальна програма вибіркового освітнього компоненту – позапрофільного інтегрованого курсу «Англія в мистецьких образах» відповідає меті і завданням мистецької освітньої галузі, враховує послідовність досягнення результатів навчання мистецтва, визначених Державним стандартом профільної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України № 851 від 25 липня 2024 р.) між рівнями базової та профільної середньої освіти, реалізує засадничі принципи концепції «Нова українська школа».

Програма розроблена для учнів/учениць 10-12 класів та реалізується в межах варіативної складової освітньої програми закладу загальної середньої освіти. Програма має інтегрований характер і поєднує змістові компоненти кількох освітніх галузей – мистецької, історичної, мовно-літературної, формуючи цілісне уявлення про культурно-мистецький простір Англії. Особлива увага приділяється різним видам мистецтва, що розкривають національну ідентичність, історичні епохи та суспільні трансформації в англійській культурі.

У межах курсу здійснюється інтеграція таких видів мистецтва, як: архітектура (готичні собори, ренесансні палаци, сучасні урбаністичні проекти); *живопис й графіка* (від портретного мистецтва Тюдорів до творчості Вільяма Тернера та сучасних митців); *музичне мистецтво* (від народної балади до року, класичної музики й британської попкультури); *література* (твори В. Шекспіра, Д. Дікенса, Дж. Остін, Дж. Р. Р. Толкіна, Дж. К. Ролінг та ін.); *театр та кіномистецтво* (шекспірівський театр, британське кіно, телесеріали як носії культури); дизайн й мода (візуальні коди стилю, вплив мистецтва на моду та дизайн інтер'єру).

Таким чином, запропонований міжгалузевий навчальний курс сприяє розвитку:

- естетичного сприйняття, творчого мислення й емоційного інтелекту;
- культурної грамотності та міждисциплінарної обізнаності;
- інтерпретаційних та дослідницьких умінь, необхідних для сучасного світоглядного осмислення мистецтва.

Залучення учнів/учениць до загальнокультурного світу цінностей забезпечує варіативність змісту навчання, доповнює його профільно зорієнтованою інформацією, яка обирається самими учнями відповідно до їхніх інтересів, уподобань і потреб. Таким чином, курс сприяє загальнокультурному розвитку учнівства, розширює зміст навчання через профільно орієнтовану інформацію та допомагає професійному самовизначенню в умовах глобалізованого світу.

Мета курсу полягає у збагаченні мистецького досвіду здобувачів освіти через ознайомлення з особливостями англійського мистецтва різних епох, виявлення його характерних рис та творчості видатних майстрів; розвитку мистецької компетентності учнів, що передбачає усвідомлення мистецтва як важливої складової особистісного і культурного розвитку, засобу самовираження, пізнання світу, діалогу культур, формування естетичного смаку й емоційно-ціннісного ставлення до мистецьких явищ.

Мета курсу за вибором узгоджується із завданням мистецької освітньої галузі: формування компетентностей для творчого самовираження, розвитку креативності, культурної ідентичності та міжкультурної комунікації. Це у повній мірі узгоджується з метою

профільної середньої освіти, її досягнення базуються на спільних для всіх освітніх галузей **ціннісних орієнтирах** (пункт 4 Державного стандарту), якими особистість учня/учениці визнається як найвища цінність. Водночас під час навчання мистецтву мають активно розвиватися визначені в Державному стандарті ключові компетентності (вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки й технологій; інноваційність; екологічна й інформаційно-комунікаційна компетентності; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; підприємливість і фінансова грамотність) та формуватися провідна для мистецької освітньої галузі **культурна компетентність**.

Досягнення мети курсу за вибором забезпечується розв'язанням **завдань**:

- ❖ формування здатності ідентифікувати себе як суб'єкта полікультурного світу, готового брати участь у збереженні та примноженні мистецько-культурних цінностей;
- ❖ розвиток компетентностей, необхідних для мистецького самовираження, розкриття креативного потенціалу, набуття навичок художньої діяльності;
- ❖ усвідомлення ролі мистецтва і творчості у сучасному професійному середовищі та щоденному житті;
- ❖ набуття практичних умінь у різних видах мистецької діяльності з метою самовираження, особистісного зростання й орієнтації у світі професій;
- ❖ формування здатності до естетичного сприймання, аналізу та оцінки творів мистецтва, явищ сучасності та довкілля, зокрема медіаконтенту й інтернет-простору;
- ❖ розвиток критичного мислення щодо впливу мистецтва та інформаційного середовища на формування особистих і суспільних цінностей;
- ❖ усвідомлення взаємозв'язків мистецтва з соціокультурним контекстом, культурною спадщиною та мистецтвом народів світу;
- ❖ розвиток художньо-образного, асоціативного мислення та уяви у процесі творчої діяльності;
- ❖ забезпечення прогресивного розвитку індивідуальної освітньої траєкторії учнів та сприяння їхньому професійному самовизначенню;
- ❖ формування ключових і предметних мистецьких компетентностей, що забезпечують реалізацію комунікативної, розвивальної, виховної та освітньої функцій мистецької освіти.

Програмою передбачено, що навчання мистецтва у 10-12 класах буде ефективним, якщо освітній процес базуватиметься на таких наукових **підходах**, як *особистісно орієнтований, аксіологічний, компетентнісний, діяльнісний, інтегрований*.

У основу Програми покладено **принципи**:

- *дидактичної інтеграції на основі взаємодії мистецтв* (спрямованість на поліхудожній розвиток учнівства);
- *культуровідповідності та культурної цінності навчального матеріалу* (зорієнтованість на усвідомлення учнями/ученицями мистецтва як соціального явища; на висвітлення соціальних функцій мистецької діяльності);
- *пріоритету творчої діяльності* (наріжна позиція у створенні методичного інструментарію у навчанні мистецтву для активізації мотивації та створення максимальних умов для творчої реалізації особистості молодого людини);
- *варіативності* змісту, засобів, методів і технологій навчання мистецтва;
- *компаративності* у контексті зіставлення/порівняння здобутків у галузі мистецтва Англії різних епох, минулого і сучасності тощо;
- *естетичної спрямованості* через засвоєння в процесі навчання естетичної цінності художніх творів, розвиток естетичного світогляду;
- *профорієнтації* – спрямованість на формування в учнів та учениць розуміння про актуальність сучасних професій з мистецьким/ творчим компонентом;

- *рефлексивності* – співвіднесення власних життєвих позицій, світоглядних установок зі змістом художніх образів/творів мистецтва, усвідомлення і зіставлення власних емоційних станів з переживаннями, відтвореними у творах мистецтва тощо.

Структура Програми містить:

- ❖ *вступну частину*, де зазначено мету, завдання, принципи та структуру курсу за вибором;

- ❖ *основну частину*, в якій подано «*Очікувані результати навчання*» як орієнтири для оцінювання за групами умінь, визначених у положеннях Державного стандарту, як-от: пізнання різних видів мистецтва, виявлення художнього мислення; художньо-творча діяльність, культурно-мистецька комунікація; емоційний досвід, естетичне ставлення до мистецтва та життя. «*Пропонований зміст курсу*» окреслює основні тематичні напрями, які розкривають Англію через її мистецьке надбання. Цей зміст формує міжпредметні зв'язки (історія, література, англійська мова, образотворче мистецтво, музичне мистецтво), сприяє формуванню естетичного смаку, критичного мислення й розширенню світогляду учнів/учениць; визначає орієнтир для педагогів у доборі навчального матеріалу з мистецтва Англії для досягнення визначених у Програмі очікуваних результатів навчання. «*Види навчальної діяльності*» орієнтують педагога на планування освітньої діяльності учнівства таким чином, щоб опанування зазначеного змісту відбувалося виключно через діяльність аналіз-інтерпретацію, обговорення, дослідження, мистецькі проекти тощо задля досягнення очікуваних результатів навчання як орієнтирів (показників) їх оцінювання – формувального та підсумкового.

- ❖ *прикінцеву частину*, у якій висвітлені методичні рекомендації щодо викладання кожної теми та методичні прийоми й інструменти.

Організація освітнього процесу. Зміст курсу за вибором представлений *10 темами*, викладання яких (за вибором закладу освіти) може бути у двох варіантах:

- 1) загальний обсяг - 17 годин на рік (0,5 год. на тиждень) - у разі інтеграції з іншими курсами або скороченого варіанту в рамках загальної освітньої програми;
- 2) загальний обсяг - 35 годин на рік (1 год. на тиждень) - якщо курс реалізується як повноцінний вибіркового компонента із розширеним змістовим наповненням та практичними проектами.

Тематика та розподіл годин курсу за вибором:

№ з/п	Назва теми	К-сть годин 0,5 год/тиждень	К-сть годин 1 год/тиждень
1.	Англія як джерело мистецького натхнення	1	3
2.	Формула простору і часу в архітектурних образах Англії	2	4
3.	Скульптура Англії від кам'яних ідолів до сучасних форм	2	4
4.	Палітра часу англійського живопису і графіки	2	4
5.	Музика Англії як дзеркало епох	2	4
6.	Література і театр Англії	2	4
7.	Кіно, фото та масова культура	2	4
8.	Діалог культур у мистецтві Англії	2	4
9.	Британський акцент у світовому мистецтві	1	2
10.	Мистецький портрет Англії	1	2
		17	35

Методичні рекомендації щодо викладання кожної теми, форми і види навчальної діяльності, методичні прийоми й інструменти висвітлено у прикінцевій частині програми курсу за вибором.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Наскрізна міжгалузева тема: Мистецтво Англії крізь віки

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального курсу	Види навчальної діяльності
<p>1. Пізнання різних видів мистецтва, виявлення художнього мислення декодує, аналізує та інтерпретує твори англійського мистецтва (живопис, музика, театр, архітектура, література, кіно); розпізнає елементи стилю, жанру, культурного контексту [12 МИО 1.2.1-1]; зіставляє англійські мистецькі образи з українськими та європейськими, виявляє їхній вплив на різні сфери життя (історію, суспільство, політику, моду тощо) [12 МИО 1.2.2-1]; усвідомлює значення англійського мистецького спадку (від епохи Шекспіра до сучасного кіно) у світовому культурному просторі, планує індивідуальну мистецьку самоосвіту, обирає джерела для самостійного дослідження [12 МИО 1.2.2-2].</p> <p>2. Художньо-творча діяльність, культурно-мистецька комунікація</p>	<p>Вступ. Англія як джерело мистецького натхнення Англія як культурний феномен: загальна характеристика країни. Мистецька карта Англії з головними центрами мистецтва (Лондон, Оксфорд, Стретфорд, Ліверпуль тощо). Основні мистецькі епохи та їхній вплив на формування англійської ідентичності</p> <p>Формула простору: архітектурна історія Англії. Огляд етапів розвитку англійської архітектури в історичному та художньому контексті. Мегаліти, Стоунхендж як приклад доісторичного архітектурного мислення. Романський стиль. Монументальність, аркові склепіння, масивність (Даремський собор, Еллі). Готика. Вертикальність та перпендикулярний стиль, поєднання з ландшафтом (Вестмінстер, Йорк, Солсбері). Тюдорівська архітектура. Гемптон-корт, фахверкові будівлі; англійський Ренесанс у порівнянні з італійським (Сент-Джонс-коледж, Бодлеянська бібліотека, Банкетна зала). Класицизм і бароко (Собор Святого Павла. арх. Крістофер Рен). Вікторіанська доба. Еклектизм, історизм, неоготика. Сучасність. Хай-тек та інновації (The Shard, Millennium Dome, міст Міленіум; архітектори Норман Фостер і Річард Роджерс)</p> <p>Скульптура Англії крізь віки: від кам'яних ідолів до сучасних форм. Первісна доба. Мегалітичні культові споруди й фігури (менгіри, кам'яні статуї) — ритуальна функція. Англосаксонський період і вплив вікінгів. Кам'яні хрести з рельєфами</p>	<p>Аналіз-інтерпретація творів різних видів мистецтва, визначення ідейного та естетичного змісту, найсуттєвіших ознак стилю мистецтва. Що символізує Стоунхендж це місце у культурі Англії? Як змінювалось його сприйняття? Скульптури Генрі Мура (Як художник передає людське тіло у взаємодії з природою) Інтерпретація символіки наприклад, в середньовічній архітектурі та літургічній музиці Аналіз мистецтва Англії в контексті суспільних змін наприклад, вплив промислової революції на мистецтво Вільяма Тернера та романтизм). Портрети Тюдорів (Гольбейн) (Що портрети розповідають про владу, релігію, суспільство?)</p> <p>Порівняння стильових особливостей англійського та українського мистецтва, національних героїчних образів (англійський лицар. український козак в мистецтві). виявлення відмінностей між готичними соборами Англії та Франції; пошук спільного у італійському і англійському Ренесансі.</p>

<p>пропонує власні творчі ідеї, інтерпретації чи візуалізації за мотивами англійських творів (наприклад, створює постер, ескіз костюму, колаж, відеоесе) [12 МІО 2.1.1-1];</p> <p>працює в групах над проектами, пов'язаними з вивченням або презентацією англійського мистецтва, дотримується принципів командної роботи [12 МІО 2.2.1-1];</p> <p>дотримується толерантності, проявляє ініціативу у міжкультурному діалозі через мистецтво, розуміє важливість співпраці з представниками інших освітніх і творчих середовищ [12 МІО 2.2.1-2];</p> <p>використовує цифрові інструменти для дослідження та створення проектів про мистецтво Англії (створення інтерактивної карти, блогу, презентації, медіатору) [12 МІО 2.3.1-1];</p> <p>бере участь у шкільних або позашкільних мистецьких заходах, присвячених культурі Англії (виставках,</p>	<p>(Рутвеллський хрест). Поєднання християнських і язичницьких мотивів. Різьблення по кістці, каменю, металі — декоративність і символіка.</p> <p>Архітектурна скульптура середньовіччя (гаргуйлі, фігури святих, химерні істоти). Надгробні плити з готичними портретними рельєфами.</p> <p>Скульптурна алегорія в інтер'єрах соборів (напр. Вестмінстерське абатство).</p> <p>Ренесанс і бароко у англійській скульптурі (надгробки Ніколаса Стоуна з емоційною виразністю та алегорією).</p> <p>Неокласицизм Меморіальні пам'ятники (Джон Флексман, Френсіс Чантрі). Ідеалізація, врівноваженість форми, античні риси.</p> <p>Скульптурні образи героїв, вчених, монархів. Вікторіанської епохи. Патріотичні, моральні й освітні мотиви. Особливості сучасної скульптури. (Генрі Мур — абстракція, пластика тіла, природні форми. Барбара Гепурт — геометрія, внутрішній простір. Ентоні Гормлі — «Людина з заліза», тема тілесності та присутності. Дейміан Герст — концептуальні, провокаційні об'єкти. Пам'ятники, інсталяції, публічне мистецтво в міському середовищі)</p> <p>Палітра часу англійського живопису і графіки.</p> <p>Середньовічна книжкова мініатюра та ілюмінація. Ранній портретний живопис (Ганс Гольбейн Молодший при дворі Генріха VIII).</p> <p>Портретна традиція епохи Тюдорів і Стюартів. Англійський живопис XVII–XVIII ст. (Рейнольдс, Гейнсборо, Гогарт). Романтизм у живописі Вільяма Тернера.</p> <p>Вікторіанська естетика прерафаеліти (Росетті, Мілле, Хант) символіка, сюжет, нове бачення краси</p> <p>Графіка та ілюстрація у вікторіанську епоху</p> <p>XX століття: від імпресіонізму до попарту (Гамільтон, Хокні)</p>	<p>Зіставлення живопису прерафаелітів і романтиків</p> <p>Дослідження: особливостей художніх образів творів мистецтва Англії та ознак художнього стилю у різних видах мистецтва: відображення у мистецтві світогляду англійців; емоцій й своїх емоційних станів від мистецтва та власної мистецької діяльності.</p> <p>Міні-дослідження на тему: «Готичні собори Англії: у чому особливість?», «Фахверковий будинок: традиція й сучасність», «Мова абстракції Генрі Мур і Барбари Гепурт», «Погляд на соціум та мораль у картинках Вільяма Гогарта», «Культурний код англійців в піснях та баладах», «Як The Beatles змінили музику XX століття», «Новий спосіб бачити світ Вірджинії Вулф», «Лондон як кіномайданчик мистецтва в кадрі», «Фото Мартіна Парра як хроніка часу»</p> <p>Виконання практичних робіт за вибором учнів у різних художніх техніках (в тому числі з використанням цифрових технологій) створення англосаксонського орнаменту; артінсталяцій, наприклад, «Стоунхендж у XXI столітті»</p>
--	---	--

<p>вікторинах, дебатах, майстер-класах) [12 МІО 2.4.1-1]; усвідомлено застосовує набутий досвід в інших видах творчості або освітній діяльності [12 МІО 2.4.1-2]; характеризує наявність мистецьких та естетичних складових у різних професіях, пов'язаних з англійським мистецтвом (дизайн, театр, телебачення, музична індустрія тощо) [12 МІО 2.4.2-1]</p>	<p>Сучасна британська графіка і живопис: від концепту до цифрового мистецтва (Девід Хокні, Banksy, Британські молоді художники (УВА). Техніки, символіка, жанри, новаторство Музика Англії як дзеркало епох Середньовічна і ренесансна музика, народні балади, Вільям Берд, Джон Дауленд та їхній внесок у музичну культуру. Роль придворної музики та церковних хоралів Барокова музика (Генрі Перселл) та розвиток англійської опери. Британська класика (Едвард Елгар, Бенджамін Бріттен). Музична революція ХХ ст. (The Beatles, Pink Floyd, Queen). Сучасні виконавці (Adele, Coldplay, Ed Sheeran, Florence and the Machine) Музика як національний код (тема батьківщини, спротиву, любові)</p>	<p>(фантазійна реконструкція); автопортрету у стилі Тюдорів/Єлизаветинсько і епохи із символами, що представляють автора. мініатюри — портрета друга/подруги, з використанням символів; ескізу костюма для п'єси Шекспіра; пейзажу в стилі англійського романтизму; колажу в стилі британського поп-арту; артплакату «Голос Англії у світі» Як мистецтво говорить на глобальні теми цифрових артбуків про мистецтво різних епох Англії.</p>
<p>3. Емоційний досвід, естетичне ставлення до мистецтва та життя аналізує та порівнює емоційний вплив англійських мистецьких творів (живопису, театру, кіно, музики) та пояснює причини власного емоційного відгуку [12 МІО 3.1.1-1]; ідентифікує емоції, викликані знайомством з мистецтвом Англії, пояснює вплив медіа та культурних кодів на емоційне сприйняття [12 МІО 3.1.1-2]; усвідомлено використовує англійське мистецтво (музику, живопис, літературу) для зниження стресу, натхнення,</p>	<p>Література і театр Англії Образ Англії в його трагедіях і комедіях Вільяма Шекспіра, театр «Глобус». Джейн Остін: провінція, гідність, мораль і естетика епохи. Джордж Орвелл та його антиутопії: мистецтво як суспільна критика. Вірджинія Вулф: експеримент і внутрішній світ. Сучасна британська драматургія (Гарольд Пінтер, Трейсі Леттс). Кіно, фото та масова культура Британське кіно: класика і сучасність (Чарлі Чаплін, «Гаррі Поттер», «Корона»). Роль Лондона у світовому кінематографі Документальна фотографія Англії ХХ століття (Мартін Парр, Дон Маккаллін). Музей образу: як Англія себе презентує в медіа. Вплив Британії на глобальну масову культуру Діалог культур у мистецтві Англії Вплив різних культур на розвиток англійського мистецтва. Культурні шари в мистецтві Англії (історичні приклади). Темі і візуальні символи</p>	<p>Розробка VR/AR екскурсій пам'ятками Англії (у простих додатках). Проекти на креативне мислення: «Якби Стоунхендж був музичним твором» — створення музичних композицій за натхненням від археологічної пам'ятки; «Британія майбутнього» (фантазія про те, як виглядатиме англійське мистецтво у 2100 році). Виконання вокальних творів (за ініціативою учнів). Музикування/створення музичного, ритмічного, звукового супроводу. Театралізація, інсценізація, фільмування (створення відео); створення</p>

<p>підвищення внутрішньої мотивації [12 МІО 3.1.2-1]; інтерпретує, аналізує та оцінює англійські мистецькі явища, формулює особисту позицію щодо їх цінності, актуальності та впливу на сучасне суспільство [12 МІО 3.2.1-1]; усвідомлює власні естетичні уподобання, розрізняє стильові риси англійського мистецтва (готика, модерн, поп-арт, панк-культура тощо) [12 МІО 3.2.2-1]</p>	<p>діалогу культур які поєднуються у творах англійських мистецтв Англійський акцент у світовому мистецтві Символи мистецтва - панорама впливів (творчість митців Англії які вплинули на світ). Англійські риси в мистецтві (раціональність та емоційна стриманість, іронія, критика, абсурд як естетичний прийом, традиція й елегантна новизна, повага до інтелекту й культурного коду) Мистецький портрет Англії Узагальнення про особливості англійського мистецтва – створення «портрету» Англії» через призму певного виду мистецтва</p>	<p>фото/колажів тощо на певну тему. Аудіоспектакль або радіопостановка на основі англійських балад чи творів Шекспіра. Відеоблог «Один день в Лондоні доби Вікторії» (гра з уявною реконструкцією). Робота з медіатекстами (пошук, аналіз, опрацювання інформації) за тематикою вивчення. Розробка і підготовка мистецьких заходів. Здійснення/створення віртуальних екскурсій про мистецтво стилів минулих епох</p>
---	--	--

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Навчальний зміст Програми реалізується на засадах комплексного освоєння інтегрованого курсу «Мистецтво». У процесі реалізації програми передбачається використання таких форм роботи і видів навчальної діяльності, як бесіда-дослідження, віртуальні екскурсії до музеїв і галерей Великої Британії, аналіз мистецьких творів (візуальних, музичних, літературних), виконання практичних і творчих завдань (створення колажів, написання есе, підготовка мультимедійних презентацій, виконання малюнків, створення відео), реалізація індивідуальних і групових проєктів, проведення дискусій, дебатів, а також мистецьких воркшопів.

Методичні поради щодо викладання окремих тем курсу за вибором

Тема 1. Англія як джерело мистецького натхнення

Основна мета цього вступного уроку — зацікавити учнів створити, для цього потрібно створити емоційну атмосферу, що інтригує. Рекомендується почати з «ефекту таємниці», наприклад, показавши відеоряд без коментарів і запропонувавши учням вгадати країну. Використання асоціативних методів, як-от хмара слів, та робота з мистецькою картою допоможуть сформулювати цілісне уявлення про Англію як культурний феномен. Особистий досвід та захопленість вчителя стануть ключовим інструментом для мотивації.

Методичні прийоми та інструменти:

- ❖ створення хмари слів «Англія» через онлайн-сервіси (mentimeter / padlet);
- ❖ робота з «мапою мистецьких локацій Англії» для візуалізації географії культури;
- ❖ презентація з аудіовізуальними матеріалами для створення яскравого образу країни;
- ❖ обговорення ролі мистецтва як універсальної мови для розуміння інших культур.

Тема 2. Формула простору і часу в архітектурних образах Англії

Щоб учні не просто опрацьовували навчальний матеріал, а «відчули» архітектуру, урок має бути динамічним та інтерактивним. Головний підхід — це візуалізація та занурення. Використання віртуальних 3D-турів дозволить учням досліджувати будівлі як зовні так і

зсередини, створюючи ефект присутності. Важливо також підкреслити міжпредметні зв'язки, аналізуючи, як історія, географія та література відображаються в архітектурних формах.

Методичні прийоми та інструменти:

- ❖ створення хронологічної стрічки архітектурних стилів;
- ❖ віртуальні екскурсії відомими пам'ятками (Стоунхендж, собори, парламент);
- ❖ гра «Архітектурний детектив» для визначення стилю та епохи будівлі; груповий проєкт: створення постера «архітектурне селфі в Англії»;
- ❖ індивідуальна творча робота «мистецький портрет будівлі».

Тема 3. Скульптура Англії: від кам'яних ідолів до сучасних форм

Урок варто побудувати як мистецьку подорож, що демонструє еволюцію функцій скульптури: від ритуальної (мегаліти) та декоративної (доповнює архітектуру) до концептуальної (сучасні інсталяції). Порівняльний аналіз скульптур різних епох допоможе учням зрозуміти, як змінювались ідеали та цінності суспільства. Дискусія про сучасну скульптуру дозволить обговорити її роль у міському просторі та суспільному діалозі.

Методичні прийоми та інструменти:

- ❖ презентація з історичним оглядом скульптури;
- ❖ порівняльний аналіз скульптур різних епох;
- ❖ дискусія «Сучасна скульптура як пам'ятник»;
- ❖ вправа-вікторина «Хто автор?»;
- ❖ творче завдання: створення ескізу сучасного пам'ятника.

Тема 4. Палітра часу англійського живопису і графіки

Ключовий метод для цієї теми — поглиблений аналіз окремих творів за допомогою прийому «Збільшувальне скло». Замість поверхневого огляду багатьох творів образотворчого мистецтва, варто зосередитися на кількох знакових роботах, розкриваючи їх сюжети, символіку та історичний контекст. Це навчить учнів «читати» твори мистецтва. Індивідуальна робота, як-от ведення арт-щоденника, сприятиме особистому зануренню в творчість митців.

Методичні прийоми та інструменти:

- ❖ створення хронологічної стрічки художніх напрямів;
- ❖ прийом «Збільшувальне скло» для глибинного аналізу творів;
- ❖ вікторина «Художник – картина – епоха»;
- ❖ вправа «Реконструкція сюжету» на основі картини;
- ❖ індивідуальна робота: Арт-щоденник обраного художника.

Тема 5. Музика Англії як дзеркало епох

Цей урок має базуватися на активному прослуховуванні. Вчитель виступає в ролі мистецтвознавця, що веде учнів крізь музичні епохи — від церковних хоралів до року та сучасної поп-музики. Використання «музичного пазла» допоможе розвинути навички аналізу форми та змісту. Дискусія про те, що робить музику «англійською», та створення тематичних плейлистів сприятимуть формуванню власного смаку та розумінню національної ідентичності в музиці.

Методичні прийоми та інструменти:

- ❖ прослуховування фрагментів музики різних епох (від Перселла до Radiohead);
- ❖ метод «Музичний пазл» для аналізу уривків;
- ❖ дискусія «Що робить музику англійською?»;
- ❖ аналіз текстів пісень (зміст, форма, символіка);
- ❖ створення тематичного плейлисту.

Тема 6. Література і театр Англії

Головне завдання — зробити літературу та театр живими й актуальними. Метод «Жива сцена» через інсценізацію уривків дозволить учням емоційно долучитися до творів. Порівняння елізаветинського театру із сучасними постановками покаже, як класичні сюжети можуть інтерпретуватися сьогодні. Інтерактивна карта письменників допоможе візуалізувати літературний ландшафт Англії.

Методичні прийоми та інструменти:

- ❖ робота з цитатником англійських авторів;
- ❖ інсценізації уривків творів (метод «Жива сцена»);
- ❖ порівняння епох (Єлизаветинський театр і сучасні вистави);
- ❖ інтерактивна карта «Письменники на мапі Англії»;
- ❖ вправа «Слово – образ – символ».

Тема 7. Кіно, фото та масова культура

Ця тема спрямована на розвиток медіаграмотності. Аналізуючи культові фільми, фотопроекти та рекламу, учні вчать критично сприймати медіаобрази та розуміти, як формується імідж країни. Дискусія про межу між попкультурою та високим мистецтвом стимулюватиме учнів до формування власної обґрунтованої позиції. Практичні завдання, як-от створення відеоколажу, закріплять навички аналізу візуальної мови.

Методичні прийоми та інструменти:

- ❖ перегляд і аналіз трейлерів культових фільмів;
- ❖ аналіз фотопроектів за жанром, тематикою та стилем;
- ❖ дослідження британського стилю в рекламі та музичних кліпах;
- ❖ медіапрактика: створення відеоколажу або фотосерії;
- ❖ обговорення «Поп-культура чи високе мистецтво?».

Тема 8. Діалог культур у мистецтві Англії

Опанування цієї теми має ґрунтуватися на аналізі та дискусії. З допомогою кейс-стаді можна розглянути конкретні приклади, як різні культури (римська, англосаксонська, колоніальна) впливали на англійське мистецтво. Карта культурних впливів допоможе візуалізувати ці процеси. Центральним елементом уроку може стати дискусія про мультикультурність, що спонукатиме учнів до роздумів про сучасну ідентичність та глобалізацію.

Методичні прийоми та інструменти:

- ❖ створення карти культурних впливів (історико-культурний аналіз);
- ❖ кейс-стаді – дослідницький практикум з аналізом проявів мультикультурності в англійському мистецтві;
- ❖ дискусія «Мультикультурність – виклик чи багатство?»;
- ❖ проєкт «Мистецький ф'южн: моя версія»;
- ❖ перегляд інтерв'ю митців про ідентичність.

Тема 9. Британський акцент у світовому мистецтві

Щоб синтезувати знання та вчити учнів розпізнавати «британський акцент» у світовій культурі, учитель має скерувати учнів на пошук характерних рис англійського мистецтва, таких як іронія, стриманість, повага до традиції та абсурд. Аналіз елементів британського стилю в моді, дизайні та музиці зробить тему практичною та близькою до життя учнів. Творче завдання зі створення емблеми допоможе узагальнити ключові риси стилю.

Методичні прийоми та інструменти:

- ❖ визначення особливостей англійського мистецтва у творах мистецтва;
- ❖ аналіз елементів стилю в моді, дизайні, музиці;
- ❖ робота з логотипами та шрифтами;
- ❖ творче завдання: створення авторської емблеми «British Art Vibe».

Тема 10. Мистецький портрет Англії

Це підсумковий, проєктний урок. Його мета — дати учням можливість узагальнити вивчений матеріал і представити власне бачення Англії через мистецтво. Роль вчителя — фасилітація та підтримка учнівських проєктів, які можуть бути виконані у форматі відео, артбуку чи презентації. Організація виставки робіт та фінальна рефлексія дозволять кожному учневі усвідомити власні відкриття та сформулювати цілісне враження від курсу.

Методичні прийоми та інструменти:

- ❖ проєкт «Портрет Англії» у форматі відео, артбуку, презентації;

- ❖ презентація учнівських проєктів;
- ❖ вправа «П'ять образів Англії» для добору ключових символів;
- ❖ саморефлексія «Що для мене Англія в мистецтві?»;
- ❖ Презентації груп «Мистецтво Англії – моє відкриття року».

Пропоновані у Програмі методичні рекомендації та інструменти, розроблені для підтримки вчителя у реалізації мети та завдань курсу, покликані допомогти спланувати освітній процес таким чином, щоб він був інтерактивним, захопливим і діяльним. Запропоновані до кожної теми методичні прийоми та інструменти є орієнтирами для досягнення очікуваних результатів навчання. Рекомендується адаптувати ці інструменти до рівня підготовки учнів, їхніх інтересів та технічного забезпечення. Успішна реалізація програми значною мірою залежить від творчого підходу вчителя, адже його особистий досвід та ставлення роблять подачу матеріалу більш живою та переконливою.

Оскільки пропонований курс є вибірковою освітнім компонентом, **рішення про необхідність оцінювання (або не оцінювання) досягнутих учнями результатів приймає педагогічна рада закладу освіти.**

Оцінювання результатів навчання здійснюється відповідно до критеріїв, затверджених наказом МОН від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання». Система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня/учениці. Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень. Тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня/учениці та їхнє ставлення до опанування предмета.

«МУЗИЧНЕ ТА ХОРЕОГРАФІЧНЕ МИСТЕЦТВО АНГЛІЇ»

*Навчальна програма вибіркового освітнього компонента
(інтегрованого курсу за вибором) для здобувачів/здобувачок
профільної освіти у 10-12 класах Нової української школи*

Розробник: Гловацький Сергій Віталійович, методист предметів мистецької освітньої галузі лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВСТУПНА ЧАСТИНА

У період активного розвитку євроінтеграційних процесів все більшого значення набувають культурні та освітні взаємообміни між Україною та європейськими країнами. Серед багатьох захоплень та вподобань сучасних дітей – захоплення спортом, мистецтвом, наукою, читанням, подорожами, але знання англійської мови завжди було пріоритетним для здобувачів освіти, адже це відкриває широкі можливості для спілкування на міжнародному рівні. Вивчення мистецтва Англії зможе розвинути міжкультурну, мистецьку компетентність учнів/учениць, що дасть їм можливість ефективно спілкуватися та взаємодіяти із представниками різних культур, адаптуватися до нових культурних середовищ, розуміти та поважати культурні відмінності, цінності та традиції інших народів.

Програма вибіркового освітнього компоненту (курсу за вибором) «Музичне та хореографічне мистецтво Англії» знайомить здобувачів освіти з історичними періодами розвитку англійської музики та хореографії, авторами та виконавцями різноманітних музичних та хореографічних жанрів та стилів англійської культури.

Інтегрований курс за вибором є важливою складовою загальної середньої освіти і має суттєве значення для формування ціннісного ставлення до мистецтва, творчих і соціальних компетентностей здобувачів освіти. Курс сприяє всебічному розвитку учнів, кращому розумінню власної культурної ідентичності, розвитку творчого потенціалу та соціальних навичок. Його роль полягає у поєднанні естетичного, культурного та міждисциплінарного компонентів навчання.

Курс за вибором «Музичне та хореографічне мистецтво Англії» призначений для учнів/учениць 10-12 класів на рівні профільної середньої освіти, спрямований на досягнення результатів навчання, визначених Державним стандартом профільної середньої освіти та може викладатись як варіативна складова мистецького профілю або як інтегрований позапрофільний курс для інших профілів.

Програма курсу будується на наступних **ціннісних орієнтирах**: повага до особистості здобувача/здобувачки освіти та визнання пріоритету їхніх інтересів, досвіду, власного вибору, прагнень; забезпечення рівного доступу учнівства до освіти; дотримання принципів академічної доброчесності; становлення вільної особистості учнів/учениць, підтримка їхньої самостійності, підприємливості, ініціативності, впевненості в собі.

Метою інтегрованого курсу за вибором «Музичне та хореографічне мистецтво Англії» є *цілісний розвиток успішної особистості учня у процесі засвоєння музичного та хореографічного мистецтва Англії в історичному та культурному контекстах, формування компетентностей (культурної, інформаційної, комунікативної, творчої, музичної, хореографічної, дослідницької), необхідних для мистецько-творчого самовираження у процесі опанування англійського музичного та хореографічного мистецтва.*

Досягнення поставленої мети курсу за вибором можливе за умови виконання таких **завдань**:

- ❖ виховання в учнів/учениць позитивного емоційно-ціннісного ставлення до музичного та хореографічного мистецтва Англії;
- ❖ формування розуміння видової, жанрової, стильової специфіки англійського музичного та хореографічного мистецтва;
- ❖ розвиток практичних мистецьких умінь сприймати, інтерпретувати та оцінювати твори й художні явища музичного та хореографічного мистецтва Англії;
- ❖ розвиток творчого мислення та уяви;
- ❖ виховання художніх інтересів, смаків, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку, формування навичок художньої самоосвіти та самовиховання в процесі пізнання культурної спадщини Англії;
- ❖ виховання в учнів ціннісного ставлення до культурної спадщини Англії та сприяння розвитку міжкультурної компетентності учнів через розуміння культурних надбань дружньої нам країни.

Принципи, на яких ґрунтується програма інтегрованого курсу за вибором:

- ❖ **інтегративність** в поєднанні музичного та хореографічного мистецтва як взаємопов'язаних видів мистецтва, на рівні міжпредметної інтеграції поєднання знань і умінь із суміжних дисциплін; у формуванні цілісного світогляду і комплексного розуміння мистецтва, спрямованого на формування цілеспрямованого сприйняття мистецьких явищ;
- ❖ **гуманітаризація і гуманізація**, що будується на повазі до інтересів і потреб особистості, побудові освітнього процесу на основі педагогіки співробітництва, толерантності взаємин і спілкування;
- ❖ **цілісність**, що передбачає багатofакторну взаємодію відображених у змісті освіти та виховання основних компонентів соціального досвіду: художньо-естетичних знань, світоглядних уявлень, емоційно-ціннісного ставлення, художніх умінь, творчості;

❖ *поліхудожність, інтегральність, діалогічність* у відображенні змісту художньо-естетичної освіти та виховання об'єктивно існуючих зв'язків між видами мистецтв, діалогу культур;

❖ *варіативність* на основі індивідуалізації, широкої диференціації та допрофесійної спеціалізації;

❖ *взаємозв'язок* музично-естетичного виховання з соціокультурним середовищем (координація шкільної та позашкільної роботи, узгодження освітніх і дозвіллєвих заходів, гармонізація суспільних, професійно-педагогічних і сімейно-родинних виховних впливів);

❖ *культурологічність, науковість і доступність* у використанні науково обґрунтованої методики навчання, адаптованої до вікових і психологічних особливостей учнів, забезпечення доступності матеріалу;

❖ *емоційність і естетичність* у створенні емоційно насиченого навчального середовища, розвитку естетичного смаку і художньої чутливості учнів через сприйняття і творче відтворення музики та танцю.

Програма курсу за вибором будується на сукупності науково-методологічних підходів: компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, системного.

Компетентнісний підхід дозволяє формувати комплекс ключових компетентностей, включаючи музичну, рухову, комунікативну, соціальну, що забезпечують готовність учнів до подальшої освіти та соціальної адаптації.

Діяльнісний підхід дозволяє активно залучати учнів до практичної мистецької діяльності: виконання музичних творів, танцювальних композицій, імпровізацій, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу та розвитку творчих здібностей.

Особистісно орієнтований підхід ураховує індивідуальні особливості, потреби та інтереси учнів, спрямування навчання на розвиток творчої особистості, самопізнання та самореалізації.

Системний підхід дозволяє послідовно організовувати освітній процес за логічною структурою, що забезпечує поступове ускладнення матеріалу, формування знань, умінь і навичок.

Структура курсу. Курс за вибором «Музичне та хореографічне мистецтво Англії» розрахований на 17 годин і складається із двох розділів: «Музичне мистецтво Англії»; «Хореографічне мистецтво Англії». Кожний розділ містить по 4 теми. Для вивчення курсу також передбачено проведення вступного і підсумкового занять. Тематичний розподіл курсу за вибором:

Вступне заняття. Музична та хореографічна культура Англії.

РОЗДІЛ I. Музичне мистецтво Англії.

1.1. Народна музика Англії. Національні музичні інструменти та вокальні традиції країни.

1.2. Історія розвитку музичного професійного мистецтва Англії: композитори, національні школи, видатні персоналії.

1.3. Вокальне та інструментальне професійне музичне мистецтво Англії: відомі імена і виконавці.

1.4. Англійська сучасна музика. Стили, напрями. Творчість відомих гуртів.

РОЗДІЛ II. Хореографічне мистецтво Англії.

2.1. Народні танці Англії: історія та різновиди. Музика в англійських народних танцях.

2.2. Балет як синтез музики та хореографії. Зародження та розвиток балету в Англії. Відомі балети Англії.

2.3. Видатні хореографи та хореографічні колективи в Англії.

2.4. Модерн та сучасний танець в Англії.

Підсумкове заняття. Вплив англійського музичного та хореографічного мистецтва на світову культуру.

Способи реалізації програми курсу за вибором. Програма курсу за вибором передбачає навчання *річне* (0.5 години на тиждень) або *семестрове* (1 година на тиждень); загальний обсяг – 17 годин.

Особливості організації освітнього процесу. Курс має міждисциплінарний характер, поєднуючи елементи історії, культурології, музичної літератури та хореографії. Вивчення матеріалу сприятиме розширенню культурного кругозору учнів, розвитку їхнього естетичного смаку, формуванню розуміння взаємозв'язку мистецтва з соціально-історичним контекстом, а також розвитку навичок аналізу, інтерпретації та критичного мислення.

Необхідною умовою реалізації програми курсу за вибором є дотримання інтегративного підходу в навчанні. Під час опанування курсу активно використовується проєктна діяльність, коли учні працюють над створенням спільних мистецьких проєктів, і в яких органічно поєднані музична та хореографічна складова. Практичні види робіт: лекція-подорож у часі, практична робота з підготовки міні-проєктів, аналізу тексту та відео; створення схеми-періодизації, бюлетнів або презентацій з теми «Мій улюблений виконавець».

Для реалізації інтеграції можна використовувати проведення інтегрованих занять із проведенням дослідження елементів музики та хореографії, коли використовуються спільні елементи обох видів мистецтва, такі як ритм, динаміка, форма, структура, емоційний вираз. Учні/учениці навчаються розпізнавати ці елементи як у музиці, так і в русі, та використовувати їх у своїй творчості.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Загальний обсяг – 17 годин

Кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст курсу	Види навчальної діяльності
Вступне заняття. Музична та хореографічна культура Англії: загальний огляд та періодизація			
1	<p><i>Уміння:</i> Уміння орієнтуватися в основних історичних періодах розвитку музики та танцю в Англії, розрізняти основні жанри та форми англійської музики та танцю на базовому рівні</p> <p><i>Ставлення:</i> Прояв первинної зацікавленості історією музики та танцю Англії. Формування початкового поважливого ставлення до культурної спадщини</p>	<p>Вступ до вивчення курсу. Характеристика основних історичних періодів розвитку музики та танцю в Англії.</p> <p>Жанрова палітра музичного та хореографічного мистецтва. Музичні та хореографічні школи Англії. Основні жанри та форми англійської музики та танцю</p>	<p>Знайомство із періодизацією музичного та хореографічного мистецтва Англії. Засвоєння основних періодів розвитку мистецтва в Англії</p> <p>Сприймання коротких музичних фрагментів різних епох англійської музики, визначити, до якого історичного періоду належить кожен фрагмент, обґрунтовуючи свій вибір характерними музичними рисами</p>

	<p>Англії в галузі музики та танцю.</p> <p><i>Комунікація:</i></p> <p>Здатність наводити прості приклади жанрів, форм, видатних постатей та творів англійської музики та танцю, брати участь у короткому обговоренні основних понять теми</p>		<p>(мелодія, гармонія, інструментарій тощо).</p> <p>Аналіз творів мистецтва. Створення схеми-періодизації</p>
Розділ I. Музичне мистецтво Англії			
1	<p><i>Уміння:</i> Уміння орієнтуватися в історії народної музики Англії, розрізняти основні видів кельтські та германські музичні традиції, види і жанри церковної англійської музики та танцю на базовому рівні.</p> <p><i>Ставлення:</i></p> <p>Прояв первинної зацікавленості до музичної народної музики, формування початкового рівня здатності розрізняти на слух різні види народної музики;</p> <p><i>Комунікація:</i></p> <p>Здатність наводити прості приклади жанрів, форм народної музики Англії, обговорення вражень від сприймання музичних народних творів</p>	<p>Тема 1.1. Народна музика Англії. Національні музичні інструменти та вокальні традиції країни</p> <p>Народна англійська музика. Ранній період розвитку музичної культури Англії (до XII століття): кельтські та германські музичні традиції, розвиток церковної музики (григоріанський спів), музика бардів та менестрелів.</p>	<p>Знайомство із традиціями народної музики Англії, залучення до практичних видів мистецької діяльності з здійсненням аналізу особливостей вокальної манери виконання, мелодію, ритм, тематику текстів. Обговорення характерних рис англійського фольклорного співу. Спробувати уявити, як би звучала одна з цих стародавніх музичних традицій у сучасній обробці. Описати, які сучасні інструменти та технології можливо б використали, щоб адаптувати кельтську мелодію, германський мотив або григоріанський хорал.</p> <p>Аналіз творів. Підготовка презентації</p>
2	<p><i>Уміння:</i></p> <p>сприймати твори мистецтва, інтерпретувати твори вербально і залучає</p>	<p>Тема 1.2. Історія розвитку музичного професійного мистецтва Англії: композитори, національні школи, видатні персоналії Музика</p>	<p>Знайомство із традиціями середньовічної та ренесанської музики Англії, здійснення</p>

	<p>невербальні засоби. виокремлювати виразні засоби у творах різних видів мистецтва для пояснення власного враження, розвиток.</p> <p><i>Ставлення:</i> здатність до розвитку вмінь висловлювати власне ставлення до творів мистецтва.</p> <p><i>Комунікація:</i> Здатність наводити прості приклади жанрів, форм музики середньовіччя та епохи Ренесансу в Англії, обговорення вражень від сприймання музичних професійних творів, взаємодія з іншими особами через мистецтво, участь у мистецьких і дослідницьких проєктах, долучення до мистецьких заходів; регулювання власного емоційного стану засобами мистецтва</p>	<p>середньовіччя (XII - XV століття): зародження багатоголосся, розвиток хорової музики, світські пісні та балади, музика епохи Ренесанс (XVI століття) розквіт вокальної поліфонії (мадригали, мотети), інструментальна музика (лютня, вірджинал). Композитори, національні школи, видатні персоналії музичного мистецтва Англії.</p> <p>Розвиток музики в епоху Ренесансу. Вільям Берд композитор англійського Відродження, автор духовних та світських творів, мадригалів, мотетів, твори для вірджинала. Джон Доуленд, англійський композитор, лютніст та співак епохи пізнього Відродження. меланхолійні пісні (лютневі арії) та інструментальна музика.</p> <p>Томас Морлі, автор мадригалів, балетів та канцонет, Орландо Гіббонс майстер вокальної поліфонії, мадригалів та інструментальної музики.</p> <p>Томас Талліс, приклади церковної музики періоду Тюдорів.</p> <p>Вокальне та інструментальне професійне музичне мистецтво Англії. Музика епохи бароко (XVII століття): опери Генрі Перселла, розвиток інструментальної музики. Творчість композиторів англійської школи на прикладах творів Генрі Перселла, (опери, антеми, оркестрова та клавірна музика композитора)</p>	<p>аналізу мистецьких вокальних та інструментальних творів, порівняти два музичні твори різних англійських композиторів або твори одного композитора, написані в різні періоди його творчості.</p> <p>Проаналізуйте зміни в стилі, музичній мові та відображенні національних рис.</p> <p>Лекція, практична мистецька діяльність, аналіз творів, мистецькі проєкти.</p>
2	<p><i>Уміння:</i> сприймати твори інструментальне професійне музичного мистецтва Англії, аналізувати та інтерпретувати і критично оцінювати засоби художньої виразності в творах різних жанрів, пояснювати цінності, закладені в творах у</p>	<p><i>Тема 1.3. Вокальне та інструментальне професійне музичне мистецтво Англії: відомі імена і виконавці</i></p> <p>Музика епохи класицизму (XVIII століття), творчість Генделя в Англії. Музика епохи романтизму (XIX століття): інтерес до національної музики та фольклору. Елгар, Воан-Вільямс. Творчість Георга Фрідріха Генделя, творчість Томаса Арна, патріотичні пісні,</p>	<p>Знайомство із традиціями музики епохи класицизму, романтизму в Англії, залучення до практичних видів мистецької діяльності з здійсненням аналізу мистецьких вокальних та інструментальних творів. Підготовка проєкту «Музична</p>

	<p>творах різних видів мистецтва для пояснення власного враження, розвиток здібностей естетично перетворювати навколишнє середовище: використовувати результати спостережень у мистецькій діяльності:</p> <p><i>Ставлення:</i> здатність до розвитку вмінь висловлювати власне ставлення до творів мистецтва професійного музичного мистецтва Англії епохи класицизму, романтизму та сучасності.</p> <p><i>Комунікація:</i> здатність наводити прості приклади жанрів, форм музики епохи класицизму і романтизму в Англії, обговорення вражень від сприймання музичних професійних творів, взаємодія з іншими особами через мистецтво, участь у мистецьких і дослідницьких проєктах, долучення до мистецьких заходів; регулювання власного емоційного стану засобами мистецтва</p>	<p>Музика романтизму. Творчість Едварда Елгара, оркестрові твори концерти та ораторії, творчість Ральфа Воан-Вільямса, використання англійського фольклору та створення національного музичного стилю. Густав Голст, оркестрові та хорові твори.</p> <p>Музика ХХ століття та сучасність (ХХ - ХХІ століття): авангардні течії, творчість Бріттена, домінування Англії у світовій популярній музиці</p>	<p>подорож у часі»: завдання для проєкту.</p> <p>Обрати одного відомого англійського вокаліста або інструменталіста з будь-якої епохи (від епохи Відродження до сучасності), уявивши, що ви берете в нього інтерв'ю. Написати сценарій цієї розмови, де ви запитуєте про його творчий шлях, натхнення, вплив епохи на його музику, співпрацю з іншими музикантами, а також про його думки щодо сучасного музичного світу</p>
2	<p><i>Уміння:</i> сприймати твори сучасної популярної та рок-музики Англії, аналізувати та інтерпретувати і критично оцінювати</p>	<p>Тема 1.4. Англійська сучасна музика. Стилi, напрями. Творчість відомих гуртів та виконавців</p> <p>Англійська сучасна музика. Стилi, напрями. Творчість відомих гуртів та виконавців. Творчість гуртів ХХ</p>	<p>Знайомство із традиціями сучасної Англії, залучення до практичних видів мистецької діяльності з здійснення вокальних та</p>

	<p>засоби художньої виразності в творах різних стилів, пояснювати цінності, закладені в творах різних видів мистецтва для пояснення власного враження, розвиток здібностей естетично перетворювати навколишнє середовище: використовувати результати спостережень у мистецькій діяльності.</p> <p><i>Ставлення:</i></p> <p>здатність до розвитку вмінь висловлювати власне ставлення до творів мистецтва сучасної популярної музики Англії.</p> <p><i>Комунікація:</i></p> <p>Здатність наводити прості приклади жанрів, форм сучасної музики Англії, обговорення вражень від сприймання музичних сучасних виконавців та гуртів, участь у мистецьких і дослідницьких проєктах, долучення до мистецьких заходів; регулювання власного емоційного стану засобами мистецтва</p>	<p>століття: The Beatles, The Rolling Stones, Led Zeppelin. Популярні пісні гурту Queen. Творчість Елтона Джона (музичний стиль, основні досягнення, співпраця з Берні Топіном). Творчість Фредді Мерк'юрі (музичний стиль, основні досягнення з Queen, сольна кар'єра)</p>	<p>інструментальних імпровізацій. Музичне сприймання: слухають короткі фрагменти сучасних англійських пісень різних жанрів (без оголошення виконавця), визначають стиль, називають характерні музичні елементи (інструменти, ритм, мелодія, вокал), передбачають, про що може йти мова в тексті, і, якщо можливо, називають виконавця або гурт.</p> <p>Підготовка до проведення мистецького позаурочного заходу</p>
Розділ II. Хореографічне мистецтво Англії			
2	<p>Уміння: сприймати народні танці Англії: історія та різновиди, розвиток вмінь аналізувати та інтерпретувати і критично оцінювати засоби художньої виразності в народних</p>	<p>Тема 2.1. Народні танці Англії: історія та різновиди. Музика в англійських народних танцях</p> <p>Народні танці Англії: історія та різновиди. Музика в англійських народних танцях.</p> <p>Англійські народні танці: морріс-данс (Morris Dance), регіональні стилі морріс-дансу,</p>	<p>Знайомство із традиціями народної хореографії Англії, залучення до практичних видів мистецької діяльності.</p> <p>Підбір кілька характерних мелодій для різних видів</p>

	<p>танцях, пояснювати цінності, закладені в творах різних видів танців для пояснення власного враження, використовувати результати спостережень у мистецькій діяльності.</p> <p>Ставлення: здатність до розвитку вмінь висловлювати власне ставлення до народних танців Англії.</p> <p>Комунікація: Здатність наводити прості приклади народних танців Англії, обговорення вражень від сприймання музичних сучасних виконавців та гуртів, участь у мистецьких і дослідницьких проєктах, долучення до мистецьких заходів; регулювання власного емоційного стану засобами мистецтва</p>	<p>танці з мечами (Sword Dances) групові танці, основні типи танців з мечами,</p> <p>Контрданси (Country Dances): соціальні танці Англії. Ритмічний танець Клоггінг (Clogging):, що виконується у спеціальному взутті з дерев'яною підошвою (клоггах), яке створює характерний стукіт. регіональні особливості.</p> <p>Ріггінг (Rigging): танці, пов'язані з морською тематикою, часто імітують рухи моряків та роботу з вітрилами.</p> <p>Дитячі ігрові танці (Children's Singing Games): прості танці та ігри, які супроводжуються піснями та лічилками.</p>	<p>англійських народних танців.</p> <p>Сприймання музичних фрагментів та намагання визначити, до якого виду танцю вони можуть належати, обґрунтовуючи свій вибір ритмом, темпом, інструментацією та загальним настроєм. Перегляд відео та їх аналіз. Створення схеми періодизації</p>
2	<p>Уміння: сприймати твори балету Англії, аналізувати та інтерпретувати і критично оцінювати засоби художньої виразності в балеті, розвиток здібностей естетично перетворювати навколишнє середовище: використовувати результати спостережень у мистецькій діяльності.</p> <p>Ставлення: здатність до розвитку</p>	<p>Тема 2.2. Балет як синтез музики та хореографії. Зародження та розвиток балету в Англії. Відомі балети Англії</p> <p>Балет як синтез музики та хореографії. Зародження та розвиток балету в Англії. Відомі балети Англії.</p> <p>Придворні маскаради (Court Masques): XVII столітті при англійському королівському дворі. Вплив французького балетув XVIII столітті на балет Англії. Формування англійської балетної традиції (XIX століття), становлення національного балету (XX століття), рух за національне мистецтво.</p> <p>Отримання королівського статусу балету Англії в 1956 році.</p>	<p>Знайомство із історією розвитку балету в Англії, залучення до практичних видів мистецької діяльності, організація дискусій, індивідуальні дослідження з теми, дискусії, організація групової та колективної творчості, мистецької діяльності й комунікації.</p> <p>Лекція. Проведення практичної роботи з аналізу тексту та</p>

	<p>вмінь висловлювати власне ставлення до балету в Англії.</p> <p><i>Комунікація:</i></p> <p>Здатність наводити прості приклади жанрів, форм балету Англії, обговорення вражень від сприймання балетів, участь у мистецьких і дослідницьких проєктах, долучення до мистецьких заходів; регулювання власного емоційного стану засобами мистецтва</p>	<p>Розквіт англійського балету в другій половині ХХ століття.</p> <p>Видатні танцівники: Марго Фонтейн, Роберт Гелпманн, Антоні Доуелл, Лін Сеймур, Леслі Кольер.</p> <p>Балетні колективи: Англійський національний балет (English National Ballet), 1950 р. як Лондонський фестивальний балет, Бірмінгемський королівський балет (Birmingham Royal Ballet) в 1997 р</p>	<p>відео. Підготовка презентації</p>
2	<p><i>Уміння:</i></p> <p>сприймати твори сучасної хореографії Англії, аналізувати та інтерпретувати і критично оцінювати засоби художньої виразності в творах різних стилів сучасної хореографії Англії, пояснювати цінності, закладені в творах різних видів мистецтва для пояснення власного враження, розвиток здібностей естетично перетворювати навколишнє середовище: використовувати результати спостережень у мистецькій діяльності.</p> <p><i>Ставлення:</i></p> <p>здатність до розвитку вмінь висловлювати власне ставлення до творів мистецтва сучасної популярної музики Англії.</p>	<p>Тема 2.3. Видатні хореографи та хореографічні колективи в Англії</p> <p>Видатні хореографи та хореографічні колективи в Англії</p> <p>Видатні хореографи Англії: Вейн Макгрегор (Wayne McGregor): постійний хореограф Королівського балету.</p> <p>Акрам Хан (Akram Khan): опрацьовував поєднання класичного індійського танцю катхак із сучасною хореографією.</p> <p>Видатні хореографічні колективи:</p> <p>The Royal Ballet: балетна трупа Великої Британії, що базується в Королівському оперному театрі в Лондоні.</p>	<p>Знайомство із історією розвитку хореографії та видатні хореографи в Англії, залучення до практичних видів мистецької діяльності. Організація дискусій, індивідуальні дослідження з теми, дискусії, організація групової та колективної творчості, мистецької діяльності й комунікації</p> <p>Створення бюлетнів або презентацій з теми «Мій улюблений виконавець»</p>

	<p><i>Комунікація:</i></p> <p>Здатність наводити прості приклади жанрів, форм сучасної музики Англії, обговорення вражень від сприймання музичних сучасних виконавців та гуртів, участь у мистецьких і дослідницьких проєктах, долучення до мистецьких заходів; регулювання власного емоційного стану засобами мистецтва</p>		
2	<p><i>Уміння:</i></p> <p>сприймати твори сучасної популярної та рок-музики Англії, аналізувати та інтерпретувати і критично оцінювати засоби художньої виразності в творах різних стилів, пояснювати цінності, закладені в творах різних видів мистецтва для пояснення власного враження, розвиток здібностей естетично перетворювати навколишнє середовище: використовувати результати спостережень у мистецькій діяльності.</p> <p><i>Ставлення:</i></p> <p>здатність до розвитку вмінь висловлювати власне ставлення до творів мистецтва сучасної популярної музики Англії.</p> <p><i>Комунікація:</i></p> <p>Здатність наводити</p>	<p><i>Тема 2.4. Модерн та сучасний танець в Англії</i></p> <p>Модерн та сучасний танець в Англії. Зародження та розвиток модерн танцю в Англії: Становлення та розквіт сучасного танцю: середина 20-го століття. Характерні риси сучасного танцю в Англії.</p> <p>Видатні хореографи та хореографічні колективи: Вейн Макгрегор, Крам Хан, Шиобан Девіс.</p> <p>Видатні хореографічні колективи: The Royal Ballet, English National Ballet, Birmingham Royal Ballet</p>	<p>Знайомство із історією розвитку сучасної хореографії в Англії, залучення до практичних видів мистецької діяльності, Організація дискусій, індивідуальні дослідження з теми, дискусії, мистецькі проєкти, організація групової та колективної творчості, мистецької діяльності й комунікації</p> <p>Лекція-подорож у часі, практична робота з підготовки міні-проєктів (тематика за вибором)</p>

	<p>прості приклади жанрів, форм сучасної музики Англії, обговорення вражень від сприймання музичних сучасних виконавців та гуртів, участь у мистецьких і дослідницьких проєктах, долучення до мистецьких заходів; регулювання власного емоційного стану засобами мистецтва</p>		
<p>Підсумкове заняття. Вплив англійського музичного та хореографічного мистецтва на світову культуру</p>			
1	<p><i>Уміння:</i> підбивати підсумок та узагальнювати значення музики та хореографії Англії, аналізувати та інтерпретувати і критично оцінювати засоби художньої виразності в творах різних стилів музики та хореографії, пояснювати цінності, закладені в творах різних видів мистецтва для пояснення власного враження, розвиток здібностей естетично перетворювати навколишнє середовище: використовувати результати спостережень у мистецькій діяльності.</p> <p><i>Ставлення:</i> здатність до розвитку вмінь висловлювати власне ставлення до творів мистецтва сучасної популярної музики та хореографії Англії.</p>	<p>Вплив англійського музичного та хореографічного мистецтва на світову культуру. Музичне та хореографічне мистецтво Англії є невід'ємною частиною світової культури, її різноманіття стилів, інноваційних підходів. Видатні митці Англії. Вплив англійських музикантів та танцівників на нові покоління артистів та глядачів</p>	<p>Вплив англійського музичного та хореографічного мистецтва на світову культуру, залучення до практичних видів мистецької діяльності, організація дискусій, індивідуальні дослідження з теми, дискусії, мистецькі проєкти, організація групової та колективної творчості, мистецької діяльності й комунікації</p> <p>Виконання підсумкової роботи.</p>

	<p><i>Комунікація:</i> Здатність наводити прості приклади жанрів, форм сучасної музики та хореографії Англії, обговорення вражень від сприймання музичних сучасних виконавців та гуртів, участь у мистецьких і дослідницьких проєктах, долучення до мистецьких заходів; регулювання власного емоційного стану засобами мистецтва</p>		
--	--	--	--

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Акцентуємо увагу на деяких методичних аспектах реалізації з інтегрованого курсу за вибором та досягнення очікуваних результатів навчання. Основна стратегія полягає у побудові партнерських відносин між учителем та учнями, де обидві сторони є активними учасниками освітнього процесу, співпрацюють у досягненні спільних цілей та відчувають відповідальність за результат. Учитель виступає не лише як джерело знань, а й як фасилітатор, наставник і партнер, який цінує думку учнів, підтримує їхні ініціативи та створює безпечне середовище для навчання та самовираження. Вчитель залучає учнів до обговорення та розуміння *очікуваних результатів навчання*, їхньої практичної значущості, спільно формулює навчальні цілі.

Очікувані результати навчання:

Після успішного засвоєння навчального матеріалу курсу учень/учениця зможе:

- називати основні історичні періоди розвитку музичного та хореографічного мистецтва Англії;
- описувати характерні риси різних жанрів англійської музики та хореографії;
- розпізнавати творчість найвідоміших англійських композиторів, виконавців та хореографів;
- аналізувати музичні та хореографічні твори англійського походження, визначати їхні стилеві особливості та засоби виразності;
- пояснювати взаємозв'язок музики та хореографії в англійських театральних виставах;
- висловлювати власне ставлення до прослуханих та переглянутих музичних і хореографічних творів;
- виявляти інтерес до подальшого вивчення музичної та хореографічної культури Англії та інших країн.

Методи та форми навчання. Для ефективної реалізації курсу рекомендується використовувати різноманітні методи та форми навчання, що сприятимуть активній пізнавальній діяльності учнів, а саме:

Словесні методи: урок-бесіда, пояснення, розповідь, дискусія, робота з текстом (додаткова література, інтернет-джерела).

Наочні методи: демонстрація ілюстрацій, фотографій, відео- та аудіозаписів музичних і хореографічних творів, презентацій.

Інтерактивні методи: мозковий штурм, робота в малих групах, проєктна діяльність, рольові ігри, дебати, створення мультимедійних презентацій.

Інформаційно-комунікаційні технології: використання аудіо- та відеоматеріалів, інтернет-ресурсів, онлайн-платформ для навчання та співпраці.

Міжпредметні зв'язки: інтеграція з історією, літературою, іноземною мовою, образотворчим мистецтвом.

Екскурсії (за можливості): відвідування концертних залів, театрів, музеїв.

Навчально-методичне забезпечення курсу

Для забезпечення якісного викладання курсу рекомендується використовувати:

❖ Художні та документальні відео- та аудіозаписи музичних і хореографічних творів англійських авторів та виконавців.

❖ Ілюстративний матеріал (портрети композиторів, хореографів, фотографії вистав, костюмів тощо).

❖ Інтернет-ресурси (онлайн-енциклопедії, музичні та танцювальні архіви, веб-сайти музеїв та театрів).

❖ Музичні інструменти (за наявності).

❖ Обладнання для відтворення аудіо- та відеоматеріалів.

Учитель може самостійно розробляти дидактичні матеріали, адаптувати наявні ресурси до потреб учнів та специфіки навчального процесу.

Доцільність оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць за цим курсом вирішує педагогічна рада закладу загальної середньої освіти, адже вчительство та заклади освіти мають автономію.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до критеріїв оцінювання, розроблених на основі очікуваних результатів навчання.

Оцінювання досягнень учнів у галузі мистецької освіти може здійснюватись із застосуванням наступних форм:

- *усної:* індивідуального, групового фронтального опитування;
- *практичної:* виконання мистецьких творів (спів, інструментальна гра), створення образотворчих композицій, подкастів, відеороликів, участь у театральній діяльності (інсценізація, пантоміма, перформанс, артмоб), виконання мистецьких проєктів, участь в естетизації навколишнього середовища;
- *цифрової:* тестування в електронному форматі.

Для оцінювання навчальних досягнень можна також здійснювати спостереження за роботою учнів на уроці; фіксування активності, участі в дискусіях, розуміння матеріалу за запитаннями та відповідями; короткі усні опитування, обговорення в малих групах, презентації (індивідуальні та групові), інтерв'ю та бесіди з учнями; бліц-тести, самостійні роботи на 5-10 хвилин, швидке перевіряння, есе; оцінювання продуктів діяльності (заповнення макетів, схем, діаграм, моделей), самооцінювання та взаємооцінювання.

Під час оцінювання слід враховувати не лише рівень засвоєння теоретичних знань, але й активність учнів на уроках, їхню здатність застосовувати набуті знання на практиці, творчий підхід до виконання завдань та вміння висловлювати власну думку.

Запропоновані методичні рекомендації мають допомогти вчителям у організації цікавого та змістовного навчального процесу, спрямованого на досягнення очікуваних результатів навчання. Реалізація навчальної програми вибіркового освітнього компоненту «Музичне та хореографічне мистецтво Англії» відкриває широкі можливості для поглибленого вивчення учнями світової мистецької спадщини, розвитку їхньої музичної та хореографічної культури, творчих здібностей та естетичного смаку, сприятиме формуванню всебічно розвиненої особистості, здатної до міжкультурної комунікації та цінування багатства світової культури.

СПИСОК ОРІЄНТОВНИХ РЕСУРСІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ КУРСУ ЗА ВИБОРОМ

1. Музика Великої Британії: Вікіпедія.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Музика_Великої_Британії
2. Титаренко Л. С. Фітцвільямова вірджинальна книга як жанрово-стильова антологія англійської клавірної музики другої половини XVI – початку XVII ст: дис.. кандидата мистецтвознавства : 17.00.03. Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2020. 18 с. URL: <https://knmau.com.ua/wp-content/uploads/titarenko-dysertatsiya.pdf>
3. Деменкова К.В. Освітній потенціал інтеграції музичного мистецтва з вивченням англійської мови. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/77930/1/Demenkova_Bachelous_paper.pdf
4. Черкасов В. Ф. Реформування загальної музичної освіти у Великій Британії. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2019. № 4. С. 22-28. URL: <https://www.mmod.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/164/133/>
5. Лисіна Н. І., Тітович В. І. Розвиток іспанської клавірної школи в епоху Ренесансу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*. 2018. Вип. 25. С. 107-112.
6. Методичні матеріали та статті з інтеграції музики та хореографії в навчальний процес. Ресурси з методики застосування інтерактивних методів навчання музичного мистецтва, які можуть бути використані для викладання англійської музики та хореографії. URL: <https://naurok.com.ua/zastosuvannya-interaktivnih-metodiv-navchannya-na-suchasnomu-uroci-muzichnogo-mistectva-154385.html>

ДИЗАЙН У ПРОЄКТУВАННІ ВИРОБІВ

*Навчальна програма вибіркового освітнього компонента
(курсу за вибором з технологій) для здобувачів/здобувачок
профільної освіти у 10-12 класах Нової української школи*

Розробник: Кондратюк Сергій Юрійович, методист трудового навчання, технологій лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Профільна середня освіта передбачає розвиток особистості учнів старших класів через поглиблене вивчення окремих предметів, орієнтоване на їхні інтереси, здібності та майбутню професійну діяльність. Такий підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей, розвитку критичного мислення, творчих здібностей, самостійності у прийнятті рішень та готовності до навчання впродовж життя.

Навчальна програма вибіркового освітнього компоненту (курсу за вибором) для профільної середньої освіти з технологій «Дизайн у проєктуванні» для 10-12 класів Нової української школи надає можливість поєднувати здобуття теоретичних знань із формуванням практичних навичок, набуття учнями/ученицями ключових і предметних компетентностей, які орієнтовані на розв'язання життєвих проблем, а не на формальне заучування фактів і виконання готових інструкцій.

Програма забезпечує реалізацію реформи технологічної освітньої галузі у старшій школі шляхом впровадження компетентнісного підходу, інтеграції знань науки, техніки, мистецтва, розвитку практичних умінь і навичок та готує учнів/учениць до використання наукових основ формотворення у предметно-перетворювальній діяльності. Відповідно до інтересів та потреб учнівства, програма може реалізовуватись як курс за вибором у рамках технологічного профілю або як позапрофільний курс для інших профілів.

Мета курсу за вибором «Дизайн у проєктуванні виробів» – *сприяти опануванню базових знань про принципи дизайну, розвинути в учнів/учениць креативне мислення, художній смак, сформуванню умінь застосовувати методи дизайну у створенні функціональних і естетично привабливих виробів, а також практичні навички проєктування з урахуванням потреб користувача, використанням сучасних матеріалів, технологій і тенденцій у сфері дизайну; забезпечити готовність до професійного самовизначення.*

Програма курсу за вибором дозволяє сформувати в учнів ціннісне ставлення до виготовлення виробів як до речей, якими хотілося б користуватися та які мають не тільки утилітарне призначення і виконують відповідну функцію, а й повинні бути естетично довершеними, оригінальними, ергономічними та відповідати сучасним тенденціям виробництва і дизайну.

Досягнення мети навчальної програми «Дизайн у проєктуванні виробів» передбачає реалізацію таких **завдань**:

1. Формування уявлення про дизайн як спосіб творчого розв'язання практичних завдань у проєктуванні та виготовленні виробів.
2. Ознайомлення з основами композиції, кольору, стилю та їх застосування у створенні простих дизайнерських об'єктів.
3. Засвоєння етапів проєктної діяльності: від ідеї до виготовлення та оцінювання результату.
4. Розвиток навичок створення ескізів і моделей, використання доступних цифрових та ручних інструментів проєктування.
5. Формування практичних умінь виготовлення нескладних виробів з урахуванням функціональності, естетики та безпеки.
6. Виховання творчого мислення, акуратності, відповідальності та здатності до самооцінювання результатів праці.
7. Сприяння усвідомленню значення дизайну в повсякденному житті, виборі майбутнього професійного напрямку та створення умов для розвитку особистості кожного учня/учениці.

Програмою передбачається практична спрямованість щодо опанування навчальним матеріалом, формування реальних компетентностей, які учні/учениці можуть використовувати для задоволення власних потреб та у майбутній професійній діяльності. Вона орієнтована на впровадження законів і правил дизайну у процес проєктування виробів.

Принципи опанування змістом програми:

- *Компетентнісний підхід* – навчання орієнтується на формування ключових і предметних компетентностей учнів через практичну діяльність.
- *Практична спрямованість* – діяльнісний підхід із акцентом на виконання учнями індивідуальних або групових проєктів, які охоплюють усі етапи створення виробу.
- *Творчість і креативність* – учні заохочуються до генерації власних ідей, пошуку оригінальних рішень, експериментування з формою, матеріалами, видами оздоблення та технологіями.
- *Доступність і варіативність* – зміст і методи навчання враховують рівень підготовки учнів, наявну матеріальну базу та передбачають адаптацію до освітнього середовища.
- *Інтеграція знань* – поєднання елементів дизайну і технологій.

- *Безпечність і екологічність* — дотримання правил охорони праці, безпеки життєдіяльності, свідоме використання матеріалів і ресурсів для виготовлення завершених виробів.

Структура програми курсу, особливості організації освітнього процесу. Програма розрахована на **35 годин** (1 година на тиждень) і структурована за змістовими модулями у кожному семестрі:

❖ I семестр передбачає опанування модулями протягом 16 годин, які відображають основні поняття дизайну:

- 1) Поняття про конструювання (3 год);
- 2) Загальні поняття про дизайн (4 год);
- 3) Основи композиції (4 год);
- 4) Кольорознавство (4 год).

❖ II семестр пропонується використати для практичного застосування отриманих знань – проектування виробу протягом 19 годин.

Навчальний програмовий матеріал викладено в таблиці основної частини, що містить такі складові:

- 1) Очікувані результати навчання – результати опанування матеріалом відповідного модуля.
- 2) Пропонований зміст навчального курсу – орієнтовні теми для засвоєння учнями.
- 3) Види практичної діяльності – орієнтовна діяльність для практичної реалізації засвоєних знань.

Основна діяльність учнів/учениць на заняттях:

- у I семестрі – практична самостійна чи групова робота з опанування теоретичними основами і набуттям практичних навичок розроблення дизайну виробів чи середовища;
- у II семестрі – виконання творчого учнівського проекту для задоволення особистих потреб чи потреб оточуючих людей, сім'ї, освітнього закладу або громади.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Загальний обсяг 35 годин (1 година на тиждень)

Кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального курсу	Види навчальної діяльності
4	Модуль I. Поняття про конструювання		
	Презентує опрацьовану інформацію про різні форми професійної активності в зручній формі, зокрема з використанням цифрових пристроїв, відповідно до власних потреб [12 ТЕО 4.1.1-2] Використовує програмні продукти та пристрої в проектно-технологічній діяльності [12 ТЕО 2.3.1-2] Аналізує думку інших осіб стосовно розроблених шляхів	Види конструювання: художнє і технічне. Роль конструювання виробів у виробництві. Класифікація конструкцій виробів. Основні властивості виробів: функціональне призначення, форма, матеріал, розміри та експлуатаційні вимоги. Класифікація вимог до виробів. Правила конструювання.	Дослідження основних етапів проектування у виробництві та визначення відмінностей від учнівського проекту. Розроблення кількох конструкцій одного виробу для особистих потреб в залежності від виду конструювання, матеріалу та експлуатаційних вимог.

	реалізації власних освітньо-професійних цілей та особистісного потенціалу [12 ТЕО 4.2.2-2] Визначає і оцінює можливі ризики в роботі над проектом [12 ТЕО 1.1.2-1]	Правила охорони праці в майстерні та під час користування цифровими засобами і послугами.	Пошук інформації про правила конструювання з використанням команд розширеного пошуку у Google. Пошук в інтернеті зразків невдалих конструкцій та їх аналіз.
4	Модуль II. Загальні поняття про дизайн		
	Формулює ідею/ проблему на основі зібраної інформації [12 ТЕО 1.1.1-3] Висловлює обґрунтовані міркування у вигляді суджень і висновків щодо застосування графічної підготовки та дизайну в проектуванні [12 ТЕО 2.1.2-1] Планує проєкт/трудова діяльність на основі функціонування сучасних технологій [12 ТЕО 3.1.2-2] Створює та читає графічні зображення [12 ТЕО 2.2.2-1]	Роль дизайну, як складової процесу конструювання. Характеристика видів дизайну: графічний, індустріальний, інтер'єрний, дизайн одягу, вебдизайн, ландшафтний, фітодизайн, архітектурний, дизайн промислових товарів, мультимедійний тощо. Стилі дизайну. Закони дизайну: естетична довершеність, єдність, цілісність, гармонійність пропорцій, ритм, симетрія, цілісність.	Пошук інформації щодо зміни зовнішнього вигляду виробів в історичному вимірі. Створення інфографіки: «Види дизайну», «Стилі дизайну». Розроблення посібника із ілюстраціями принципів дизайну. Створення буклету «Стилі дизайну: класичні, сучасні, ретро, етнічні, змішані». Виконання клаузури виробу. Міні-проєкт «Дизайн речей навколо нас».
4	Модуль III. Основи композиції і компоновання		
	Формулює ідею/проблему на основі зібраної інформації [12 ТЕО 1.1.1-3] Шукає і пропонує рішення для розвитку та перевірки ідей, вирішення проблем [12 ТЕО 3.2.2-1] Бере участь у роботі команд для досягнення спільної мети, застосовуючи прийоми підтримки та допомоги учасникам команди [12 ТЕО 1.2.1-2]	Поняття композиції і компоновання. Принципи композиції: цілісність, рівновага, підпорядкованість, акцент, динаміка і статика, просторова форма. Поняття про масштаб, масштабування, пропорції, ритмічність, метр, симетрію та асиметрію. Застосування тіні і правила золотого перетину.	Виконання групового проєкту із створення графічного зображення інтер'єру приміщення. Виготовлення наочності (таблиці) для демонстрації правил композиції. Розроблення ескізів виробів із застосуванням пропорцій золотого перетину.
4	Модуль IV. Кольорознавство		
	Пояснює застосування технологій у різних сферах трудової діяльності [12 ТЕО 3.1.2-1] Оцінює результати науково-технічних досліджень у проєкті [12 ТЕО 3.2.3-1]	Поняття випромінювання, світла і кольору. Класифікація кольорів. Властивості кольору: яскравість, насиченість, ясність, тон. Колірні схеми в дизайні.	Проведення дослідів на змішування кольорів світла і фарб. Визначення гармонійного поєднання кольорів на основі кола Іттена.

	<p>Оптимізує застосовані технологічні процеси/матеріали на основі прийнятих рішень [12 ТЕО 3.2.2-2]</p>	<p>Контрастні і нюансні кольори. Тональні схеми змішування кольорів. Адитивна і субтрактивна моделі змішування кольорів.</p> <p>Принципи гармонійного поєднання кольорів. Сприйняття кольору. Кольорова ілюзія. Принципи добору кольорів для фарбування предметів у промисловості і побуті.</p>	<p>Виготовлення шкали насиченості і світлоти кольору. Проведення експериментів із кольоровими ілюзіями.</p> <p>Добір кольорової гама приміщення в залежності від його призначення. Дослідження використання кольорів у модному одязі.</p>
19	Модуль V. Проектування виробу		
	<p>Оцінює наявні ресурси для втілення ідеї для проекту з підприємницьким потенціалом [12 ТЕО 1.1.2-2]</p> <p>Складає план проекту у співпраці з іншими, оцінює роль і значення співробітництва [12 ТЕО 1.2.1-4]</p> <p>Реалізує задум у готовому проекті [12 ТЕО 1.2.1-5]</p> <p>Презентує результати проекту [12 ТЕО 1.3.1-1]</p> <p>Здійснює рефлексію власної діяльності в проектуванні [12 ТЕО 1.3.1-3]</p>	<p>Методи проектування. Загальні технологічні поняття. Проектування виробу з використанням принципів та правил дизайну.</p>	<p>Ознайомлення із термінами словника технологічних понять проектування. Особливості методів проектування: інверсія, аналогія, комбінування, компенсація, динамізація, компаундування, резервування, емпатія, мультиплікація, ідеалізація тощо. Обрання ідеї для проекту. Складання плану виконання проекту. Розроблення дизайну виробу. Виконання проекту. Презентація результатів роботи над проектом.</p>

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Концепція Нової української школи передбачає: надання кожній дитині доступу до якісної освіти, максимальне забезпечення розкриття її власних здібностей, права і можливостей на досягнення успіху у житті; оновлення (осучаснення) змісту освіти, зміна методики навчання та освітнього середовища на більш ефективні, розширення кола практичних знань і вмінь.

В основі сучасної методики викладання технологічної освітньої галузі базової і профільної освіти лежить проектна діяльність, яка ґрунтується на особистісно орієнтованому,

компетентнісному і діяльнісному підходах. Тому дуже важливим є формування в учнів умінь формотворення, розроблення дизайну та естетичної довершеності виробів, оскільки ці складові є базовими для проєктування об'єктів праці у виробничій сфері.

При виготовленні виробів надзвичайно важливим є не тільки його функціональність, а й довершеність форми, зручність, ергономічність, довговічність і естетична привабливість. Такі вироби водночас відповідатимуть потребам користувачів й сучасним тенденціям розвитку суспільства і виробництва.

Під час обрання теми проєкту потрібно орієнтуватися на матеріальну забезпеченість майстерні, особисту зацікавленість учнів/учениць у виробі, можливості використання результатів для особистих чи суспільних потреб, підприємницький потенціал об'єкту праці, а також здійснювати професійну орієнтацію старших підлітків та виховання у них ціннісних орієнтирів.

Для надання якісних знань, формування практичних умінь і компетентностей, учитель технологій має глибоко розбиратися в специфічних фахових питаннях і поняттях, добре володіти практичними навичками. Щоб полегшити викладачу досягнення цих завдань, надаємо методичні рекомендації до опанування модулями програми.

У **I семестрі** пропонується для вивчення чотири модулі, під час яких виконуватимуться прості міні-проєкти для практичного застосування знань.

Модуль «Поняття про конструювання» передбачає засвоєння основних понять конструювання виробів: види, класифікація, властивості та вимоги до виробів.

Під час опанування учнями/ученицями цим модулем, важливим є налаштування на безпечне використання інструментів і обладнання, економне використання матеріалів, формування навичок раціональної організації робочого місця, бережливого ставлення до довкілля під час виконання технологічних процесів, дотримання особистої гігієни.

Вивчення теми «Види конструювання: художнє і технічне» має на меті навчити учнів/учениць розрізняти художнє й технічне конструювання та розуміти, яку роль вони відіграють у процесі створення виробів.

Цю тему можна почати з наведення прикладів, наприклад, художнє конструювання дизайну одягу, чи технічне конструювання при розробленні дизайну шкільної парти. Доцільно зробити з учнями порівняльну таблицю, або створити два ескізи одного виробу, наприклад, підставку під мобільний телефон з акцентом на форму (художнє конструювання) і на конструкцію (технічне конструювання). Цікавим є дослідження зміни конструктивної форми виробу, який виготовлений із різних матеріалів.

Потім учні/учениці можуть провести дослідження основних етапів проєктування у виробництві та визначення відмінностей від учнівського проєкту.

Учитель повинен навчити здійснювати пошук інформації з використанням команд розширеного пошуку в Google. Наприклад, віднайти зразки невдалих конструкцій та їх аналіз.

Важливо сформулювати розуміння, що конструювання – ключова фаза підготовки виробу до виробництва.

Для цього варто продемонструвати *схему життєвого циклу виробу*: ідея → проєкт → конструювання → виготовлення → експлуатація. Можна запропонувати відео з Youtube, як із ідеї виникає готовий продукт, щоб простежити шлях створення виробу від ідеї до серійного виробництва. При цьому акцентувати роль конструктора в цьому процесі.

Для засвоєння класифікації конструкцій виробів потрібно продемонструвати вироби з різною конструкцією, наприклад, розкладний і звичайний мобільний телефон, різновиди упаковок тощо. Ускладнене завдання – на визначення типу конструкції запропонованих виробів, наприклад, настільної лампи, рюкзака, дивану, вікон тощо.

Для кращого засвоєння матеріалу можна розробити інфографіку з таких тем, як «Види дизайну», «Стилі дизайну», або як варіант – буклету «Стилі дизайну: класичні, сучасні, ретро, етнічні, змішані».

Учні мають засвоїти основні властивості виробів, такі як: функціональне призначення, форма, матеріал, розміри, експлуатаційні вимоги та сформувані уявлення про їх взаємозв'язок і вплив на проектування. Почати можна із проведення аналізу виробу, наприклад, пляшки для води: навіщо вона потрібна, яка форма найбільш зручна, які матеріали підходять, чому обрано такий розмір.

Класифікація вимог до виробів передбачає вміння розрізняти основні групи вимог: функціональні, естетичні, ергономічні, екологічні, технологічні, економічні. Учитель наводить приклади вимог до одного й того ж виробу, наприклад, чашки: зручність тримання в руці, гарний вигляд, легкість догляду, міцність тощо. Варто виконати пошук інформації в мережі Інтернет щодо зміни зовнішнього вигляду виробів в різні епохи.

Для опанування правилами конструювання, учитель акцентує увагу дітей на простоту виробів, їх надійність і безпечність у користуванні, відповідність призначенню, економність та вартість.

Можна навести графічні зображення невдало спроектованих виробів та провести мозковий штурм із їх переробки в більш досконалий. Як підсумок можна розробити посібник із ілюстраціями основних принципів дизайну. Або спроектувати кухонний інструмент, наприклад, ніж для овочів, дотримуючись принципів дизайну.

Дуже важливою є вимога з дотримання правила охорони праці в майстерні та під час користування цифровими засобами і послугами. Перед виконанням практичної роботи з інструментами, обладнанням чи верстатами учитель обов'язково проводить інструктажі з охорони праці про що записує в журнал реєстрації інструктажів. При використанні комп'ютера також проводиться відповідні інструктажі. Потрібно наголосити на важливості дотримання авторських прав при використанні матеріалів, отриманих з інтернету, а також дотримання правил із захисту особистої інформації, перевіряти джерела інформації, її достовірність, обережність при спілкуванні з незнайомцями, недопустимість повідомлення особистих даних незнайомцям та дотримання етичних норм поведінки.

Доцільно провести мінітренінги із моделюванням небезпечних ситуацій у майстерні та мережі Інтернет. Можна дати домашнє завдання: розробити пам'ятку з правил безпеки під час роботи в інтернеті. На уроці можна використати добірку зображень під загальною назвою «Що не так на зображенні?».

Як підсумок модулю, можна виконати міні-проект «Дизайн речей навколо нас» з виконанням клаузури виробу.

Під час навчання за **модулем «Загальні поняття про дизайн»** учні засвоюють види і стилі дизайну. Особлива увага при цьому повинна бути спрямована на практичне застосування принципів і правил дизайну під час проектування.

Учитель повинен сформувані в учнів/учениць поняття про важливу роль дизайну, як складової процесу конструювання та поєднання естетики і функціональності виробу.

Учитель пояснює, що дизайн – це не тільки краса, а й вирішення практичних задач. Для цього можна показати приклади виробів із акцентом на дизайн і функціональність, наприклад, меблів ІКЕА. Або продемонструвати зміну дизайну мобільних телефонів від часу створення перших моделей і до нашого часу.

Обговоріть роль дизайнера-конструктора як посередника між чиеюсь ідеєю та процесом із виготовлення. Дайте завдання описати, як дизайн впливає на зручність, естетику та функціональність звичайного побутового виробу, наприклад, кухонних шкафчиків, сіточки для чайника чи підставки під гарячий посуд.

Характеризуючи види дизайну, потрібно ознайомити з різноманітністю їх напрямів та притаманними їм особливостями. Доцільно розробити комп'ютерну презентацію з прикладами видів дизайну. Це можуть бути слайди з таких тем:

- Графічний дизайн із демонстрацією логотипів, плакатів, шрифтів.
- Індустріальний дизайн – техніка, меблі, автомобілі, гаджети.
- Інтер'єрний дизайн – планування і оформлення приміщень різного призначення.

- Дизайн одягу – ознайомлення із напрямками моди.
- Вебдизайн – зразки оформлення інтерфейсу сайтів.
- Ландшафтний дизайн – для демонстрації облаштування парків, садів.
- Фітодизайн – декоративне використання рослин для оформлення.
- Архітектурний дизайн – будівлі, зразки стилів історичних споруд.
- Дизайн промислових товарів – товари масової продукції.
- Мультимедійний дизайн – анімації, відео, інтерфейс програм.

Тема «Стилі дизайну» передбачає ознайомлення з основними стилями дизайну та їх відмінностями. Доцільно представити наочно з коротким описом та ілюстраціями основних стилів: мінімалізм, модерн, хай-тек, бароко, класика, арт-деко, конструктивізм. Учні виконують завдання з порівнянням цих стилів за основними ознаками: форма, колір, матеріал, конструкція. Практична вправа з визначення стилю предметів докільця або на ілюстраціях та обґрунтуванням власної думки.

Під час вивчення принципів дизайну потрібно сформуванню уявлення про основні закони і принципи, що забезпечують якісний дизайн. Для цього потрібно пояснити кожен закон дизайну на простих прикладах. Наприклад: естетична довершеність – це завершеність образу, єдність і цілісність – взаємозв'язок усіх частин, гармонійність пропорцій – правильне співвідношення розмірів, ритм – повторення елементів для створення динаміки образу, симетрія – баланс і взаємне розміщення елементів композиції.

Можна дати вправу на аналіз інтер'єру за законами дизайну та визначення застосованих принципів. Для цього використовуйте інтерактивні методи (обговорення, групова робота, презентації учнів). Можна порекомендувати ресурси для самостійного вивчення (відеоуроки, онлайн-експозиції з дизайну).

Опанування модулем «**Основи композиції і компоновання**» призначено для засвоєння понять і принципів створення композиції. Передбачається практичне застосування правил золотого перетину під час розроблення дизайну речей.

Для вивчення теми «Поняття композиції і компоновання» потрібно сформуванню базове розуміння композиції як організації елементів у просторі та компоновання, тобто, розміщенні елементів у виробі.

Учитель пояснює ці поняття на прикладі простих композицій із геометричних фігур. Можна запропонувати виконати вправу із створення композиції 3-5 елементів. Після цього учні повинні пояснити свій вибір розміщення та задум.

Тема «Принципи композиції: цілісність, рівновага, підпорядкованість, акцент, динаміка і статика, просторова форма» має на меті розкрити основні принципи, які допомагають створювати збалансовані й виразні композиції.

Для пояснення учитель наочно ілюструє кожен принцип і аналізує на прикладі зображення або реальний виріб:

- Цілісність – це коли всі елементи працюють як одне ціле.
- Рівновага – симетрія або асиметрія, що дає відчуття стабільності або навпаки.
- Підпорядкованість означає, що існує головний елемент, а інші підтримують та доповнюють його значення.
- Акцент – виділення головного елемента.
- Динаміка і статика передає рух або спокій у композиції.
- Просторова форма визначає об'ємність і глибину.

Поняття про масштаб, масштабування, пропорції, ритмічність, метр, симетрію та асиметрію має на меті навчити учнів визначати і застосовувати ці поняття для створення естетично довершених композицій.

Учитель повинен пояснити поняття ритмічності і метру як повторюваних елементів в композиції.

Радимо демонструвати приклади масштабування та пропорційності на прикладі співвідношення людського тіла і виробів.

Для кращого усвідомлення симетрії та асиметрії потрібно показувати наочні приклади та доцільно виконати практичне завдання із створення композиції з повторюваних елементів.

Потрібно продемонструвати, як тінь створює об'єм на простих формах, таких, як куля і куб та як це можна використати для підкреслення об'ємності виробів.

Особливу увагу потрібно приділити опануванню правилом золотого перетину для надання виробам природної гармонійної форми. Наведіть приклади природних і мистецьких творів із застосуванням золотого перетину. Проведіть вправу з накладання сітки золотого перетину на зображення для пошуку точок акценту. Розробіть ескіз кухонної дошки, косметички з пропорціями золотого перетину.

Запропонуйте учням завдання з виготовлення наочності (таблиці, буклету, презентації) для демонстрації правил композиції.

Як підсумок вивчення модулю радимо виконати груповий міні-проект створення графічного зображення інтер'єру приміщення.

Четвертий модуль «Кольорознавство» призначений для поглибленого вивчення властивостей кольорів, їх гармонійного поєднання між собою та правил доцільного обрання для естетичного оформлення виробу. Цей модуль передбачає виконання багатьох коротких вправ на розвиток цікавості учнів/учениць до цієї теми.

Для розуміння учнями/ученицями понять про випромінювання, світло і колір, потрібно роз'яснити фізичну природу світла і кольору, їх зв'язок із сприйняттям людиною. Пояснення почніть з простих пояснень: що світло – електромагнітне випромінювання, яке ми бачимо. Покажіть спектр видимого світла, провівши експеримент із скляною призмою та поясніть, як виникають кольори через різну довжину хвилі. Опишіть, як світло формує колір предмета, наводячи приклади із життя.

Необхідно також ознайомити учнів/учениць із класифікацією груп кольорів: основними і додатковими, теплими, холодними і нейтральними, використовуючи кольорове коло та пояснюючи розташування основних і додаткових кольорів. Продемонструйте теплі (червоний, жовтий) і холодні (синій, зелений) кольори та їх психологічний вплив на відчуття людини. Складіть групи кольорів за температурою і поясніть, де їх доцільно застосовувати.

Навчити розрізняти і використовувати характеристики кольору при створенні дизайну – завдання вивчення теми «Властивості кольору: яскравість, насиченість, ясність, тон».

При її вивченні продемонструйте варіації одного кольору з різною яскравістю (світлість), насиченістю і тоном. Задайте виготовлення наочності для демонстрації шкали насиченості і світлоти кольору.

Дуже важливо навчити використовувати для розроблення дизайну колірні схеми. Спочатку потрібно пояснити на прикладах основні типи колірних схем: монохромні, комплементарні, аналогові, триадичні, а потім запропонувати учням самостійно створити колірні схеми за допомогою кольорового кола Іттена. Для практичного закріплення радимо провести дослідження використання кольорів у модному одязі.

Учні повинні навчитися відрізняти контрастні (дуже відрізняються) і ньюансні (близькі) кольори та застосовувати їх особливості для надання виразності виробам. Учитель повинен навчити змішувати кольори для отримання потрібних нових.

Адитивна і субтрактивна моделі змішування кольорів має на меті засвоїти принципи змішування кольорів, використовуючи світло і фарби.

Учні повинні розуміти суть адитивної моделі (RGB) – змішування кольорів світла і субтрактивну модель (СМҮК) – змішування фарби і пігментів. Для прикладів із життя можна навести формування кольорів на екрані комп'ютера і принтера.

Надзвичайно важливо засвоїти принципи гармонійного поєднання кольорів для створення довершених виробів. Для цього проведіть вправу з визначення гармонійного поєднання кольорів на основі кола Іттена.

Покажіть приклади кольорових ілюзій. Наприклад, як однаковий колір виглядає по-різному на різних фонах. Проведіть досліди зі зміною освітлення або фону. Перегляньте приклади кольорових ілюзій із інтернету.

Принципи добору кольорів для фарбування предметів у промисловості і побуті мають на меті ознайомити з практичними аспектами вибору кольорів для виробів з урахуванням функціональності, естетики і технології в побуті і виробництві.

Обговоріть вплив кольору на споживчі властивості: видимість, комфорт, вплив на настрій. Розгляньте специфіку добору кольорів залежно від матеріалу, умов експлуатації, виробу. Наведіть приклади використання кольору для брендування у промисловості.

Запропонуйте дібрати гамму для фарбування інструментів та обладнання майстерні із обґрунтуванням вибору.

Модуль «Проектування виробу» рекомендується опанувати протягом 18 годин (+1 год для узагальнення вивченого протягом навчального року) у **II семестрі** як закріплення теоретичних знань на практиці у форматі виконання творчого учнівського проєкту. При цьому головна увага повинна приділятися розробленню сучасного дизайну виробу, естетичному наповненню його образу, формуванню ключових і предметних компетентностей.

Вибір об'єктів проектування повинен здійснюватися виключно на основі особистого зацікавлення учнів/учениць та відображати засвоєні ними принципи і правила дизайну. Всі вироби повинні мати практичне застосування та демонструвати засвоєння учнями/ученицями знань з дизайну і використовуватися за призначенням.

На уроках учитель повинен створювати умови для максимально самостійної діяльності учнів і з безумовним дотриманням правил безпечної праці.

Мета модулю – практичне закріплення опанованих у I семестрі тем з основ дизайну. Тому майже весь відведений на модуль час рекомендується проводити у практичній діяльності.

На початку учитель технологій повинен пригадати основні відомості про учнівське проектування, яке вивчали протягом 5-9 класів. Потім викладач ознайомлює учнів із основними підходами та методами проектування, які забезпечують якісний і ефективний процес виготовлення виробів. Для вивчення рекомендується обрати проектування простого виробу, наприклад, підставку для ножів на кухню.

Важливо розширити словниковий запас технологічних понять процесу проектування. Наприклад, з термінами: *технологія, технологічний процес, матеріалознавство, інструмент* тощо.

Для формування навичок планування перед виконанням практичної роботи рекомендується розробити технологічну карту виготовлення обраного учнями виробу. Проектування виробу обов'язково має відбуватися з використанням принципів та правил дизайну. Учитель наголошує на важливості дотримання функціонального призначення виробу, принципів композиції, кольорознавства, ергономіки. Потрібно демонструвати приклади правильного поєднання функціональності та естетичності. Розробіть ескіз виробу з урахуванням принципів дизайну та поясніть вибір форми, кольору, матеріалу.

Головне завдання модулю – виконання учнівського проєкту, застосовуючи отримані знання. Учитель організовує планування виконання робіт, їх практичну реалізацію та презентацію результатів. Цей процес відбувається з максимальною самостійністю учнів. Учитель забезпечує поетапний контроль і консультації. Відповідно до складності учнівського творчого проєкту, роботу виконують як в індивідуальній, так і в груповій формах.

Учитель організовує дискусії учнів щодо вибору матеріалів, їх форми, додаткової функціональності виробу. Забезпечує безпечні умови праці під час роботи з інструментами й матеріалами. За потреби демонструє технологічні процеси і технології обробки матеріалів. В кінці можна організувати реалізацію проєктного виробу. Важливим є етап самооцінювання та самоаналізу результатів діяльності.

Оцінювання результатів навчання за курсом за вибором може здійснюватися за рішенням педагогічної ради освітнього закладу. Якщо таке рішення буде прийнято, то рекомендується здійснювати оцінювання переважно за практичну діяльність учнів.

Орієнтовні теми для виконання учнівських дизайн-проектів:

1. Дизайн кабінету свого класу.
2. Дизайн шкільної парти для навчання.
3. Елементи інтер'єру власної кімнати.
4. Дизайн шкільної їдальні в українському народному стилі.
5. Проект ландшафту шкільного (власного) подвір'я.
6. Макет школи майбутнього.
7. Розроблення моделей одягу з паперу.
8. Модні аксесуари, біжутерія.
9. Органайзер для канцелярського приладдя.
10. Кухонне приладдя.
11. Будиночок (або спальне місце) для домашнього улюбленця.
12. Надання сучасного вигляду старим речам.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Білодід Ю. М., Поліщук О. П. Основи дизайну : навчальний посібник / вид. ПАРАПАН. 2001. 145 с. URL: <https://surl.li/cgimba>
2. Вдовченко В. В., Божко Т. О., Сімонік А. С. та ін. Основи конструювання: підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень. Київ : Педагогічна думка. 2010. 304 с., іл. URL: <https://surl.li/tnjugx>
3. Сайт «UXPUB» з матеріалами для дизайнерів. URL: <https://ux.pub>
4. Вергунов С. В., Вергунова Н. С., Звенігородський Л. А. Основи формоутворення: навч. посібник / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 124 с.
5. Денисенко С. М. Стили графічного дизайну [Електронний ресурс]: довідник. Київ: НАУ, 2021. 56 с. URL: <https://surl.lu/ghigzq>
6. Іванова Л. О., Сергєєва О.Є., Котлик С.В. Основи промислового дизайну : навчальний посібник. Одеса : Астропринт, 2017. 252с. URL: <https://surl.li/mqcgfi>
7. Іттен Й. Мистецтво кольору: суб'єктивний досвід і об'єктивне пізнання як шлях до мистецтва : пер. з англ. Київ : ArtHuss, 2022. 96 с.
8. Іттен Й. Наука дизайну та форми : пер. з англ. Київ : ArtHuss, 2021. 136 с.
9. Кондратюк С. Ю. Основи конструювання: методичний посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2018. 38 с. URL: <https://surl.li/jdjxit>
10. Мачача Т. С., Луп'як Д. М., Рак Л. М. У світі дизайну і технологій : Щоденник моїх досягнень для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти [електронне видання]. Київ : УОВЦ «Оріон», 2024 113 с., іл. URL: <https://surli.cc/saiezu>
11. Новосельчук Н. Є. Дизайн інтер'єру: навчальний посібник для студентів спеціальності «Архітектура та містобудування». Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Ю. Кондратюка», 2020. 165 с. URL: <https://surl.lu/whdtio>
12. Норман Д. Емоційний дизайн: Чому ми любимо (або ненавидимо) речі довкола нас / пер. з англ. П. Білак, С. Святенко. Київ : ArtHuss, 2019. 304 с. Переклад. за виданням: Norman, Donald A. Emotional Design: Why We Love (or Hate) Everyday Things / Donald A. Norman. Basic Books, 2004. URL: <https://surl.li/tirceg>
13. Норман Д. Опанувати складність / переклад з англ. П. Білак. Київ : ArtHuss, Projector, 2019. 288 с. *Перекладено за виданням:* Norman, Donald A. Living with Complexity. 2011. URL: <https://surl.li/xbliju>
14. Пискун О. М. Основи дизайну : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Технологічна освіта». Чернігів : ЧДПУ, 2009. 40 с. URL: <https://surl.lu/venjar>

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОПОПП ЧОР»
Зам. № 1740 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1